

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

**MÜKELLEFLERİN VERGİ ALGISI: MARMARA
BÖLGESİ ÖRNEĞİ**

Süleyman DİNÇER

DOKTORA TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Temel GÜRDAL

EYLÜL - 2025

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MÜKELLEFLERİN VERGİ ALGISI: MARMARA
BÖLGESİ ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

Süleyman DİNÇER

Enstitü Anabilim Dalı: Maliye

“Bu tez 17/09/2025 tarihinde yüzyüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan
jüri üyeleri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Prof. Dr Temel GÜRDAL	Başarılı
Doç. Dr. Hakan YAVUZ	Başarılı
Prof. Dr. İrfan HAŞLAK	Başarılı
Prof. Dr. Tarık VURAL	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Eyüp AKBULUT	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☒

Hayır ☐

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Süleyman DİNÇER

17/09/2025

ÖNSÖZ

Bu çalışma Sakarya Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından 2025-27-69-26 nolu proje kapsamında desteklenmiştir. Bu doktora tezinde Marmara Bölgesi'nin vergiye bakış açısını anlamak için araştırma yapılmıştır, dilerim ki Türkiye bilim dünyasına bir faydamız olmuştur. Bu bilimsel çalışmada benden desteğini esirgemeyen, konunun seçiminden çalışmanın oluşmasından sonuna kadar yol gösterici ikaz ve uyarıları ile yönlendirmesi ve sürekli ilgilenmesi ile beni yalnız bırakmayan Danışman Hocam Sayın Prof. Dr. Temel GÜRDAL Hocama özellikle teşekkür etmek isterim. Ayrıca çalışmanın değerlendirilmesi ve ilerlemesinde katkı sağlayan jüri üyeri Prof. Dr. İrfan HAŞLAK Hocama, Doç. Dr. Hakan YAVUZ Hocama, Prof. Dr. Tarık VURAL Hocama, Dr. Öğr. Üyesi Eyüp AKBULUT Hocama, çalışmam esnasında banaa her aşada destek olan ve yardımını esirgemeyen Arş.Gör. Enes TEKŞAN Beye ayrı ayrı teşekkürü bir borç bilirim.

Beni bu günlere getiren hayatta olmasalar bile bu başarının temellerini atan rahmetli annem ve babama sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Çalışmam esnasında vakit ayıramadığım ve olmam gereken yerlerde olamadığım için beni anlayışla karşılayan, her zaman ilmi yolda en büyük destekçim eşime, oyun oynamak için beni bekleyip gelemediğim zaman bana anlayışla bakan sevgili çocuklarıma teşekkür ederim. Benden manevi olarak desteğini esirgemeyen, adının anılmasını hiçbir zaman istemeyen manevi hocama teşekkür ederek burada bir kez daha rahmetle anmak isterim.

Süleyman DİNÇER

17/09/2025

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	viii
TABLO LİSTESİ.....	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	xii
GRAFİK LİSTESİ.....	xiii
ÖZET	xiv
ABSTRACT	xv

GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: VERGİ ALGISI VE İLGİLİ KAVRAMLAR	6
1.1. Vergi Algısı Kavramı	6
1.2. Vergi Algısı ve İlgili Kavramlar.....	10
1.2.1. Vergi Uyum ve Vergi Algısı	10
1.2.2. Vergi Algısı ve Vergi Okuryazarlığı.....	11
1.2.3. Vergi Algısı ve Vergi Zihniyeti	12
1.2.4. Vergi Algısı ve Vergi Dürüstlüğü	12
1.2.5. Vergi Algısı ve Vergi Direnci	13
1.2.5.1. Vergi Direncinin Yasal Türleri	14
1.2.5.2. Vergiden Kaçınma	15
1.2.5.3. Vergi Geri Kazanımı.....	15
1.2.5.4. Vergi Planlanması (Vergi Tasarrufu).....	16
1.2.5.5. Vergi Transferi (Verginin Yansıtılması).....	16
1.2.5.6. Transfer Fiyatlaması	17
1.2.5.7. Vergi Direncinin Yasal Olmayan Türleri.....	17
1.2.5.8. Vergi Kaçırma ve Vergi Kaçakçılığı	17
1.2.5.9. Vergi İstismarı.....	20
1.2.5.10. Vergi Kaçışı	21
1.3. Vergi Algısı Kavramının Tarihsel Gelişimi	23
1.4. Vergi Algısını Etkileyen Temel Faktörler	24
1.4.1. Vergi Algısını Etkileyen İç (Kişisel) Faktörler	28
1.4.1.1. Kişinin Devlete Karşı Düşünceleri	28
1.4.1.2. Kişinin Vergi Mevzuatına ve Bürokrasisine Yönelik Düşünceleri...	28

1.4.1.3. Kişinin Vergilerin Adil Olup Olmadığına ve Dağılımına Yönelik Düşünceleri	29
1.4.1.4. Kişinin Dindarlığı ve Ahlâki Boyutu	29
1.4.1.5. Kişini Toplum ve Meslekteki Yeri.....	30
1.4.1.6. Para Kazanmaya Yönelik Hırslı Düşünce.....	30
1.4.1.7. Eğitim, Yaş ve Kültür Seviyesi.....	31
1.4.1.8. Vergilerin Âdil Olarak Alındığına Dair Algı	32
1.4.2. Vergi Algısını Etkileyen Dış Faktörler	32
1.4.2.1. Vergi Kaçırmada Fırsatların Varlığı	32
1.4.2.2. Yakalanma Olasılığı.....	32
1.4.2.3. Gelir Düzeyi.....	33
1.4.2.4. Cezaların Düzeyi.....	34
1.4.2.5. Kurumsal/Siyasal Çerçeve Koşulları ve Siyasi Katılım	34
1.4.2.6. Vergi İadeleri ve Ek Vergilerin Ödenmesi Arasındaki Ayrım	34
1.4.2.7. Marjinal Vergi Oranları	35
1.4.2.8. Objektif ve Sübjektif Vergi Yükünün (Vergi Baskısı)	38
1.4.2.9. Vergi Algısını Etkileyen Algı Çarpıtmaları	40
2. BÖLÜM: VERGİ ALGISININ KURAMSAL TEMELLERİ:	
DİSİPLİNLERARASI YAKLAŞIMLAR VE UYUMU AÇIKLAYAN	
MODELLER.....	42
2.1. Vergi Algısına Felsefi, Psikolojik ve Sosyolojik Yaklaşımlar	42
2.2. Vergi Psikolojisi Açısından Vergi Algısı	43
2.3. Vergi Felsefesi Açısından Vergi Algısı.....	46
2.4. Vergi Sosyolojisi (Mali Sosyoloji) ve Vergi Algısı	50
2.4.1. Bir Bilim Dalı Olarak Vergi Sosyolojisinin Ortaya Çıkması.....	51
2.4.2. Leroy'un Vergi Sosyolojisi Ekseninde Vergi Algısı.....	53
2.4.3. Isaac W. Martin ve Arkadaşlarının Vergi Sosyolojisi Ekseninde Vergi Algısı	55
2.5. Bölüm: Vergi Algısı Hakkında Yapılan Çalışmalar Ve Geliştirilen Modeller	56
2.5.1. Schmölders'e Göre Vergi Direncine Yol Açan Faktörlerin Vergi Algısına Etkisi	57

2.5.2. Vergi Direnci-Vergi Uyumu Bağlamında Stimulus-Organism-Response (S-O-R) Modeli ve Vergi Algısı	59
2.5.3. Brehm'e Göre Vergi Direnci-Vergi Uyumu Bağlamında Vergi Tepkisi Teorisinin Vergi Algısına Etkisi ve Vergi Algısı.....	60
2.5.4. Kirchler'in "Kaygan Eğim Modeli" ve Vergi Algısı	63
2.5.4.1. Mecburi Vergi Dürüstlüğü	63
2.5.4.2. Gönüllü Vergi Dürüstlüğü	64
2.5.5. Braithwaite'in "Duyarlı Düzenleme Modeli" ve Vergi Algısı	66
2.5.6. Vergi Kaçırma Temelli Fischer Modeli ve Vergi Algısı.....	67
2.6. Vergi Ahlâkı (Vergi Etiği) Açısından Vergi Algısı.....	67
2.6.1. Vergi Ahlâkı, Vergi Uyumu ve Vergi Algısı	69
2.6.2. Ahlaki Yargı ve Ahlaki Davranışın Vergi Algısına Etkisi.....	70
2.6.3. Kategorik İmperatif ve Faydacılık Açısından Vergi Algısı	71
2.6.4. Ahlaki Boyutuyla Vergi Mükellefi Tipleri	74
2.6.5. Vergi Ahlâkını Etkileyen Unsurların Vergi Algısına Etkisi	75
2.6.6. Dindarlık ve Mesleki Kariyer Açısından Vergi Ahlakı İlişkisi	79
3. BÖLÜM: MARMARA BÖLGESİ'NDE VERGİ ALGISINI ETKİLEYEN FAKTÖLER: ALAN ARAŞTIRMASI.....	81
3.1. Araştırmanın Amacı	81
3.2. Araştırmanın Önemi ve Özgün Değeri	82
3.3. Literatür Taraması	82
3.4. Araştırmanın Yöntemi	84
3.5. Araştırmanın Alanı (Evren) ve Örnek Kitle.....	85
3.6. Veri Analizi ve Kullanılan İstatistiksel Teknikler	87
3.7. Araştırmanın Kısıtları	87
3.8. Örnek Kitle Hakkında Genel Bilgiler	90
3.9. Araştırmanın Bulguları	91
3.9.1. Demografik Bulgular	92
3.9.1.1. Marmara Bölgesi'ndeki Katılımcıların İllere Göre Dağılımı	94
3.9.1.2. Marmara Bölgesi'nde Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı	94
3.9.1.3. Marmara Bölgesi'nde Katılımcıların Medeni Durumu.....	94
3.9.1.4. Marmara Bölgesi'nde Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.....	95

3.9.1.5. Marmara Bölgesi’nde Katılımcıların Eğitim Durumu	96
3.9.1.6. Marmara Bölgesinde Katılımcıların Aylık Gelir Durumu	98
3.9.1.7. Marmara Bölgesi’nde Katılımcıların Çalışma Durumu ve Sektör Dağılımı	99
3.9.1.8. Marmara Bölgesi’nde Katılımcıların Kazanç Gurupları.....	99
3.9.1.9. Marmara Bölgesi’de Katılımcıların Vergi Farkındalık Dağılımı ...	100
3.9.1.10. İşletme Sahipliğine Göre Faaliyet Sürelerinin Dağılımı.....	101
3.9.1.11. İşletme Sahiplerinin Vergi İncelemelerine Tabi Tutulma Sıklığı .	102
3.9.2. Katılımcıların Vergi Süreçlerine Dair Vergi Algısının Ölçümü	102
3.9.2.1. Katılımcıların Vergi Değişikliklerini Takip Etme Tercihleri Üzerinden Dijitalleşmenin Vergi Bilincine Etkisi	104
3.9.2.2. Katılımcıların Vergi Ödememe Gerekçeleri ile İlgili Yüzdesel Dağılımı	106
3.9.2.3. Katılımcıların Vergi Harcamalarının Alanlara Göre Dağılımına İlişkin Tercihleri Üzerinden Kamu Hizmeti Algıları Ve Şeffaflık Beklentileri.....	107
3.9.3. Katılımcıların Vergi Politikaları ve Uygulamalarına Yönelik Tutumların Ölçümü.....	108
3.9.3.1. Katılımcıların Mevcut Vergi Politikalarına Yönelik Memnuniyet Durumu	109
3.9.3.2. Katılımcıların Vergi Aflarına Yönelik Görüş Dağılımı	110
3.9.3.3. Katılımcıların Gelir İdaresi Başkanlığı Sitesinden Bilgi Alımına Yönelik Memnuniyet Durumu	111
3.9.3.4. Katılımcıların Bağlı Bulunan Vergi Dairesi ile İletişimden Memnuniyet Durumu	111
3.9.3.5. Katılımcıların Vergi Dairesi Çalışanlarıyla Yaşanan Problemler Hakkında Görüş Durumu	112
3.9.3.6. Katılımcıların Alo Maliye Hattı Hakkında Bilgi Sahipliği Durumu	113
3.9.3.7. Katılımcıların Alo Maliye Hattı’nı Kullanma Durumu	113
3.9.3.8. Katılımcıların Vergi Kaçakçılığını Hırsızlık Olarak Görme Durumu	114

3.9.3.9. Katılımcıların Mali Olarak Güçlü Bir Devlet İçin Vergi Ödemeye İlişkin Tutumları	115
3.9.3.10. Katılımcıların Fiş/Fatura Alma Alışkanlıklarına Göre Durumu ...	116
3.9.3.11. Katılımcıların Vergi Uygulamalarındaki Değişiklikleri Takip Etme Durumu	116
3.9.4. Katılımcıların Vergi Algısına İlişkin Tutumların Ölçümü.....	117
3.9.4.1. Katılımcıların Devletin Topladığı Vergileri Etkin ve Verimli Kullanma Konusundaki Algısı.....	119
3.9.4.2. Katılımcıların Ödenmeyen Vergilerin Kamu Hizmetlerine Etkisine Yönelik Algısı	120
3.9.4.3. Katılımcıların Vergi Kaçıranları İhbar Etme Eğilimine Yönelik Tutumları.....	121
3.9.4.4. Katılımcıların Vergi Kaçıranları Bizzat Uyarmaya Yönelik Tutumları.....	121
3.9.4.5. Katılımcıların Yakın Çevrede Sürekli Vergi Kaçırılması Durumunun Kendi Vergi Davranışlarına Etkisine Yönelik Görüşleri	122
3.9.4.6. Katılımcıların Vergi Kaçıranların Toplum Tarafından Dışlanması Gerektiğine Yönelik Tutumları	123
3.9.4.7. Katılımcıların İmkân Olsa Dahi Vergi Kaçırmama Eğilimine Yönelik Tutumları.....	124
3.9.4.8. Katılımcıların Vergi Sisteminin Günümüz Koşullarına Uyum Sağlayıp Sağlamadığına Yönelik Algısı	126
3.9.4.9. Katılımcıların Türkiye’deki Vergi Çeşitliliğine Yönelik Görüşleri	127
3.9.4.10. Katılımcıların Türkiye’deki Vergi Oranlarının Yüksekliğine Yönelik Algıları	128
3.9.4.11. Katılımcıların Vergi Oranlarının Düşürülmesinin Kaçakçılığı Azaltacağına Yönelik Tutumları	129
3.9.4.12. Katılımcıların Bireyler Üzerindeki Vergi Yüküne İlişkin Algıları	129
3.9.4.13. Katılımcıların Cezai Yaptırımlar Olmasa Dahi Vergi Ödeme Konusundaki Eğilimleri	130
3.9.4.14. Katılımcıların Türkiye’deki Vergi Cezalarının Caydırıcılığına Yönelik Algıları	131

3.9.4.15. Katılımcıların Türkiye’deki Vergi Denetiminin Yeterliliğine Yönelik Görüşleri.....	132
3.9.4.16. Katılımcıların Vergisini Hiç Ödememesine Rağmen Yakalanmayan Kişilerin Olduğuna Dair Algıları	134
3.9.4.17. Katılımcıların Mali Müşavir veya Muhasebecilerin Vergi Kaçırmaya Teşvik Edici Olabildiğine Yönelik Algıları	134
3.9.4.18. Katılımcıların Devletin Kamu Harcamalarında İsraf Yaptığına İlişkin Görüşleri	135
3.9.4.19. Katılımcıların Devletin Toplanan Vergilerin Harcama Alanlarını Açıklama Konusunda Şeffaf Olup Olmadığına Yönelik Algıları	136
3.9.4.20. Katılımcıların Uzlaşma Mekanizmasının Vergi Adaletsizliğine Yol Açtığına Dair Görüşleri.....	137
3.9.4.21. Katılımcıların Vergi ile İlgili Kanunların Açıklığına Dair Algıları	138
3.9.4.22. Katılımcıların Gelir İdaresinin Mükellef Odaklı Hizmet Sunup Sunmadığına Dair Değerlendirmeleri	139
3.9.4.23. Katılımcıların Vergi Aflarının Vergi Kaçakçılığını Teşvik Ettiğine Dair Görüşleri	141
3.9.4.24. Katılımcıların Mükellefler İçin Vergi Ödemenin Ahlaklı Olmanın Göstergesi Olduğu İnancı.....	142
3.9.4.25. Katılımcıların Tanıdıkları İnsanların Vergisini Düzenli Ödediğine İlişkin Değerlendirmeleri	143
3.9.4.26. Katılımcıların Eğitim Seviyesi Yükseldikçe Vergi Bilinci/Ahlakının Arttığına Dair Görüşleri	144
3.9.4.27. Katılımcıların Gelir ve Refah Seviyesi Artınca Vergiye Gönüllü Uyumun Artacağına İlişkin Düşünceleri.....	145
3.9.4.28. Katılımcıların Oy Verdikleri Siyasi İktidarın Vergi Ödemeye Olumlu Etkisi Olduğuna Yönelik Görüşleri	146
3.9.5. Katılımcıların Vergi Algısına Yönelik Tutumların Etkiyen Faktörler.....	146
3.9.5.1. Katılımcıların Vergi Kaçırma Eğilimi ve Denetim, Algı İlişkileri .	147
3.9.5.2. Katılımcıların Demografik ve Sosyoekonomik Faktörler ile Katılımcıların Vergi Kaçırma Tutumları	160

3.9.5.3. Katılımcıların Vergi İdaresi, İletişim ve Hizmet Algısının Vergi Kaçırma Eğilimine Etkisi.....	168
3.9.5.4. Katılımcıların Vergi Kaçırmama Eğilimi ile Siyasal, Ekonomik ve Bilinçsel Faktörlerin İlişkisi.....	177
3.10. Marmara Bölgesi’nin Vergi Algısı: Araştırma Bulgularının Değerlendirmesi ...	193
3.10.1. Marmara Bölgesi'nde Vergi Algısı.....	193
3.10.1.1. Vergi Algısı ve Marmara Bölgesindeki Durum.....	193
3.10.1.2. Marmara Bölgesi’nin Tablolar ile “Vergi Algısı” özeti.....	202
3.10.2. Karşılaştırmalı Analiz: İç ve Dış Faktörlerin Vergi Algısına Etkisi	206
3.10.2.1. Genel Eğilimler	206
3.10.2.2. En Yüksek ve En Düşük Değerler	206
SONUÇ	213
KAYNAKÇA.....	218
EK	236
ÖZGEÇMİŞ	242

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AO	: Abgabenordnung (Alman Vergi Yönetmeliği).
BKZ	: Bakınız
BMF	: Bundesministerium der Finanzen (Alman Federal Maliye Bakanlığı)
ÇEV	: Çeviren
EDT.	: Editör
GİB	: Gelir İdaresi Başkanlığı
GMSİ	: Gayrimenkul Sermaye İradı
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
KDV	: Kayma Değer Vergisi
N	: Sayı
OECD	: Organisation for Economic Co-Operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
S.NO	: Sıra No
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
VB	: Ve Bunun Gibi
VD	: Ve Diğerleri

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Vergi Direncinin Yasal ve Yasal Olmayan Türleri.....	14
Tablo 2: Anket Verilerine Göre Bireysel Marjinal Vergi Oranı Algısı.....	36
Tablo 3: Ekonometrik Çalışmalara Göre Bireysel Marjinal Vergi Oranı Algısı.....	37
Tablo 4: Evren ve Örneklem Büyüklükleri.....	86
Tablo 5: Vergi Uyumu ve Cinsiyetin Etkisi Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	89
Tablo 6: Marmara Bölgesi Şehirleri Nüfus Oranı	90
Tablo 7: Marmara Bölgesi'nin Türkiye İçindeki Nüfus Oranı	91
Tablo 8: Türkiye ve Marmara Bölgesi aktif Mükellef Sayısı ve Bölgesel Oranı	91
Tablo 9: Güvenilirlik Analizi	92
Tablo 10: Demografik Bulgular ve Analizleri.....	93
Tablo 11: Katılımcıların Vergiyle İlgili Bilgi Kaynakları, Ödeme Eğilimleri ve Harcama Önceliklerine Dair Tutumları.....	103
Tablo 12: Katılımcıların Vergi Politikalarına, Uygulamalara ve Hizmetlere Yönelik Tutumlarına İlişkin Analizler	108
Tablo 13: Vergi Algısı ve Tutumlarına İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Frekans ve Yüzdesel Dağılım ve Analizleri (S.26–S.32)	118
Tablo 14: Vergi Sistemine, Oranlara ve Denetime Yönelik Katılımcı Görüşlerinin Frekans ve Yüzdesel Dağılımı ve Analizleri (S.33–S.40).....	125
Tablo 15: Vergi Ahlakı, Güven ve Kurumsal Uygulamalara Yönelik Katılımcı Görüşlerinin Frekans ve Yüzdesel Dağılımı (S.41–S.47)	133
Tablo 16: Vergi Afları, Vergi Ahlakı ve Siyasal Güven Değişkenlerine İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Yüzdesel Dağılımı 48-54	140
Tablo 17: İşletme Faaliyetinde Bulunma Süresi ile Denetim Sayısı Arasındaki İlişki	147
Tablo 18: Vergi Kaçırma Eğilimi ile Vergi Denetim Algısı Arasındaki İlişki	149
Tablo 19: Vergi Kaçırmama Eğilimi ile Devletin Harcama Şeffaflığı Dair Algının İlişkisi	152
Tablo 20: Vergi Kaçırmama Eğilimi ile Vergi Kanunlarının Anlaşılır Olmasına Dair Algının İlişkisi	154
Tablo 21: Vergi Kaçırma Eğilimi ve Vergi aflararı Arasındaki İlişkinin Analizi	156
Tablo 22: Vergi Kaçırma Eğilimi ile Vergi Afları Algısı Arasındaki Yüzdesel Dağılım	157

Tablo 23: Vergi Kaçakçılığının Hırsızlık ile Eşdeğer Görülmesi ve Vergi Ödeme Davranışı İlişkisi.....	159
Tablo 24: Cinsiyete Göre Vergi Kaçırmaya İlişkin Tutumları	161
Tablo 25: Yaş Gruplarına Göre Vergi Kaçırmaya İlişkin Tutumları	162
Tablo 26: Medeni Duruma Göre Vergi Kaçırmama Eğiliminin Yüzdesel Dağılımı...	164
Tablo 27: Eğitim Durumuna Göre Vergi Kaçırmama Eğiliminin Yüzdesel Dağılımı	165
Tablo 28: Aylık Gelir Düzeyine Göre Vergi Kaçırmama Eğiliminin Yüzdesel Dağılımı	166
Tablo 29: Vergi Kaçırma Eğilimi ve Çalışılan Sektör Arasındaki İlişkinin Analizi...	167
Tablo 30: Vergi Kaçırmama Eğilimi ile Vergi Politikalarını Beğenme Durumu Arasındaki İlişki	169
Tablo 31: Vergi Kaçırmama Eğilimi ile Vergi Aflarına Yönelik Tutum Arasındaki Yüzdesel Dağılım	170
Tablo 32: Vergi Kaçırmama Eğilimi ile GİB Üzerinden Bilgiye Erişim Kolaylığına Yönelik Tutum Arasındaki Yüzdesel Dağılım	171
Tablo 33: Vergi Kaçırmama Eğilimi ile Vergi Dairesi İletişim Memnuniyeti Arasındaki Yüzdesel Dağılım	173
Tablo 34: Vergi Kaçırmama Eğilimi ile Vergi Dairesi Çalışanlarıyla Sorun Yaşama Durumu Arasındaki Yüzdesel Dağılım	174
Tablo 35: Vergi Kaçırmama Eğilimi ile Alo Maliye Hattını Duyma Durumu Arasındaki Yüzdesel Dağılım	175
Tablo 36: Vergi Kaçırmama Eğilimi ile Alo Maliye Hattını Daha Önce Arama Durumu Arasındaki Yüzdesel Dağılım.....	176
Tablo 37: Vergi Kaçırmama Eğilimi ile Vergi Kaçakçılığını Hırsızlıkla Eşdeğer Görme Durumu Arasındaki Yüzdesel Dağılım	177
Tablo 38: Vergi Kaçırmama Eğilimi ile Mali Olarak Güçlü Bir Devlet İçin Vergi Ödeme Taahhüdü Arasındaki Yüzdesel Dağılım	179
Tablo 39: Vergi Kaçırmama Eğilimi ile Her Harcamadan Sonra Fiş/Fatura Alma Alışkanlığı Arasındaki Yüzdesel Dağılım.....	180
Tablo 40: Vergi Kaçırmama Eğilimi ile Vergi Sistemindeki değişiklikleri Kolayca Takip Etme Durumu Arasındaki Yüzdesel Dağılım	181

Tablo 41: Gelir İdaresi Başkanlığı Sitesinden Bilgiye Erişim ile Vergi Sistemindeki Değişiklikleri Takip Etme Durumu Arasındaki Yüzdesel Dağılım	183
Tablo 42: İşletme Sahipliği Süresi ile Vergi Dairesiyle İletişim Memnuniyeti Arasındaki Yüzdesel Dağılım.....	184
Tablo 43: İşletme Sahipliği Süresi ile Vergi Dairesi Çalışanlarıyla Sorun Yaşama Durumu Arasındaki Yüzdesel Dağılım	186
Tablo 44: İşletme Sahipliği Süresi ile Alo Maliye Hattını Duyma Durumu Arasındaki Yüzdesel Dağılım	187
Tablo 45: Vergi Politikalarına Yönelik Tutum ile Siyasal Aidiyetin Vergi Ödeme Davranışına Etkisi	188
Tablo 46: Aylık Geliriniz Ne Kadar?” ile “Gelir ve Refah Seviyesi Artışının Vergiye Gönüllü Uyuna Etkisi”	190
Tablo 47: Aylık Geliriniz Ne Kadar?” ile “Eğitim Seviyesi Yükseldikçe Vergi Bilinci/Ahlakı Artar” Bilgileri Arasındaki Yüzdesel Dağılım	192
Tablo 48: Marmara Bölgesi’nde Vergi Algısına Etki Eden İç ve Dış Faktörlere Yönelik Olumlu Görüşler (% Katılıyorum + Kesinlikle Katılıyorum)	204
Tablo 49: İç Faktörlerin Cevap Dağılımı.....	207
Tablo 50: Dış Faktörlerin Cevap Dağılımı	209
Tablo 51: İç ve Dış Faktörlerin Ortalama Olumlu Görüş Dağılımı.....	211

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Vergi Felsefesi ile Vergi Psikolojisi ve Vergi Sosyolojisi Arasındaki Bağ	43
Şekil 2: Schmolders/Hansmeyer’e Göre Vergi Direncine Yol Açan Faktörler.	58
Şekil 3: Vergi Odaklı Karar Verme ve Davranış Modeli (Stimulus-Organism-Response: S-O-R)	60
Şekil 4: Vergi Tepkisi Teorisine Göre Vergi Direnci veya Vergi Uyumu	61
Şekil 5: Üç Boyutlu “Kaygan Eğim Modeli” (Slippery-Slope Modell)	65
Şekil 6: Vergi Kaçırma Temelli Fischer Modeline Göre Vergi Algısını Etkileyen Ana Faktörler	67

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Marmara Bölgesi'nin Vergi Algısının İç ve Dış Faktör Dağılımı	202
Grafik 2: Marmara Bölgesi'nin Vergi Algısının İç ve Dış Faktör Dağılımı (Cevap Şekline Göre)	203
Grafik 3: İç ve Dış Faktörlerin Yüzde (%) Dağılımı	205
Grafik 4: İç Faktörleri Etkiyen Unsurların Cevap Dağılımı	206
Grafik 5: Dış Faktörleri Etkileyen Unsurların Cevap Dağılımı	208
Grafik 6: Marmara Bölgesi'nde Vergi Algısına Etki Eden İç ve Dış Faktörlere Yönelik Olumlu Görüş	210
Grafik 7: Marmara Bölgesi'nde Vergi Algısına Etki Eden İç ve Dış Faktörlere Yönelik Olumsuz Görüş	211

ÖZET	
Başlık: Mükelleflerin Vergi Algısı: Marmara Bölgesi Örneği	
Yazar: Süleyman DİNÇER	
Danışman: Prof. Dr. Temel GÜRDAL	
Kabul Tarihi: 17/09/2025	Sayfa Sayısı: xv (ön kısım) + 236 (ana kısım) + 6 (ek)
Bu çalışmada, mükelleflerin vergiye yönelik algılarını ve bu algıyı etkileyen temel faktörleri analiz edilmiştir. Vergi, kamu hizmetlerinin finansmanında temel bir araç olmakla birlikte, bireylerin vergiye ilişkin algıları ödeme davranışlarını doğrudan etkilemektedir. Kişisel gelir düzeyi, vergi oranlarının yüksekliği, kayıt dışı ekonomi, gelir dağılımında adalet, vergi yükü, eğitim düzeyi, devlete güven ve siyasal otoriteye bakış gibi unsurlar, bireylerin vergiyi bir yük olarak algılamasında belirleyici olabilmektedir. Bu bağlamda, bireylerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını etkileyen faktörlerin anlaşılması, kamu politikalarının etkinliği açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda çalışmanın teorik kısmında vergi algısına yönelik literatür detaylı şekilde ele alınmış; kavramsal çerçeve, vergi psikolojisi, vergi ahlakı, vergi adaleti ve sosyo-ekonomik faktörlerle ilişkisi irdelenmiştir. Uygulama kısmında ise, Türkiye'nin Marmara Bölgesi'nde faaliyet gösteren mükelleflerle gerçekleştirilen bir anket çalışmasına yer verilmiştir. Anket yoluyla toplanan veriler, katılımcıların vergiye dair tutumlarını ve algılarını çok boyutlu şekilde ölçmeyi hedeflemiştir. Elde edilen bulgulara göre, ankete katılım sağlayanların büyük çoğunluğu, vergilerin yüksek olduğunu düşünmekte, vergi kaçakçılığını hırsızlıkla eşdeğer görmekte, mali açıdan güçlü bir devlet için vergi ödemeye istekli olduğunu ifade etmektedir. Bu sonuçlar, mükelleflerin vergiye yönelik tutumlarının sadece ekonomik koşullara değil, etik değerlere ve toplumsal güvene de dayandığını göstermektedir.	
Anahtar Kelimeler: Vergi Algısı, Vergi Ahlakı, Vergi Uyumu, Marmara Bölgesi, Mali Sosyoloji	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Taxpayers' Perception Of Tax: The Case Of Marmara Region	
Author of Thesis: Süleyman DİNÇER	
Supervisor: Prof. Dr. Temel GÜRDAL	
Accepted Date: 17/09/2025	Number of Pages: xv (pre text) + 236 (main body) + 6 (add)
This study analyzes taxpayers' perceptions of taxation and the key factors that influence these perceptions. While taxation is a fundamental tool for financing public services, individuals' perceptions of taxation directly influence their payment behavior. Factors such as personal income level, high tax rates, the informal economy, fairness in income distribution, tax burden, education level, trust in the state, and views on political authority can be decisive in individuals' perception of taxes as a burden. In this context, understanding the factors that influence individuals' attitudes and behaviors toward taxes is of great importance for the effectiveness of public policies. In this context, the theoretical part of the study examines the literature on tax perception in detail, exploring the conceptual framework, tax psychology, tax ethics, tax justice, and their relationship with socio-economic factors. The practical part of the study presents a survey conducted with taxpayers operating in the Marmara Region of Turkey. The data collected through the survey aimed to measure participants' attitudes and perceptions toward taxes in a multidimensional manner. According to the findings, the vast majority of survey participants believe that taxes are high, view tax evasion as equivalent to theft, and express willingness to pay taxes for a financially strong state. These results indicate that taxpayers' attitudes toward taxes are based not only on economic conditions but also on ethical values and social trust.	
Keywords: Tax Perception, Tax Morality, Tax Compliance, Marmara Region, Fiscal Sociology	

GİRİŞ

Toplumda bireylerin tek başına üstesinden gelemeyeceği pek çok önemli görev ve sorumluluk bulunmaktadır; bu nedenle, bu görevleri yerine getirmek için devlet gibi merkezi bir örgütlenmeye ihtiyaç duyulmaktadır. Eğitim altyapı, sağlık ve sosyal güvenlik, iç ve dış güvenlik bunlardan sadece birkaçıdır. Devlet bu noktada, bütün vatandaşları adına hareket etme gereği duymakta ve kendi uhdesinde olduğu düşünülen kamusal hizmetlerini vergi gelirleriyle finanse etmektedir. Vergiler, devletin en önemli gelir kaynağıdır. Dolayısıyla her vatandaş kamu harcamalarının finanse edilebilmesi için vergi ödemekle yükümlüdür. Öte yandan herkes, ideal bir yaklaşımla bu vergilerle finanse edilen hizmetlerden de faydalanma hakkına sahiptir.

Her bireyin devletin işleyişine katkıda bulunması gerektiği fikri bu kadar eskilere dayanmaktadır. Ancak vatandaşlar, bunun karşılığında belirli amaçlar için her zaman doğrudan bir şey alamamaktadır. Modern toplumlarda tüm vergi mükellefleri, genel kamusal mali ihtiyaçları karşılamak ve kendileri için öngörülen vergilerini devlete ödemek zorundadır.

Bu çalışmada aşağıdaki temel araştırma sorularına yanıt aranacaktır:

1. Vatandaşlar genel olarak vergi ve vergilemeasıl algılamaktadır?
2. Türkiye özelinde vergi mükellefleri, devletin uyguladığı vergilendirme politikalarına nasıl anlamlar yüklemektedir?
3. Vergi, bireylerin zihninde hangi çağrışımlarla birlikte anılmaktadır?
4. Bireylerin sosyo-ekonomik özellikleri (yaş, cinsiyet, eğitim, gelir düzeyi, medeni durum vb.) vergi sistemine ve vergilendirme uygulamalarına yönelik tutum ve davranışlarını ne yönde etkilemektedir?
5. Vergi olgusuna yüklenen anlamların nesnel gerçeklikle ne ölçüde örtüştüğü ya da vergiye dair bireysel yanılgıların hangi düzeyde olduğu nasıl açıklanabilir?

Vergi algısı ve buna bağlı karar verme etkileri, zannedildiğinin aksine çok çeşitli ekonomik sonuçları olan oldukça karmaşık sosyal ve psikolojik bir süreçtir. Vergi ve vergi türlerine bakış, kişiden kişiye değişebilmektedir. Kişilerin devlete, rejime, siyasal ve sosyal sisteme, din kurumlarına bakışına ve bunlarla ilişkisel psiko-sosyal bağına göre vergi algısı da çok değişken olmaktadır. Örneğin Alman yazar ve düşünür Nikolaus Cybinski, kilise kurumuna zorunlu olarak aktarılan vergilerin yüksek olmasından dolayı “Hristiyan olmanın gizemlerinden biri de inancımın giderek azalması ve kilise vergisinin

de giderek artmasıdır.” (<https://www.bestenzitate.com/autor/nikolaus-cybinski-zitate-2>, E.T. 28/04/2025). diyerek duyduğu rahatsızlığa bağlı olarak inancında bir gerileme hissettiğini ifade etmiştir.

Dolayısıyla bazı vergi türlerine yönelik olumsuz bakış ile vergi oranlarının yüksek olduğuna dair algı, kişilerin ruh dünyasını sarsabilmekte yani psikolojik sağlığını dahî bozabilmektedir. Kişilerin vergi algısını ölçebilmek ve bunun sosyal hayata, ekonomiye, iş dünyasına yansımalarını ve vergi gelirleri üzerindeki etkilerini ortaya koyabilmek için, sosyal bilimlerin araştırma yöntemlerine ihtiyaç vardır. Bu çalışmanın ana konusu da vergi algısını mükellefler ve vatandaşlar üzerinden belirlemektir. Bu sebeple vergi ve vergilendirme ile direkt olarak ilgilenen geleneksel bilim dallarından faydalanılmıştır. Aynı zamanda konuya daha fazla aydınlık kazandırabilmesi için ilgili diğer bilim dallarına da müracaat edilmiştir.

Araştırmanın Konusu

Bu araştırmanın temel konusu, bireylerin vergiye yönelik algılarını çok boyutlu bir çerçevede anlamaya yöneliktir. Vergilendirmenin sadece ekonomik bir işlem değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve psikolojik temellere dayanan bir toplumsal olgu olduğu varsayımından hareketle, bireylerin vergiye yükledikleri anlamlar bu çalışmanın merkezinde yer almaktadır. Araştırma, vergi mükelleflerinin vergilendirme süreçlerine dair tutum, davranış ve algılarını inceleyerek, vergiye gönüllü uyum davranışını etkileyen iç ve dış faktörleri analiz etmektedir.

Bu bağlamda çalışmanın ana odağını; bireylerin eğitim düzeyi, gelir seviyesi, yaş, cinsiyet gibi sosyo-ekonomik özellikleri ile devlete güven, vergi adaleti, kamu hizmet kalitesi ve denetim mekanizmalarına dair algılar gibi psiko-sosyal faktörlerin, vergiye bakış açısı üzerindeki etkileri oluşturmaktadır.

Marmara Bölgesi’nde yapılan alan araştırmasına dayalı olarak şekillenen bu çalışma, bireylerin vergiye dair zihinsel şemalarını ve karar alma mekanizmalarını anlamaya çalışmaktadır. Bu yönüyle araştırma, vergi olgusuna ilişkin geleneksel ekonomik yaklaşımların ötesine geçerek, sosyal bilim temelli disiplinler arası bir bakış açısıyla vergi algısını kavramsallaştırmakta ve açıklamaya çalışmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Bu araştırma, Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan en dinamik bölgelerinden biri olan Marmara Bölgesi'ndeki mükelleflerin ve vatandaşların vergi algısını anlamaya yönelik, disiplinler arası ve saha temelli çalışmalardan biridir. Akademik olarak büyük bir öneme sahiptir çünkü Türkiye'de vergi algısı üzerine yapılmış kapsamlı ve güncel saha araştırmalarının sayısı oldukça azdır, bu da alanda ciddi bir bilgi boşluğu oluşturmaktadır. Bu çalışma, sadece iktisadi teorilerle sınırlı kalmayıp, sosyoloji, psikoloji ve siyaset bilimi gibi disiplinlerin katkısıyla verginin karmaşık dinamiklerini incelerken, aynı zamanda saha çalışmasına dayanarak güncel ve somut veriler sunar. Bu veriler, vergi uyumunu artırmaya ve daha adil, şeffaf vergi politikaları geliştirmeye yönelik stratejiler için bir temel oluşturur. Vergilendirme, yalnızca mali bir işlem olmanın ötesinde, bireylerin devletle kurduğu ilişkileri, toplumsal aidiyet duygusunu ve adalet algısını da doğrudan etkileyen bir olgudur. Bu nedenle çalışmada, yalnızca makroekonomik analizlerle ya da vergi ahlâkı literatürüyle sınırlı kalınmamış; bireylerin vergilendirme sürecine yönelik duyguları, motivasyonları, tutum ve davranışları disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınmıştır.

Araştırmanın özgün yönü, ekonomik yaklaşımlarla sosyolojik ve sosyal psikolojik yaklaşımları bütünleştirmesi, böylece bireylerin vergiye yönelik tutumlarını çok boyutlu bir yapıda değerlendirmesidir. Çalışma, yalnızca “vergi ödeyip ödememe” gibi ikili davranış kalıplarına değil, bunun ötesindeki zihinsel temsillere, değer yönelimlerine, adalet ve güven algılarına da odaklanmaktadır.

Bu yönüyle araştırma:

Vergi sosyolojisi ve mali sosyoloji literatürüne Türkiye bağlamında saha verisi temelli yeni bir katkı sunmaktadır.

Vergiye gönüllü uyumu, sadece hukuki yükümlülük ya da ekonomik çıkar ekseninde değil, aynı zamanda etik, ahlaki ve sosyal sorumluluk bağlamında ele almaktadır.

Geleneksel “homo economicus” varsayımının ötesine geçerek, toplumsal bir sorumluluk ve vatandaşlık bilinci gibi yeni kavramsal alanlara işaret etmektedir.

Türkiye’de özellikle bölgesel düzeyde (Marmara gibi) yapılan çalışmalarda sıkça göz ardı edilen psiko-sosyal faktörleri sistematik olarak incelemektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, ekonomik davranışların arkasındaki sosyal ve kültürel anlam katmanlarını açığa çıkarma iddiasıyla; ampirik bulgularla desteklenen disiplinler arası bir

analiz sunmakta ve bu yönüyle hem literatüre hem de politika yapıcılara somut katkı sağlamaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, mükelleflerin algıları üzerinden vergilerle ilgili karar verme davranışlarını ortaya koymanın ötesinde bu davranışları etkileyen tüm faktörleri de belirlemektir. Sadece vergi algısı ile ilgili davranışı belirleyen durum değil, aynı zamanda bu davranışı açıklayan iç ve dış motivasyonları da analiz etmek, bu çalışmanın başka bir amacıdır. Bu bağlamda bu davranışları sosyal değer ve normların etkileriyle büyük ölçüde yönlendiren alışkanlıklar, dünya görüşleri, inançlar ve kurumlar da araştırma kapsamına girmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada tümden gelim metodolojisiyle birlikte sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan belge tarama ve anket tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın birinci ve ikinci bölümünü oluşturan teorik kısımda kütüphane araştırması ve belge tarama tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın amacı çerçevesinde üçüncü bölümde ise anket tekniği kullanılarak, mükelleflerin vergi algılarına yönelik tutum ve davranışlarının ölçümü birincil veri kaynağından yapılmıştır. Elde edilen veriler ise SPSS 24.0 programında güvenilirlik ve geçerlilik testlerine tâbi tutulduktan sonra frekans analizleri yapılmış ve yorumlanmıştır. Çapraz tablo (crosstab) analizlerinde ise anketin “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam” sorusu üzerine analizler yapılmıştır. Basit rastgele örnekleme yöntemiyle yürütülen araştırmanın evreni, Marmara Bölgesi genelinde 18 yaş üstü vergi mükellefleri olmak üzere bütün vatandaşları kapsamaktadır. Ankette yer alan sorulara tam ve doğru şekilde cevap veren 1186 kişi ile ilgili veri toplama süreci, çevrimiçi (dijital ortamda) yapılmıştır.

Araştırmanın İçeriği

Çalışmanın birinci bölümü’nde ilk önce vergi algısı kavramının genel çerçevesi çizilmiştir. Bu doğrultuda vergi algısını oluşturan unsurlara kavramsal ve teorik boyutuyla temas edilmiştir. Bunların başında vergi okuryazarlığı, vergi zihniyeti, vergi dürüstlüğü ve vergi direnci gelmiştir. Olumsuz vergi algısının başında yasal olmayan

vergi direnci ve türleri geldiği için, bu konu ve teorilere ağırlık verilmiştir. Bunun dışında vergi algısı kavramının tarihsel arka boyutundan yola çıkarak, dünden bugüne vergi algısını etkileyen iç (kişisel) ve dış faktörler sosyo-kültürel ve psikolojik bulgular eşliğinde ayrıntılı olarak tek tek incelenmiştir. Bu bölümde vergilendirme ile ilgili geleneksel disiplinlerden biri olarak kabul edilen vergi ahlâkı konusuna ayrıca ağırlık verilmiştir.

İkinci Bölüm’de vergi algısının karmaşık tezahürlerini daha iyi ortaya koyabilmek ve anlayabilmek amacıyla geleneksel vergilendirme bilim dallarının dışında kalan ve fakat vergi algısının boyutlarını daha iyi tahlil etme imkânı sunan vergi felsefesi, ahlakı, vergi psikolojisi ve vergi sosyolojisi alanlarına bir yolculuk yapılmıştır. Bu bağlamda vergi felsefesi, vergi psikoloji ve vergi sosyoloji ile vergi algısı arasındaki bağ analiz edilmiş ve bu bağlamda örneğin Leroy’un ve Isaac’ın vergi sosyolojisi eksenindeki çalışmaları ayrı ayrı olarak geliştirdikleri vergi algısı modeli, çalışmanın içeriğine ve amacına uygun olarak tahlil edilmiştir. Bu disiplinler sayesinde ahlaki yargı ve davranış üzerinden vergi ahlakının ve algısının etkilerini ve karşılıklı ilişki ağlarını (dindarlık ve vergi ahlakı gibi) belirlemek mümkün olmuştur.

Yine çalışmanın İkinci Bölümü’nde vergi algısı ile ilgili geliştirilen ve bilimsel geçerliliği nedeniyle en çok ilgi gören modeller ve teoriler ele alınmıştır. Bu doğrultuda Schmolders’in vergi direncine yol açan faktörlerin vergi algısı üzerindeki etkilerini inceleyen modeli incelenmiştir. Bunun yanında vergi direnci-vergi uyumu bağlamında “Stimulus-Organism-Response” (S-O-R) modeli, Brehm’e ait vergi direnci-vergi uyumu bağlamında “Vergi Tepkisi” teorisi, Kirchler’in vergi algısına yönelik “Kaygan Eğim Modeli”, Braithwaite’in vergi algısına yönelik “Duyarlı Düzenleme Modeli” ve Fischer’in yine vergi algısı bağlamında vergi kaçırma temelli modeli tek tek tahlil edilmiştir.

Üçüncü Bölümde ise Türkiye’nin Marmara Bölgesi’nde faaliyet gösteren vergi mükelleflerinin ve vatandaşların vergi algısına yönelik en aktüel tutum ve davranışlarını belirleyebilmek ve vergi algısı ile ilgili yukarıda açıklanan teori ve modeller çerçevesinde değerlendirebilmek için, 1186 kişi üzerinden bir anket çalışması yapılmıştır.

1. BÖLÜM: VERGİ ALGISI VE İLGİLİ KAVRAMLAR

1.1. Vergi Algısı Kavramı

Bir bilim dalının ilk görevi, içerdği ana konusunu kavramsallaştırmaktır. Söz konusu araştırmamız vergi algısı olduğunda burada ortak bir kavram dünyası oluşturmak hayli zor görünmektedir. Bunun başlıca nedeni, vergi bilimlerinin ve teorilerinin kendi ihtiyaçlarını karşılamak için, değişik ülkelerin tarihsel süreç içindeki gelişimlerine göre farklı vergi kavramları üretmiş olmalarıdır. Dolayısıyla asıl araştırma alanımız olan vergi algısı konusuna geçmeden önce tarihsel gelişim süreçlerini de dikkate alarak ilk önce vergi kavramının çerçevesini oluşturmak gerekmektedir.

Türkçede “vermek” kökünden türemiş olan “vergi” terimi, tarihsel boyutuyla Türk dilinde “karşılıksız verilen, hediye edilen” anlamlarına gelmektedir (Saruç, 2013). Buna benzer bir şekilde örneğin eski Alman dilinde kullanılmış olan “Stiura” kelimesi bugün “Stütze” olarak telaffuz edilmekte ve “destek, dayanak” anlamlarına gelmektedir. Dolayısıyla bu kelimelerden türemiş olan “Steuern” (vergi-ler) kelimesi de mecazi anlamda “destekte bulunma, katkı sağlama, yardım etme, yardımlaşma” manalarına gelmektedir (Bundesministerium der Finanzen, 1998). Başka bir teoriye göre eski Alman dili olan Cermen lisanındaki “sceutan” yani “schiessen”, “vurmak” veya “hedef almak” anlamlarına gelmektedir. Bu kelimenin Orta Çağ’ın sonunda şehir hukukunda kullanılan bir tür emlak vergisi olan “Schoss” kavramı ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir (Homburg, 2015).

İngilizcede ise 14. Yüzyılda “tax” (vergi), Latince “taxare” kelimesinden türetilmiş ve “değerlendirme, hesaplama, ölçme, öngörü, tespit etme” gibi anlamlarının karşılığıdır. Ondan önce İngilizcede Eski Fransızcadan gelen “task” (iş, emek, görev, vazife, yükümlülük) kelimesi vardı. Bir süre için İngiliz dilinde hem “task”, hem de “para” anlamında kullanılan “tax” birlikte kullanılmıştır. Eş anlamlı gibi kullanılan bu iki kelimedenden sonra ileri tarihlerde “tax” kelimesi günlük çalışma hayatında ağırlık kazanmış ve “zorlu bir görev” veya “zorlayıcı bir şey” anlamında yine yükümlülük getiren bir mesele bağlamında algılanmıştır (<https://newint.org/features/2008/10/01/tax-history>, E.T. 10/04/2025).

Modern dünyaya ait genel bir vergi tanımı yapmak gerekirse vergi, hükümetin kamusal hizmetleri için gerekli olan mali ihtiyaçlarını temin etmek için, yasalar çerçevesinde (gelir

ve mülk sahibi olan) bireylere yüklenen zorunlu bir mali yükür. Dolayısıyla vergi, hangi isim altında olursa olsun, gönüllü bir ödeme, iradi bir katkı veya hediye değil, yasama yetkisi uyarınca vatandaştan zorunlu olarak alınan bir paradır (Black's Law Dictionary, 1979). Nitekim Pehlivan (2023)'da vergiyi "... kişilerin kamu hizmetlerinin finansmanı amacıyla mali güçlerine göre devlete yaptıkları karşılıksız ve zorunlu bir ödemedir" şeklinde tanımlamaktadır.

Rochmat, Soemitro (1988)'ya göre vergiler, halkın karşılığında hiçbir şey almadan yasalara uygun olarak (uygulanabilen) devlet hazinesine yaptığı, doğrudan tanınabilen ve genel giderleri karşılamak için kullanılabilen katkılardır. Bu tanım daha sonra şu şekilde düzeltilmiştir: Vergi, cari harcamaları finanse etmek için, halktan hazineye servet transferidir ve fazlası, kamu yatırımlarının finansmanının ana kaynağı haline gelen kamu tasarrufu için kullanılmaktadır. Ekonomik bir perspektiften bakıldığında vergiler, özel sektörden kamu sektörüne kaynak transferi olarak anlaşılmaktadır. Bu tanım, vergilerin varlığının daha doğrusu vergilendirmenin iki durumu değiştirdiğini göstermektedir. Birincisi, bireylerin mal ve hizmet edinimi için kaynak tahsis etme kabiliyetlerinin azalmasıdır. İkinci olarak, devletin toplumun ihtiyaçlarını karşılayan kamusal mal ve hizmetleri sağlama kabiliyetinin artmasıdır.

Maliye biliminde vergilendirme, spesifik olarak direkt bir hizmet sunumu olmaksızın devlet tarafından mükelleflerden zorla para alınması olarak tanımlanmaktadır (Illetschko, 1963). Vergilendirme, modern kamu maliyesinin en önemli unsurlarından biridir. Önemi, sadece tüm kamusal gelirler arasında açık ara en önemlisi olmasından dolayı değil, aynı zamanda mevcut vergi yükünün yol açtığı sorunların ciddiyetinden de kaynaklanmaktadır. Vergilendirmenin temel amacı, devlet gelirlerini artırmaktır.

Yükümlölüklerini yerine getirebilmek için, bir sosyal devlette yüksek düzeyde vergilendirme kaçınılmazdır. Vergiler, belirli sosyo-ekonomik hedeflere ulaşmak için bir araç olarak kullanılmaktadır. Özellikle servetin yeniden dağıtılması ve böylece sosyo-ekonomik eşitsizliklerin azaltılması için önemli enstrümanlar arasında vergilendirme politikası ve tekniği gelmektedir. Bu nedenle modern bir sosyal devlette vergilendirme, sadece idari, bürokratik ve sosyal harcamaları karşılamak için değil, aynı zamanda gelir ve servet eşitsizliklerini azaltmak için de gerekli olmaktadır (Bohanon vd. 2014).

Vergi algısı kavramına geçmeden önce algı ve algılama kelimelerinin üzerinde biraz durmak gerekmektedir.

Kelime olarak algı, duyu organlarıyla çevrede var olan nesne ve hadiselerin bütün olarak kavranması, bunlara anlam verilmesi ve yorumlanmasıdır. Algılama ise, karmaşık psikolojik işlevler sonucunda bir şeyin farkına varma ve farkına varılan şeye bilgi sistemimiz içinde bir yer bularak, yakıştırma ve söz konusu olguyu, nitel ve nicel yaklaşımlar gibi birçok yönüyle yargılayıp değerlendirme sürecidir (Şimşek, Akgemci ve Çelik, 2011).

1. Algılama, sentezcidir: Algılama, diğer zihin faaliyetleri ile beraber eşzamanlı olarak çalışmaktadır. İnsan, çevredeki farklı özelliklere sahip olan varlıkları, çok karmaşık yapılarına rağmen, bir bütün hâlinde sentezleyerek algılayabilmektedir.

2. Algılama, dışa açıktır: Algılama, dış çevrenin ve varlıkların tanınması, bilinmesi, kısacası idrak edilmesi ile oluşmaktadır. Bunun sonucu olarak insan zihninde varlık anlayışı meydana gelmektedir.

3. Algılama, seçicidir: Algılamada seçicilik, insanın dikkatini sadece bir varlığa ve bir hadiseye yöneltmesi ve onunla ilgili uyarıcıları seçmesidir. Örneğin şiddet, zıtlık, (sosyal/mali sistemde) hızlı ve ani değişimler, genelde insanın bir şeye daha fazla dikkatini çekmesini sağlamaktadır.

4. Algılama, bazen sabittir: Algılamada bazen sabitlik veya değişmezlik, kişinin nesnelerin renk, şekil, büyüklük veya küçüklük gibi üzerinde yürüttüğü düşünceler/algılar genelde stabil/sabit ve değişmezdir. Örneğin uzakta görülen bir at, küçük görünse de zihnimizde her zaman normal büyüklükte algılanmaktadır.

Aslında sabit algılama, bir illüzyondan yani yanılsamadan başka bir şey değildir. Kişi, bu zihinsel yaklaşımıyla, çoğu zaman farkında olmadan, içinde bulunduğu durumu veya çevresel değişiklikleri algısal olarak yanlış değerlendirmektedir. Buradan hareketle vergi algısını vergi mükelleflerinin iç ve dış uyarıcıların tesiriyle vergi olgusu hakkında zihinlerinde geliştirdikleri yargısal kabuller veya doğru/yanlış görüş ve fikirler olarak tanımlamak mümkündür (Sağlam, 2013). Bu bağlamda mükelleflerin vergi algısının, kişilerin vergi olgusuna karşı bakışına ve vergi bilincine göre olumlu (doğru) veya olumsuz (yanlış) olmak üzere iki boyutlu olduğunu söyleyebiliriz (Sağbaş ve Başoğlu, 2005).

1. Olumlu (pozitif) vergi algılaması: Bu durumda birey, devlet eliyle toplanan vergilerin yine sosyal refah ve toplumsal gelişme için kullanıldığını varsaymaktadır. Vergi algısı müspet olan bir vatandaş, vergilerini dürüstçe, gönüllü ve düzenli olarak ödemektedir.

Nitekim devletin halkına gerekli hizmetleri sunabilmesinin yolu, düzenli ödenen vergilerden geçmektedir. Vergilerin düzenli ödenebilmesi için, mükelleflerin vergiyi olumlu algılaması gerekmektedir. Vatandaşların vergilerini düzenli ve gönüllü olarak ödediği bir toplumda devlet gelirleri maksimize edilebilmekte ve kamu hizmet düzeyi de yüksek olabilmektedir. Mükelleflerin vergiyi olumlu algılamaları, vergi uyumunu kolaylaştıracağı için, bireylerin erken yaşlardan itibaren alacakları vergi eğitimi, vergiye karşı olumlu bir tutum geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Bu şekilde oluşan vergi okuryazarlığı, vergi bilinci ve vergi ahlâkı sayesinde vatandaşların vergi ödemede olumlu tutum ve davranışlar sergilemeleri de sağlanabilmektedir.

Diğer yandan vergi sistemi şeffafsa ve devletin vergi gelirlerini nasıl kullandığına dair net bilgi sağlamaktaysa, vatandaşlar vergilere daha olumlu bakma eğiliminde olmaktadır. Vergi adaleti çok önemlidir. Vatandaşlar vergi yükünün vatandaşlar arasında adil bir şekilde dağıtıldığını ve zenginlerin de uygun bir katkıda bulunduğunu düşünürse olumlu algı pekişmektedir. Faydaların görünürlüğü de bir diğer önemli faktördür. Vatandaşların, yaptıkları katkılar sonucunda kamu hizmetleri, altyapı ve sosyal programlarda somut iyileşmeler gördükleri takdirde vergilere olumlu bakma olasılıkları daha yükselmektedir. Vergilere duyulan ihtiyaç ve vergilerin toplumsal refahtaki rolüne ilişkin etkili hükümet iletişimi bu olumlu algıyı daha da pekiştirmektedir (Hunar ve Tangl, 2024).

2. Olumsuz (negatif) vergi algılaması: Bu durumda birey, vergilerin devlet tarafından haksız bir biçimde ve zorla alınan bir yük veya bir ceza olarak algılamaktadır. Vergi algısı olumsuz olan bir birey, vergisini ödememek için, vergi direncine yönelik değişik kanun dışı girişimlerde bulunmakta ve böylece kayıt dışı ekonominin oluşmasına sebebiyet vermektedir. Olumlu vergi algısı, genellikle vergi sistemine yönelik nesnel, rasyonel ve gerçekçi bir bakış açısını ifade ederken; olumsuz vergi algısı ise kişisel, duygusal ve sübjektif bir değerlendirmeden kaynaklanır. Nesnel algı, bireylerin vergiyi kamu hizmetlerinin finansmanını sağlayan, toplumsal fayda üreten bir mekanizma olarak görmesini sağlar ve bu durum gönüllü vergi uyumunu güçlendirir. Buna karşılık, sübjektif algı, vergiyi yalnızca kişisel bir yük veya adaletsiz bir durum olarak algılar, bu da vergi kaçakçılığı gibi uyumsuz davranışlara zemin hazırlayabilir. Dolayısıyla, olumlu algı kamu yararına dayalı rasyonel bir perspektifi yansıtırken, olumsuz algı kişisel maliyetlere odaklanan duygusal bir perspektiften beslenir. Bu gibi durumlarda kişi, tam olarak

düşünmeden ve genellikle mantıksız bir şekilde kendinin veya kamu yararının aleyhine olacak şekilde dar görüşlü ve zarar verici kararlar vermektedir.

Vergilerin vatandaşlar tarafından olumsuz algılanması genellikle birkaç temel gösterge ile pekiştirilmektedir. Ana faktörlerden biri yüksek vergi yüküdür, özellikle de vergi oranları bireylerin ve şirketlerin gelir düzeyini aştığında, algılanan bir yüke yol açmaktadır. Vergi toplama ve dağıtımında şeffaflığın olmaması da olumsuz algıya katkıda bulunmaktadır, zira vergi parasının nasıl harcandığına dair belirsizlik güveni zedelemekte ve yük duygusunu beslemektedir. Vergi idaresindeki verimsizlik ve yolsuzluk bu algıyı daha da kötüleştirmektedir, zira vatandaşlar ödedikleri vergilerin etkin bir şekilde kullanılmamasına öfkelenmektedir (Hunar ve Tangl, 2024).

1.2. Vergi Algısı ve İlgili Kavramlar

Vergi sistemine yönelik bireysel tutum ve davranışlar, yalnızca yükümlülüklerin teknik bilgisiyle değil, aynı zamanda vergiye dair algıların, değerlerin ve inançların bütüncül yapısıyla şekillenir. Bu bağlamda, vergi algısı; bireylerin vergiye dair düşüncelerini, sistemin adilliğine yönelik kanaatlerini ve ödeme davranışlarını etkileyen çok katmanlı bir kavramdır. Vergi okuryazarlığı, zihniyeti, dürüstlüğü ve direnci gibi alt bileşenler, bu algının hem bilişsel hem de duygusal boyutlarını oluşturmaktadır. Özellikle vergi direnci, bireylerin vergiye gönüllü uyumlarını zayıflatan içsel tepkiler ve davranışlarla ilişkilidir; bu direnç, yasal yollarla gösterilebileceği gibi, yasa dışı kaçırma biçimlerine de dönüşebilmektedir. Bu başlık altında, söz konusu kavramların her biri ayrı ayrı ele alınarak vergi algısı ile ilişkisi ortaya konacaktır.

1.2.1. Vergi Uyum ve Vergi Algısı

Vergi uyumu (tax compliance), yalnızca gönüllü vergi uyumunu değil, aynı zamanda zorunlu veya kerhen (istemsiz) vergi uyumunu da içeren çok boyutlu bir kavramdır.

Eğer devlet, vergi gelirlerini etkin ve şeffaf bir şekilde kullandığını vatandaşlarına ikna edebilirse, bu durum vergi ahlakını yükselterek mükellefleri gönüllü vergi ödemeye teşvik eder.

Bunun aksine, zorunlu vergi dürüstlüğü ise, mükellefin vergiyi yalnızca devletin uygulayabileceği cezai yaptırımlardan kaçınmak için ödediği durumu ifade eder. Bu senaryoda vergi ödemeleri, denetim ve ceza tehdidinin bir sonucu olarak gerçekleşir.

Buna benzer bir diğerk durum ise kerhen vergi uyumdur. Bu durumda mükellef, vergi sistemine olan inancını yitirmiş olmasına rağmen, sistemden kaçamayacağı düşüncesiyle vergilerini isteksizce öder.

Sonuç olarak, vergi uyumu, mükelleflerin davranışlarını şekillendiren çeşitli motivasyonları kapsayan karmaşık bir olgudur: rasyonel bir güven ve toplumsal sorumluluk hissinden, zorlayıcı cezai yaptırımlar ve sisteme karşı duyulan çaresizlik hissine kadar uzanan geniş bir yelpazede yer alır.

Vergi uyumu, gönüllü, zorunlu ve kerhen olmak üzere farklı şekillerde ortaya çıkar. Gönüllü uyumda mükellefler devlete olan güven nedeniyle vergilerini isteyerek öder. Zorunlu uyumda ise ceza tehdidi nedeniyle ödeme gerçekleşir, gönüllülük söz konusu değildir. Kerhen uyumda ise mükellefler çaresizlikle vergiyi istemeden öder. Sağlıklı bir vergi sistemi için devletin şeffaflık ve adaletle gönüllü uyumu artırması önemlidir.

1.2.2. Vergi Algısı ve Vergi Okuryazarlığı

Vergi okuryazarlığı, “vergi ile ilgili teorik/pratik konuları yeterli seviyede okumak, asgari seviyede bilmek, anlamak, yazmak, takip etmek ve ödenmesi gereken vergi borçlarını göz önünde bulundurarak, kişisel bütçeyi en iyi şekilde yürütebilme becerisini göstermek” olarak tanımlanmaktadır (Gerger, 2019). Dolayısıyla vergi okuryazarlığı, vatandaşların vergiye karşı algısını olumlu bir yaklaşımla şekillendiren faktörler arasında yer almaktadır. Mükelleflerin vergilerini gönüllü ve düzenli olarak ödediği ülkelerde kamu hizmetlerinin kalitesi de artmaktadır. Vatandaşların vergiyi olumlu algılaması, vergi konusunda farkındalığın artırılması, vergi bilincinin oluşturulması kısacası yüksek vergi okuryazarlığı ile mümkün olmaktadır (Yılar ve Akdağ, 2017). Vergi okuryazarı olan mükelleflerin vergi düzenlemelerine uyma ihtimalinin vergi okuryazar olmayanlara göre daha yüksek olduğu varsayılmaktadır (Chardon vd., 2016). Nitekim OECD'nin “Vergi Kültürü, Uyum ve Vatandaşlık Oluşturma” (Building Tax Culture, Compliance and Citizenship) başlığını taşıyan raporu, vergi dairelerinin bireylere “vergi mükellefi” konumunun ötesinde ‘paydaş’ olarak görmeleri neticesinde mükellef ile vergi makamları arasında daha iyi bir ilişkinin ortaya çıktığını ve bu gelişme de vergi bilincinin, algısının ve uyumunun daha rasyonel bir zemine oturduğunu tespit etmiştir (OECD, 2015).

Devletlerin vergi gelirlerini korumaları veya artırmaları ancak mükelleflerinin olumlu vergi algısının vergi uyumuna dair bilincin optimize edilmesiyle mümkündür.

Mükelleflerin uyumunu sağlayabilecek en önemli unsur ise vergi okuryazarlığına yönelik eğitimidir. Vergi okuryazarlığı ile vergi uyumu arasında pozitif bir korelasyon olduğunu fark eden gelişmiş birçok Avrupa ülkeleri, klâsik müeyyideye dayalı vergi uyum tekniklerine zorunlu olmadığı müddetçe başvurmamakta ve/fakat bunun yerine vergi uyumunu ve vergi ahlâkını iyileştirmeye yönelik eğitim programlarına ağırlık vermektedir.

1.2.3. Vergi Algısı ve Vergi Zihniyeti

Vergi psikolojisinin temel göstergelerinden biri, vergi zihniyetidir. Vergi zihniyeti, vergi sistemine, vergi yükümlülüğüne, vergi adaletine, vergi dürüstlüğüne vb. yönelik temel vergi algılamasını içermekte ve sosyo-kültürel tutumlardan, bireysel kişilik özelliklerinden ve politik-kurumsal koşullardan oluşmakta ve gelişmektedir. Bu temel tutumların derin köklere sahip olduğu ve toplumda çok yavaş değiştiği düşünülmektedir (Schmölders, 1960).

2014'te yapılan bir araştırmaya göre Almanların yüzde 80 ila 90'ı vergilendirmenin sadece zenginlerin daha zengin, fakirlerin daha fakir olmasına yol açtığına inanmaktadır. Buna bağlı olarak Almanların yaklaşık üçte ikisi, devletin topladığı vergileri öncelikle fakir ve dezavantajlı kesimleri desteklemek için kullanmasını talep etmektedir. Nüfusun yaklaşık %80'i, vergi dürüstlüğü/sadakatinin başta devlet olmak üzere kimse tarafından gerçek anlamda onore yani takdir edilmediğini kaygıyla düşünmektedir. Bu tutumlar, zaman içinde hafif dalgalanmalar gösterse de vergi zihniyeti yıllar içinde nispeten sabit kalmaktadır (<https://www.fores-koeln.de/mental.html>, E.T. 21/03/2024). Sabit kalan bu tutum vergi algısını da olumsuz anlamda etkilemekte ve mükelleflerin vergi uyum oranını düşürmektedir.

1.2.4. Vergi Algısı ve Vergi Dürüstlüğü

Özünde vergi ahlakı, vergi ödemeye, vergi konularına veya vergi makamlarına yönelik bireysel tutumları ifade etmektedir. Vergi dürüstlüğü kavramı ise tüm gelirlerin, vergi yükümlülüklerinin ve vergi ödemelerinin ilgili vergi kanunlarına, yönetmeliklerine ve uygulama hükümlerine uygun olarak vergi dairesine bildirilmesini ifade etmektedir. İyi bir vergi ahlakı ve iyi bir vergi dürüstlüğü neye bağlıdır sorusu, çalışma psikolojisi araştırmalarının temel sorularından biridir.

Vergi ahlakı söz konusu olduğunda, vergilerin amacı ve kullanımına yönelik tutumlar ya da vergi makamlarına yönelik davranışlar söz konusudur. Dolayısıyla burada sosyal yükümlülük ve sorumluluk faktörleri önemli bir rol oynamaktadır. İstihdam, cinsiyet, yaş veya gelir düzeyi gibi birçok klasik sosyo-ekonomik faktör de önemli bir etkiye sahiptir. Vergi dürüstlüğü ile ilgili daha yeni çalışmalar, kişilik gibi gerçek psikolojik unsurlara veya devlete yakınlık gibi sosyo-politik faktörlere de odaklanmaktadır. Kendilerini bir devlete bağlı hissetmeyenler, hatta ileri derecede devletin rejiminden veya sisyasi sisteminden nefret edenler, düşük vergi ahlakına sahip olanlar olarak karakterize edilmektedir. Vergi dürüstlüğü söz konusu olduğunda, adalet kavramları ve vergi ödeme bağlamında duyguların rolü, mevcut çalışmaların da gösterdiği gibi, araştırma bağlamında özellikle önemlidir (Tennert ve Arenberg, 2024).

1.2.5. Vergi Algısı ve Vergi Direnci

Finans dünyasında ve maliye biliminde vergilendirme, spesifik olarak direkt bir hizmet sunumu olmaksızın devlet tarafından mükelleflerden zorla para alınması olarak tanımlanmaktadır (Illetschko, 1963).

Vergilendirme, modern kamu maliyesinin en önemli unsurlarından biridir. Önemi, sadece tüm kamusal gelirler arasında açık ara en önemlisi olmasından dolayı değil, aynı zamanda mevcut vergi yükünün yol açtığı sorunların ciddiyetinden de kaynaklanmaktadır. Vergilendirmenin temel amacı, devlet gelirlerini artırmaktır. Yükümlülüklerini yerine getirebilmek için, bir sosyal devlette yüksek düzeyde vergilendirme kaçınılmazdır. Vergiler, belirli sosyo-ekonomik hedeflere ulaşmak için bir araç olarak kullanılmaktadır. Özellikle servetin yeniden dağıtılması ve böylece sosyo-ekonomik eşitsizliklerin azaltılması için önemli bir enstrümandır vergilendirme politikası ve tekniği. Bu nedenle modern bir sosyal devlette vergilendirme, sadece idari, bürokratik ve sosyal harcamaları karşılamak için gerekli olan geliri toplamak için değil, aynı zamanda gelir ve servet eşitsizliklerini azaltmak için de gerekli olmaktadır (Bohanon vd. 2014).

Nakdi kaynakların devlet tarafından vergi adı altında zorla alınması, rasyonel ekonomik tutum ve davranış sergilemeye meyilli olan sùjeler (Homo-Economicus olarak özel hane halkları ve şirketler), vergilendirmeden doğabilecek mali yükümlülüklerini ve yüklerini en aza indirmeye çaba gösterecek veya vergi ödemekten kaçınacaktır. Mükelleflerin ödenmesi gereken vergi miktarını azaltma ya da bundan kaçınma amaçlı önlemler,

literatürde “vergi savunması” veya “vergi direnci” yada “vergi telafisi” olarak adlandırılmaktadır (Mann, 1923).

Vergi yükümlülüğünün tüm ekonomik sùjeler üzerinde daraltıcı ve olumsuz bir etkisi vardır, çünkü ödenen her vergi miktarı, daha az gelir veya kâr elde etmek anlamına gelmekte ve bu da kişilerin/sermayedarların tüketim potansiyelini veya yatırım imkânlarını azaltmaktadır. Buna ek olarak ödenen vergilerin karşılığında mükellefler somut olarak devletten bir şey almazlar ve vergi gelirinin devlet ve politikacılar tarafından istedikleri gibi kullanılması genellikle tepkiye yol açabilmektedir (Schult, 2002).

Dolayısıyla vergi mükelleflerinin vergiden kaçınmaları için, yasal veya yasal olmayan yeterli sayıda rasyonel ve irrasyonel sebep bulunmaktadır. Yasal ve yasal olmayan vergi direnci, aşağıdaki Tablo 1’de görüldüğü gibi birkaç türden oluşmaktadır. Sadece vergi kaçışı, duruma göre yasal ve yasadışı da olabilmektedir.

Vergi Direnci Türleri	
Yasal Olanlar - (Vergiden Kaçınma)	Yasal Olmayanlar
Vergi Kaçışı	Vergi Kaçışı
Vergi Geri Kazanımı	Vergi Kaçırma - (Vergi Kaçakçılığı)
Vergi Planlanması - (Vergi Tasarrufu)	Vergi İstismarı
Vergi Transferi - (Verginin Yansıtılması)	
Transfer Fiyatlaması	

Tablo 1: Vergi Direncinin Yasal ve Yasal Olmayan Türleri

Kaynak: Piekenborck, 2009.

1.2.5.1. Vergi Direncinin Yasal Türleri

Vergi ödemek mecburiyetinde olan mükellefler, vergi yükünün etkisini bütünüyle veya kısmen giderebilmek için; değişik yollara müracaat etme ihtiyacı duymaktadır. Eğer başvuru olan yol ve yöntemler, mevzuata uygun olması halinde, mükelleflerin vergi baskısı ve mali yük karşısında yasal bir davranışta bulundukları söylenebilmektedir. Bir başka ifadeyle, vergiden kaçınmak, bir haktır ve dolayısıyla bir suç teşkil eden bir eylem değildir. Bunun için mükellefler, vergi yüklerini minimize edebilmek için vergi kanunlarında yer alan çeşitli imkânlardan ve kolaylıklardan (boşluklardan) istifade edebilmektedir. Bu yasal yararlanma biçimlerinin başında çoğu zaman vergiden kaçınma

kapsamında değerlendirilen vergi geri kazanımı, vergi planlanması (vergi tasarrufu) vergi transferi (verginin yansıtılması) ve transfer fiyatlaması yöntemleri gelmektedir.

1.2.5.2. Vergiden Kaçınma

Vergiden kaçınma (veya vergiden kaçış) (tax avoidance), vergi kanunlarına aykırı davranmadan vergiyi kanuni sınırlar içerisinde azaltma eylemi olarak tanımlanmaktadır (Gökbel, 2011). Vergiden kaçınma, bir vergi borçlusunun vergilendirme çerçevesinde oluşabilecek vergi artışını nesnel, zamansal veya mekânsal şartlara uyum sağlamak suretiyle aldığı tüm yasal önlemleri ifade etmektedir. Vergiden kaçınma, ticari kuruluşların veya ekonomik süjelerin yasal sözleşmeler yaparak; daha uygun, yani düşük veya sıfır vergi yükü elde etmek için önlemler almalarından oluşmaktadır (Hohlstein, 2009).

Nesnel vergiden kaçınma durumunda kişi, vergilendirilen nesneler (tüketim malları) yerine vergilendirilmeyen ekonomik nesnelere yönelmekte veya yüksek vergili nesneler yerine düşük vergili nesneler tercih etmektedir. Zamansal vergi kaçınma, vergi artışı açıklanmadan önce istifleme amaçlı satın alımlar yapıldığında ortaya çıkmaktadır. Mekânsal vergi kaçınma ise farklı vergi oranları uygulandığında (örneğin ülkeler arası vergi rekabeti olduğunda) ve daha elverişli vergi ülkeleri ortaya çıktığında (vergi cennetleri) söz konusu olmaktadır. Vergi cenneti ülkesi olarak tanımlanan ülkelerde genelde ya hiç vergi uygulanmamakta ya da çok düşük oranlarda vergiler alınmaktadır. Bunun yanında bu ülkelerde bilgi değişimi olmadığı gibi vergi sistemi de şeffaf bir yapıya sahip değildir (Saruç, 2013). Bazı farklılıklar içerse de vergi cenneti bazen “vergi sığınağı”, “vergi barınağı” veya “vergi limanı” terimleri ile de ifade edilmektedir (Şen ve Sağbaş, 2020).

1.2.5.3. Vergi Geri Kazanımı

Vergi geri kazanımı, vergi mükellefinin vergi yükünü/matrahını daha yüksek performans veya gider kalemlerini artırma yoluyla azaltması veya dengelemesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Yüksek performans gösterme alanları genelde satış gelirinde artış, emek yoğunluğu, işgücü verimliliği, maliyetleri azaltma ve rasyonalizasyon ile mümkündür. Amaç, vergi ödemelerinden kaynaklanan kaybı, başka yasal yollarla telafi etmektir (Lampe, 1933). Gerçek bir vergi telafisi, vergi sonrası yeni kârın vergi öncesi eski kâra

eşit olması ile sağlanabilmektedir (Rieter, 1994). Bu da ancak maliyetlerde bir azalma veya verimlilikte bir artış gerektirmektedir. Vergi ödemekten dolayı geliri azalan özel hane halkları, vergi yükünü daha fazla çalışarak telafi edebilmekte ve hatta gelirini artırabilmektedir (Pehlivan, 2022). Ancak fazla çalışma, artan oranlı vergi sistemi nedeniyle vergi diliminin de artmasıyla birlikte bazen bu vergi artışına da yol açabilmektedir (Zimmermann vd., 1995).

1.2.5.4. Vergi Planlanması (Vergi Tasarrufu)

Vergi borcunun ortaya çıkmasını önlemeye yönelik kaçınma yöntemlerinden biri de vergi tasarrufuna yol açan vergi planlamasıdır. Vergi planlaması, mükelleflerin üzerlerindeki vergi yükünü azaltmak maksadıyla vergi kanunlarındaki boşluklardan da yararlanarak, faaliyetlerini daha az vergi ödeyecek şekilde gözden geçirip düzenlemeleridir. Bu anlamda verginin ikame etkisi, mükelleflerin vergi öncesi gelir düzeylerini muhafaza edebilmek için, tüketimlerini kısımları anlamına gelmektedir (Pehlivan, 2022). Bir başka ifadeyle mükellef, isterse belli bir malı tüketmeyerek veya hizmetten yararlanmayarak, o mal ve hizmet üzerindeki vergiyi ödemekten kurtulabilmektedir. Kişi, isterse daha az çalışarak, daha az gelir üzerinden daha fazla vergi ödemekten de muaf olabilmektedir (Gökbel, 2011).

1.2.5.5. Vergi Transferi (Verginin Yansıtılması)

Savaşan (2022)'a göre vergi transferi veya vergi yansıtması, vergi ödemekle yükümlü bir kişinin ekonomik olanakları kullanarak, vergi yükünün tümünü/bir kısmını başkalarına aktarmasıdır. Bir başka ifadeyle verginin yansıtılması, ödenen verginin maddi yükünün mükellef dışında bir başka kişinin üzerinde kalmasıdır. Verginin, üretim tüketim süreci içinde, kendisinin bulunduğu halkadan önce veya sonrakine geçirmek suretiyle bir başka şahsa yansıtılması sonucunda devletin gelirlerinde bir azalma meydana gelmemektedir. Çünkü üretim-tüketim zinciri içinde verginin yansıtılması ile sadece vergi yükü taşıyan mükellef değişmektedir (Gökbel, 2010).

Dolaylı vergiler, yasal olarak vergiyi ödemekle yükümlü olan kişinin bunu ekonomik olarak üstlenmemesi, ancak fiyat hesaplamasında dikkate alması ve böylece vergi yükünü ekonomik olarak tüketiciye aktarması için kanunla tasarlanmıştır. Buna KDV ve tüm özel tüketim vergileri dâhildir. İhtihat hukuku, verginin aktarılabilmesini tüm özel tüketim

vergilerinin temel bir özelliği olarak görmektedir (König, 2016). Bununla birlikte doğrudan vergiler de talebin tamamen esnek olmaması (mallara olan talebin piyasa fiyatından bağımsız olması) halinde de aktarılabilmektedir (Kyrer ve Penker, 2000).

1.2.5.6. Transfer Fiyatlaması

Transfer fiyatlaması, çoğu zaman çokuluslu şirketlerin kendi aralarında belli fiyatlar uygulayarak mal ve hizmet satışında bulunup toplam vergi yüklerini azaltabilmektedir. Örneğin yüksek vergi oranlarının uygulandığı bir ülkede şirket, kârı düşük göstermek ve düşük vergi oranının bulunduğu başka bir ülkede yüksek göstermek suretiyle vergi avantajı elde edebilmektedir. Bu uygulama “örtülü kazanç aktarımı” olarak da tanımlanmaktadır (Saruç, 2013).

1.2.5.7. Vergi Direncinin Yasal Olmayan Türleri

Mükellefler, vergiden kaçınmak amacıyla kanunlara ihlal veya suiistimal edecek bir şekilde eyleme giriştiklerinde suç işlemiş olurlar. Böyle bir davranış, vergiden kaçınma yöntemi olarak kabul edilemeyeceği gibi ceza gerektiren vergi kaçırma kapsamına girmektedir.

1.2.5.8. Vergi Kaçırma ve Vergi Kaçakçılığı

Vergi kaçakçılığı veya vergi kaçırma (tax evasion), vergi kanununun lafzına aykırı hareket ederek, (vergi beyannamesinin verilmemesi veya eksik beyan gösterme sonucunda) verginin ödenmemesine yol açan bir durum veya olması gerekenden daha az ortaya çıkmasına sebep olunması durumudur (Gökbel, 2011).

Vergi kaçakçılığı, vergi devleti kadar eskidir. Ancak 1990’ların başından itibaren küreselleşmenin hız kazanmasıyla birlikte bu olgu yeni bir boyut kazanmıştır. Günümüzde sınırların geçirgenliği ve sermayenin serbest küresel dolaşımı, dünyanın hemen her yerine para transfer etmek için çok sayıda fırsat sunmaktadır.

Vergi kaçakçılığı, vergiye tabi olması gereken bir gelir veya faaliyetin vergi dışı bırakılması ya da vergi idaresinin denetiminden kaçırılması yoluyla, ödenmesi gereken verginin bir kısmının veya tamamının ödenmemesidir. (Karakoç, 1995, akt. Çiçek vd.).

Vergi kaçırma, genelde mükelleflerin aşağıda sıralanan yasa dışı işlemleri yapmaları halinde meydana gelmektedir:

- Mükelleflerin vergi makamlarına veya diğer resmi yetkililere vergiyle ilgili gerçekler hakkında beyannamelerinde kasıtlı olarak yanlış veya eksik bilgi vermeleri;
- Mükelleflerin vergi makamlarını vergiyle ilgili gerçekler hakkında görevlerini sorumsuzca veya kasten yerine getirmeyerek bilgilendirmemeleri;
- Mükelleflerin çeşitli hileli yöntemlerle ödenmesi gereken vergi miktarlarını azaltmak suretiyle kendi için haksız vergi avantajları elde etmeleri durumunda vergi kaçırma meydana gelmektedir.

Yukarıda belirtilen vergi suçları, hemen her ülkede hapis cezası ya da para cezası ile cezalandırılmaktadır. Çoğu zaman vergi kaçırmaya yönelik teşebbüs bile cezai müeyyide kapsamına girmektedir.

Vergi kaçakçılığına ilişkin evrensel olarak geçerli, herkes tarafından eşit derecede kabul gören ve dikkate alınan bir sosyal teori henüz bulunmamaktadır. Vergi kaçakçılığı, çok değişik faktörlerle ilişkili olmakla birlikte araştırma sorularının yelpazesi, makro düzeyden (milli ekonomiye zarar, toplumsal yayılma, vb.) mikro düzeye (örneğin bireysel karar verme süreci) kadar uzanmaktadır. Araştırma, teori odaklı olduğunda ise ekonomi, psikoloji, sosyoloji ve sosyal psikoloji gibi ilgili disiplinlerin üyeleri, genellikle çeşitli düşünce okullarına dayanan teorik yaklaşımlar kullanmaktadır.

Vergi kaçakçılığına ilişkin uluslararası ekonomik araştırmaların temeli, 1970'lerde Allingham ve Sandmo tarafından geliştirilen standart ekonomik modeline dayanmaktadır. Vergi kaçakçılığı üzerine çok sayıda çalışmanın temelini oluşturan bu modelde aşağıdaki formül geliştirilmiştir (Allingham ve Sandmo, 1972):

$$E[U] = (1-p) U (W-\theta X) + pU (W - \theta X - \pi (W - X)).$$

- $E[U]$ = beklenen fayda,
- U = fayda,
- P = tespit edilme (yakalama) olasılığı,
- W = gelir,
- θ = vergi oranı,
- X = beyan edilen gelir,
- π =ceza.

Basitçe ifade etmek gerekirse: Tespit edilme olasılığı ile ceza boyutunun çarpımı ile ortaya çıkacak sayı (miktar), ödenmesi gereken net vergiden daha düşük çıkması halinde, vergi mükellefi, bu durumda daha düşük bir gelir beyan edecektir. Ancak çarpımın

sonucu ödenecek vergi miktarından daha büyükse, vergi mükellefi vergi uyumu gösterecek ve vergi kaçırmayacaktır. Standart ekonomik model, vergi mükellefini rasyonel davranan, en üst düzeyde fayda sağlamak isteyen bir “Homo Economicus” tipi olarak görmektedir. Buna bağlı olarak model, tespit edilme (yakalanma) olasılığı ve cezalandırılma riski şeklinde operasyonel hale getirilen caydırıcılık faktörüne odaklanmaktadır.

Modelde vergi kaçakçılığı, düşük gelir vergi beyannamesinde bulunmak olmak üzere sadece tek bir biçimde mevcuttur. Vergiler ve cezalar orantılı olarak seyretmektedir, vergi denetimi veya tespit (yakalama) oranı sabit olarak kabul edilmektedir, bir başka ifadeyle denetim olasılığı, gelirleri veya diğer bireysel özellikleri ne olursa olsun tüm vergi mükellefleri için aynıdır (Franzoni, 1999).

Dolayısıyla model, kaçakçılık sorununa tam bir açıklık getirmemekle beraber genelde vergi direncine, özelde vergi kaçakçılığına dair teorik ve ampirik araştırmalar için ilk temel açıklamaları sunmaktadır. Model, özellikle ahlaki ve sosyal faktörleri dışlaması nedeniyle eleştirilmektedir. Buna bağlı olarak model, zaman içinde çok sayıda değişikliğe uğramıştır. Ancak temel özellikleri, özellikle de beklenen fayda teorisinin temeli korunmuştur (Alm, 1998).

Önceleri ihmal edilen bazı göstergeler (örneğin vergi kaçakçılığı, sahtekârlık, toplumsal gelenekler ve dürüstlük üzerinden sosyal etkileşim), zamanla ekonomik modellere dâhil edilmiştir. Ne var ki temel ekonomik modelin sosyal ve ahlaki faktörleri içerecek şekilde genişletilmesi, verdiği sonuçlar itibarıyla çok umut verici görünmemekte ve bu doğrultuda eleştiriler yapılmıştır. Örneğin, Carroll (1989), fayda modellerinin neredeyse her ayrıntısının doğru sonuçlar vermediğini iddia etmiştir. Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, ne ilk basit model ne de bu modelin uğradığı çeşitli iyileştirmeler, son derece düşük tespit (yakalanma) olasılığı ve nispeten düşük ceza oranlarına rağmen vergi mükelleflerinin yine de neden vergilerini muntazam olarak ödediğini açıklayamamaktadır (Bizer, 2000). Ampirik bulgulara göre caydırıcılık boyutu (tespit edilme/yakalanma olasılığı ve ceza), tek başına vergi direnci ile ilgili davranış kalıplarını yeterince açıklayamamaktadır.

Vergi kaçakçılığı genelde tek boyutlu olmaktan ziyade çok boyutlu bir davranıştır. Çeşitli teorik yaklaşımlardan çıkarılan sonuçlar birlikte ele alındığında vergi kaçakçılığının, çerçeve koşullarının, motivasyonlarının ve gerekçelerinin nispeten kapsamlı bir resmini

yansıtan ve aynı zamanda yasanın ihlalinin sağlam bir öz imajla, bireysel olarak mağduriyete uğrama algılarıyla, sözde 'temiz bir vicdanla' nasıl uzlaştırılabileceğini anlamamızı sağlayan yönleri temsil etmektedir. Vergi kaçakçılığı yapmaya karar veren herkes, bu yasa dışı davranışının ortaya çıkarılmasını ve cezalandırılmasını öngörmelidir. Ancak, yaptırımlar gibi doğabilecek riskler ve psiko-sosyal ve ekonomik çerçeve koşulları, kişilerin rasyonel olarak düşünmelerine bazen müsaade etmemekte; bunun yerine bilişsel ve zihinsel algılamalar ahlaki davranış sergilemeyi engellemektedir.

1.2.5.9. Vergi İstismarı

Vergi istismarı, kamuya ait ödemelerden (vergilerden) bütünüyle kaçınmak veya bu zorunlu ödemeleri azaltmak için, vergi hukukunun biçim ve yapılandırma seçeneklerinin kötüye kullanılmasıdır. Mükellef, sözleşme özgürlüğü ve esnek yapılandırma kapsamı dâhilinde yasal olarak kendine en elverişli olanı seçme hakkına sahiptir. Ancak hakkını kullanırken, durumu lehine çevirecek bazı etik dışı uygulamalara başvurmamalıdır.

İktisadi açıdan vergi istismarı, **rasyonel bireylerin** vergi yükünü azaltma arayışlarının bir sonucu olarak görülür (Slemrod, 2007). Bu davranış, vergi sisteminin karmaşıklığı ve boşlukları arttıkça daha yaygın hale gelir. Modern vergi teorileri, bu tür davranışlarla mücadele için hem hukuki düzenlemelerin sıkılaştırılmasını hem de vergi sistemlerinin daha basit ve şeffaf hale getirilmesini önermektedir. Ayrıca, **vergi psikolojisi** alanındaki çalışmalar, bireylerin sadece rasyonel ekonomik faktörlerle değil, aynı zamanda etik, sosyal normlar ve vergi sistemine olan güven gibi psikolojik faktörlerle de hareket ettiğini gösterir (Kirchler, 2007).

Belirli bir konuya has olarak yürürlükteki vergi kanununda, vergi istismarını önlemeye yönelik bir hüküm varsa ve belirlenen konu ile ilgili olarak kötüye kullanma bağlamında bir sapma söz konusu ise, bu durumda mükellef için, bazı yasal sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Vergi yükünü azaltmak için, ekonomik açıdan herhangi bir avantaj getirmeyen farklı yasal düzenlemeler seçildiğinde ortaya ceza gerektiren vergi istismarı çıkmamaktadır. Ancak buna rağmen mükellef tarafından seçilen vergi yapılandırması vergi idaresi tarafından genelde tanınmamaktadır. Vergi mükellefi, uygun bir standart düzenlemeye kıyasla kanunda öngörülmeyen bir vergi avantajına yol açan uygunsuz bir yasal sözleşme düzenlemesi seçerse, konuyu/işlemi kötüye kullanmış olmaktadır. Kötüye kullanma, açık

ve somut bir şekil almış olması durumunda kişiye en az idari para cezası uygulanmakta, daha ileri durumlarda ise mükellefe vergi kaçırma muamelesi yapılabilmektedir.

Dolayısıyla burada yasal bir nitelik taşıyan vergiden kaçınma ile yasadışı vergi kaçakçılığını birbirinden ayırırken, vergi istismarının da etik dışı bir yaklaşım olduğunu görmek gerekmektedir. Ve görüldüğü üzere gerektiğinde bu istismar, cezai yaptırımlarla sonuçlanabilmektedir.

Vergi istismarı, ulusal vergi sistemlerindeki boşluklardan yararlanılmasından, gelir veya varlıkları vergiden gizlemek için offshore hesapların ve şirketlerin kullanılmasına kadar çeşitli şekillerde olabilmektedir. Vergi istismarı alanında daha elverişli vergi koşullarından yararlanmak amacıyla özellikle uluslararası şirketler, kârlarını farklı ülkelere transfer etmek suretiyle fazla vergi ödemekten kurtulabilmektedir.

Bu tür sınır ötesi vergiden kaçınmalar genellikle “Base Erosion and Profit Shifting” (BEPS) (Matrah Aşındırma ve Kâr Kaydırma) olarak adlandırılmakta ve küresel finans dünyasında yaygın bir sorundur (IMF, 2015).

Çok uluslu şirketler, hangi ülkede elde edildiklerine bakılmaksızın kârları üzerinden vergi ödeyebilmektedir. Bu sayede vergi yüklerini azaltabilmekte ya da vergiden tamamen kaçınabilmektedirler. Bunu yaparken de çeşitli ulusal vergi sistemleri arasındaki şeffaflık ve koordinasyon eksikliğinden yararlanmaktadırlar. Bu gibi şirketler, ayrıca gelirlerini aslında çok az ekonomik faaliyetin olduğu vergi cennetlerindeki şirketlere kaydırmaktadır. Bu taktiksel uygulama, genelde cezai bir suç değildir. Ancak vergi adaletine olan güveni sarsmakta, şirketler ve farklı ekonomiler arasındaki rekabeti bozmaktadır. Sonuç olarak dünya çapında ulusal vergi makamlarının yılda 100 ile 240 milyar ABD doları kaybettiği tahmin edilmektedir. “OECD/G20 Inclusive Framework on BEPS” programı kapsamında bugün 140’tan fazla ülke, vergi istismarına yol açan bu tür vergiden kaçınmaya son vermek için birlikte çalışmaktadır (<https://www.oecd.org/tax/beps/about/>, E.T. 14/03/2024).

1.2.5.10. Vergi Kaçışı

Vergi kaçışı (tax exile), vergilendirilebilir gelirin hiç vergi alınmayan ya da düşük vergi oranları olan ülkelere kaydırılmasıdır. Bu ülkeler, genelde vergi cennetleri (tax havens) olarak tanımlanmaktadır. Vergi kaçışı, örneğin parayı yurtdışına çıkarmak, orada yatırım

yapmak ve böylece ikamet edilen ülkede faiz geliri beyan etmemek anlamına gelmektedir.

Yurtdışında olası vergilendirmeden kaçınmak için, stopaj vergisi almayan ve bankacılık gizliliğini koruyan vergi cennetlerinin başında Liechtenstein ve Lüksemburg gibi ülkeler gelmektedir. Bunun yanında Avusturya, İsviçre, Andorra ve Man Adaları, İngiliz sömürgeleri Cebelitarık, Karayipler'deki Cayman Adaları ve özellikle Hong Kong ve Singapur gibi Asya ülkeleri de vergi cennetleri olarak bilinmektedir.

2000 yılında Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), kendi kriterlerine göre toplam 35 offshore finans merkezini vergi cenneti olarak adlandırmıştır; 2002 tarihli “işbirliği yapmayan vergi cennetleri” listesinde ise yedi ülke yer almaktadır.

Bu ülkelerin cazibesi özellikle iki kritere dayanmaktadır:

-Birincisi: Bankacılık gizliliği, yasalar tarafından sıkı bir şekilde korunmaktadır. Bu, yatırımcının gizliliğini korurken, varlıkların miktarı veya yatırılan paranın faiz geliri üzerinde neredeyse hiçbir kontrol olmadığı anlamına gelmektedir.

-İkincisi: Bu ülkelerde varlıklar, gelirler veya kazançlar üzerinden ya hiç vergi alınmamakta ya da çok düşük vergi alınmaktadır.

Parayı yabancı hesaplara transfer etmenin birkaç yolu vardır. İlk olarak, para basitçe nakit olarak sınır ötesine taşınabilmektedir. Ancak günümüzde çok daha popüler bir seçenek, anonimleştirilmiş transferler kullanılarak, bankanın yardımıyla merkezi hesaplar üzerinden vergi cennetine para transfer etmek de mümkün hale gelmiştir.

Vergiden kaçışı yöntemlerinin bazıları yasal olsada her halükârda bir ülkenin kamu gelirlerine zarar vermektedir. Örneğin uluslararası şirketler, kârlarını düşük vergili ülkelere kaydırarak, vergi yükümlülüklerini azaltmaya çalıştıklarında, bu sadece vatandaşların adalet duygusuna ters düşmemekte aynı zamanda altyapı, eğitim ve sosyal güvenlik gibi önemli kamu harcamalarını finanse etmek için kullanılan devlet gelirlerini de azaltmaktadır.

Vergi kaçısı yasa dışı da olabilmektedir. Bu durumda vergi kaçısı, vergi kaçakçılığı kapsamına girmekte ve vergi kaçırان kişi cezalandırılmaktadır. Bir ülkede ikamet eden vergi mükellefinin, yurtdışında gerçekleştirdiği sermaye yatırımlarından elde ettiği kazançları ve sahip olduğu varlıkları vergi dairesinden gizlemesi, uluslararası vergi hukukunun temel ilkelerinden biri olan ikametgâh ilkesine aykırılık teşkil eder. Bu eylem, mükellefin mukim olduğu ülkenin vergilendirme yetkisini ihlal ettiği için vergi

kaçakçılığı (tax evasion) suçunu oluşturmaktadır. Mükellefin, küresel gelirini ve varlıklarını ilgili vergi makamlarına doğru ve eksiksiz bir şekilde beyan etme yükümlülüğünü yerine getirmemesi, vergi adaletini ve devletin egemen vergilendirme hakkını zedelemektedir. (Kompakt-Lexikon Internationale Wirtschaft, 2013).

1.3. Vergi Algısı Kavramının Tarihsel Gelişimi

Vergi algısı tartışmalarında ilk olarak Mill (1911), geleneksel rasyonel seçim (rational-choice) yaklaşımını terk ederek, mali yanılsama (finance illusion) varsayımı üzerinden vergi araştırmalarında bulunmuştur. Mill, yanılsama gözlemini dolaylı ve dolaysız vergilerin farklı algılanması ile açıklamıştır. Buna göre dolaylı vergiler, gerçek vergi yükünün genelde mükelleflerinin nazarında sistematik olarak düşük olduğu kanaatine yol açmaktadır. Buna karşılık, yani tersinden düşünecek olursak dolaysız vergiler de dolaylı vergilere göre daha olumsuz algılanmaktadır. Bunun başlıca nedeni, vergi ödemeyle ilişkili mali yükün somut olarak daha şeffaf, açık ve belirgin olmasıdır (Mill, 1911).

Puviani (1961), mali yanılsama teorisini, vergi olarak ödenen ya da ödenecek olan miktarlara ilişkin bir yanılgı olarak somutlaştırmıştır. Ağırlıklı olarak mali-ekonomik bir perspektiften ele alınan vergi yanılsaması/algısı araştırması, ayrıca sosyolojik ve psikolojik bulgular bağlamında da analiz edilmiştir.

Schmölders (1970), disiplinler arası bir yaklaşımla vergi algısını vergi psikolojisi bağlamında ele almış ve vergi yükünün nesnel ve öznel algılanışı arasındaki uyumsuzluğu/tezatlığı/farkı ampirik olarak tespit edebilmiştir.

Engelhardt vd. (1994), vergi algısı olgusunu, vatandaşın vergi yükü ve kamu harcamalarının faydası hakkında sistematik olarak bir yanlış değerlendirmeye neden olan bir bilgi açığı/eksikliği olarak özetlemiştir. Bu bilgi açığı/eksikliği, genelde algıda bir bozulmaya yol açtıktan sonra er veya geç davranışların da değişimine neden olmaktadır. Ancak davranışsal değişim, ileriki süreçte olumlu ya da olumsuz olabilmektedir. Eğer vergi mükellefi, finansal devlet yardımının olduğundan az ya da vergi yükünün olduğundan fazla olduğunu düşünürse, bu durum olumsuz davranışlara sebebiyet verecektir. Tam tersine, devlet yardımlarının umulduğundan daha fazla olduğu yanılgısına ve/veya ödenecek vergi miktarının oldukça az olduğu kanaatine varılmış ise bu durum, olumlu bir davranış ile sonuçlanacaktır (Engelhardt, vd. 1994).

Engelhardt vd. (1994) yanılsamanın nedeni olarak siyasetin/idarenin baskın müdahaleleri ile bireyin buna nüfuz etme/bunu aşma yeteneği arasındaki artan uçurumu göstermiştir. Kısacası, bireyin/vergi mükellefinin devlet otoritesi/vergi makamlarının belirleyici gücü karşısındaki acizliği/çaresizliği, olumsuz vergi/mali yanılsamasına yol açmaktadır. Vergi makamları ile mükellefler arasındaki bu uyumsuzluk/uyuşmazlık, vergi algısını objektiflikten uzaklaştırmaktadır. Sonuçta mali yanılsama derecesine göre vergi mükellefleri ile vergi makamları arasında yapay olarak ortaya çıkan çıkar çatışması da artmaktadır. Mali yanılsama, iki ana belirleyici unsurdan kaynaklanmaktadır:

1. Devletin etkileri ve hedefleri konusunda kişinin uğradığı hayal kırıklığı;
2. Kamu gelirleri ve harcamaları ile ilgili olarak kişinin vergi algısı bağlamındaki yanılışı.

Burada vergi psikolojisi, özellikle vergi mükellefinin bakış açısına bağlı olarak vergi yükümlülüğü algısına odaklanmaktadır. İlgili çalışmaların ortak görüşü, vergi mükelleflerinin genelde gerçek vergi yükünü yanlış değerlendirdikleri yönündedir. Bunun bir nedeni de yapılan varsayımların yalnızca rasyonel temellere dayanmamış olmasıdır. Sausgruber ve Tyran (2005), Eckel vd. (2005) veya Chetty vd. (2009) tarafından yapılan bilimsel çalışmalar, bu tespiti doğrulamaktadır. Kısacası mali yanılsama olgusunun günümüzde doğrulanmış olduğu kabul edilmektedir.

Puviani (1961) ve Schmolders'in (1970) vergi psikolojisine yönelik disiplinler arası yaklaşımları, ağırlıklı olarak kişisel duygular tarafından karakterize edilmektedir. Puviani (1961) vergi dünyasında kişisel sevinç ve üzüntü gibi duygular aracılığıyla çarpıtılmış vergi algısı üzerinde yoğunlaşırken, Schmolders (1970), vergi psikolojisine dayanarak kamu maliyesinde irrasyonelliklerden bahsetmektedir. Schmolders (1970), böylece Marchal (1950)'in hümanizm temelli ekonomi bilimine yaklaşmış olmaktadır. Hümanizm temelli ekonomi bilimi, birey odaklı mekanik-rasyonel bir perspektifin soyutlamasından uzaklaşmakta ve gerçek nedensellikler kurabilmek için, bilimsel-teorik açıklayıcı yaklaşımların bütünleştirici bileşenleri olarak beşerî/kurumsal ilişkiler ekseninde insan etkileşimlerine yoğunlaşmaktadır (Marchal, 1950).

1.4. Vergi Algısını Etkileyen Temel Faktörler

Vergi kelimesini tek başına duymak bile birçok insanda derin bir kaygı, endişe ve isteksizliğe yol açmaktadır. Çünkü bazı vergi mükelleflerinin zihninde hemen her çeşit

vergi, istenmeyen mali bir yük, devlet tarafından ‘haksız’ yöntemlerle alın teriyle elde edilmiş helal paranın elinden alınmasıdır. Ancak tüm vatandaşlar, vergileri bu şekilde olumsuz mu algılamaktadır? Yoksa toplumda vergilerini inanarak, düzenli ve gönüllü olarak ödeyen mükellefler de var mıdır? Bu bağlamda devletin ve yetkililerinin vergi algısı noktasında konumu nedir? Devletin ve vergi dairelerinin vergilendirme alanında nasıl bir rol oynamakta ve mali sistem vatandaşların vergi tutum ve davranışlarını nasıl etkilemektedir? Vergi algısını olumlu yönde etkilemenin yolları ve olasılıkları da var mıdır? 1970’lerde başlayan bu ve benzeri sorular, bu alt başlık altında ele alınacaktır.

İktisadi yönden gelişmiş ülkeler, kamu bütçelerini finanse etmek için detaylandırılmış ve karmaşık bir vergi sistemi kullanmaktadır. Her vatandaş/mükellef, ister gelir vergisi, isterse tüketim vergisi bağlamında olsun, bu vergi sistemiyle gayri ihtiyari olarak günlük olarak temasa geçmektedir. Her vatandaş/mükellef, bu temasları, yaptığı mali işleme/ödemeye göre büyük ölçüde farklı değerlendirmektedir. Örneğin bir vatandaş/mükellef, günlük alışverişin içerdiği dolaylı vergileri, gelir beyanına göre ödenmesi gereken vergileri farklı algılamaktadır.

Dolayısıyla vergi algısı ve buna bağlı karar verme etkileri, birçok ekonomik sonucu olan oldukça karmaşık biyolojik/kişisel (iç) ve mali/sosyal sistemlerle ilişkili sosyolojik (dış) bir süreçtir. Hissedilen vergi yükü, vergi algısını etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. Vergi yükü algısı, vergi ahlâkı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Hâkim görüşe göre vergi mükellefleri, kendilerine ait vergi yükünü ne kadar yüksek algılasa vergiye karşı direnme olasılığı da o kadar artacaktır. Yani mükellefler, vergi borcunu ödememeye veya ertelemeye meyledecektir. Vergi yükü duygusu, doğrudan ve dolaylı vergiler ile vergi dairelerine ödenecek vergi ve diğer harçların objektif yüküne ve vergi yükünün öznel/bireysel algısına bağlıdır (Gnahts ve Janneck, 1978).

Ekonomi literatürü, geleneksel olarak vergi mükelleflerinin efektif/gerçek vergi yüklerini doğru bir şekilde değerlendirdiklerini varsaymaktadır. Bu varsayımın doğru olmaması halinde bir dizi standart sonuçların sorgulanması gerekecektir. Bir kişinin algıladığı vergi yükünün efektif/gerçek vergi yükünden farklı olabileceğini bilimsel araştırmalardan biliyoruz. "Algılanan vergi yükü" (perceived tax burden) kavramı, bir bireyin vergi sistemine yönelik hem bilinçli hem de bilinçaltı değerlendirmesini kapsar. Geleneksel iktisat teorilerinin aksine, bu kavram vergiyi yalnızca objektif ve rasyonel bir maliyet olarak görmez. Bunun yerine, bir bireyin doğrudan sorduğunuzda ifade ettiği açık vergi

algısının yanı sıra, bir ekonomik karar alırken farkında olmadan yaptığı dolaylı ve sezgisel tahminleri de içerir. Kısacası, bu kavram bir vergi mükellefinin vergi oranlarını ve ödemelerini nasıl yorumladığına, yani vergi yükünün psikolojik boyutuna odaklanır. Bu subjektif algı, vergi oranlarından bağımsız olarak, bireyin vergiye karşı tutumunu ve davranışlarını derinden etkileyebilir. (Fochmann vd., 2010).

Gerçek vergi yükündeki bir artışın daha yüksek bir vergi yükü algısı ile sonuçlanacağı muhtemelen tartışmasızdır. Bu noktada belki de enteresan olan, devletin gerçek/objektif vergi yükünü değiştirmeden subjektif vergi yükünü yani mükellef üzerinde oluşturduğu vergi yükü algısını ne ölçüde azaltma imkânına sahip olduğu sorusudur. Vergi yükünün subjektif/duygusal olarak algılanması, aslında vergilendirmenin somut olarak fark edilebilirliğine bağlı bir olgudur. Vergi yükü, ne kadar doğrudan ve somut olarak hissedilebilir ise, vergi mükelleflerinin aşırı vergi yüküne maruz kaldıklarını düşünme olasılıkları da o kadar artacaktır. Bunu gören maliye bakanları, siyaseten fazla tepki almamak adına, daha çok hissedilen doğrudan vergileri artırarak yaymak yerine daha az fark edilir dolaylı vergilere yoğunlaşmaktadır. Vergi politikaları, doğrudan vergileri giderek daha çok dolaylı vergilerle ikame etmesi, bundan dolayıdır.

Meitelsiefen (1984), tam tersine dolaylı vergilerin tetiklediği fiyat artışları nedeniyle vergi (yükü) algısının derecesini azaltmak yerine artıracağını ileri sürmektedir. Bu görüş, ilk etapta yani dolaylı vergilerin uygulanmaya konulduğu veya artırıldığı başlangıç döneminde doğru gibi kabul edilebilmektedir. Çünkü başlangıç sürecinde akıllı ve bilinçli mükelleflerin kendileri açısından bu olumsuz gelişmeyi hissedebilmeleri mümkündür. Ancak yeni veya artırılan dolaylı vergiler, belirli bir aşamadan sonra sistemin bir parçası haline gelip iyice yerleştikten sonra, subjektif vergi algısı, objektif yüke sahip dolaysız bir vergi algısının altına düşebilmektedir. Kısacası mükellefler, zamanla dolaylı vergilerin getirdiği ek yükü hissetmeyecek algısına kapılacaktır. Uzun vadeli bir perspektiften bakıldığında vergilerin algılanma derecesinin gelir vergisi gibi dolaysız vergilerde yüksek, KDV gibi dolaylı vergilerde düşük olduğu sonucuna varabiliriz.

Mükellefin zihninde vergi algısı düşükse, verginin gerçekte olduğundan daha büyük bir etkiye sahip olduğu fark edilemez ve/ya dikkate alınamaz. Bu durum örneğin yatırım maliyetleri gibi kararlarda çarpık kararlara yol açabilmektedir. Vergi algısı, bir yandan vergi oranının düzeyi ve vergi dairelerince bunun tanıtımı, diğer yandan da mükellefin vergi deneyimine bağlıdır. Her iki faktör de bireysel vergi algısı üzerinde olumlu bir

etkiye sahiptir. Bir başka deyişle vergi sisteminin ve oranının tanıtımı/takdimi ne kadar açık, adil ve şeffaf ve bireyin vergilerle ilgili bilgi (okuryazarlığı) ve deneyimi ne kadar fazla olursa, vergi algısı da o kadar yüksek olacaktır.

Vergi kelimesinden kişiler tarafından ne anlaşıldığı boyutunun ötesinde somut olarak tanımlanmış bir vergi türünün hangi maksatla ortaya çıktığı, hangi alanda kullanıldığı ve neye hizmet ettiği konusu da vergi algısı üzerinde etkisi olduğu görülmektedir. Örneğin Löfgren ve Nordblom (2009), benzin üzerinden alınan CO2 vergisinin benzin vergisinden daha az olumsuz algılandığını göstermişlerdir. Bu iki bilim insanı, bunun nedenini, benzin vergisinin fiyat artırıcı bir faktörle ilişkilendirilmesine ve benzin üzerindeki CO2 vergisinin ise genellikle daha az tepkiye neden olan bir çevre vergisiyle ilişkilendirilmesine bağlamaktadır. Bir başka ifadeyle doğal çevrenin korunması gibi topluma gerçekten fayda sağlayacağı düşünülen sosyal maksatlı vergilere karşı genelde toplumsal algı olumlu olduğu için, tepkiden ziyade vergi uyumu söz konusu olmaktadır. Bunun dışında literatürde verginin iyi tanıtımının veya takdiminin yanında bireyin bunu bilmesi, kişisel vergi algısını olumlu yönde etkilediği bulgusunu destekleyen çeşitli çalışmalar da bulunmaktadır. Bu durum, özellikle bir verginin belirgin olması, gizli olmaması yani vergi belirginliğinin mükellef tarafından belirgin bir şekilde bilinmesi (tax salience) ile ilgilidir. Örneğin Chetty vd. (2009), bir saha deneyinde elde ettikleri bulguları esas alarak, vergi oranının/miktarının fiyat etiketinde açıkça belirtilmemişse, tüketim vergisinin tamamen göz ardı edildiğini tespit etmiştir. Finkelstein (2009), yine bu sonucu destekler mahiyette otoyol geçiş ücretini elektronik olarak ödeyen sürücülerin, nakit ödeyenlere göre bu ücreti/vergiyi çok daha az farkında olduklarını gözlemlemiştir. Toplumsal normlar ve değerler de dahil olmak üzere toplumsal inanç ve uygulamalara derinlemesine kök salmış sosyo-kültürel faktörler, vergi algısını önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Ho ve Hung (2018), devlete güven ve toplumsal işbirliği ile ilgili kültürel normların vergi ahlâkını ve uyumunu etkileyebileceğini savunmaktadır. Gerber vd. (2018), bireycilik veya toplumculuk gibi sosyo-kültürel değerlerin vergi tutumlarını nasıl etkileyebileceğini göstermektedir. Örneğin bireyci kültürlerde vergiler, kişisel ekonomik özgürlüğü kısıtlayan bir yük olarak algılanabilmektedir.

Ezcümle, psikolojik, ekonomik, kültürel ve siyasi faktörlerin karşılıklı etkileşimi, vergilerin bir hizmet mi yoksa yük olarak mı algılandığını etkilemektedir. Etkili ve adil

vergi politikası, şeffaf yönetim ve kültürel açıdan hassas iletişim stratejileri, olumlu vergi algısı ve bununla birlikte sürdürülebilir ekonomik kalkınmaya yardımcı olmaktadır.

1.4.1. Vergi Algısını Etkileyen İç (Kişisel) Faktörler

Söz konusu vergi algısı olduğunda vergi mükellefinin kişisel özellikleri önem arz etmektedir. Bunların başında kişinin devlete ve vergi mevzuatına karşı tutumu gelmektedir. Ayrıca kaynak dağılımında kişisel olarak algılanan adalet, din ve ahlâk, topluma yabancılaşma, para kazanmaya yönelik hırslı tutum, eğitim ve kültür seviyesi de vergi algısını kişisel olarak etkileyen unsurlardır.

1.4.1.1. Kişinin Devlete Karşı Düşünceleri

Birey; devlete, rejimine ve tarihine karşı olumlu bir tutuma sahipse vergi memnuniyeti daha yüksek olma eğilimindedir. Konrad ve Quari'nin (2012) sonuçları da bu bağlamda oldukça ilgi çekicidir, zira bu iki bilim insanı, vatanseverlik, olumlu vergi algısı ve vergi uyumu arasında sağlam ve pozitif bir korelasyon olduğunu gösterebilmiştir.

1.4.1.2. Kişinin Vergi Mevzuatına ve Bürokrasisine Yönelik Düşünceleri

Vergi algısında vergi mevzuatına yönelik düşünceler, kişilerin vergi sistemine ve uygulamalarına yönelik şahsi görüş ve tutumları olarak tanımlanabilmektedir. Bu bağlamda vergi mükelleflerinin tutumu, iki sonuca yol açabilmektedir. Ya vergi uyumuna ilişkin olumlu bir görüş veya vergi uyumsuzluğuna/reddine ilişkin olumsuz bir görüş. Olumlu sonuçlar, vergi uyumu ile ilgiliyken, olumsuz görüşler vergi uyumsuzluğu ile ilgilidir.

Genel anlamda mevzuata, özel anlamda vergi kanunlarına yönelik olumlu bir tutumla, olumlu vergi algısı ile vergi memnuniyeti arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Vergi memnuniyetinin olduğu bir toplumda mükellefler, vergi kaçırmaktan çekinmekte ve devletine karşı sadakat göstermektedir. Ancak vergi mükellefleri özellikle vergi yasalarının sık sık değiştirilmesi ve daha girift bir hale getirilmesi karşısında vergi bürokrasisine ve mevzuatına bakışları olumsuz yönde değişmektedir. Yasal değişikliklere bağlı olarak yeni ihdas edilen vergiye veya artan vergi oranlarına karşı direnç gösterme eğilimi artmaktadır (Batirel, 1996).

1.4.1.3. Kişinin Vergilerin Adil Olup Olmadığına ve Dağılımına Yönelik

Düşünceleri

Toplumda genel olarak gelir dağılımı adil olarak görülüyorsa, vergiye ve vergi ödemeye yönelik tutumlar genellikle daha olumludur ve vergi kaçakçılığı daha az yaygındır. Algılanan vergi adaleti veya hakkaniyeti, mükelleflerin zihninde ne kadar yüksekse, vergi kaçakçılığı seviyesi de o kadar düşük olacaktır. Algılanan vergi adaletinin değerlendirilmesi, aynı zamanda mali mükabiliyet ile de yakından ilgilidir. Mali mükabiliyet kavramından ödenen vergilerle bu vergilerin vatandaşa/topluma kamusal hizmet olarak nasıl dönüştürüldüğüne dair bir değerlendirme olarak anlaşılmalıdır (Frey & Feld, 2007).

Bunun yanında algılanan vergi adaleti, yurtiçi ve yurtdışında faal olan benzer ekonomik aktörlerin (vergi mükelleflerinin) nasıl vergilendirdiklerine dair durumla da ilişkilidir. Auster ve Cebula (2018) tarafından yapılan çalışmalar, vergi artışının vergi algısı üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. Çalışmalar, daha yüksek gelirleri daha yüksek oranlarda vergilendiren artan oranlı vergi sistemlerinin genellikle sosyal adalete yardımcı olarak algılandığını göstermektedir. Vergi algısına ilişkin görüşler, insanların adalet ve hakkaniyet algılarından önemli ölçüde etkilenmektedir. Orkaido ve Karafo (2018), insanların vergi sisteminin adil olduğunu düşünmeleri halinde vergi kaçakçılığı yapma olasılıklarının daha düşük olduğunu bulmuştur. Düşük gelirli kişiler üzerinde orantısız bir yük oluşturan regresif bir vergi politikasının uygulanması ise adaletsizlik ve eşitsizlik algısını artırmakta ve vergilerle ilgili yükü daha da ağırlaştırmaktadır.

1.4.1.4. Kişinin Dindarlığı ve Ahlâki Boyutu

Dini bağlılık, dindarlık ve ahlaki yönelim arttıkça, vergi ahlâkı da artmakta ve bu da bireysel düzeyde vergi kaçakçılığına başvurma olasılığını azaltmaktadır. Max Weber (1864-1920), belirli bir dine veya inanç sistemine bağlılığı olan bireyleri, ekonomik davranışlarıyla ilişkilendirmiştir. Weber, din sosyolojisi ekseninde yaptığı çalışmalarında, farklı dinlere mensubiyetinin insanların ekonomik davranışları üzerindeki etkisini araştırmıştır. Ülke karşılaştırması üzerine yapılan yeni çalışmalarda İskandinav ülkelerinin güneydeki ülkelere göre daha yüksek vergi ahlakına sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durum, İskandinav ülkelerindeki insanların daha dindar olması ve devlete karşı işlenen suçların günah olarak görülmesi ile açıklanabilmektedir (Möller, 1995).

Schneider ve diğerlerine göre (2008), Fransa, İtalya ve İspanya gibi ülkelerde vergi ahlakı diğer ülkelerin çoğundan daha düşüktür. Bu doğrultuda Schmolders de İngiltere'nin en yüksek, İtalya'nın ise en düşük vergi ahlakına sahip olduğunu tespit etmiştir. Dindar insanların vergi ahlakı, dindar olmayanlara göre üçte bir oranında daha fazladır ve aynı zamanda vergi kaçırıcılara karşı dörtte bir oranında daha az hoşgörülüdür (Schmolders, 1966).

1.4.1.5. Kişini Toplum ve Meslekteki Yeri

Bireyler, kendilerini topluma ne kadar çok yabancılaştırırlarsa veya toplum tarafından ne kadar çok dışlanırlarsa, vergi kaçırma olasılıkları da o nispette artmaktadır. Mükelleflerin hangi mesleği icra ettiklerine ve hangi sektörde çalıştıklarına göre de vergiye karşı tutumların belirlenmesinde rol oynamaktadır. Bazı meslek guruplarına mensup mükellefler, yüksek vergilerden ötürü ağır koşullarda elde etmiş oldukları gelirden vazgeçerek çalışmama kararı alabilirken, başka bir meslek alanında çalışanlar ise vergiyi yansıtmaya yöntemiyle vergiden bir nebze de olsa kurtulabilme fırsatı bulabilmektedir (Keskin, 2018).

1.4.1.6. Para Kazanmaya Yönelik Hırslı Düşünce

Hırsla bağlı zenginliğin ne ölçüde sosyal bir sorun olduğu, insanların onu nasıl tanımladıklarına ve ona karşı hangi tutumlara sahip olduklarına bağlıdır. Günümüzde bu durum sıklıkla algılanan bir gerçeklik olarak anılsa da, altında yatan tutumlar sadece duygusal değil bilişsel unsurlar da içermektedir. Bu durum zenginliğe bağlı vergi ödeme eğilimi ile de direkt ilgilidir. Ancak şu bir hakikat ki hırs, bireyleri büyüklük için çabalamaya, sınırlarını zorlamaya ve hedeflerine ulaşmaya iten güçlü bir kuvvettir. Bizi daha çok çalışmaya ve başarı için çabalamaya iten gizli güç olabilmektedir. Ancak her güç gibi hırsın da incelenmesi ve anlaşılması gereken karanlık tarafı vardır. Çünkü hırs, psikolojik açıdan doymak bilmeyen bir istek, arzu ve sınırsız bir tatminsizlik durumu olarak tanımlanmaktadır (Dölek, 2003).

Hırs, helal olmayan yollardan kazanç elde etme çabasının da bir göstergesidir. Dolayısıyla hırs, çok para kazanayım ve vergi ödemeyeyim düşüncesiyle devlete karşı vergi yükümlülüklerini unutmakta veya önemsememektedir. Parasal rakamlar ve yüksek kârlar ne kadar güçlü bir şekilde başarının ve zengin olmanın ifadesi olarak yorumlanırsa,

zengin olmak isteyen hırslı ve materyalist insanların vergi kaçırma olasılığı da o kadar artmaktadır. Bu ibretlik durum, hırsın ahlak ve etik gözetilmeksizin peşinden koşulduğunda devlete ve dolayısıyla topluma zarar vermesi bakımından ortaya çıkabilecek vahim bir sonuçtur.

Hırs, aşırıya kaçtığında, başkalarının sosyal refahının yanında bir şirkette çalışanların ve hissedarların sosyal haklarını göz ardı edilmesine de yol açabilmektedir. Beş kez üst üste “Amerika'nın en yenilikçi şirketi” olarak ödül alan ABD’li enerji şirketi Enron, kontrolsüz hırsın nasıl etik dışı davranışlara ve yıkıcı sonuçlara yol açabileceğinin en iyi örneğidir. Enron yöneticileri, her ne pahasına olursa olsun kârlarını artırma hırsıyla hareket etmiş, bu da mali raporların manipüle edilmesine ve nihayetinde şirketin çökmesine yol açmıştır. Yıllık 101 milyar dolarlık cirosuyla Enron başarı, büyüme ve yenilikçiliğin simgesi olarak bilinirken, en büyük muhasebe dolandırıcılığı skandallarından biri olarak anılmaktadır. Netice itibarıyla 2002 yılında Enron şirketinin eski mali işler müdürü Andrew Fastow muhasebe dolandırıcılığı, vergi kaçırma, kara para aklama, Enron ve hissedarlarının zararına kişisel olarak zenginleşmek için komplo kurma ve adaleti engelleme suçlamalarıyla karşı karşıya kalmıştır (Gleim, 2022).

1.4.1.7. Eğitim, Yaş ve Kültür Seviyesi

Genç ve orta yaşta olan mükellefler, henüz fazla birikimleri olmadığı için ve bunun yanında aile kurma, tasarruf etme, yaşam standartlarını artırma ve geleceğe yatırım yapmak gibi niyetlerle hareket ettikleri için, genelde vergi uyumu noktasında örnek bir vatandaşlık profili çizmeme eğilimdedir. Yaşlı mükellefler ise tam tersine vergi bilinciyle devlete karşı mali vazifelerini yerine getirmede daha duyarlı davranmaktadır (Topkan, 2016).

Daha iyi eğitim almış kültürlü kişiler, vergi sistemini ortalama olarak daha olumlu değerlendirmektedir. Ne var ki eğitilmiş ve kültürlü kişilerde vergi uyumu, zamanla azaldığı iddia edilmektedir. Eğitilmiş ve/fakat özellikle hırslı ve materyalist kişiler, paradoks gibi görünse de daha sık vergi kaçırma eğilimindedir, bu da vergi kaçırmanın çeşitli yolları hakkında daha iyi bilgi sahibi olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir (Saraçoğlu, 2008).

1.4.1.8. Vergilerin Âdil Olarak Alındığına Dair Algı

Algılanan vergi adaleti veya hakkaniyeti, mükelleflerin zihninde ne kadar yüksekse, vergi kaçakçılığı seviyesi de o kadar düşük olacaktır. Algılanan vergi adaletinin değerlendirilmesi, aynı zamanda mali mükabilyet ile de yakından ilgilidir. Mali mükabilyet kavramından ödenen vergilerle bu vergilerin vatandaşa/topluma kamusal hizmet olarak nasıl dönüştürüldüğüne dair bir değerlendirme anlaşılmalıdır (Frey & Feld, 2007). Bunun yanında algılanan vergi adaleti, yurtiçi ve yurtdışında faal olan benzer ekonomik aktörlerin (vergi mükelleflerinin) nasıl vergilendirildiklerine dair durumla da ilişkilidir.

1.4.2. Vergi Algısını Etkileyen Dış Faktörler

Fischer, vergi algısı bağlamında durumsal özellikler kapsamına başta vergi sisteminde mükellefe vergi kaçırma fırsatı doğuran şartların yanında yakalanma ihtimali/riski, gelir düzeyi ve marjinal vergi yükü, cezaların düzeyi, kurumsal/siyasal çerçeve koşulları, vergilerin âdil olarak alındığına dair algı, vergi iadeleri ve ek vergilerin ödenmesi arasındaki ayrım gibi yedi ayrım almaktadır.

1.4.2.1. Vergi Kaçırmada Fırsatların Varlığı

Fischer'e göre vergi algısını oluşturan durumsal özelliklerin başında fırsat gelmektedir. Beklendiği üzere, vergi kaçırmak için nesnel fırsatların sayısı arttıkça vergi kaçırma davranışlarına yönelik eğilim de artacaktır. Jacobsen vd. (2011) de bu gerçeği kabul etmekte ve bu nedenle birçok verginin üçüncü taraflarca ödendiğini ve bunun da genellikle vergi kaçırma fırsatlarını azalttığını belirtmektedir. Örneğin, çalışanlar için gelir vergisi doğrudan işveren tarafından ödenmektedir. Bu durumda, çalışanların gelir vergisini kaçırmak için nispeten az fırsatı bulunmaktadır. Vergi kaçırma fırsatlarının analizi bağlamında bahsedilen bir diğer faktör de beşerî sermaye düzeyi ile vergi kaçırma olasılığı arasındaki ilişkidir. İlkesel olarak daha iyi eğitim almış kişilerin vergi kaçırmak için daha fazla fırsata sahip olduğu varsayılmaktadır (Fischer, 1999).

1.4.2.2. Yakalanma Olasılığı

Genel bir ifadeyle açıklamak gerekirse; vergi kaçırmaya yönelik nesnel fırsatların ve buna bağlı düşük yakalanma olasılığının sayısına göre vergi kaçırma davranışları da buna göre

değişmektedir (Fischer, 1999). Yakalanma olasılığı veya riski arttıkça vergi kaçakçılığı suçlarının işlenme sıklığı da azalmaktadır. Bunun başlıca nedeni vergi suçu cezalarının olması ve uygulanmasıdır. Ancak vergi kaçırmada yakalanma riski, kişinin ahlaki dünyası ile de yakından ilgilidir.

Soliz'in (2015) vergi uyumunda ahlaki yönelim ve risk algısının rolü üzerine yaptığı çalışma, vergi mükelleflerinin finansal risk algısı ile etik yönelimleri arasında önemli bir etkileşim olduğunu göstermektedir. Bu durum, bir kişinin vergi yükümlülüklerini yerine getirirken aldığı kararları şekillendiren karmaşık bir ilişkiye işaret etmektedir. Buna göre etik yönelimin vergi uyumu üzerindeki etkisinin tek tip olmayıp, daha çok bireyin finansal risk algısına bağlıdır.

Jacobsen ve diğerleri (2011), vergi kaçırmadaki fırsatların rolünü görerek, maliye, buna karşılık olarak tedbiren birçok verginin üçüncü taraflarca ödenmesine yönelik uygulamaları tercih etmektedir. Bu tedbir, genellikle vergi kaçırma fırsatlarını azaltmaktadır. Örneğin, çalışanlar için gelir vergisi, doğrudan işveren tarafından ödenmektedir. Bu durumda, çalışanların gelir vergisinden kaçınmaları için nispeten az fırsat vardır.

Vergi kaçırma fırsatlarının analizi bağlamında bahsedilen bir diğer faktör de beşeri sermaye yani eğitim seviyesi ile vergi kaçırma olasılığı arasındaki korelasyonla ilgilidir. Prensipten olarak, daha iyi eğitim almış kişilerin vergi kaçırmak için daha fazla fırsata sahip olduğu varsayılmaktadır (Fischer, 1999).

1.4.2.3. Gelir Düzeyi

Ekonomik performans temelli ödeme gücü ilkesi (ability-to-pay-principle), bireyin ödeyeceği vergilerin değerlendirilmesinde yalnızca bireyin ekonomik kapasitesine daha somut bir ifadeyle gelir düzeyine bağlı olarak ödeme gücüne dayanmaktadır. Her vergi mükellefinden kendi bireysel gücü doğrultusunda devlet harcamalarını finanse etmesi beklenmektedir. Bu anlamda adil vergi yükü dağılımı, toplum üyelerinin yüklendiği eşitliktir. Vergi ödeme kapasitesi olan herkes, ödeme gücü nasıl tanımlanırsa tanımlansın, eşit şekilde vergilendirilmelidir. Ancak bazı mükellefler, ödeme gücünü farklı algıladıkları için, özellikle yüksek vergi yükü içeren yüksek gelirlerde yüksek vergi ödemelerinde bulunmak istememektedir. (Hacker, 2013).

1.4.2.4. Cezaların Düzeyi

Vergi algısını etkileyen bir unsur olarak cezaların düzeyi ile ilgili çalışmalar farklı sonuçlar ortaya koymuştur. Bazı çalışmalar, tehdit olarak algılanan öngörülen parasal ceza miktarı arttıkça vergi kaçırma suçlarının azaldığını göstermiştir (Pommerehne ve Weck-Hannemann, 1989. Fischer, 1999). Buna karşın Webley vd. (1991) ve Spicer ve Lundstedt (1976) tarafından yapılan çalışmalar, yaptırım düzeyi ile vergi kaçakçılığı suçlarının sıklığı arasında bir ilişki bulunamamıştır.

1.4.2.5. Kurumsal/Siyasal Çerçeve Koşulları ve Siyasi Katılım

Kamu mal ve hizmetlerinin tedariki yani elde edilen vergilerin nasıl ve nerede kullanımı ile ilgili olarak vergi mükelleflerinin siyasi, karar mekanizmalarına katılma hakkı, genelde vergi algısını olumlu hale getirmekte ve vergi kaçakçılığını azaltmaktadır. Ulusal vergi politikasının desteklenmesinde ve oluşturulmasında yerel katılımcıların rolünün önemi büyüktür. Yapılan çalışmalar, vergi mükelleflerinin yerel katılımlarının yanında vergi eğitimlerine dahil edilmesinin vergi ahlakının ve uyumunun iyileştirilmesi, vergi gelirlerinin artırılması ve vergi sistemlerinin güçlendirilmesi açısından kilit önem taşıdığını göstermektedir (OECD, 2022).

1.4.2.6. Vergi İadeleri ve Ek Vergilerin Ödenmesi Arasındaki Ayrım

İleriye dönük vergi iadeleri söz konusu olduğunda vergi kaçakçılığı, bilahare ek vergilerin ödenmesi gerektiği durumlara göre daha düşük seyretmektedir. Kahnemann ve Tversky'nin (1979) beklenti teorisine (prospect theory) dayanarak, Kirchler ve Maciejovsky (2001), beklenen olası vergi ödemeleri ile vergi iadelerini birbirinden ayırmaktadır. Vergi kaçırma olasılığı, beklenen olası vergi borçları durumunda, vergi dairesinden beklenen vergi iadeleri durumundan önemli ölçüde daha yüksek olmaktadır. Çeşitli vergi türleri bağlamında bu beklentiler ve algılar, vergi mükelleflerinin vergi ödeme ve vergiden kaçınma istekliliğine ilişkin bir gösterge sağlayabilmektedir. Beklenti teorisinin mantığına göre, halihazırda vergi mükellefinin mülkiyetinde olan varlıkların vergilendirilmesi durumunda prensip olarak daha yüksek düzeyde bir direnç beklenmelidir. Genel olarak ifade edilecekse; Beklenti teorisine göre mükellefler, bilahare ek vergi ödeme gibi zarar/kayıp durumlarında daha fazla risk arama

eğilimindeyken, olası vergi iadesi gibi kâr durumlarında daha fazla riskten kaçınma eğilimindedir.

1.4.2.7. Marjinal Vergi Oranları

Artan oranlı gelir vergisi uygulandığı sistemlerde bireysel marjinal vergi oranlarının algılanışını inceleyen anket çalışmaları dâhil olmak üzere bir dizi çalışma bulunmaktadır. Her ne kadar elde edilen sonuçlar tek tip değilse de bilim insanlarının ekseriyeti yanlış veya sapma algılamaları tespit etmiştir. Bu yanlış algılamaları hangi faktörlerin etkilediği henüz yeterince araştırılmamıştır. Ancak König vd. (1995), yanlış algılamaların perde arkasında okul eğitiminin olduğunu ileri sürmektedir. Ne var ki bu sefer Hundsdoerfer ve Sichtmann (2007), hekimlerin dahi doğru marjinal vergi oranını belirlemede zorlandıklarını ortaya çıkartmışlardır. Bu tespit, sadece eğitim niteliğinin ve seviyesinin değil aynı zamanda eğitim türünün ve özellikle de ekonomik bilginin varlığının önemli olduğunu göstermektedir.

Bireysel marjinal vergi oranlarının algılanmasına ilişkin literatürde vergi deneyiminin, marjinal vergi oranının doğru değerlendirilmesinde ve dolayısıyla vergi algısında etkili olduğu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda iktisadi bilgi ve daha fazla vergi deneyiminin bireyin vergi algısını geliştirdiği görülmektedir. Örneğin Lewis (1978), yaşlı insanların, Rupert ve Fischer (1995) ise daha yüksek gelirli insanların tahminlerinde daha isabetli olduklarını göstermiştir. Gensemer vd. (1965) ile Rupert ve Fischer (1995), daha fazla mali bilginin (okuryazarlığın) vergi oranlarının algılanması üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu iddia etmektedir.

Enrick, 1960'ların başlarında vergi yükünün doğru algılanmadığını ortaya koyabilmiştir. Enrick, ABD'de yaptığı iki ankette bireysel vergi yükünü sormuş ve katılımcıların gerçek vergi yükünü sistematik olarak düşük tahmin ettiklerini/algıladıklarını tespit etmiştir (Enrick, 1963/1964). Bunun akabinde diğer araştırmacılar, marjinal vergi oranları algısı hakkında daha fazla bilgi edinmek için, anket verilerine başvurup bunları dikkatlice analiz etmiştir. **Tablo 2**'de bu anketlerin sonuçlarını özetlemektedir. Adı geçen tüm çalışmalarda katılımcılara hemen hemen birbirine benzeyen şu soru sorulmuştur: “İlave bir miktar para kazansaydınız, bu ek gelir için gelir vergisi olarak ne kadar ödemeniz gerektiğini düşünürdünüz?”

Bilim İnsanı/İnsanları (Araştırma Yılı)	Ülke	Sonuç
Gensemer vd. (1965)	ABD	Marjinal vergi oranının düşük ve yüksek değeri
Morgan vd. (1977)	ABD	Marjinal vergi oranının düşük ve yüksek değeri
Lewis (1978)	Büyük Britanya	Marjinal vergi oranının düşük değeri
Fujii ve Hawley (1988)	ABD	Marjinal vergi oranının düşük değeri
Rupert ve Fischer (1995)	ABD	Marjinal vergi oranının yüksek değeri
Hundsdoerfer ve Sichtmann (2007)	Almanya	Marjinal vergi oranının yüksek değeri

Tablo 2: Anket Verilerine Göre Bireysel Marjinal Vergi Oranı Algısı.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tüm bu araştırmalar, vergi mükelleflerinin marjinal vergi oranlarına ilişkin algılarının doğru olmadığını ortaya koymaktadır. Ne var ki gözlemlenen yanlış algının yönü (düşük veya yüksek algılama), her bir çalışmada sonuç itibarıyla aynı değildir. Bunun bir nedeni, ülkelerin sahip olduğu farklı vergi sistemleri ve(ya) vergi oranları ile ilgili olabilmektedir. Yanlış algıyı ölçebilmek için, görüşülen kişilerin tahminleri/algılamaları ile gerçek marjinal vergi oranı karşılaştırılmalıdır. Tutarsızlığın bir diğer olası nedeni, anketlerde varsayılan ek gelir miktarı olabilir. Gensemer vd. (1965), Lewis (1978) ve Fujii ve Hawley (1988), ankete katılanlardan ek gelir varsayımlarını isterken, Morgan ve diğerleri (1977) hayali miktar olarak 100 ABD Doları, Rupert ve Fischer'de (1995) 1.000 ABD Doları ve Hundsdoerfer ve Sichtmann'da (2007) 100 Euro'dur. Bu farklı miktarlar, farklı düzeylerde yanlış algılara yol açabilmektedir.

Bu anketlerin dışında bireylerin marjinal vergi oranlarına ilişkin algılarını analiz eden bazı ekonometrik çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmaların çoğu, ilk olarak Rosen (1976a / 1976b) tarafından geliştirilen bir modele dayanmaktadır. Bu çalışmalarda çok değişkenli yöntemler kullanılmıştır. Bu analizlerde bağımlı değişken, bir bireyin belirli bir zaman dilimindeki çalışma saatlerinin sayısıdır. Araştırmada bireylerin çalışma saatlerine ilişkin kararlarını doğru algılanan marjinal vergi oranına göre mi ayarladıkları sorulmuştur. Bu nedenle bağımlı değişken üzerinde etkisi olması muhtemel bağımsız değişkenler, bireysel marjinal vergi oranı, brüt ücret, çocuk sayısı ve eğitim derecesi gibi diğer bazı kişisel özelliklerdir. Bu bağımsız değişkenlerin katsayıları için elde edilen

tahminciler, bir yanlış algılama parametresi hesaplamak için kullanılmaktadır. Tablo 3, bu çalışmalara ve sonuç olarak bulgularına genel bir durum sunmaktadır.

Bilim İnsanı/İnsanları (Araştırma Yılı)	Ülke (Cinsiyet)	Sonuç
Rosen (1976b); Rosen (1976a)	ABD (Sadece kadınlar)	Marjinal vergi oranının doğru değerlendirilmesi: Bireyler, vergi oranındaki değişime rasyonel bir şekilde tepki vermekte, yani işgücü arzı kararları net ücretlere dayanmaktadır.
Brännäs ve Karlsson (1996)	İsveç (Sadece erkekler)	Marjinal vergi oranının doğru değerlendirilmesi:
König vd. (1995)	Almanya (Sadece kadınlar)	Marjinal vergi oranının düşük değerlendirilmesi: İşgücü arzı kararları, bireylerin marjinal vergi oranına ilişkin doğru bir bilgiye dayanmamaktadır.
Arrazola vd. (2000)	İspanya (Sadece erkekler)	Marjinal vergi oranının yüksek değerlendirilmesi: İşgücü arzı kararları, bireylerin marjinal vergi oranına ilişkin doğru bir bilgiye dayanmamaktadır.

Tablo 3: Ekonometrik Çalışmalara Göre Bireysel Marjinal Vergi Oranı Algısı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Peek ve Wilcox (1984), vergi oranı değişikliklerinin getiri oranları üzerindeki etkisini incelemek için benzer bir teknik kullanmıştır. Ana bulgu, bir vergi oranı değişikliğinden sonra vergi öncesi getiri oranlarının, daha önce olduğu gibi, aynı net oranlara ulaşılacak şekilde değiştiğidir. Bu durum da vergi oranlarının yatırım dağılımında doğru algılandığına dair bir delil olarak görülmektedir.

Algılanan vergi yüküne ilişkin literatür taraması, vergi mükelleflerinin sıklıkla çarpık bir vergi algısına sahip olduklarını, yani vergilendirmenin etkisini gerçekte olduğundan farklı değerlendirdiklerini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda ekonometrik çalışmaların sonuçları da birbirinden farklı ve tutarsızdır. Her ne kadar bazı çalışmalar, bireylerin çarpık bir vergi algısına sahip olmadıklarını gösterse de bireysel marjinal vergi oranının eksik veya fazla tahmin edildiğini/algılandığını gösteren bulgular da mevcuttur. Ekonometrik çalışmaların tutarsız sonuçlarını açıklayan birkaç potansiyel neden/tez, şu şekilde sıralanabilir:

1. Bir vergi sistemi ne kadar karmaşık, anlaşılması zor ve/ya kapalı ise, yanlış algılama da o kadar belirgindir: Buna bağlı olarak çalışmalardaki tutarsızlığın bir nedeni, analiz edilen ülkelerdeki vergi karmaşıklığı veya vergi hukukunun şeffaflığındaki farklılık olabilmektedir. Vergi karmaşıklığı (tax complexity), genelde vergi oranlarının yanlış

değerlendirilmesine yol açmaktadır. Nitekim Congdon vd. (2009, s. 378), bireylerin belirlenen/değiştirilen vergi oranına yönelik tepkileri, daha çok onu nasıl yorumladıkları şeklinde sonuçlandığını ortaya koymuştur. Bir vergi sistemi ne kadar karmaşıksa, yasal vergi ile inşa edilen/yansıyan vergi arasındaki fark da o kadar büyük olabilmektedir. Sonuç olarak bu önyargı, mükelleflerin yanlış karar almalarına sebebiyet verebilmektedir.

2. Vergi reformları/değişiklikleri, daha büyük bir vergi karmaşıklığına yol açmaktadır. Bu nedenle yanlış algı zaman içinde artmaktadır.

3. Araştırmalarda yanlış algı parametresini hesaplamak için kullanılan ekonometrik model, birbirinden farklıdır: Örneğin bağımsız değişken olarak farklı kişisel parametreler ve diğer istatistiksel analiz yöntemleri kullanılmaktadır

4. Sonuçların farklı olması, farklı algılamaların ortaya çıkması, cinsiyete özgü bir durumdur.

5. Örneklem büyüklükleri çok farklıdır: Bazı araştırmaların kapsamı çok küçüktür. Örneğin, Brännäs ve Karlsson (1996), tahminlerine sadece 726 gözlem dâhil etmiştir. Halbuki Rosen (1976a), 2.525 gözlem kullanmıştır.

İhtiyatlı bir şekilde kısaca değerlendirmek gerekirse, anket temelli çalışmaların çoğu, kişinin kendi vergi yüküne ilişkin önyargılı bir algıya ve ekonomik kararlar üzerindeki çarpıtıcı etkilere dair ampirik kanıtlar sunmaktadır. Öte yandan doğru vergi algısı için bazı deliller de ortaya çıkmıştır. Ancak genelde bazı ülkelerdeki denekler ve görüşmeciler, kendi marjinal vergi oranlarının doğru bir tahminini nadiren verebilmiştir. Bunun en önemli sebeplerinden birisi, vergi sistemindeki karmaşık yapıdır. Bir vergi yapısı/düzeni/kuralı ne kadar karmaşıksa, deneklerin değerlendirme ve karar verme kalitesi de o kadar kötü/Olumsuz olmaktadır.

1.4.2.8. Objektif ve Sübjektif Vergi Yükünün (Vergi Baskısı)

Objektif ve sübjektif vergi yükü, kişisel/bireysel vergi yükünün unsurlarındandır. Bireyler açısından objektif vergi yükü, bireylerin ödediği vergi nedeniyle bireylerin gelir ve servetlerinde meydana gelen azalışın yol açtığı somut yüküdür. Objektif veya gerçek olarak nitelenen bu vergi yükü, bireylerin ödediği verginin bireylerin gelir ve servetine oranlanmasıyla bulunmaktadır (Gürdal ve Şanver).

Vergi yükü kapsamında objektif ve sübjektif vergi yükü arasında bir ayrım yapılmaktadır: Objektif vergi yükü, vergilendirmenin neden olduğu gerçek gelir kaybını ifade ederken,

sübjektif vergi yükü (vergi yükü hissi) psikolojik algı filtrelerinden (örneğin, verginin fark edilebilirliği ve kalıcılığı veya kişinin kendi mali durumu) etkilenmektedir. Vergi zihniyeti, öncelikle bir bütün olarak vergilendirmeye yönelik genel tutumu açıklamakta, yani vergi algısı, vergi yükümlülüğüne, vergi adaletine ve vergi dürüstlüğüne vb. yönelik tutumları tanımlamaktadır. Son olarak vergi ahlâkı, vergi mükelleflerinin vergi yükümlülüklerini yerine getirme veya ihmal etme konusundaki tutumlarını, yani vergi suçları konusundaki tutumlarını yansıtmaktadır.

Vergi yükü hissi ya da “vergi tazyiki” veya “vergi baskısı” olarak da bilinen sübjektif vergi yükü, objektif vergi miktarından etkilenmekle birlikte çok daha büyük ölçüde psikolojik algı filtrelerinden etkilenmektedir. Dolayısıyla sübjektif vergi yükünün net olarak hesaplanması mümkün olmamaktadır. Örneğin insanlar, yeni bir vergi türünün ihdas edileceğine dair bir duyum aldıklarında bu vergi türüne karşı ta baştan bir direnç potansiyeli gösterebilmektedir. Halbuki bunun tam aksine bir “sosyal dayanışma katkısı” gibi bir kavram ile ek bir vergi alınması planına karşı mükellefler daha az tepki göstermektedir. Verginin akılda kalıcılığı veya farkındalığı da hissedilen vergi yükü açısından çok önemlidir. Mesela özel tüketim vergileri genellikle satış fiyatının ayrılmaz bir parçasıdır ve bu nedenle gelir vergilerinden çok daha düşük bir düzeyde akılda kalıcılığa veya farkındalığa sahiptir. Dolayısıyla bu gibi vergi türlerine karşı direnç potansiyeli de daha düşük seyretmektedir. Sübjektif vergi yükü, dar manada sadece vergileri içerirken, geniş manada vergiler yanında sosyal güvenlik kesintilerini de ihtiva etmektedir (Şen ve Sağbaş, 2020).

Vergi yük hissi, aynı zamanda vergi mükellefinin sosyal durumuna, gelir düzeyine ve gelecek beklentileri gibi faktörlere bağlıdır. Buna bağlı olarak eşit derecede yüksek vergi tutarlarının her zaman eşit derecede yüksek sübjektif fayda kaybına yol açtığı kanaatine varılmamalıdır. Sübjektif vergi yükü, ampirik olarak çeşitli göstergeler şeklinde, örneğin mutlak vergi yükü olarak, yani kişinin kendi hanesi üzerinde algıladığı yük olarak ölçülebilmektedir. Almanya’da 2014 yılında algılanan kişisel vergi yükü %86 ile yeni bir zirveye ulaşmıştır. Zaman içinde yapılan bir karşılaştırma, vergi yükü hissinin on yıllar içinde çok az değiştiğini göstermektedir; nüfusun yaklaşık beşte dördü neredeyse her zaman vergi yükünün çok yüksek olduğunu düşünmektedir (<https://www.fores-koeln.de/belastung.html>, E.T. 21/03/2024).

Sübjektif vergi yükü nispi yük (diğer vatandaşların yüküne kıyasla algılanan kendi yükü) şeklinde veya projektiv (geleceğe dönük) vergi yükü olarak, örneğin düşük, orta ve yüksek gelirlerden alınan vergilerin değerlendirilmesi şeklinde operasyonel hale getirilebilmektedir. Algılanan vergi yükünün tüm göstergelerinde çok az kişinin vergi ve harçlar arasında zihinsel bir ayrım yaptığı tespit edilmiştir. Almanların %61'i vergi yükü terimi altında sosyal sigorta katkı payları da dahil olmak üzere tüm vergi ve harçları saymaktadır. Dörtte biri ise bu kavramdan doğrudan vergileri ve sosyal sigortalar katkı paylarını anlamaktadır. Dolayısıyla insanların yüzde 86 gibi büyük bir kesimi, vergi yükünden bahsederken sosyal sigortalar katkı paylarını da kastetmektedir (<https://www.fores-koeln.de/belastung.html>, E.T. 20/03/2024).

Vergi baskısı veya vergi tazyiki, vergi ödemek zorunda olduğunu düşünen mükelleflerin algı, tutum ve davranışları üzerinde meydana getirdiği psikolojik etkidir. Verginin doğru veya yanlış olarak algılanan psiko-sosyal ve ekonomik baskı, mükelleflerin vergiye karşı bir tepkisel tutum ve davranışa girdiği çoğu zaman görülmektedir. Bu tepki, genelde vergi direnci olarak ifade edilmektedir (Pehlivan, 2022). Schmolders'in vergi psikolojisi modelinde, sübjektif vergi yükü, verginin olumsuz algılanmasının ardından vergi zihniyeti ve vergi ahlakı, vergi direncine yol açan faktörlerdir. Bu direnç, vergiden kaçınma veya vergi istismarı gibi yasal biçimlerin yanı sıra vergi kaçakçılığı ile de sonuçlanabilmektedir.

1.4.2.9. Vergi Algısını Etkileyen Algı Çarpıtmaları

Tüm karmaşık konuların algılanmasında olduğu gibi, vergi konularının algılanmasında da bu karmaşıklık azaltmak için “psikolojik temel kurallar” kullanılmaktadır. Özellikle algı çarpıtmaları konusunda “psikolojik temel kurallar” önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda gerçeğin basitleştirilmesi, mutlak olarak gerçeği bütünüyle ve tam olarak yansıtmak zorunda değildir. Bu çerçevede seçici algı ve benmerkezci önyargı (egocentric bias) teorileri aşağıda kısaca ele alınmaktadır. Seçici algı yasası, hipotez odaklı malumatın seçimine yönelik bulguları açıklamaktadır. Bu durum, “homo economicus” tutum ve davranışla çelişen bir prosedürdür. İşletmelerin ve işverenlerin vergi algısı bağlamında algılanan vergi adaleti/adaletsizliği durumu, büyük bir ihtimalle malumat seçimi ile pekiştirildiği varsayılmaktadır. Buna göre işletmeler/girişimciler, adil olmayan bir şekilde vergilendirildikleri hipotezine sahiplerse, buna uygun malumatı, yani

hipotezle uyumlu bilgileri kullanma ve dikkate alma eğiliminde olacaktırlar. Dolayısıyla seçici algı filtresi, vergi adaleti algısının katalizörü veya güçlendiricisi olarak işlev görmektedir.

Benmerkezci önyargı teorisi (Fischer, 1999), vergi durumu ve algısal çarpıtmalar bağlamında da önemlidir. Teori, insanların elde ettikleri faydaları/gördükleri kamusal hizmetleri değer bakımından küçümseme veya kamusal hizmet almak için ödedikleri vergileri yüksek değerde gösterme eğiliminde olduklarını belirtmektedir. Dean vd. (1980), Birleşik Krallık'ta nüfusun çoğunluğunun kendi vergi yüklerini diğer mükelleflerinkine göre daha yüksek olduğu algısına bağlı olarak değerlendirdikleri sonucuna varmıştır.

Smekal ve Theurl (1994), gruba özgü oluşan vergi algılarına yönelik araştırmalarında şu sonuca varmıştır: Bir grup, kendi üyelerine yönelik sağlanan kamusal finans desteklerini değer açısından küçük görürken, başka grup üyelerine yapılan yardımların değerini yüksek görmektedir. Bu çarpık algı, büyük bir ihtimalle grup aidiyeti veya grup taassubu ile açıklanabilmektedir.

2. BÖLÜM: VERGİ ALGISININ KURAMSAL TEMELLERİ: DİSİPLİNERARASI YAKLAŞIMLAR VE UYUMU AÇIKLAYAN MODELLER

Çalışmanın bu kısmında vergi algısı kavramının vergi felsefesi, sosyolojisi ve psikoloji bilim dalları ile olan ilişkisi ortaya konacaktır. Vergi sosyolojisi bilim dalının önde gelen isimlerinin teorik bilgilerine değinilecektir.

2.1. Vergi Algısına Felsefi, Psikolojik ve Sosyolojik Yaklaşımlar

Vergi tarihi bağlamındaki araştırmalar, mükellef algısının ve karar verme sorunlarının karmaşıklığını göstermektedir. Bilimsel açılımın bir gereği olarak inter-disipliner bir yaklaşımla bireysel nörolojik ve davranışsal bulguları ekonomik unsurlarla ilişkilendirmek amacıyla bir süreç modeline ihtiyaç vardır. Mükelleflerin vergi ödeme konusunda pek istekli olmadığı gerçeğinden yola çıkarak, özellikle 1970'li yıllardan itibaren psikolojik faktörlerden etkilenen ve vergi uyumunu inceleyen psikolojik iktisat/davranışsal ekonomi (psychological economics/behavioral economics) olarak adlandırılan bir alan gelişmiştir.

Mükellef davranışlarını ve iç motivasyonları da esas alan davranışsal (psikolojik ve sosyolojik) vergi algısının ve araştırmalarının dinamik gelişimini dikkate alırsak, vergi felsefesinin alt dalları olan psikoloji/iktisat, psikolojisi ve sosyoloji bağlantılı vergi psikolojisi ile vergi sosyolojisi arasındaki inter-disipliner bağı, genel bir sınıflandırma modeli ile ancak şekillendirmek mümkündür. Lewis vd. (1995), felsefe kökenli iktisat, psikoloji ve sosyolojinin bir ürünü olan iktisat psikolojisini, iki gelenek üzerine bina etmişlerdir (Tablo 4):

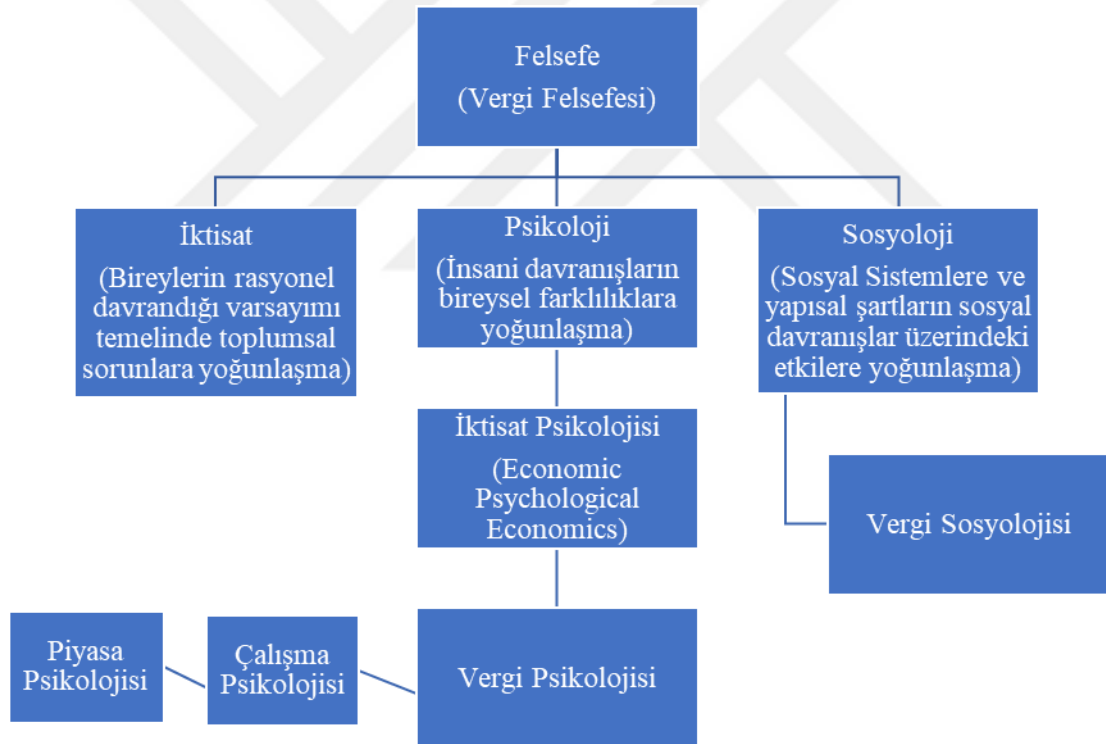
1. Psikolojik İktisat / Davranışsal Ekonomi (Psychological Economics/Behavioral Economics);
2. İktisadî Psikoloji (Economic Psychology).

Birinci gelenek (psikolojik iktisat / davranışsal ekonomi), geniş anlamda iktisat psikolojisinin bir nevi karşılığı anlamına gelmektedir. Bu gelenekte ekonomik teoriler, psikolojik bulgularla genişletilmektedir. Diğer taraftan iktisadî psikoloji (economic psychology) geleneği, sosyal psikoloji ile teorik-kavramsal boyutuyla da olsa direkt olarak bir bağlantı kurabileceğinden dolayı, dar anlamda iktisat psikolojisi olarak da

anlaşılmaktadır. Wiswede (2007), ana bilim dalı olarak değerlendirdiği iktisat psikolojisini, daha somut bir ifadeyle iktisadî psikolojiyi (economic psychology), dört alt bilim dalına göre tasnif etmektedir

1. Organizasyon Psikolojisi;
2. Piyasa Psikolojisi;
3. Çalışma Psikolojisi;
4. Vergi Psikolojisi.

Vergi psikolojisi, vergi mükelleflerinin vergi sistemi içinde vergi uyumu veya vergi algısı gibi konularda takındıkları bireysel davranışları incelerken, vergi sosyolojisi, vergi sisteminin mükellefler üzerindeki davranışsal etkilerine yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla vergi zihniyeti, okuryazarlığı ve(ya) algısı hem vergi psikolojisinin hem de vergi sosyolojisinin araştırma konusu olmaktadır.

Şekil 1: Vergi Felsefesi ile Vergi Psikolojisi ve Vergi Sosyolojisi Arasındaki Bağ

Kaynak: Wiswede, 2007. Lewis vd., 1995, Kendi tasnifimiz.

2.2. Vergi Psikolojisi Açısından Vergi Algısı

Vergilere psikoloji perspektifinden bakmak, geliri etkiledikleri ve dolayısıyla tüketici davranışlarını etkiledikleri için özellikle önemlidir. Bununla birlikte gelir vergisi, işgücü

talebinde artış ya da azalışa yol açabileceğinden, vergilerin işgücü talebi üzerinde de etkisi vardır. Bununla birlikte, uluslararası rekabette ayakta kalabilmek, fırsat eşitliği oluşturmak ve rekabet çarpıklıklarına karşı koymak için, devlet ile vergi mükellefleri arasında bir vergi algısı bağlamında uzlaşma sağlamak amacıyla özel hususlar da gereklidir (Kirchler, 2003).

Vergi mükellefleri, çoğu zaman vergi dürüstlüğü ile vergi kaçırma veya vergi kaçakçılığı arasında psikolojik olarak bir seçim yapmak durumundadır. Bu durum vergiyi nasıl algıladıkları ile dolaylı ve direk olarak bağlıdır. Vergilerin nasıl ele alındığını ve mükelleflerin vergilendirmeyi nasıl algıladığı ve vergiye karşı takındıkları tavırlarını etkileyen birçok unsur vardır. Vergi psikolojisi işte bu unsurları ortaya çıkartmakta ve değişik açılardan tahlil etmektedir. Etkileyici unsurların başında maddi yükümlülükler gelmektedir, örneğin vergi miktarının yüksek olması, özellikle parasal durumu iyi olmayan mükelleflerin psikolojisini bozabilmektedir. Vergilerin ödenmemesi halinde hukuki olarak ne gibi yaptırımların uygulandığına yönelik algı da mükelleflerin tutum ve davranışlarını etkilemektedir. Bir başka ifadeyle sosyo-ekonomik durumlarının dışında mükelleflerin vergilere yönelik ahlaki ve zihinsel yaklaşımları yani vergiyi nasıl algıladıkları da vergi psikolojisinin konuları arasında yer almaktadır. Bu bağlamda vergi psikolojisi, vergi mükelleflerinin vergilendirme ile ilgili tutumlarını, duygularını, motivasyonlarını, algılarını ve davranışlarını açıklamaya yönelik disiplinler arası bir alandır. Vergi psikolojisi, esasen ekonomik, (sosyo-) psikolojik ve sosyolojik veri ve bulguları birleştirmektedir (Wiswede, 2000).

Vergi teorileri ve maliye politikası, vergi gelir ve giderleri ağırlıklı olarak makroekonomik perspektiften ele alırken, vergi psikolojisi, vergi ödemekle yükümlü olan bireylerin vergi sistemi içindeki tutum, algı ve davranışlarını analiz etmektedir. Geleneksel olarak iktisadi bilimler, ekonomik davranışı açıklamak için, sosyal veya psikolojik faktörleri büyük ölçüde dışlamakta ve analizlerini maksimum ekonomik faydaya dayalı rasyonel kararlar alan “Homo Economicus” modeliyle sınırlamaktadır. Homo-Economicus, Latince kökenli bir kavram olup "ekonomik insan" anlamına gelmektedir. Klâsik ve neo-klâsik iktisat ekolleri, insan davranışlarını yönlendiren temel faktörün, bireysel çıkarlar olduğunu kabul etmektedir. Buna göre insanlar, daima şahsî menfaatleri peşinde koşmakta ve bunun için de rasyonel (akılcı) ölçülere göre davranmaktadır. Böyle yapmakla da sadece kendi menfaatini korumuş olmamakta, aynı

zamanda toplumun sosyal-refahına da katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla Homo-Economicus, hür teşebbüsü savunan, ekonomik menfaatini düşünen, kendisinin zenginleşmesi ile topluma da katkısı olduğunu düşünen, faaliyetlerinde menfaat duygusunu ve dolayısıyla şahsî menfaatlerini her şeyin üstünde tutan, en çok kâr veya faydayı sağlamaya yönelik en uygun araçları seçmeyi temel prensip kabul eden, yaptığı rasyonel tercihlerle tatmin düzeyini maksimumlaştırmaya çalışan bir insan tipidir (Seyyar, 2007).

Vergi ödemek, birçok kişi tarafından özellikle “Homo-Economicus” tipi bir mükellef açısından her zaman adaletsiz olarak algılanacaktır. Psikolojik açıdan bakıldığında bu gibi mükellefler, genellikle vergi ödemeye karşı direnç gösterecek ve ellerinden geldiği kadar vergi ödememek için çareler arayacaktır.

Salt ekonomik fayda optimizasyonu açısından bakıldığında her vergi mükellefinin en avantajlı şahsi pozisyonu, kendileri maliyeye hiç katkıda bulunmamaları, bir başka ifadeyle sadece diğer mükelleflerinin kamu hizmetlerinin finansmanı için vergi ödemeleri halinde söz konusu olacaktır. Başka mükelleflerin mali katkılarıyla oluşturulan kamu hizmetlerinden ve buna benzer toplumsal faydalardan hiç vergi ödemediği yararlanma biçimi, “free rider” davranışı olarak tanımlanmaktadır. Ne var ki, eğer her vergi mükellefi, “free rider” davranışına benzer bir şekilde bencilce bir davranış sergilerse, bu milli birliği tehdit edebileceği gibi, devletin sosyo-ekonomik felaketine de yol açacaktır (Choi ve Robertson, 2019).

Buna bağlı olarak, vergi psikolojisi; “Homo Economicus” yaklaşımını mükelleflerin davranışlarında da görmekle beraber bunu daha çok vergi algısı boyutuyla ele almaktadır. Nitekim daha 19. yüzyılda İngiliz politik ekonomist John Stuart Mill (1806-1873), vatandaşların vergilerin mahiyetini, devlet giderleri ve kamu hizmetleri arasındaki ilişkiyi anlamada zorlandığını ve bu konuda farklı algılar oluşturduğunu ortaya koymuştur. Mill, özellikle mükelleflerin vergi miktarının yüksekliğinden daha çok vergi tahsildarlarının katı tutumları ve zorla vergi almak istemeleri karşısındaki rahatsızlığı merkeze koymuştur (Mill, 1848).

O dönemden beri vergi algısı konusunda geçerliliğini kaybeden veya koruyan birçok ampirik araştırma yapılmıştır. Bilimsel ana akımın aksine Günter Schmolders 1950'lerde kardeş sosyal bilim disiplinlerinden elde edilen bulguların yardımıyla ekonomik açıdan ilgili davranışları açıklamak amacıyla “sosyo-ekonomik davranış araştırması” kavramını

geliştirmiştir. Buna göre ampirik araştırmalara dayanan bilimsel çalışmalar, genel bir sosyo-ekonomik davranış teorisi için temel oluşturmaktadır. Sosyo-ekonomik davranış araştırması, ekonomik bir anlam veya değer taşıyan davranışları açıklamak için, genelde sosyoloji, sosyal psikoloji, psikoloji ve antropolojiden elde edilen ampirik-teorik yaklaşımlardan ve verilerden yararlanmaktadır. Sosyo-ekonomik davranış araştırması, aynı zamanda teorik yaklaşımların doğruluğunu test ve teyit edebilmek için, modern ampirik sosyal araştırmanın sunduğu teknikleri kullanmaktadır.

Günter Schmolders, vergi psikolojisinin öncülerinden biri olarak kabul edilmektedir. Mevcut modelleri ve teorik yaklaşımları mali ve sosyal psikolojik, politik ve sosyolojik yönleri de içerecek şekilde genişletmiş ve vergi ahlâkı ve vergi zihniyeti (mantalitesi) gibi kavramları ortaya koymuştur. Vergi psikolojisi, bugün maliye alanında merkezi araştırma alanlarından biri olarak kabul edilmekte ve çok çeşitli güncel araştırma konularını kapsamaktadır. İlgili alanları şunlardır:

- Vergi yükü ve vergi direnci: Maliye bilimi ve vergi teorisinde vergi direnci, vergi mükelleflerinin kendilerine uygulanan genel anlamda vergi yükünden, dar anlamda bir vergi türünden tamamen veya kısmen ama etkin ve bilinçli bir şekilde kaçınma davranışdır.
- Özel hane halkları üzerindeki dolaylı vergi yükü,
- Mükelleflerin vergi politikaları uygulamalarına ve sorunlarına yönelik algı ve tutumları.

2.3. Vergi Felsefesi Açısından Vergi Algısı

Felsefenin bir ilgi alanı olan adalet konusu, geniş bir içeriğine sahip olduğu halde, bugüne kadar çok az filozof bu konuyu ele almıştır. Halbuki vergilendirme ve vergi etiği, genel anlamda etiğin bir alt dalıdır ve etik de felsefenin bir alt dalı olarak kategorize edilebilmektedir (Kriele, 1963).

Alman tarih felsefecisi Oswald Spengler (1880-1936), 1924 yılında kavramsal olarak vergi felsefesi bağlamında şöyle demiştir:

“Vergi, daha yüksek bir bakış açısıyla yaklaşılmayan neredeyse tek alandır. Öyle görünüyor ki, nasıl ve nerede olursa olsun, iş hayatından çekilen sadece para makbuzlarının rol oynadığı en sıradan bir konudur. Maliye bilimi, her nedense sadece sürecin kendisi ve tekniğiyle sınırlı kalmaktadır – buna rağmen bir vergi (-

lendirme) felsefesi vardır, sadece onu nasıl görebilecek bir göz gerekir” (Spengler, 1924).

Öte yandan İngilizce konuşulan ülkelerde filozofların vergilendirme konusundaki açıklamaları nadir değildir. Adam Smith'in (1723-1770), 1776 gibi erken bir tarihte ortaya koyduğu dört vergi düsturu (tax maxims) buna sadece bir örnektir (Smith, 1974):

1. Eşitlik (Equality): İlk düsturu, vergi mükellefleri arasında vergi adaleti, yani vergi yükünün mükellefler arasında yetenekleri ve performansları ölçüsünde adil bir şekilde dağıtılması ile ilgilidir. Bir başka ifadeyle vergilendirme, gelirle orantılı olmalıdır. Smith, sosyal adaletin ve eşitliğin tesisi için, toplumdaki herkesin toplam gelirinin eşit bir yüzdesini ödemesi gerektiğini savunmaktadır.

2. Kesinlik (Certainty): Vergiler, kesin olarak yasalarla daha önceden belirlenmiş olmalı ve dolayısıyla öngörülebilir olmalıdır. Hiç kimse ne kadar ve ne zaman vergilendirileceği konusunda şaşırmmamalıdır. Smith'in vergilerin şeffaflığı ve öngörülebilirliği hakkındaki fikirleri, belirsiz olan veya geriye dönük olarak uygulanan bazı vergi kanunları ile tartışmalarda önem arz etmektedir.

3. Ödeme Kolaylığı (Convenience of Payment): Vergiler uygun zamanlarda alınmalıdır. Vergi politikası, insanların en rahat ödeme yapabilecekleri zamanları dikkate almalıdır. Smith'in vergilerin uygun zamanlarda tahsil edilmesine ilişkin bu ilkesi, vergileri her yıl aynı zamanda tahsil eden sanayi ülkeleri tarafından büyük ölçüde benimsenmiştir.

4. Tahsilatta Ekonomi (Economy in Collection): Dördüncü düstur, tahsilatta ekonomi (tasarruf) konusunu ele almaktadır. Buna göre vergi mükellefinin ödemesi gereken verginin mümkün olduğunca asgari seviyede tutulması gerekir ki mükellef gelirinden tasarruf edebilsin. Bu düstur, vergi idaresinin giderlerinin en aza indirilmesi gerektiği şeklinde de yorumlanabilmektedir. Bir başka deyişle vergilerin tarhı ve toplanması, en az bir giderle mümkün olmalıdır. Hükümetler, vergi politikalarını tasarlarırken, vergi koymanın ve toplamının maliyetini göz önünde bulundurmalıdır.

Adam Smith'in vergilendirme ilkeleri, vergi politikası veya kamu maliyesine yönelik tedbir amaçlı somut uygulamalar olmaktan ziyade yasa koyuculara kararlarında rehberlik görevi yapan ideallerdir. Bu ilkeler, bugün de özellikle etik vergilendirme (vergi ahlakı) açısından geçerliliğini halen korumaktadır, zira vergilendirmede eşit muamele ve dolayısıyla eşit bir yük dağılımı şeklinde algılanması vergilemede pozitif bir etkiye sahip olabilir. Smith'in ilk ilkesi olan orantılılık, modern vergi tartışmalarında halen “ödeme

gücü” (ödenebilirlik) ve “fayda” ilkelerinin temelini oluşturmaktadır. Bilindiği gibi “ödenebilirlik” ilkesi, vergilerin ödeme gücü olanlardan alınması gerektiğini ifade etmektedir. “Fayda” ilkesi ise, kamu altyapı hizmetlerinden en fazla faydalananların, faydalarıyla orantılı olarak daha fazla vergi ödemeleri gerektiğini ifade etmektedir. Örneğin, çok sayıda özel mülke sahip olan bir kişi, kamunun sunduğu mülküne yönelik koruyucu önlemlerden dolayı daha fazla yararlanmaktadır.

En tanınmış Alman filozoflar olan Immanuel Kant (1723-1804) ve Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) vergilendirmeye hiç önem vermemişlerdir. Adalet ana konuları olmasına rağmen hukuk felsefecilerinin de vergi adaletinden uzak durması, konunun teknik açısından karmaşıklığından kaynaklanıyor olabilir. Bununla birlikte teologlar, vergi adaleti konusuna epey kafa yormuşlardır (Kehl, 1927). Hukuk felsefesinin ana teması adalettir; hukuk, adalet ve hukuk felsefesi aslında doğrudan birbirleriyle ilişkilidir (Weber-Grellet, 1997). Ancak vergi hukukunda etik ve ahlak kavramları vazgeçilmez olduğundan dolayı ekonomistler de artık bu konuyu ele almak durumunda kalmıştır. Bu alanda ekonomistlerin yetkin olduklarına şüphe yoktur ve felsefe de bu konuda sessiz kaldığından, ekonomistler deyim yerindeyse kendi başlarının çaresine bakmak zorunda kalmaktadır.

Ortaçağda devletin vergi alma hakkı olup olmadığı tartışılırken ve filozoflar geçen yüzyıla kadar devletin vergi almasının ahlaki açıdan nasıl haklı gösterilebileceği üzerine kafa yorarken, bugün artık modern sosyal ve ekonomik yaşamın ancak devletin örgütsel ve kurumsal vergi sistemi içinde var olabileceği konusunda hiçbir şüphe kalmamıştır. Devlet, görevlerini yerine getirebilmek için, büyük mali harcamalar yapmak zorundadır ve bu harcamaların finansmanı da esasen sadece vergi toplanmasıyla mümkündür. Bugün tartışmalı ve boş bırakılan bu alan vergi felsefesinin vergi algısını ne derece ve hangi boyutuyla etkileyeceği yapılacak çalışmalarla tespit edilebilir.

Vergi psikolojisi ile bağlantılı algı, tutum ve davranışlar ele alınması gerektiğinde toplum ve kitle psikolojisi üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Fransız sosyolog ve antropolog Gustave Le Bon (1841-1931)’a kadar uzanan kitle psikolojisinin etkisi de göz ardı edilmemelidir. Özellikle modern bilgi teknolojisi çağında insanlar sürekli olarak kitlelerin etkisine maruz kalmaktadır. İnsanlar, vergilendirmeye karşı temelde zaten olumsuz bir algı ve tutuma sahip olduklarından, kitlelerin görüşünün, eğer kişinin kendi şahsi görüşüne benzemesi halinde kolayca kabul edilmesi ve kişinin kendi görüşü olarak

sunulması şaşırtıcı olmamaktadır (Högemann, 2006, s. 109). Bu durum mükellefin vergi algısının olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkilemesi ve bunu kendi görüşü olarak kabul etmesi şeklinde ortaya çıkabilir.

Psikolojik bulaşma teorisine göre birçok insanın davranışları rasyonel kararlara dayanmamaktadır. Bilgisizlik, çaresizlik, kaygı ya da coşku durumlarında insanlar, gerekli izahat yaptığını düşündüğü bir sosyal çevreden yararlanmak isteyecektir. Kitle psikolojisinde insanların paniklemiş ya da heyecana kapılmış olması önemlidir. Pelzmann (2006)'a göre psikolojik bulaşma kaldırıcı ile yoktan talep oluşturmak her zaman mümkündür.

Bu durumda genelde başkaları, piyasa mekanizmalarının ortaya çıkmasını sağlayan koordinatları belirlemektedir. Yani bir tüccarın çok sayıda müşterisi varsa kitle psikolojisinin etkisiyle daha fazla müşteri kazanacaktır. Burada adeta “güvercinlerin toplandığı bir yerde diğer güvercinler de oraya uçar” atasözü geçerlilik kazanmaktadır. Ancak tam tersine kitle psikolojisinin etkisiyle bir tüccar, müşteri ve pazar kaybetmeye başlarsa zincirleme bir reaksiyonu da hesaba katmak zorunda kalacaktır (Pelzmann, 2006).

Buradan insanların/mükelleflerin kitlelerin davranışlarından şiddetli bir şekilde etkilendiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla eğer çok sayıda insan vergi kaçırıyor ya da en azından başkalarının vergi ahlakının düşük olduğu düşünülüyorsa bu toplumsal algı, kitle kanunu yoluyla vergi direncini ve(ya) kaçakçılığını destekleyecektir. Nitekim Dünya Değerler Anketi (World Values Survey) çalışması, başkalarının vergi davranışları ile kişinin kendi vergi ahlakı arasında önemli bir korelasyon olduğunu kanıtlamıştır. Değerlendirmeler açıkça göstermiştir ki vatandaşlar, başkalarının davranışlarını ne kadar adil ve dürüst değerlendirirse kendileri de o kadar fazla vergi uyumuna sahip olmaktadır. Ancak insanlar, başkalarının vergi kaçırmak için hiçbir fırsatı kaçırmadığına inanırlarsa, bu inanç veya algı, kendi vergi ahlakı üzerinde olumsuz bir etki oluşturacaktır (BMF, 2005). Başkalarının izinden körü körüne giden, başkalarının algı, tutum ve davranışlarını eleştirmeksizin olduğu gibi kabul eden pasif bir birey, objektif olay ve gerçekleri dikkate alıp değerlendirmekten ziyade başkalarının ne yaptığına bakar ve bu yönde hareket eder yani yapılanları kolayca taklit eder.

2.4. Vergi Sosyolojisi (Mali Sosyoloji) ve Vergi Algısı

Sosyoloji, toplum yaşamında var olan sosyal olguları, bireylerin oluşturduğu grupları, bu grupların davranış kalıplarını ve sosyal kurumları nesnel ve bilimsel bir yaklaşımla inceleyen pozitif bir sosyal bilim dalıdır. Daha geniş bir çerçeveden bakıldığında sosyoloji; bireyler arası ilişkilerden başlayarak sosyal gruplar, kurumlar ve örgütler arasındaki etkileşimleri, toplu eylem ve direniş biçimlerini, bireysel ve kolektif davranış kalıplarını, farklı düzeylerdeki sosyal etkileşim türlerini, toplumsal yapıların özelliklerini ve bu yapılarda zamanla meydana gelebilecek değişim eğilimlerini sistematik bir yöntemle analiz eden bilimsel bir disiplindir. Sosyoloji, toplumsal gerçeklikleri ve süreçleri ele alırken gözleme, analiz ve kuramsal yaklaşımlara dayalı olarak toplumun işleyişini anlamayı ve açıklamayı amaçlar (Saltık, 2012). İrtakım varsayımlardan ziyade var olan gerçekleri ortaya koymaya çalışan sosyoloji, toplumu bir bütün olarak ele almakta, topluma ilişkin unsurları birbirinden bağımsız olarak değil de münasebet ve etkileşim içinde olan diğer unsurları da dikkate alarak incelemektedir. Bununla birlikte toplumsal davranışı yorumlayarak anlamak ve bu yolla davranışı kendi akışı ve doğurduğu tesirlerle birlikte nedenlerini ortaya koyarak açıklamak istemektedir.

Maliye bilimi ise genel bir ifadeyle kamusal ve finans sorunları çözümleme amacı doğrultusunda bir bütünlük içinde vergi sistemi içinde mali araçların meydana getirilmesi ve kullanılmasındaki özellikleri açıklamaya ve yorumlamaya çalışmaktadır. Bu yönüyle sosyoloji ile maliye bilimlerinin birbirleriyle kesişmesi kaçınılmazdır. Daha önceleri vergilerin maddi ve iktisadi boyutuna ağırlık verilirken, bugün vergi mükelleflerinin rasyonel ve rasyonel olmayan davranışsal çeşitliliğine bakılarak, kişilerin psikolojik karar mekanizmalarının sosyolojik yansımaları üzerinde durulmaktadır (Yegen, 2013).

Vergiler, sosyolojik araştırmalarda bağlamsal olarak en önemli kurumsal faktörlerden biridir. Kamu maliyesinin ve özellikle vergi politikasının sosyolojisi olan mali sosyoloji (tax-sociology), devletin mikro veya makro iktisadi analizlerle vergilendirmenin ve mali faaliyetlerinin vatandaşlar ve devlet arasında oluşturduğu ilişkiyi araştıran bir bilim alanıdır (Çelebi, 2012). İktisatçılar, kamu maliyesi kapsamında uygulanan vergi politikalarının gelir akımına, gelir dağılımına ve iktisadi performansa nasıl etki edeceğini/ettiğini incelerken, sosyologlar ağırlıklı olarak kültürel ve tarihi faktörler de dâhil olmak üzere devleti ve toplumu birbirine bağlayan karmaşık etkileşimlere ve vergi

algısı gibi iktisat dışı sebeplerine ve dolayısıyla mükelleflerin davranışlarının sonuçlarına odaklanmaktadır (Mumford, 2019).

Davranış boyutlu vergi sosyolojisi, diğer şeylerin yanı sıra, vergi algısı alanındaki farklılıkların nedeni olarak daha çok bilişsel olgularla ilgilenmektedir. Davranış temelli sosyolojik/iktisadi araştırmalarda ağırlıklı olarak ampirik araştırmaların yardımıyla “homo economicus” modelinin zayıflıkları ortaya çıkartılmak ve öngörülebilir sapmaları sistematik hale getirilmek istenmektedir. Ancak bu tarz vergi araştırmalarında psikolojik faktör ve etkenlere de yer verilmektedir.

Bilindiği gibi “homo economicus”, iktisadi/kâr amacı güden davranışı açıklamak için, sosyal bilim dünyasında birçok modele temel oluşturan açıklayıcı bir modeldir. “Homo economicus”, temel varsayımları itibarıyla ekonomi ve sosyal bilimler bütününde büyük önem taşıyan amaca yönelik rasyonel seçim (rational choice) teorileriyle uyumludur (Lamneck, 2008).

“Homo economicus” modeli, mikro-teorik olarak temellendiğinde ve insan davranışının analizine dayandığında, genel ekonomik süreçleri açıklamayı ve belirli sonuç değişkenlerini tahmin etmeyi amaçlayan neo-klasik ekonomi teorisinin temeli olarak kabul edilmektedir. Kendisi için en fazla faydayı nasıl elde edeceğini bilen ve her zaman bu kalıba göre hareket eden yani sadece kâr maksimizasyon peşinde koşan insan imajı, psikolojik/vicdani/sosyal faktörleri dikkate almadığı için, özellikle vergi psikolojisinde/sosyolojisinde yetersiz kalmaktadır. Ne de olsa insan, sosyal ve manevi yönleriyle bilinenin ötesinde karmaşık bir varlıktır.

2.4.1. Bir Bilim Dalı Olarak Vergi Sosyolojisinin Ortaya Çıkması

Yirminci yüzyılın başında sosyolojinin oluşumunun ilk yıllarında ayrı bir disiplin olan mali sosyoloji kurularak, bu bilim dalının gelişimini sağlamak için çaba sarf edilmiştir. Ancak bazı sosyolojik teorilerde vergilerin önemi defalarca vurgulanmış olsa da konuyla ilgili az sayıdaki yayın ve ilgili bölümlerin eksikliği nedeniyle bu girişim başarısız olmuştur. Örneğin Niklas Luhmann (1998), vergileri siyasi ve ekonomik sistem arasında bir “yapısal bağlantı” olarak tanımlamıştır. Gösta Esping-Andersen (1992)’in refah devletleri tipolojisinde ise vergi politikası, devletin giderleri açısından merkezi bir rol oynamaktadır.

Almanca konuşulan ülkelerde mali sosyoloji kavramı, öncelikli olarak Avusturyalı bilim insanı ekonomi teorisyeni Rudolph Goldscheid (1870-1931) ve yine Avusturyalı iktisatçı Josef Alois Schumpeter (1883-1950) ile anılmaktadır. Her ikisi de vergilendirmenin gelişimindeki sosyal ve politik yapıları ortaya çıkartabilmek için, kamu finansmanının temellerinin tarihsel olarak incelenmesinin gerekli olduğu konusunda hemfikirdir (Backhaus, 2005).

Goldscheid, bu nedenle maliye/vergi biliminin devlet sosyolojisinin ana anahtarı olduğunu kabul etmektedir (Goldscheid, 1917). Schumpeter (1918)'e göre maliye, toplumsal hayatın araştırılmasında en iyi unsurlardan biridir.

Vergi devleti, her iki bilim insanının teorisinde merkezi rol almaktadır. Ancak her iki teoride çok farklı ideolojik yaklaşımlar ve özellikler bulunmaktadır. Örneğin Karl Marx'tan etkilenen Goldscheid, vergi devletinin gelişimini sınıf farklılıkları tarihi ışığında yorumlamıştır. Buna göre devlet, mali kaynaklarını giderek artan bir şekilde borçlanmaya dayandırmış ve bu da yönetici sınıfının gücünü artırmıştır. Böylece kapitalist vergi devleti, alacaklılarını memnun etmek ve borçlarını kapatmak için, işçi sınıfının sömürülmesine başvurmak zorunda kalmıştır. Bu, deyim yerindeyse, kapitalist rejimde sömürü ilişkisinin kamusal yönüdür. Özel alanda olduğu gibi sistem, doğası gereği kriz eğilimli ve tekelciliğe her zaman açıktır (Goldscheid 1917). Böylece Goldscheid, Marx'ın tarihsel materyalizminin yanına tarihsel bir "finansçılık" yerleştirmiştir.

Schumpeter ise vergi konusunu sınıfsal bir çatışma boyutundan ele almaktan çok konuyu bireysel ve kolektif ihtiyaçlar arasındaki ilişkinin gelişimi üzerinden ele almıştır. Goldscheid, vergi devletinin ortaya çıkışını devletin yoksullaşması olarak görürken, Schumpeter, bunun tam tersine devletin gerçek anlamıyla ve aslına uygun olarak ortaya çıkışı olarak değerlendirmiştir (Musgrave, 1992).

Goldscheid'in vergi devletindeki sınıf sorununa getirdiği çözüm, iktidarın radikal bir biçimde el değiştirmesiyle karakterize edilmiştir. Buna göre işçi sınıfı, toplum için hizmet etmesi gereken zengin bir devlet inşa etmelidir. Schumpeter ise, tedrici de olsa artan ekonomik performansı ve hızla artan görevleri nedeniyle bir vergi devletinin bir noktadan sonra çökeceğine dair sorularla ilgilenmiştir. Schumpeter, vergi gelirlerinin görece durgunluğu varsayımıyla vergi devletleri çökebilse de bunun bizzat sistemin mutlak bir gerekliliği olmadığı sonucuna varmıştır (Backhaus, 2005). Goldscheid'e göre "ulusal

servetin bireyciliği ile ulusal borcun kolektivizmi eskisi gibi bir arada var olması mümkün değildir” (Goldscheid, 1917). Bu cümle, 2008’den sonra da özellikle ekonomik krizin sonuçları üzerine yapılan güncel tartışmalarda rahatlıkla kullanılabilir.

2.4.2. Leroy’un Vergi Sosyolojisi Ekseninde Vergi Algısı

Modern vergi sosyolojisi, henüz diğer büyük sosyoloji dalları (örn. aile veya çalışma sosyolojisi) kadar ilgi ve önem kazanmayı başaramamıştır. Bunun bir sebebi, örneğin çalışma ve ekonomi sosyolojisinin güçlü bir rakip olmasıdır. Diğer yandan vergi sosyolojisi alanında yeterince araştırmacının olmamasıdır. Bununla birlikte özellikle Fransa, ABD ve Almanya’da yeni bir vergi sosyolojisi bölümü kurmak ve ona kendi teorik temel ilke ve izahını kazandırmak için girişimlerde bulunmaktadır. Muhtemelen bu alanda en önde olanlardan biri olan Marc Leroy, ideal tipler ve işlevsel bağlamlarla karakterize edilen bir teoride, vergileri bir sosyal temsiller modeline oturtmaya çalışmaktadır. Leroy, şu farklı vergi türleri arasında ayırım yapmaktadır (2008, s. 2): Görünmez vergi (invisible-tax); Haraç vergisi (tribute-tax); Cebri vergi (constraint-tax); Yükümlülük/Görev vergisi (obligation-tax); Değişim vergisi (exchange-tax) ve Katkı vergisi (contribution-tax).

Vergilerin ideal türlerini isimlendirerek, Leroy, vergilerin doğrudan ekonomik etkilerinden ziyade vergilerin nasıl görüldüğü ve nasıl algılandığı ile ilgilenmektedir. Leroy’a göre vergilerin sosyal etkisini oluşturan daha çok ekonomik rasyonalite, somut bağlam ve vergi adaleti duygusunun birleşimidir. Böylece vergi algısını ağırlıklı olarak hukuki ve ekonomik söylemler üzerine inşa etmektedir. Dolayısıyla bu tefrik, vergilerin bir bedel/hizmet karşılığı veya kamu malı olduğu şeklinde değerlendirilebilir. Bunun yanında bağlam olarak vergi sistemi ve vergi devleti de bu tasnife eklenmiştir.

Leroy, burada liberal devlet (liberal state), savurgan devlet (wasteful state), vergi devleti krizi (tax state crisis) ve müdahaleci devlet (interventionist state) arasında ayırım yapmakta ve böylece iki yerleşik başarılı modeli (liberal ve müdahaleci devlet) vergilendirme düzeyi ile müdahale düzeyinin uyumlu olmadığı iki başarısız sistemle karşılaştırmaktadır (Leroy, 2008). Dolayısıyla arzu/istek ve gerçekliğin birbirinden uzaklaşması, vergi krizlerine ilişkin tartışmalarda belirleyici bir faktördür. Bilişsel vergi teorisi, krizin modern vergi politikasındaki değişiklikleri haklı çıkarmak için bir argüman olarak kullanıldığını göstermektedir (Leroy, 2008). Burada Leroy’ın merak ettiği şey,

hükümetin güçlü bir refah devletini finanse etmek için vergi toplamak isteyip istememesidir.

Leroy, vergilerin kamu politikasının nesneleri ve diğer siyasi önlemler için bir araç olarak doğaları gereği fonksiyonel bir bağlamın teorik varsayımına özellikle uygun olduğunu düşünmektedir. Ona göre vergilerin beş farklı sosyo-politik işlevi vardır (Leroy, 2008):

1. Mali fonksiyon vergisi (financial function tax),
2. Ekonomik düzenleme fonksiyonu vergisi (economic regulation function tax),
3. Sosyal fonksiyon vergisi (social function tax),
4. Bölgesel fonksiyon vergisi (territorial function tax) ve
5. Siyasi fonksiyon vergisi (political function tax).

Leroy'a göre bu yol, tekrar tekrar müzakere edilen bir vergi sosyal sözleşmesi (tax social contract) tarafından yönlendirilen ve siyasi işlevle karakterize edilen bir katkı vergisine (contribution-tax) götürmelidir. Bu müzakere, halkın vergi konularında siyaseten daha fazla doğrudan söz sahibi olduğu vatandaş katkı vergilerine (citizen contribution taxes) yol açmalıdır. Devlete ve vergi mükelleflerinin kendi aralarındaki güvenin artması nedeniyle herkes adil olan kendi payını ödemeye hazır olacaktır (Leroy, 2008). Bir başka ifadeyle doğrudan-demokratik imkânlarının sağlandığı vergi rejimleri/sistemleri, vergi uyumunu artırmanın bir aracıdır.

Akademik çalışmalar, vergi davranışı açısından her ne kadar ağırlıklı olarak kasıtlı, bilinçli veya aktif bir boyuta sahip olan vergi direncine (vergi kaçırma, vergi kaçınma) odaklansa da Leroy (2008), vergilerle ilgili olarak yaygın olan mükelleflerin kasıt içermeyen pasif tutumlarına işaret etmektedir. Leroy'un vergi sosyolojisi, vergi perspektiflerinin temellerine odaklanmasıyla kısaca özetlenebilmektedir. Liberal veya müdahaleci politikalara yönelik ideolojik yönelimiyle vergi devletinin bağlamı da dikkate alınmalıdır. Bireysel olarak vergilerin algılanması, bu vergilere atfedilen fonksiyonel önemi ile yakından ilgilidir.

Bunun ötesinde, vergi mükelleflerinin tüm bu etkileyen faktörleri bireysel olarak dikkate aldıkları varsayılmaz, ancak görüşlerinde ve eylemlerinde genellikle pasif kaldıkları, bunun da diğer şeylerin yanı sıra açık bir bilgi eksikliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu nedenle Leroy, halkın vergileri doğru algılayabilmeleri için, halkın vergi dağılımı, vergi yükü ve vergi avantajları konusunda bilgilendirilmesi gerektiğini söylemektedir (Leroy, 2008).

2.4.3. Isaac W. Martin ve Arkadaşlarının Vergi Sosyolojisi Ekseninde Vergi Algısı

Isaac W. Martin, Ajay K. Mehrotra ve Monica Prasad, 2009 tarihli çalışmalarında (The New Fiscal Sociology = Yeni Mali Sosyoloji) vergi sosyolojisinin bağımsız bir disiplin veya araştırma alanı olarak ortaya çıkması için yeni bir girişimde bulunmuştur. Yazarlar, karşılaştırmalı tarihsel perspektiften vergi meselelerine daha güçlü bir şekilde odaklanılması gerektiğini savunmaktadır. Onlara göre vergiler, devletler içinde ve arasında sınırların çizilmesinde merkezi bir faktördür. Onlara göre modern dünyada vergilendirme aslında toplumsal bir sözleşmedir (Martin vd. 2009).

Uzun bir süre boyunca vergiler, sadece toplumdaki değişimlerin bir göstergesi olarak görülmüştür. Vergilendirmenin nedensel etkilerinin kabul görmesi, oluşmakta olan “Yeni Mali Sosyoloji” disiplininin özünü oluşturmaktadır (Martin vd. 2009). Bu anlamda vergiler, tek başına sadece zorunlu ödemeler olarak algılanmamalıdır, bilakis vergiler, karşılık beklemezsizin bir ödeme yükümlülüğü olarak anlaşılmalıdır. Leroy’de de olduğu gibi, burada esas olan, vergilerin yapılandırılmasının ve normlara bağlılığının sosyal yönlerinin belirleyici olduğudur. Yeni Mali Sosyolojinin merkezinde üç konu yer almaktadır:

1. Vergilerin sosyal bağlamındaki kaynakları: Hangi vergi türleri, neden ve ne zaman algı bağlamında popüler hale geldi? Vergilerin şeffaflığı ne durumdadır?
2. Vergi mükelleflerinin sosyal bağlamındaki ödeme istekliliği: İnsanlar neden (gönüllü olarak) vergi öder? Hangi sosyal refah sistemi teşvik edilmelidir? Toplumsal yapıların hangi özellikleri farklı vergi rejimlerini doğurmaktadır?
3. Vergilendirmenin sosyal sonuçları: Demokrasi, genel vergilendirmenin bir sonucu mudur?

Görüldüğü üzere vergi algılaması ve vergi uyumu gibi klasik konular önemini korurken, sosyologlar ve vergi uzmanları, vergilendirme ile ilgili yeni yaklaşımları da ortaya koymaktadır. Bunların başında özellikle vergilendirme yoluyla ortaya çıkan doğrudan ve dolaylı sınırlamalar gelmektedir. Martin vd. göre (2009) geçmişte yapılan araştırmalar, vergi politikasının kendisini sosyal sınırların ve siyasi kimliklerin kaynağı olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda mesela artan oranlı gelir vergilerine dayanan sistemlerdeki vergi mükellefleri, algı anlamında kendilerini bir gelir vergisi diliminin üyeleri olarak görürken, tüketim vergisi temelli sistemlerdeki vergi mükellefleri, daha geniş çapta paylaşılan bir siyasi kimliğe ulaşabilmiştir.

Dolayısıyla vergiler, sadece sosyo-ekonomik farklılıkları azaltmak ya da arttırmakla kalmamakta, algının yansımalarıyla aynı zamanda kişileri önemli bir kimlik çekirdeğine de dönüştürebilmektedir. Bu durum, özellikle 19. yüzyılda oy kullanma hakkına sahip olan erkek vergi mükelleflerine daha fazla haklar tanındığı otoriter siyasi rejimlerde ve vergi sistemlerinde söz konusu olmuştur. Demokratikleşme ve eşitlik hakların sağlanması ile birlikte kişileri marjinalleştirme ve dışlanma biçimi artık ortadan kalkmıştır.

Ancak örneğin gelir vergisi, bugün de bir marjinalleştirme aracı olarak uygulanabilmektedir. Özellikle gelir vergisi ve işsizlik sigortası primi ödendiği halde işsiz kalma durumunda işsizlik parası/yardımları alma hakkının süre ve miktar açısından (ileri derecede) kısıtlanmasında maddi yönden sosyal mağduriyetler yaşanabilmektedir. Kadınların genellikle yarı zamanlı çalışması ve bu nedenle erkeklerden daha az vergi ödemesi gibi durumlarda toplumsal cinsiyet ilişkilerinde sosyal ayrıştırmalar yaşanabilmektedir (Kidder ve Martin, 2012). Özetlemek gerekirse, yeni mali sosyoloji, vergilendirmenin sosyal sözleşmesini ve neticelerini kişilerin algısı üzerinden daha iyi anlamaya çalışmaktadır.

2.5. Bölüm: Vergi Algısı Hakkında Yapılan Çalışmalar Ve Geliştirilen Modeller

Vergi algısı, bireylerin vergiye, vergi sistemine ve vergi otoritesine yönelik tutumlarını, düşüncelerini ve duygularını içeren çok boyutlu bir kavramdır. Bu alanda yapılan çalışmalar, mükellef davranışlarını anlamada sadece ekonomik değişkenlerin yeterli olmadığını, psikolojik, sosyolojik ve kültürel faktörlerin de dikkate alınması gerektiğini ortaya koymuştur. Özellikle 1970’li yıllardan itibaren davranışsal iktisat ve vergi psikolojisi alanında geliştirilen modeller, mükellef uyumunu etkileyen bilişsel süreçleri, güven, adalet algısı ve gönüllü uyum gibi unsurlar üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Ayrıca vergi sosyolojisi çerçevesinde yapılan araştırmalar, toplumsal yapı, devlet-toplum ilişkisi ve tarihsel deneyimlerin de vergi algısının şekillenmesinde belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda geliştirilen çok katmanlı modeller, vergiye ilişkin bireysel ve toplumsal algının disiplinler arası bir perspektifle analiz edilmesini mümkün kılmaktadır.

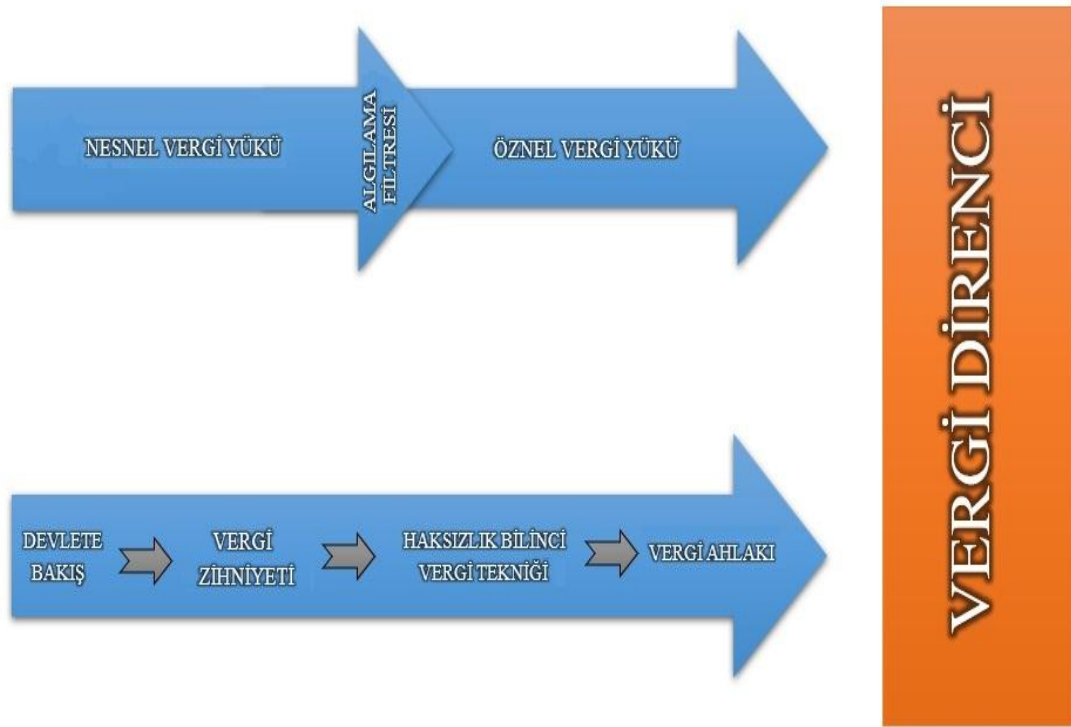
2.5.1. Schmölders'e Göre Vergi Direncine Yol Açan Faktörlerin Vergi Algısına Etkisi

Günter Schmölders, 1950'lerin ortalarında mevcut ekonomi standart modelleri ve teorik yaklaşımları mali, sosyo-psikolojik, politik ve sosyolojik yönleri (vergi ahlakı, vergi zihniyeti, sosyal normlar, fırsat yapısı, kişilik özellikleri gibi) içerecek şekilde genişletmiş ve böylece maliye biliminde vergi psikolojisi disiplini kurmuştur. Sosyal psikolojinin ampirik olarak temellendirilmiş teorilerine dayanan ampirik sosyal araştırma yöntemlerini kullanan Schmölders, vergi mükelleflerinin vergilendirmeye yönelik algı, tutum ve davranışlarını, duygularını ve motivasyonlarını açıklamaya çalışmaktadır (Schmölders, 1953).

Schmölders'in vergi psikolojisi modeline göre, vergi yükü, vergi zihniyeti ve vergi ahlâkı vergiye direnç üzerinde etkili olmakta ve mükellefleri, ister vergi savunması gibi yasal yollarla, ister vergi kaçakçılığı gibi yasadışı yollarla olsun, vergiye karşı kendilerini savunmaya sevk edebilmektedir. Vergi zihniyeti, vergi mükelleflerinin vergi suçlarına karşı tutumları olan vergi ahlakını etkilemektedir.

Vergi zihniyetinin aksine vergi ahlakı, vergiye yönelik genel tutumu dikkate almaktan ziyade vergi suçlarına yönelik bakışı merkez almaktadır. Böylece mükellefe ait olası davranışın belirlenmesi de mümkün olabilmektedir (Schmölders, 1960). Vergi ahlakı, vergi suçlusunun vergilendirmeye yönelik ahlaki görüşlerinden ve seçilen vergi suçlarının değerlendirilmesinden elde edilmektedir. Verilen cezalar, vergi mükelleflerinin vergi direnci veya vergi kaçırma davranışları ile ilgili bazı somut ipuçları verebilmektedir.

Schmölders'e göre vergi zihniyeti ve vergi ahlakı, vergi direncine yol açan iki neden kümesinden birini oluşturmaktadır. Diğeri ise vergi yükünden kaynaklanmakta olup, direncin boyutunda belirleyici olan nesnel değil öznel yüküdür. Vergi yükü hissi, nesnel vergi miktarından etkilenmekte, ancak çok daha güçlü bir şekilde çok sayıda başka psikolojik algı filtresinden de etkilenmektedir (Bkz. Şekil 5)

Şekil 2: Schmölders/Hansmeyer’e Göre Vergi Direncine Yol Açan Faktörler.

Kaynak: Schmölders ve Hansmeyer (1980).

Kısacası, vergilerin zorlayıcı doğası ve devletin vergileri nerelerde kullandığına dair bilgi vermemesi (anonim bir algı ve tutum sergilemesi) nedeniyle vatandaşlar, ödedikleri vergilerin somut yansımaları görmemelerine bağlı olarak kendilerini kurbanlar olarak algılamaktadır. Kaldı ki, ödenmiş vergilerin kullanımında vatandaşlara kararlara katılma hakkı da verilmemesi onları vergi direncine yöneltmektedir (Wiswede, 1995).

Schmölders (1966)’e göre vergilerin, somut olarak vatandaşa fayda yönüyle dönüşümü olmayan zorunlu ödemeler niteliğindeki kendine has doğası, vergi mükelleflerini alın teri ile elde ettikleri mal ve mülklerini muhafaza etmeye ve buna bağlı olarak şeref ve itibarlarını korumaya yöneltmektedir.

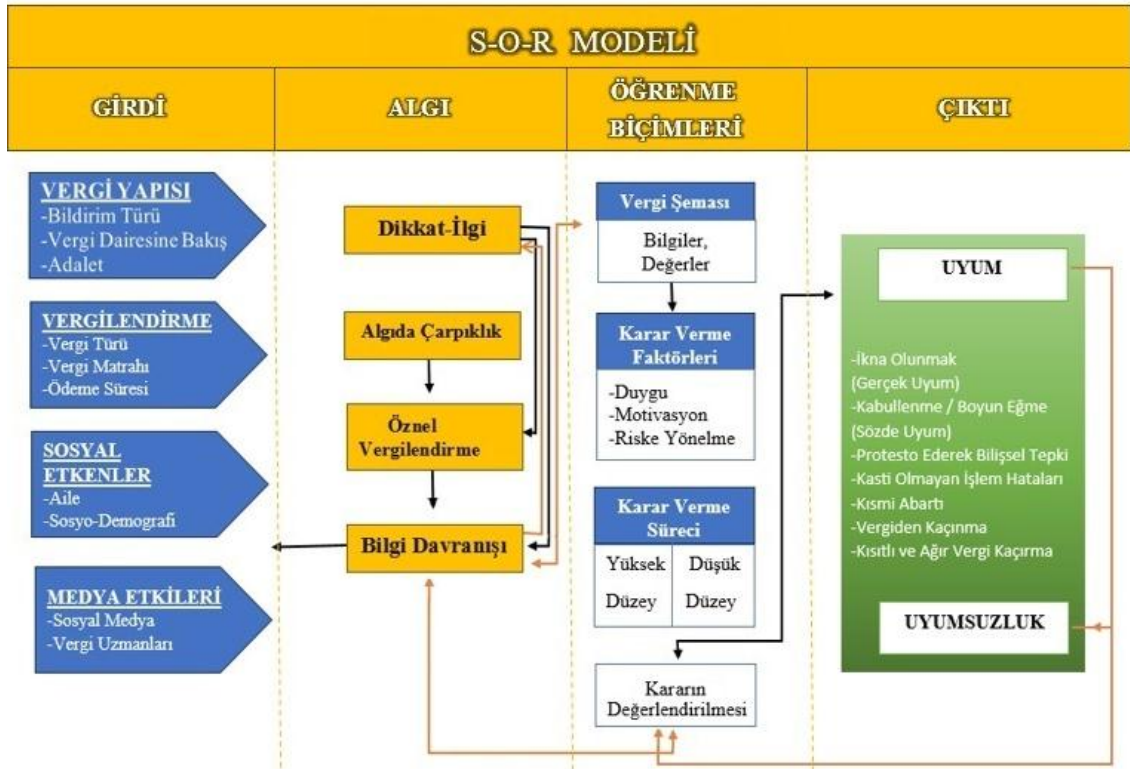
Fishbein ve Ajzens (1975), davranışsal tahmin modellerinde toplumsal normların deneyimsel olarak kişi üzerinde oluşturduğu psikolojik baskının tutum ve davranış üzerinde özellikle belirleyici olduğunu düşünmektedir. Bu modele göre katı ahlaki kurallara göre yaşayan ve toplumun sosyal kontrol etkisinden çekinen kişiler, vergi direncine (vergi kaçırma) yönelmeye diğerlerine göre daha az meyillidir.

2.5.2. Vergi Direnci-Vergi Uyumu Bağlamında Stimulus-Organism-Response (S-O-R) Modeli ve Vergi Algısı

Tarihsel süreçte sosyolojiden ziyade iki komşu disiplin (ekonomi ve psikoloji), kamu maliyesi ile giderek daha fazla ilgilenmiştir. Bu süreçte, araştırmaların büyük bir bölümünün etrafında toplandığı bir kavram geliştirilmiştir: Vergi uyumu (tax compliance). Bir başka deyişle vergi konusundaki bilimsel araştırmalar, ağırlıklı olarak vergi uyumu üzerinde durmakta ve bu bağlamda toplumun kesinleşen vergileri ödeme istekliliğiyle ilgili analizler yapmaktadır. Bu araştırma alanı, disiplin sınırlarını aşmakta ve öncelikle ekonomi ve sosyal psikoloji çalışmaları tarafından yürütülmektedir. Bu doğrultuda insanların neden gönüllü veya kerhen vergi ödediğine dair soruların yanında devletin vergileri nasıl daha iyi toplayabileceği ile ilgili konular araştırılmaktadır.

Teorik gelişmeler ve ampirik bulgular temelindeki Schmölders'in mezkûr modeli, mükelleflerin vergi uyumunu yani karar verme ve davranışlarını ortaya koyan bir “Stimulus-Organism-Response” (S-O-R) modeli ile geliştirilmiştir. Buna göre vergi mükellefleri, uyarıcı düzeyinde (Stimulus-Seviyesinde) vergi sisteminin yapısı/özellikleri, somut olarak bu süreçte uygulanan vergilendirme işleyiş biçimi, aile ve komşular gibi sosyal çevrelerin yanında sosyal ve medya etkileri ile hem karakterize edilmekte hem de bu faktörlerin etkisi altında kalmaktadır.

Bu durum, dikkat ve bilgi davranışları üzerinde (Organizma Düzeyinde) bir etkiye sahip olup, algıda çarpıklıklara ve vergilendirmeye ilişkin öznel bir bakış açısına yol açmaktadır. Karar verme süreci, vergilendirme konusunda gerekli bilgi ve değerlendirme unsurları içeren bireysel vergi şemasının yanı sıra duygular, motivasyonlar, risk alma isteği veya katılım gibi çeşitli karar verme faktörlerine bağlı olmaktadır. Dolayısıyla karar verme süreci, son derece bilinçli, akıllı ve bilişsel bir zeminde cereyan edebileceği gibi daha dürtüsel, sezgisel ve sıradan da olabilmektedir. En sonunda birey (tepki düzeyinde), vergi (ödeme) konusuna yönelik olarak algı, tutum ve davranışını az veya çok dürüst ilkelere göre belirleyecektir. Bilinçli uyum (conscious compliance) ve kasıtlı uyumsuzluk, yani vergi yükümlülüklerinin kabullenerek yerine getirilmesi veya bütünüyle reddedilmesi, bir nevi eylem çerçevesinin kutuplarını oluşturmaktadır. Davranışsal açıdan, mecburi şartlara bağlı olarak vergi uyumu da söz konusu olabileceği gibi mükellef, kasıt olmayan fakat ihmal neticesine bağlı olarak bir vergi uyumsuzluğu meydana gelebilmektedir.

Şekil 3: Vergi Odaklı Karar Verme ve Davranış Modeli (Stimulus-Organism-Response: S-O-R)

Kaynak: Franzen, 2010.

Görüldüğü üzere vergi direnci hem rasyonel hem de duygusal karar verme bileşenlerini içeren ve ekonomik, yasal, siyasi, sosyal, psikolojik ve ahlaki boyutları kapsayan karmaşık bir davranıştır. Bu boyutların hepsi, karar verme sürecinde vergi direnci lehinde veya aleyhinde her mükellef için mutlaka devreye girmeyebilir. Karar verme sürecinde bazen rasyonel düşüncelerin baskın olduğu ve ahlaki boyutların neredeyse tamamen göz ardı edildiği davranış türleri de ortaya çıkabilmektedir. Bazı mükellefler ise hiçbir yasal zorunluluk duymadan sadece devlete sadakat veya hükümete siyasi bağlılık nedeniyle örnek davranışlar yani vergi uyumu sergilemektedir.

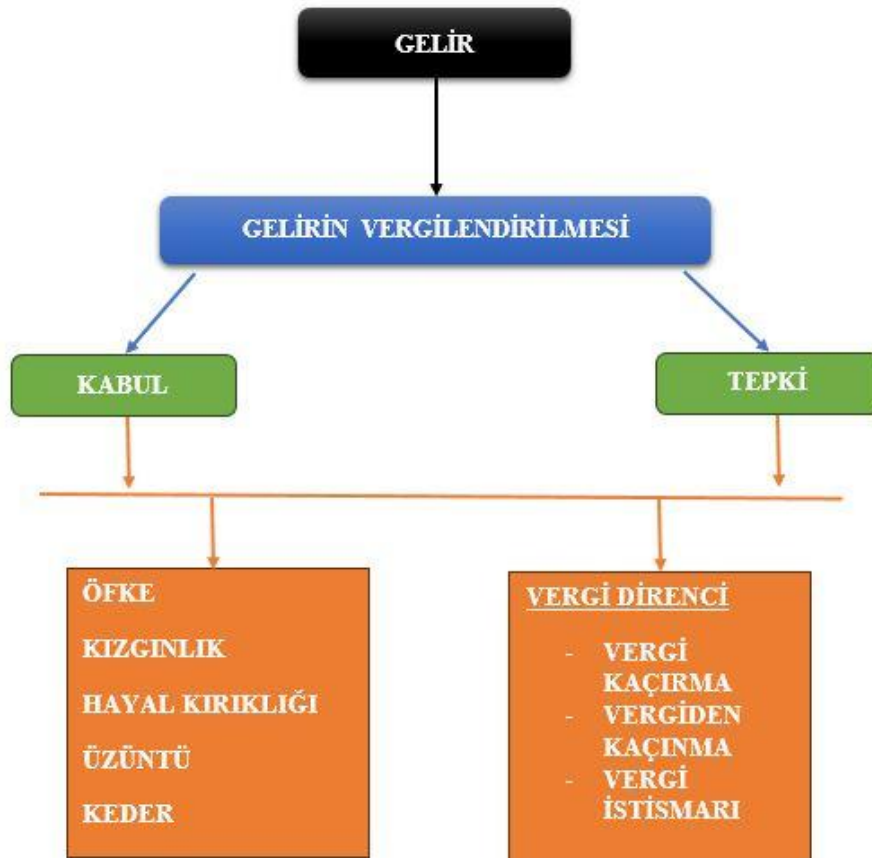
2.5.3. Brehm'e Göre Vergi Direnci-Vergi Uyumu Bağlamında Vergi Tepkisi

Teorisinin Vergi Algısına Etkisi ve Vergi Algısı

Bireyin davranışsal yapısı ve gelişimi, bilimsel açıdan büyük önem taşıyan bir alandır. Bir kişinin fizyolojik ve psikolojik yapısının şekillendirilebilirliği, dış etkiler için belirli bir alan ortaya çıkartmaktadır. Çeşitli iç ve dış etkiler, bir vergi mükellefinin psikolojik

yapısını etkilemekte ve onu farklı boyutlarda şekillendirmektedir. Bu doğrultuda Jack Brehm, vergi mükelleflerinin iç ve dış etkenlere bağlı olarak 1966 yılında vergi tepkisi teorisini geliştirmiştir. Tepki teorisine göre insanlar, algıladıkları özgürlükleri kısmen veya bütünüyle ellerinden şu veya bu şekilde alındığında şu veya bu şiddetle tepki gösterme eğilimine geçmektedir. Algılanan özgürlükler, insanların doğaları gereği sahip olduklarına inandıkları temel özgürlüklerdir.

Vergi direnci bağlamında sosyolojik ve psiko-sosyal bir izah yaklaşımı olan vergi tepkisi teorisinin temel varsayımı, doğabilecek kontrol kaybı durumunda kişinin öncelikli olarak davranışsal hedefi, asli kontrol seviyesine geri dönüp onu yeniden kazanmaktır. Tepki, gayrimeşru olarak değerlendirilen bir özgürlük kısıtlamasının sonucu olarak ortaya çıkan ve özgürlüğü yeniden tesis etmeyi amaçlayan duygusal bir gerilim ve motivasyon durumudur. Tepki, psikolojik baskı (örneğin tehditler) veya belirli durumlarda seçenek imkânı tanıyan belirli özgürlüklerin kısıtlanması (örneğin arz sıkıntısı, yapısal kısıtlamalar veya yasaklar sonucu) ile ortaya çıkabilmektedir.

Şekil 4: Vergi Tepkisi Teorisine Göre Vergi Direnci veya Vergi Uyumu

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 4’de tepki teorisi perspektifinden vergi kaçakçılığının ortaya çıkışını göstermektedir. Başlangıç noktası, vergilendirilmemiş gelir durumudur, yani kişinin kesintiye uğramamış gelirin sınırsız kullanılabilirliği imkânıdır. Gelirin (özellikle dikkat çekici bir şekilde fazla oranlarla) vergilendirilmesi, vergi mükellefinde tepkiye yol açabilmektedir. Bu durumda vergi mükellefi, bu tarz bir vergilendirmeyi ekonomik özgürlüğünün gayrimeşru bir şekilde kısıtlanmış bir olay olarak algılayacaktır. Ancak vergi kesintisi makul ve meşru bir vergilendirme olarak görülüyorsa, vergi makamlarına son derece güvenilirse veya ciddi anlamda cebi yakan yaptırım korkusu varsa kişi, genelde tepki göstermeye yanaşmamaktadır. Bu durumlarda vergilendirme benimsenmekte veya kerhen de olsa kabullenilmektedir.

Tepki, kişinin kendi vergi yükümlülüğünü öznel olarak meşrulaştırmaya hizmet eden bilişsel stratejilerde kendini gösterebilmektedir. Bu durumda gerçi vergilendirme sonucu olarak gelir kaybına itiraz edilir ancak kişi buna rağmen vergi direnişine geçmemekte ve kerhen de olsa vergi uyumu davranışı sergilemektedir. Yani vergi kaçakçılığı olmaksızın sadece eleştirilir. Vergi mükellefi, kaçınılmaz olana boyun eğmekte veya diğer vergi mükelleflerinin de daha iyi durumda olmadığı gerçeğiyle kendini avutmaktadır.

Ancak vergi tepkisi, aynı zamanda bilinçli stratejilere de yol açabilmektedir. Bu durumda davranışsal olarak somut bir şekilde vergi direnci ortaya çıkmakta ve mükellef, önceki gelir durumunu en azından kısmen de olsa eski haline getirmek veya imkânları dâhilinde buna yaklaşmak için, vergi ödememek için değişik yöntemlere başvurmaktadır (vergi kaçırma, vergi istismarı, vergi kaçınma vb).

Tepkinin somut olarak tetiklenebilmesi için, belirli bir reaksiyon eşiğinin aşılması gerekmektedir. Bu genelde toplam harcanabilir gelire oranla mutlak veya nispi vergi miktarına bağlı olmaktadır. Yani elde edilen gelir, vergilendirme sonucunda ne kadar azalırsa vergi direnci de o nispette artacaktır. Vergilendirme ne kadar yüksek, şaşırtıcı ve büyük algılanırsa ve ne kadar az meşru görünürse, tepki düzeyi de o kadar yüksek olacaktır. Örneğin, vergi makamlarının vergiyi koyma ve uygulama biçimi ne kadar sert algılanırsa tepki düzeyi ve vergi direnci de o oranda yüksek olacaktır ancak tam tersine vergi kaçırma takibi olasılığı yüksek ve verilecek cezalar ağır ise mükellef tepki vermenin ötesinde vergi direncine geçiş yapmayacaktır (Brehm, 1966). Ancak ifade edildiği üzere ödenecek vergi miktarı arttıkça bunu adaletsizlik olarak algılayıp ödememeye yönelik ahlaki ret olasılığı da artmaktadır.

2.5.4. Kirchler'in “Kaygan Eğim Modeli” ve Vergi Algısı

Davranış boyutlu vergi sosyolojisi, diğer şeylerin yanı sıra, vergi algısı alanındaki farklılıkların nedeni olarak daha çok bilişsel olgularla ilgilenmektedir. Davranış temelli sosyolojik/iktisadi araştırmalarda ağırlıklı olarak ampirik araştırmaların yardımıyla “homo economicus” modelinin zayıflıkları ortaya çıkartılmak ve öngörülebilir sapmaları sistematik hale getirilmek istenmektedir. Ancak bu tarz vergi araştırmalarında psikolojik faktör ve etkenlere de yer verilmektedir.

Bilindiği gibi “homo economicus”, iktisadi/kâr amacı güden davranışı açıklamak için, sosyal bilim dünyasında birçok modele temel oluşturan açıklayıcı bir modeldir. “Homo economicus”, temel varsayımları itibarıyla ekonomi ve sosyal bilimler bütününde büyük önem taşıyan amaca yönelik rasyonel seçim (rational choice) teorileriyle uyumludur (Lamneck, 2008).

“Homo economicus” modeli, mikro-teorik olarak temellendiğinde ve insan davranışının analizine dayandığında, genel ekonomik süreçleri açıklamayı ve belirli sonuç değişkenlerini tahmin etmeyi amaçlayan neo-klasik ekonomi teorisinin temeli olarak kabul edilmektedir. Kendisi için en fazla faydayı nasıl elde edeceğini bilen ve her zaman bu kalıba göre hareket eden yani sadece kâr maksimizasyon peşinde koşan insan imajı, psikolojik/vicdani/sosyal faktörleri dikkate almadığı için, özellikle vergi psikolojisinde/sosyolojisinde yetersiz kalmaktadır. Ne de olsa insan, sosyal ve manevi yönleriyle bilinenin ötesinde karmaşık bir varlıktır.

Bundan dolayı vergi/ psikolojisinde/sosyolojisinde “homo economicus” olarak adlandırılan tamamen rasyonel davranan insan modelinden uzaklaşmakta ve bunun yerine güvene dayanan bir yaklaşım tercih edilmektedir (Kirchler vd., 2008). Kirchler vd. (2008), bu fikri yaklaşımı benimsemiş ve “Kaygan Eğim Modeli” (Slippery Slope Modell) ismini verdikleri bir model geliştirmiştir. Bu modelde mezkûr araştırmacılar, psikolojik etkenleri de dikkate alarak, vergi dürüstlüğü iki kısma ayırmıştır:

2.5.4.1. Mecburi Vergi Dürüstlüğü

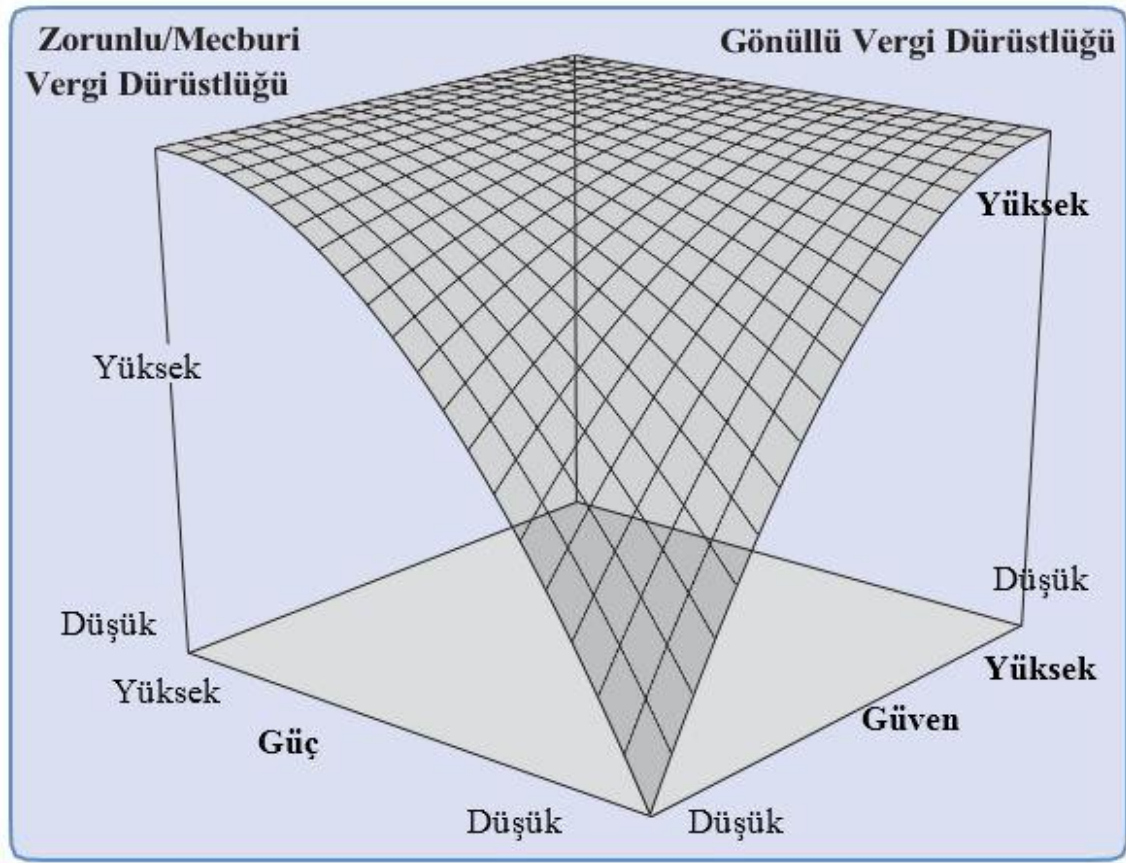
İktisadi argümanlara göre vergi ödemede dürüst davranan mükellefler, bunu kendileri zayıf devletin ise güçlü olduğu için yapmaktadır. Vergi sisteminin otoriter, dayatmacı ve yaptırım gücüne sahip olduğu için, mükellefler, gayri ihtiyari olarak yani kerhen de olsa vergi vermek zorundadır. Bir başka deyişle, zorla vergi dürüstlüğü, meşru da olsa bir güç

gösterişi olarak devletin iktidar araçlarını devreye sokması ile elde edilmektedir. Bu durumda cezaya uğramamak için, mükellefler, gönülsüz ve isteksiz olarak vergi ödemektedir. Bu koşullar altında vergi ödemede isteksizlik ve/ya direnme/kaçma eğilimi artacaktır. Vergiler, inanarak değil de bir zorunluluk olarak ödenirse mükellefler, kanunen mümkün olan veya kanun dışı alanlara kayarak, vergi ödememe veya daha az vergi ödeme gibi çıkış yollarına başvuracaktır (Kirchler, 2007).

2.5.4.2. Gönüllü Vergi Dürüstlüğü

Buradaki görüşe göre vatandaşlar, resmi makamlara ve yetkililere güvendikleri için, yani zihinlerindeki vergi algısı olumlu olduğu için, vergileri gönüllü ve düzenli olarak vermektedir. Siyasetçiler/yetkililer/maliye bakanları, vatandaşların güvenini kazanmaya yönelik olarak vergi gelirlerinin kamu yararı için sarf edildiğini ve bunun da toplumsal refaha katkı sağladığını ikna edici ve/ya inandırıcı bir şekilde ifade etmeleri durumunda vergi algısı olumlu yönde gelişecek ve gönüllü vergi dürüstlüğü işe yarayacak ve yaygınlaşacaktır. Kısacası vergi algısı zihinlerde olumlu olarak şekillenmesi halinde mükellefler de sorumlu vatandaş olma bilincinin bir gereği olarak her halükârda itirazsız olarak ve dürüstçe vergilerini ödeyecektir.

Görüldüğü üzere “Kaygan Eğim Modeli”, tahminlerin yapılabileceği ve optimizasyon süreçlerinin geliştirilebileceği güven ve gücün etkisini analiz etmek için kullanılmaktadır. Psikoloji temelli vergi araştırmalarının amacı, iktisadi düşünceden vazgeçmekten ziyade bunu geliştirmeye yöneliktir. Mükelleflerin vergi algısı gibi psikolojik iç görülerinin mevcut vergi sistemlerine adapte edilmesi, sonuç olarak bir ülkenin vergi durumunu kalıcı olarak iyileştirebilmekte ve vergi gelirlerini artırabilmektedir.

Şekil 5: Üç Boyutlu “Kaygan Eğim Modeli” (Slippery-Slope Modell)

Kaynak: Kirchler, 2007

Şekil 5’de görülebileceği gibi, “Kaygan Eğim Modeli” (Slippery-Slope Modell) üç boyutludur. Vergi mükelleflerinin davranışlarında belirleyici olan iki bileşen olan güç ve güven, X ekseninde (güç) ve Y ekseninde (güven) yer almaktadır. Bu iki faktörden herhangi birindeki artış, vergi uyumunun artmasıyla sonuçlanmaktadır. Z ekseni, vergiye uyumun gönüllü mü yoksa zorunlu mu olduğunu açıklamaktadır. Güç ve güven eksenlerinin kesiştiği başlangıç noktasında bu iki faktör sıfıra eşittir. Sıfır noktasında mükellefin kendi faydasını maksimize etme davranışı ve dolayısıyla vergi kaçırma ve vergiden kaçınma isteği yüksektir.

Vergi algısı üzerine yapılan ampirik araştırmalar ve bilimsel bulgular, vergi uyumunu ve dürüstlüğü olumlu bir yönde etkileyebilmekte ve siyasi eylem için bir temel oluşturabilmektedir. Ne var ki hükümetler ve yetkililer için burada en büyük zorluk, vergi ahlakını ve vergi uyumunu/dürüstlüğü arttırmak için uygulama, kolaylaştırma ve güven gibi farklı önlemlerin doğru kombinasyonunun bulunmasıdır. Özellikle otoriteyle ilgili güven konusu, son yıllarda vergi uyumunun/dürüstlüğü’nün “Kaygan Eğim Modeli”

altında giderek daha fazla tartışılmaktadır. Bu model, vergi mükelleflerinin uyum davranışının iki boyuta bağlı olduğunu göstermektedir: birincisi yetkililere duyulan güven, ikincisi ise yetkililerin gücü. Yapılan bazı araştırmalar, denetim yoğunluğunun çok düşük olduğu belirli alanlarda otoriteye karşı güvende bir artışa yol açmadığını göstermektedir. Uzman çevrelerde ve siyasette tartışılan bir başka yaklaşım, baskı amacı taşıyan caydırıcılık ve yaptırımlar. Bu sıkı yöntemler, genelde vergi dürüstlüğü artırarak ve vergi düzenlemelerine uyum için güçlü katalizörler etkisi yapmaktadır (Tennert ve Arenberg, 2024).

2.5.5. Braithwaite'in “Duyarlı Düzenleme Modeli” ve Vergi Algısı

Vergi algılarının olumlu yönde oluşturulması ve gönüllü vergi dürüstlüğü sağlanması açısından Avustralya, öncü ülke olarak kabul edilmektedir. Braithwaite vd. (2007) tarafından geliştirilen “Duyarlı Düzenleme Modeli” (Responsive Regulation Model), Avustralya Vergi Dairesi (Australian Taxation Office/ATO) tarafından 1998'den beri başarılı bir şekilde uygulanmakta olan bir projedir. “Duyarlı Düzenleme Modeli”, vergi mükelleflerinin öngörülen vergi yüküne yönelik motivasyonel tutumunu dikkate alan ve bunu teşvik veya onaylatırma içerikli yeterli düzenleme stratejileri için, merkezi bir gösterge olarak kabul eden bir yaklaşımdır. Amaç, Avustralyalıların vergi algısını olumlu yönde geliştirmek ve vergi uyumluluğunu pekiştirmek veya arttırmaktır.

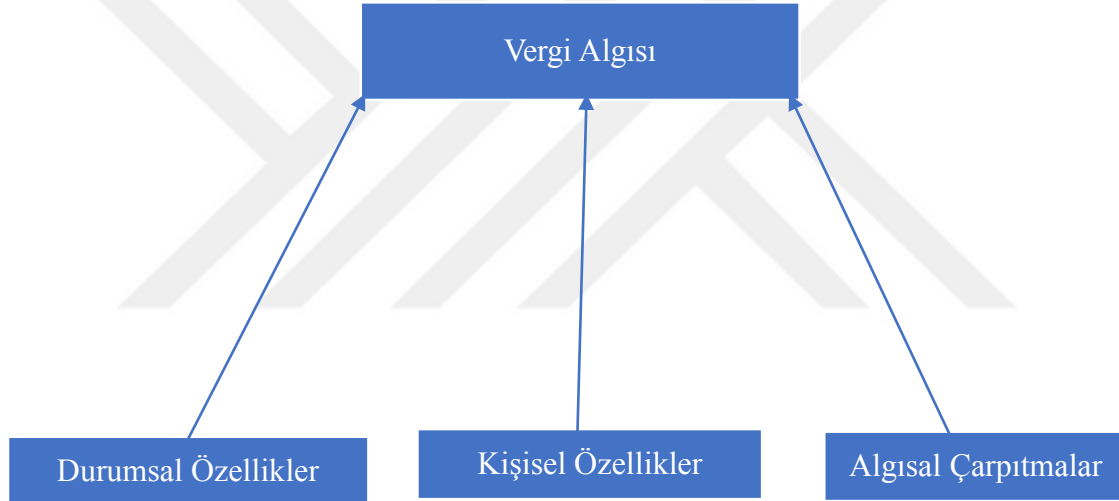
Bu modele göre vergi dairelerinde görevli olan memurlar, iş birliğine yatkın olan sosyal duyarlı vergi mükelleflerine özellikle nazik davranmakta, onlara mali konularda süreç içinde daha çok proaktif bilgi sağlamakta ve basit hale getirilen vergi beyannamesi prosedürlerinde yakından yardımcı olmaktadır. Bu şekilde yetkilerle yakın ilişki kuran ve iletişime açık olan mükelleflerin vergi algısı hep olumlu olmakta ve vergilerini dürüstçe ödeme kararlarında kendilerini rahat hissetmektedir. Karşılıklı iletişimi ve etkileşimi esas alan bu model, bu şekilde titizlikle devam etmesi halinde mükelleflerin de bu olumlu davranışı gelecekte de sürdürebilir hale gelecektir.

Ne var ki vergi daireleriyle iş birliği yapma noktasında mesafeli davranan mükelleflere karşı yetkililer, güç araçlarını hemen uygulamaya koymakta tereddüt etmemekle beraber mükelleflerin anlayışsız tutumlarını kırmak istemektedir. Güç/yaptırım uygulaması, ancak ikinci aşamada düşünülen bir araç olarak ortaya çıkmakta ve caydırıcılık işlevini görmektedir. Bu uygulamaya göre hemen her mükellef, vergi bilincine sahip olabilmekte,

zihnindeki vergi algısını zamanla olumlu hale dönüştürebilmekte ve en nihayetinde gönüllü olarak vergisini verme konumuna gelebilmektedir.

2.5.6. Vergi Kaçırma Temelli Fischer Modeli ve Vergi Algısı

Vergi direnci ve vergi kaçırma ihtimalleri üzerinde çalışma yapan Fischer (1999)'in bütünsel (holistik) vergi algısı modeline göre vergi algısı, durumsal özelliklerden, kişisel özelliklerden ve algısal çarpıtmalardan etkilenmektedir. Vergi algısının durumsal özellikleri, çoğunlukla ekonomik araştırmalarda tanımlanmış ve analiz edilmişken, kişisel özellikler ve algısal çarpıtmalar üzerine yapılan çalışmalar, daha çok psikoloji temelli araştırmaların konusu olmuştur. Vergi algısını etkileyen bu üç ana faktör (Bkz. Şekil 6), ayrıntılı olarak alt unsurlarıyla birlikte aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

Şekil 6: Vergi Kaçırma Temelli Fischer Modeline Göre Vergi Algısını Etkileyen Ana Faktörler

Kaynak: Fischer (1999)

2.6. Vergi Ahlâkı (Vergi Etiği) Açısından Vergi Algısı

Batı kaynaklarında “vergi ahlâkı” yerine sıklıkla “vergi etiği” kavramı kullanılmaktadır. Uzmanlar, vergilerin düzgün bir şekilde ödenmesi güdüsünün büyük ölçüde vergi etiğine dayandığına inanmaktadır (Schneider vd., 2008). Vergi ahlakı kavramı, 1950’lerin sonunda Schmolders tarafından ortaya atılmıştır. Mükelleflerin vergi suçlarına, vergi kaçakçılara ve genel olarak vergi cezalarına yönelik tutumlarını açıklamaktadır

(Schmölders, 1966). Vergi mükellefi, maddi menfaatini maddi olmayan menfaatiyle karşılaştırmaktadır. Bu nedenle vergi ahlakı, meta-seviyede sabitlenmiş bir davranış maksimi olarak tanımlanabilmekte ya da sosyal bir norm/kural olarak anlaşılabilir. Bu doğrultuda vergi ahlakı, her zaman doğru olanı yapmaya dayanan değerler içeren bir dünya görüşü, gayri resmi yani kaydı olmayan bir kural veya vergi mükelleflerinin davranışlarını etkileyebilecek bir sosyal norm olarak tanımlanmaktadır. Vergi ahlakı, insanların vergi algısının olumlu ya da olumsuz olduğunun yani vergiye bakış açısının vergi hakkındaki algılarının vergiyi nasıl gördükleri ve değerlendirdikleri araştırılarak ölçülebilmektedir (BMF, 2005). Vergi ahlakının boyutu ve derecesi; sosyo-kültürel, toplumsal ve(ya) siyasi faktörler gibi değişik faktörlerin etkisi altında kalmaktadır. Vergi zihniyeti, vergi algısı, vergi uyumu ve vergi dürüstlüğü'nün derecesi ile de vergi ahlakının yapısı ve özelliği açıklanabilmektedir (Schneider vd., 2008).

Etik, ahlaki terminolojiye ve normların rasyonel gerekçelendirilmesine açıklık getirmeyi amaçlamaktadır. Davranışın etik açıdan değerlendirilmesinin amacı, sorumluluğun öznesi veya taşıyıcısı olarak kimin (kişi / kurum), hangi sorumluluk veya eylem alanı içinde hangi kriterle ilgili olarak kime (muhatap) karşı neyden (eylem ve sonuçları / koşulları) sorumlu olduğunu (yaptırım veya yargı) açıklığa kavuşturmadır. Kamu yararı, bireylerin temel etik/ahlaki hakları, çatışan taleplerin veya sözleşmeden doğan yükümlülüklerin adil bir şekilde açıklığa kavuşturulması gibi unsurlar, değerlendirme kriterleri alanına girmektedir.

Literatürde farklı etik ve ahlâk tanımları da bulunabildiğinden, terimin kullanımı öncelikle buna göre netleştirilmelidir: Etik, felsefenin bir dalıdır ve yaygın görüşe göre, davranışların ahlaki (ahlaki açıdan doğru) olarak sınıflandırılabilmesi ilke ve kuralları belirleyen bir teori olarak anlaşılmaktadır. Buna göre, belirli bir davranış, bu kurallar kapsamında sınıflandırılmazsa veya bunlara ters düşerse, ahlak dışı veya ahlaka aykırı olarak tanımlanmaktadır.

Tüm halklar için ve tüm zamanlarda ahlak, komşuyu sevmek, atalara saygı göstermek ve dini ritüelleri yerine getirmek gibi din tarafından ahlaki olarak tanımlanan davranışları içermektedir. Ahlakın kapsamı ve içeriği elbette zaman içinde değişmiş ve insandan insana ya da sosyal sınıftan sosyal sınıfa farklılık göstermiştir. Örneğin Platon'a göre, gerçek mutluluğun yeri yalnızca toplum hayatıdır. “İnsan ancak karşılıklı olarak birbirini tanıyan bir topluluk içinde mutlu olabileceğinden, eğer kişi akıllı ise, her zaman böyle bir

topluluğun üyesi gibi davranacaktır.” Bununla birlikte herkesin uyması gereken ve insanlık için tek bir doğru yol gösteren kesin bir ahlak tanımı yoktur. Ahlak, sadece ahlaki standartlara uygun hareket etmemizi sağlayan genel bir çerçeveyi veya iskeleti yansıtmaktadır (Steege, 2003).

Güncel siyasi ve sosyal tartışmalarda, vergi konusu gündeme gelir gelmez vergi ahlâkı da sık sık tartışmalara konu olmaktadır. Başta vergi daireleri olmak üzere hükümet ve muhalif politikacılar, ara sıra vatandaşların, vergi mükelleflerinin ve şirketlerin vergi ahlâkının düşük olmasından şikâyet etmektedirler. Buna karşılık olarak örneğin Vergi Mükellefleri Derneği, muhasebeciler ve vergi danışmanları, vergi ahlâkının düşüklüğünün sebebini bir tepkisel tutum ve davranış olarak devletin yüksek vergi oranlarında ve vergilendirmedeki adaletsizliklerinde görmektedir. Dolayısıyla bir olgunun diğerine neden olduğunu savunmaktadır (Klotz, 1994).

2.6.1. Vergi Ahlâkı, Vergi Uyumu ve Vergi Algısı

“Vergi ahlâkı” genellikle “vergi algısı” veya “vergiye uyum” (tax compliance) ile karıştırılmaktadır. Ancak birincisi ahlaki bir kanaat veya etik inanç iken ikincisi gerçek davranışı ifade etmektedir. Bir başka ifadeyle vergi algısı, vergilerini zamanında ve doğru bir şekilde yani eksiksiz olarak ödenmesi ya da tam tersi şekilde ödenmemesi, vergi kanun ve düzenlemelerine uyma ya da uymama kararını ifade etmektedir. Buna bağlı olarak tutum ve davranışlardaki uyumsuzluk veya bakış açısı nedeniyle her ikisinin de yani vergi ahlâkı ile vergi algısının birbiriyle uyumlu olması gerekmemektedir. Bu durumda bazı mükellefler, vergiye tam uyum sağlamakta zorlanmakta ve vergi yükünden duyduğu baskı/tazyik nedeniyle vergi ödemekten kurtulmak için çareler aramaktadır (Pehlivan, 2022).

Ne var ki vergi ahlâkına sahip olan mükelleflerin aynı zamanda vergiye gönüllü olarak uyumu noktasında ve vergiyi olumlu anlamda algılamaya da örnek kişiler oldukları söylenebilmektedir. Bu durumda mükellefler, vergiye karşı herhangi bir tepki göstermeden tam anlamıyla uyum içinde olabilmektedir. Vergi uyumu, genellikle bir vatandaşlık görevi olarak algılanacağı gibi ceza yememek veya yakalanmamak için de yapılmaktadır (Gökbel, 2011).

Diğer yandan kamu maliyesi sorunu, vergi uyumu sorunu olarak da nitelendirilebilmektedir. Ancak toplumda yüksek düzeyde olumlu vergi algısı algılanırsa

ve vergi uyumu sağlanabilirse, vergi yükünü artırmadan da kamu maliyesinin sağlıklı kalması sağlanabilmektedir. Vergilendirme, yeniden gelir dağılımı yoluyla kamu harcamalarının finansmanında önemli bir rol oynamaktadır. Üretimin ve kamu hizmetlerinin sürdürülebilir finansmanını sağlamak için, çeşitli vergi politikası önlem ve yöntemleri bulunmaktadır. Vergi toplama biçimi, hükümetlerin kamu programlarını finanse etmesini sağlayan bir vergi politikası türüdür. En ideal durum, vergi gelirlerinin hükümet harcamaları için bir kaynak olmasıdır. Vergi gelirleri, hükümetlerin daha iyi ve daha etkin kamusal mal ve hizmetler sunarak, vatandaşlar arasında sosyal refahı yeniden tesis etmesine imkân tanıdığı için, mükelleflerin vergi uyumunun iyileştirilmesine yönelik politikaların önemi elzemdir (Anderson 2017).

2.6.2. Ahlaki Yargı ve Ahlaki Davranışın Vergi Algısına Etkisi

Kohlberg (1995)'e göre filozoflar, ahlaki yargıların içermesi gereken belirli özellikler üzerinde anlaşabilmiştir. Buna göre bu hususiyetler, aşağıdaki gibi belirlenmiştir: Ahlaki yargılar, eylemin iyiliği ve doğruluğu hakkındaki hükümlerdir. Ancak “iyi” ve “doğru” hakkında verilen yargıların bütünü ahlaki yargılar olduğu da söylenemez. Bu kategorinin kapsamına örneğin estetik veya teknolojik anlamda iyilik ve doğruluk hakkındaki yargılar veya bilgelik/akıllılık ve sağduyu/dikkat anlamındaki yargılar girmektedir. Bilgelik ya da estetik değer yargılarından farklı olarak ahlaki yargıların evrensel, kapsamlı, tutarlı bir biçim alması ve nesnel, kişisel olmayan ya da ideal temellere dayanması amaçlanmaktadır.

Buradan yola çıkarak kişilerin ahlaki yargılarını kendisi oluşturup bunu yargıyı eyleme geçirdiğinde aslında sadece kendi çıkarına olan bir yargı ve davranış oluşturduğu söylenebilir. Bu yargı ve eylemleri vergi mükellefi açısından ele aldığımızda, kişinin vergi algısının olumsuz ya da olumlu bir şekilde ortaya çıkmasının tamamen kendisi ile ilgili olduğu söylenebilir.

Ahlaki davranışın olası bir tanımı, örneğin, kişinin kendi kanaatlerine uygun olarak hareket etmesi olabilmektedir. Buna göre davranış, yargıya uyumlu olması durumunda da ahlaki bir nitelik taşımaktadır. Kohlberg'e göre ahlaki yargılar ve davranışlarda yapı ve gerekçelendirmeyi içeriklerinden ayırmak esastır. Bir başka deyişle burada davranış ve bilişlerin içeriğinden ziyade gerekçelendirmenin biçimi belirleyicidir. Bunun ötesinde

Kohlberg, ahlaki yargı ilkelerinin gerekli olduğunu ancak bunların iyi davranışlar ya da iyi bir karakter için tek temel olamayacağını düşünmektedir (Kohlberg, 1995).

2.6.3. Kategorik İmperatif ve Faydacılık Açısından Vergi Algısı

Faydacılık (utilitarizm), kamu yararına ilişkin merkezi bir teoridir. Faydacılığın ahlaki ilkesi fayda ilkesidir. Çeşitli alternatif eylem yolları verildiğinde, herkesin “mutluluğu” için, en uygun olarak kabul edilebilecek yolun seçilmesi esastır. Kişilerin temel etik ve ahlaki hakları (örneğin haysiyet, özgürlük, yaşam) Kantçı Kategorik Zorunluluk’un sözde öz-amaç formülü ile gerekçelendirilebilmektedir: “Öyle davran ki hem kendi kişiliğinde hem de diğer herkesin kişiliğinde insanlığa her zaman bir amaç olarak ihtiyacın olsun, asla sadece bir araç olarak değil” (Wenninger, 2001).

Ahlâk hukuku çerçevesinde oluşturulan ahlaki kurallar ve yasalar, koşulsuz emir niteliğinde ve geniş anlamda insanların, dar anlamda vergi mükelleflerinin asıl görevi, bu emirlere mutlak anlamda uymaktır. Sosyal şartlardan bağımsız olarak ortaya çıkan ahlak hukuku, insanların bireysel mutluluğundan çok toplumun genel refahını ve huzurunu sağlamak istemektedir. Dolayısıyla, bazen toplum uğruna bireysel fedakârlıklar şarttır. Ahlak kurallarına akıllı ile uyan bir kişi, gerçek anlamda hürdür. Bu kaidelere uymayan kişi ise, bireysel arzularının tutsağı olarak özgürlüğünü kaybetmektedir. Immanuel Kant, “kategorik imperatif” (kesin emir) olarak özetlediği ahlak anlayışına göre bir insanın, başka bir insanı sırf kendi çıkarı için bir araç olarak kullanması, normatif değerler açısından uygun görülmemektedir (Herbst, 2020).

Kant ahlak felsefesine göre vicdan, iyi niyet ve fazilet en yüce değerlerdir. Buna göre bir davranışın ahlaki değeri, davranışın ortaya çıkarttığı neticeye göre değil, davranışta bulunan kişinin ahlaka uyma niyetine bakılarak ölçülmektedir. Burada duygu değil, akıl esas alınmaktadır. Akıl, soyut gerçeklerin bilinebilmesini sağlayan bir vasıttır. Zihin, denemelerle ortaya çıkmakta, mantık ve ruha ışık tutmaktadır. Pratik akıl, özgürlüğe ve toplumsal faydaya yönelik inancı gerekli kılmaktadır. İyilik yapmanın ahlaki bir anlamı ve toplumsal bir değeri vardır. Bu bağlamda vergi kaçırmamak yani zamanında toplum adına vergi ödemek, toplumun menfaatine olan bir ahlaki-vicdani iyiliktir,

Söylem etiğinin konusu, tartışmaların, krizlerin ve sorunların şiddet içermeyen, rasyonel ve genellikle uzlaşmaya dayalı bir şekilde çözülmesidir. Bu nedenle söylem etiği, kendisini adalet sorunlarına çözüm getirmeye yardımcı olan bir etik anlayışı veya

yaklaşımı olarak görmektedir. Ancak bir durumun kamu/toplum yararı, insan hakları ya da adalet perspektifinden değerlendirilmesi her zaman aynı sonuca götürmemektedir. Çünkü bu farklı perspektifler, bazen birbirleriyle çatışma halinde olabilmektedir. Örneğin aidiyet etiğinin aksine sorumluluk etiği, etik/ahlaki davranışın aktör (vergi mükellefi) ve çevresi için ampirik sonuçlarını da dikkate almaktadır.

Ne var ki bu konuda bazı görüşler, aktörün (vergi mükellefinin) kurallara ve yasalara uyma zorunluluğunun, ancak kendisi için makul olan dezavantajlar/(mali) yükler sözü konusu olduğunda, geçerlilik kazanacağını iddia etmektedir. Bir başka deyişle, vergi yükünün mükellefin ödeme gücüne göre orantılı/adil bir şekilde şekillenmiş olması durumunda, mükellefin etik/ahlaki görevi vatandaşlık görevinin bilinciyle vergi ödeme sorumluluğunu yerine getirmektir.

Buna göre vergi etiği, devletin vergilendirme ile ilgili ahlaki davranışları ve vergi mükelleflerinin vergilendirme ile ilgili ahlaki davranışları için ilkeler ve kurallar oluşturmaya çalışan bir teoridir (Tipke, 2000).

Şimdi doğal olarak bu vergilendirme etiği ve vergi etiğinin nasıl anlaşılması gerektiği sorusu ortaya çıkmaktadır. Devletin ve vergi mükelleflerinin vergi davranışları hangi koşullar altında ahlaki olarak sınıflandırılabilir ve vergilendirmenin adil olarak tanımlanabilmesi için, devlet ve vergi mükellefleri hangi kurallara göre ölçülmelidir? Bu bağlamda Saruç, (2013) ahlak ve etik ayırımı yapmadan vergi ahlakını (etiğini), mükelleflerin vergisel konularda devletle aralarındaki münasebeti tayin eden davranış kuralları olarak tanımlanmaktadır.

Elbette tüm bu kurallar, herkes için makul bir şekilde gerekçelendirilebilmelidir ki, özellikle bireyler (vergi mükellefleri) kendilerini yüksek (mali) yüklerden ötürü kendilerini haksızlığa uğradıklarını hissetmesin ve dolayısıyla eski kötü alışkanlıklarına ve davranış kalıplarına geri dönmessin. Vergi etiği tartışmalarında aktüel olarak aşağıdaki konular/sorular ağırlıklı olarak gündemi meşgul etmektedir:

- Hangi vergiler, tüm vergi mükellefleri arasında eşit/adil dağılıma uygundur?
- Eşit/adil dağılım mümkün değilse, eşit/adil olmayan dağılım nasıl gerekçelendirilebilir?
- Vergi adaleti, eşit/adil dağılımla mı sınırlıdır yoksa vergi mükelleflerinin tek tek vergilendirilmesinin de sınırları var mıdır? Eğer öyleyse, hangileridir?

- Vergi kanunlarının eşit şekilde uygulanması yerine mali açıdan mükellefi avantajlı hale getiren ve bu gibi ayrıcalıklı davranışlara fırsat veren uygulamalar, vergilendirme açısından ahlaka aykırı bir davranış teşkil eder mi?
- Bir vatandaşın vergi kanunlarını kasıtlı/bilinçli veya ihmalkâr/taksirli bir şekilde göz ardı etmesi, hangi hallerde mazur görülebilir ve ahlaka aykırı vergilendirme olarak sınıflandırılmaz? Buna belki de şu yanıtlar verilebilir:
- Vergi kanunları adaletsiz ya da anayasal açıdan sorgulanabilir olarak algılandığında,
- Vergi mükellefinin gözünde “herkesin bunu yapması halinde” ve denetimlerin adil bir şekilde yapılmadığında,
- Vergi mükelleflerinin vergi kanunları hakkında gerekli bilgiye sahip olmaması ve örneğin vergi beyannamelerindeki soruların ağır veya karmaşık olması durumunda.
- Vergi mükelleflerinin devlet yetkililerinin ve kamu görevlilerinin vatandaşın ödediği vergileri israf ettiğini düşündüğünde.

Vergi mükelleflerinin devlete ödedikleri paralarının yerli yerinde değil de önemli bir kısmının nepotizm kapsamında değerlendirilebilecek ilişki çıkarları için kullanıldığı tespit edildiğinde devlet yetkililerinin/kamu görevlilerinin ahlaka aykırı davranmakla suçlanıp suçlanamayacağı ve cezai bir suç olup olmayacağı da açıklığa kavuşturulmalıdır. Ne var ki bu konunun açıklığa kavuşturulması için, devlet harcamaları için normal vergi kullanımından tefrik edebilmek için, vergi israfı kavramının tanımlanması kaçınılmazdır. Diğer taraftan gerçekten haksız ya da anayasaya aykırı olan vergileri ödemeyen mükelleflerin cezalandırılmaları ahlaki midir sorusu bu çerçevede akla gelmektedir. Ancak hukuk devletlerinde vergi kanunlarının meşruiyeti, anayasal hükümlere dayandığı için, mükelleflerinin bir bahane ile buna karşı bir tavır sergilemeleri de ahlaka aykırı olsa gerek. Neticede “kanun kanundur” ifadesi de burada geçerli olmaktadır. Aslında vergi tarhiyatları, ilgili kişiler tarhiyatın ya da dayandığı kanunun adil olmadığını düşündüğü için, hukuka aykırı olarak kabul edilemez. Eğer her vergi mükellefinin neyin adil olduğuna kendisinin karar vermesine izin verilseydi, tüm yasal mevzuat kısa sürede ortadan kalkar ve farklı türde bir kaos ortaya çıkardı.

Vergi zihniyeti vergi ahlâkını, yani vergi mükelleflerinin vergi suçlarına karşı tutumlarını da etkilemektedir. Vergi zihniyetinden farklı olarak vergi ahlâkı, vergiye karşı genel tutumu ortaya koymaktan ziyade vergi suçu davranışına karşı toplumun takındığı tavrı araştırmaktadır. Dolayısıyla vergi ahlâkı kavramından vergi suçu ile ilgili tutum ve

davranışların belirlenmesi daha kolay olmaktadır. Vergi ahlâkı, vergi kaçırın kişinin ahlaki değeriendirmesinden ve somut olarak belirlenen vergi suçlarının değeriendirilmesinden hareketle operasyonel hale getirilmektedir. Bu bağlamda tespit edilen cezalandırma talebi derecesine göre vergi mükelleflerinin vergiye karşı direnme veya vergi kaçırma davranışları ile ilgili sonuçlar elde edilmektedir.

Bir Alman araştırma merkezinin önceki yıllara ait çalışmalarında elde edilen rakamlarla karşılaştırıldığında vergi ahlakında önemli bir iyileşme olduğu görülmektedir. Vergi kaçırmanın genel olarak ahlaka aykırı olduğunu düşünen Almanların oranı 1997'den bu yana (2014) yüzde 55'ten yüzde 82'ye yükselmiştir (<https://www.fores-koeln.de/studie2014.html#Akzeptanz>, E.T. 23/03/2024).

Ahlak felsefesi kavramı çok geniş olmasına rağmen birçok bilim insanı, gerek o günün siyasi ya da toplumsal yapısı gerek vergi konusunun ahlaki boyutunun tartışmalı bir alan olması sebebiyle ahlak ya da etiği vergiler üzerinden tartışmamıştır. Bu nedenle biz çalışmamızda ahlak felsefesinin adı verilen ahlak felsefesi teorileri ile sınırlandırıyoruz.

2.6.4. Ahlaki Boyutuyla Vergi Mükellefi Tipleri

Vergi mükellefleri, ahlaki davranışlarına göre farklı tiplere ayrılabilmekte ve bu tipler, bu anlamda farklı ahlaki ve etik bilinç seviyelerine sahiptir (Högemann, 2006):

1. Homo-Ekonomieus Tipi: Bu tip mükellefler için öncelik ekonomik avantajdır. Bunlar genelde güzel ahlaki ve sosyal sorumluluğu tamamen göz ardı etmektedir. Vergi ödememin gerekli olduğunu bilmelerine rağmen, vergi ödememek için, her türlü yasal boşluktan yararlanmak ister ve yakalanma riskini de hesaplar.
2. Suizan Üzerine Hesap Yapan Tip: Bu tipler, devletin vatandaşlar tarafından ödenen vergilerin büyük bir bölümünü israf ettiğine inanmaktadır. Bununla birlikte devletin bazı görevleri finanse edebilmek için, vergilere ihtiyacı olduğunu da farkında ve bilincindedir. Bu nedenle verginin sadece bir kısmını ödememin doğru olduğunu düşünmektedir.
3. Vergi Sisteminden Hoşnut Olmayan Tip: Bu kişiler, genelde devlet idaresinden, hükümet yapısından ya da ulusal siyasetin bazı uygulama biçimlerinden memnun değildir. Bu kişiler, sandığa gidip oy da kullanmaz. Vergi kaçırma fırsatı bulduğunda bundan yararlanmaktadırlar.

4. Vergi Konusunda Liberal Düşünen Tip: Bu tipler, devlete vergi ödemenin karşılığında hizmet alınmadığına inanmakta ve dolayısıyla vergi oranlarının düşük veya sıfır olmasından yanadır. Bu tipler, genelde toplumsal yönden duyarlı insanlar değildir. Ne var ki bencil davranışların er ya da geç sadece toplum için değil aynı zamanda her bir birey için de kayıp anlamına gelecektir. Eğer insanlar, kendi çıkarlarıyla bu kadar ilgilenmeseler ve bunun yerine özgeci bir zihniyeti benimseselerdi ve tam anlamıyla vergi uyumu göstereceklerdi devlet, çeşitli denetim organlarına ihtiyaç duymayacağından vergi oranları daha düşük olmasına karşılık toplam vergi gelirlerini daha yüksek olarak kaydebilecekti (Kirchler, 2003).

5. Yasal Yönden Vergi Direnci Gösteren Tip: Bu tipler, örneğin bir muhasebeci veya bir vergi danışmanı aracılığıyla yasal yollarla mümkün mertebe vergiden kaçınmaya çalışmaktadır.

2.6.5. Vergi Ahlâkını Etkileyen Unsurların Vergi Algısına Etkisi

Mükelleflerin vergi ödeme veya ödememe konusunda gösterecekleri etik yaklaşımlarının birçok olumlu veya olumsuz nedeni vardır. Olumlu nedenlerin başında mükelleflerin içinde yaşadıkları ülkede kendilerine tanınan demokratik haklar gelmektedir. Bu demokratik haklar ya doğrudan katılımcılık ya da yerinden yönetim uygulamalarıyla bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

1. Doğrudan Demokratik Katılım Hakkı: Bir demokratik hukuk devletinde vatandaşlara ne kadar çok katılımcılık hakkı tanınıyorsa o toplumda yaşayan bireylerin vergi ahlâkının daha ileri bir boyutta olduğu düşünülmektedir. Bu varsayım, Torgler (2005) tarafından yapılan bir çalışmada kanıtlanmıştır. Weck-Hannemann ve Pommerehne (1989) ise bu sonucun niceliksel olarak anlamlı olduğunu belirtmiştir. Buna göre bir toplumda doğrudan demokratik unsurların önemi arttıkça, vatandaşların vergi ahlakı da ortalama olarak daha iyi olmaktadır. Çünkü vergi mükellefleri, karar alma sürecine ne kadar çok katılabilirse, vergi standartlarını içleştirme olasılıkları ve benimseme alışkanlığı da o kadar artmakta ve bu da vergi algısını olumlu yönde etkilemektedir. Schneider ve diğerleri (2008) de vatandaşların vergi sisteminin düzenlenmesine aktif olarak katılma fırsatı ne kadar fazla olursa vergi ahlakının da o kadar yüksek olacağı görüşündedir. İsviçre’de yapılan çalışmalar, vergi ahlakının doğrudan karar alma hakkına sahip

kantonlarda, vatandaşların ortak karar alma haklarının daha kısıtlı olduğu kantonlara kıyasla daha yüksek olduğunu ve vergi algısının olumlu etkilendiğini göstermiştir.

2. Yerinden Yönetim: Bir devletin vergi sistemi ne kadar adem-i merkeziyetçi bir yapıya sahip olursa, vergi ahlakı da ortalama olarak o kadar yüksek olacağı ve vergi algısını olumlu etkileyeceği düşünülmektedir. Bunun nedeni, vergi mükelleflerinin kendi şehirleri, belediyeleri veya ilçeleri ile özdeşleşmelerinin daha olası olması ve vergi paralarının neye harcandığını yerel olarak görebilmeleri ve hesap sorabilmeleridir. Dolayısıyla ademi merkeziyetçi bir yapıya sahip bir devletin vergi ahlakı, merkeziyetçi bir yapıya sahip bir devletten daha yüksektir. Dolayısıyla düşük vergi ahlakı, genellikle bir devletin merkeziyetçi yapısından kaynaklanabilir. Düşük vergi ahlakı ise vergi algısını olumsuz etkilemektedir. Bir OECD karşılaştırmasında Kanada'nın en güçlü ademi merkeziyetçi yönelime sahip ülke olduğu görülmüştür. Aynı zamanda en yüksek vergi ahlakına sahip bir ülkedir (BMF, 2005).

3. Ekonomik Yük: Vergi ve(ya) harçlar yoluyla bireylere yüklenen genel ekonomik ve özel mali yükler, vergi ahlakını yakından etkilemektedir. Eğer alınan bu vergilerin, devlet hizmetlerine paralel olarak bir artışla dengelenmeden artması halinde ve bu durum da en azından birey için fark edilmediğinde bu vergi oranlarındaki artış adaletsiz olarak algılanabilecektir. Mükelleflerde böyle bir algı oluştuğunda ihtimal ki vergi ahlaklarında da olumsuz bir seyir ortaya çıkacak ve vergi algısını olumlu etkileyecek ve bunun sonucunda bilinçli olarak vergi kaçırmaya yönelik bir eğilim baş gösterecektir.

4. Vergi Harcamalarının Takdim Ediliş Biçimi: Vergi ahlakını etkileyen önemli bir faktör de vergilerin nerede ve nasıl kullanıldığına dair bilgilendirmenin biçimidir. Eğer kamu bütçelerinde vergilerin savurgan bir şekilde kullanılmasından dolayı sürekli yakınılırsa toplumun vergi algısı olumlu etkilenebilecek ve vergi ahlakı da bozulabilmektedir. Aynı durum, vergilerin ne kadar mantıklı bir şekilde kullanıldığına dair devlet tarafından olumlu mesajlar verilmezse de söz konusu olmaktadır. Sosyal devlet, topladıkları vergilerle örneğin kreşlerin, eğitim tesislerinin, ulaşım altyapısının, sağlık hizmetlerinin ve diğer kamu tesis ve kurumlarının onarımı ve bakımı için, gerekli harcamalarda bulunduğu dair ikna edici bir bilgilendirmede bulunamazsa ödenen vergiler, karşılığı olmayan bir fedakârlık olarak algılanabilmektedir.

5. Şeffaflık Eksikliği ve Vergi Hukukunun Karmaşıklığı: Vergi hukukunun şeffaf olmaması ve karmaşıklığı da (yüksek) vergi oranlarının adaletsiz olduğu algısına yol

açmaktadır. Dolayısıyla herkesin anlayabileceği bir dilde oluşturulmuş olan basitleştirilmiş bir vergi sistemi, vergi algısını olumlu etkileyebilecek ve bu durumda vergi ahlakını belirleyen ana faktörlerden biri olduğu söylenebilmektedir.

6. Başkalarının (Ünlülerin) Davranışları: Özellikle sosyal medyada ün yapmış vergi mükelleflerinin (futbolcular, zenginler, sanatçılar vb.) yükümlülüklerini yerine getirmediğini düşünen hemen her mükellef, vergi dairesine her şeyi doğru bir şekilde beyan etmeme eğilimine girecektir. Ünlülerin yüklü miktarda vergi kaçırması veya haksız kazanç elde etmeleri karşısında devletin gerekli müeyyideleri yeterince etkin bir şekilde veya geç uygulaması durumunda normal mükellefler de fırsat bulduklarında benzer bir şekilde gayri ahlaki bir davranışa meyledebilmektedir.

7. Devlete/Hükümete/Parlamentoya Güven/sizlik: Bireylerin devletlerine, hükümetlerine ve(ya) parlamentolarına duydukları veya duymadıkları güven, vergi ahlakını önemli derecede etkilemektedir. İnsanlar, devlete güvenebildiklerinde ve yasal sistemden memnun olduklarında vergi algısında olumlu olmasına neden olmakta ve vergi ahlakı üzerinde olumlu bir etki göstermektedir. Örneğin bir araştırmaya göre Almanların üçte biri, Alman Federal Meclisi'ne yüksek düzeyde güven duymaktadır ki bu da analiz edilen tüm OECD ülkelerinin ortalamasına karşılık gelmektedir (BMF, 2005). Avrupa'nın yanı sıra Latin Amerika ve Asya'daki çeşitli kültürel guruplar üzerinde yapılan çalışmalar bunu kanıtlamaktadır (Schneider vd., 2008). İnsanlar, hükümete ne kadar güvenirse vergi kaçakçılığını o kadar olumsuz değerlendirecektir. Hollandalılar %55 ve İsveçliler %51 ile hükümetlerine güvenirken Yunanlıların sadece %24'ü ile hükümetlerine güvenmektedir (BMF, 2005).

8. Denetimlerin ve Yaptırımların Olması/Olmaması: Vergi direnci/kaçakçılığı ve kayıt dışı ekonomiye karşı başarılı bir mücadele, vergi kaçırma isteyenlere karşı daha sert cezalar ve denetimlerle daha başarılı olunabilir mi sorusu, vergi ahlakı kapsamında tartışılan bir konudur. Bir kişi, vergi kaçakçılığının lehinde veya aleyhinde karar verirse, kararında denetim olasılığını ve cezanın kapsamını dikkate alacaktır. Bu nedenle denetimlerin ve cezaların vergi ahlakı üzerindeki etkisi üzerine birçok deney yapılmıştır (Kirchler ve Pitters, 2007).

Toplumda ceza ve denetim olasılığının yüksek olarak değerlendirilmesi, normalde insanları suç işlemekten caydırmalıdır. Vergi kaçırma kişileri, genelde yakalanma ve bu suç için öngörülen cezalara çarptırılmaları olasılığını düşük görmektedir (Kirchler, 2003).

Mason ve Calvin (Kirchler ve Pitters, 2007) algılanan denetim olasılığı ile vergi ahlakı arasında anlamlı bir ilişki olduğunu teyit etmiştir. Friedland ve diğerlerinin (1978) yaptıkları bir çalışmada denetlenme olasılığı orantılı olarak azalsa bile yüksek cezaların vergi ödeme isteğini artırdığı sonucuna varmıştır.

Vergi kaçakçılığıyla başarılı bir mücadele için vazgeçilmez bir temel, toplumda daha iyi bir vergi ahlakı oluşturmaktır. Vergi ahlakının üst düzeylere çıkartılması, bireylerin her şeyden önce vergi hukuk sistemine, demokrasiye, hükümetlere ve(ya) parlamentoya daha fazla güven duyulmasına ve bu sistemle özdeşleşmelerine yol açacaktır. Bunu başarmak için, vergi hukukunun basitleştirilmesi ve dolayısıyla daha şeffaf hale getirilmesi, genel olarak vergilerin yerli yerinde adil bir şekilde kullanıldığına dair gerçekçi bir atmosferin oluşturulması gerekmektedir.

Özetleyecek olursak, vergilere yönelik ahlaki tutum ve davranışı etkileyen faktörlerin vergi algısı üzerindeki etkisi kısaca şunlardır: Vergi gelirlerinin kullanımı üzerindeki toplumsal denetim mekanizması, vergi kaçırmanın cezalandırılma düzeyi, kamu harcamalarının türünü ve miktarını demokratik yollarla etkileme imkânı, kişisel dünya görüşü ve değerler, bir kurum olarak devlete bakış, belirli bir sosyal sınıfa mensubiyet, eğitim, meslek, siyasi yönelim, ülkenin ekonomik durumu, mükellefler arasındaki performans farklılıklarının düzeyi, öznel ahlaki sorumluluk, ve kamu hizmetlerinden yararlanma düzeyidir (Porschke ve Witte, 2002).

Avusturya’da yapılan bir araştırmada; işçilerin, çalışanların, memurların, girişimcilerin ve öğrencilerin vergilere yönelik tutumları analiz edilmiştir. Araştırmaya katılanlardan “vergi” kavramıyla olan ilişkilerini özgürce ifade etmeleri istenmiştir. Cevaplar, daha sonra kategorilere ayrılmış ve frekanslar yazışma analizi kullanılarak analiz edilmiştir. Serbest meslek sahipleri ve girişimciler, vergi kavramını çoğunlukla bürokrasi, işlerinin engellenmesi veya şeffaflık eksikliği ile ilişkilendirmiştir. İşçiler, çoğunlukla hükümeti ve politikacıları eleştirmiştir. Beyaz yakalı çalışanlar ise vergiyi toplumsal refahı güvence altına almak için bir araç olarak görmüştür. Memurlar için vergi, toplumda sosyal bir denge (adalet) oluşturma fırsatını temsil etmekte, ancak kendilerini zenginleştiren vergi kaçakçıları da eleştirmektedir. Vergiyi olumsuz unsurlarla ilişkilendirme oranı öğrenciler arasında en yüksek çıkmıştır (Kirchler, 1998).

Schmölders (1966), serbest meslek sahiplerinin vergi ahlakına yönelik tutumlarını, vergi kaçakçılığı içeren yedi vaka temelinde analiz etmiştir. Özellikle hizmet sektöründe vergi

kaçıranlara yönelik nispeten yüksek bir anlayış düzeyi olduğu ortaya çıkmıştır. Bu kesimin sadece %14'ü, bir vergi kaçakçısının davranışını suç olarak görürken, %62'si vergi kaçakçılığını önemsiz bir suç olarak algılamıştır. Aslında bu grubun yarısından fazlası bu suç için ceza uygulanmamasından yana bir tutum sergilemiş ve dörtte biri bile para cezasını uygun görmemiştir. Vergi ahlakının bu kadar düşük olmasının nedeni, bu grubun dörtte üçünün vergi yükünün adaletsiz dağıtıldığını düşünmesidir. Vergi algısı, vergi dürüstlüğü, vergi uyumu ve vergi ahlakı, kişinin devlete karşı tutumuyla ilişkilendirilebilir. Eğer bir kişi, devletin yapısını kabul etmiyor ve işleyişini benimsemiyorsa, vergi kaçırana bir kişiye karşı yüksek derecede hoşgörü ve anlayış gösterecektir.

Ancak Fischer ve Wiswede (2005)'ye göre adaletsizlik algısı, vergi direncini veya vergi kaçakçılığını nadiren tetiklemektedir. Çoğu zaman ahlaken zayıf ve sosyal yönden duyarlı olmayan mükellefler, adaletsizlik vurgusunu vergi direncini veya vergi kaçakçılığını meşrulaştırmak için bir bahane/araç olarak kullanmaktadır. Adaletsizliği araçsallaştırmak, kişinin vergi ahlakının gelişmemiş olduğunu göstermektedir.

2.6.6. Dindarlık ve Mesleki Kariyer Açısından Vergi Ahlakı İlişkisi

Max Weber (1864-1920), belirli bir dine bağlılığı olan bireylerin ekonomik davranışlarıyla ilişkilendirmiştir. Weber, din sosyolojisi ekseninde yaptığı çalışmalarında, farklı dinlere mensubiyetinin insanların ekonomik davranışları üzerindeki etkisini araştırmıştır. Ülke karşılaştırması üzerine yapılan yeni çalışmalarda İskandinav ülkelerinin güneydeki ülkelere göre daha yüksek vergi ahlakına sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durum, İskandinav ülkelerindeki insanların daha dindar olması ve devlete karşı işlenen suçların günah olarak görülmesi ile açıklanabilmektedir (Möller, 1995).

Schneider ve diğerlerine göre (2008) Fransa, İtalya ve İspanya gibi ülkelerde vergi ahlakı diğer ülkelerin çoğundan daha düşüktür. Bu doğrultuda Schmolders de İngiltere'nin en yüksek, İtalya'nın ise en düşük vergi ahlakına sahip olduğunu tespit etmiştir. Dindar insanların vergi ahlakı, dindar olmayanlara göre üçte bir oranında daha fazladır ve aynı zamanda vergi kaçırana karşı dörtte bir oranında daha az hoşgörülüdür (Schmolders, 1966).

Ancak Schmolders (1966)'e göre vergi ahlakını belirleyen sadece dindarlık değildir. Schmolders, parayı, geliri ve yüksek kazancı mesleklerine duydukları tutkunun üzerinde

tutan başarı ve kâr odaklı hırslı insanların vergi ahlakının son derece düşük olduğunu tespit etmiştir. Dolayısıyla ahlaki duyarlılık ve vergi uyumu, mesleki kariyer açısından ihmal edilmektedir.

Dolayısıyla mesleki kariyerin ötesinde maddiyata aşırı düşkün olan ve sosyal paylaşmadan uzak olan zenginlerin ahlaki duyarlılık düzeyi düşük olmasından dolayı negatif bir vergi algısına sahip olmaktadır. Bu da onları vergi ödemede uyum sağlamalarını ve dürüst olmalarını engellemektedir.

3. BÖLÜM: MARMARA BÖLGESİ'NDE VERGİ ALGISINI ETKİLEYEN FAKTÖLER: ALAN ARAŞTIRMASI

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, yaşadığımız teknoloji çağında Marmara Bölgesi'nde tüm vatandaş ve vergi mükelleflerinin güncel vergi uygulamalarına nasıl baktıklarını, vergileri ne olarak algıladıklarını yani vergi algılarının boyutunu ölçmektir. Bunun yanında ankete katılan vergi mükelleflerinin, vergiye olan tepkilerini (vergi uyumu veya vergi kaçırma), kamu yararı ve vergi ilişkisini, vergi adaletini nasıl gördükleri, vergi yükünü nasıl hissettikleri gibi diğer yaklaşımlarını belirlemek, genel anlamda çalışmanın, dar anlamda uygulanan anketin amacıdır.

Marmara Bölgesi Türkiye geneli için vergi tahsilatının büyük bir kısmını kapsamaktadır, ancak bununla birlikte tahsilat yüzdelerinin yeterince yapılamadığı düşünülmektedir. Ayrıca, nüfusun büyük çoğunluğu ve vergi mükelleflerinin büyük çoğunluğunun yaşadığı bölgede yapılan çalışmada, özelde bir bölge genelde (basit tesadüfi örnekleme metodu yoluyla) ise Türkiye'de vergi algısı tespit edilmeye çalışılarak, mevcut vergi uygulamaları hakkında yorum yapılabilecektir. Hangi nedenlerden dolayı vatandaş ve mükelleflerin vergiye olumlu ya da olumsuz baktığı tespit edilmeye çalışarak, mevcut uygulamaların iyileştirilmesine yardımcı olmak amaçlanmaktadır. Bölgeden çıkacak sonuca göre olumlu vergi algısı oluşturmaya yönelik yeni vergi uygulamaları tavsiye edilecek ve sonuç olarak Türkiye'nin vergi gelirlerinin artmasına yönelik politika hedefleri sunulması hedeflenmektedir.

Bilindiği üzere “homo economicus” kavramı, rasyonel davranan ve kendi tüketim fırsatlarını artırmak için, kârını maksimize etme amacını güden ekonomik düşünen kişiyi tanımlamaktadır. Nüfusun belirli oranı, vergi ödemeyi kendi refahını azaltan büyük bir yük olarak algılamaktadır. Kendi çıkarını maksimize etmek amacıyla vergi kaçakçılığı yapan bir işletmeci, esasen “homo economicus” teorisine uygun hareket etmektedir. Böyle davranmakla mükellef, mal ve hizmetlerin tüketimi için mümkün olan en yüksek miktarda likitidiyeye sahip olmaktadır. Bu durumun marmara Bölgesinde ne kadar geçerli olduğu ve insanların ne derece bunu düşündüğünü ölçmek çıkarılacak vergi uygulamalarında bir rehber niteliğinde olabilir.

3.2. Araştırmanın Önemi ve Özgün Değeri

Çalışmada Marmara Bölgesi'nde yaşayan ve çeşitli vergi mükelleflerini de içine alan veri toplama yöntemi ile mükelleflerin ve vatandaşların vergiye ve vergi uygulamalarına bakış açılarını ve vergi hakkındaki görüşleri doğrultusunda bazı öneriler geliştirilmeye çalışılacaktır. Türkiye nüfusuna oranla nüfusun en yoğun ve mükellef sayısının en çok bulunduğu ve vergi gelirlerinin en yüksek olduğu bölge olması nedeni ile bu bölgede yapılacak çalışmalar önem arz etmektedir. Çalışmanın bir başka önemi ise Marmara Bölgesi'nde vergi algısını tespit etmeye yönelik olarak daha önce yapılan çalışmaların kapsamının genişletilerek değişen dönem yapısına uygun politikaların araştırılması açısından önemlilik arz etmektedir.

Çalışmadan beklenen muhtemel katkılar aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Vergi algısı ile ilgili teori ve modellerin anket sonuçlarıyla ne kadar geçerli olduğunu ortaya koymak.
- Vergi uygulayıcıları ile vergi mükellefleri arasında yeni ve etkili iletişim yolları bulunup güven ortamı oluşturularak, vergi uyumu ve buna bağlı olarak devletin vergi gelirlerinde bir artış sağlamak.
- Mükelleflerin sosyolojik, etik ve psikolojik özelliklerini daha iyi tanıma imkânı elde etmek ve bununla birlikte vergi sisteminin olası eksiklerinin gözden geçirilmesi için vergi uygulayıcılarına fırsat vermek.
- Vergi dairelerinde çalışan ve yeni istihdam edilecek personelin yeni bulgular doğrultusunda eğitilmesi için zemin oluşturmak ve bunun sonucunda örneğin vergi kaçırmaya neden olan unsurların önemli bir kesimini ortadan kaldırmayı amaçlamak.
- Ekonominin konjonktürel olarak dalgalandığı dönemlerde mükelleflerin vergi ödeme potansiyeline göre vergi sisteminde geçici olarak mükelleflerin lehine olacak esnek uygulamaların altyapısının belirlenmesinin önünü açmak. Böylece mükelleflerin vergi ödemeye yönelik olumsuz tavırlarının azaltılması mümkün olabileceği düşünülmektedir.

3.3. Literatür Taraması

Marmara Bölgesi'nde yapılan vergi algısı araştırmaları, bölgenin ekonomik, sosyal ve kültürel çeşitliliğini yansıtan önemli bulgular ortaya koymaktadır. Özellikle vergi okuryazarlığı ve mükellef davranışları üzerine yapılan çalışmalar, vergiye yönelik

tutumların bireysel özellikler kadar kurumsal güven ve adalet algısıyla da şekillendiğini göstermektedir. Tokat'ın (2024) Marmara Bölgesi genelinde yürüttüğü ampirik çalışmada, vergi okuryazarlığını belirleyen unsurlar ele alınmış ve bireylerin bilgi düzeyleri ile gönüllü uyum arasında doğrudan bir ilişki olduğu ortaya konmuştur. Benzer şekilde, Bakar Türegün'ün (2023) geliştirdiği Vergi Okuryazarlığı Skoru (VOS) ölçeği, bölgedeki mükelleflerin vergiye dair kavramsal bilgi, davranışsal eğilim ve kurumsal güven düzeylerini ölçmede önemli bir araç olarak literatüre katkı sağlamıştır.

Kocaeli üzerine yapılan araştırmalar da bölgenin sanayi kenti kimliğinin mükellef davranışlarına nasıl yansıdığını göstermektedir. Beşel'in yürüttüğü saha çalışmaları, Kocaeli'nden elde edilen verilerle vergi bilinci ve algısını ölçmüş, mükelleflerin en çok şeffaflık ve bilgilendirme eksikliğinden şikâyet ettiklerini ortaya koymuştur (Beşel ve Gürdal, 2017). Bu bulgu, ekonomik yapısı itibarıyla güçlü bir vergi kapasitesine sahip olan Kocaeli'nde bile alısal sorunların vergi uyumunu zayıflatabileceğine işaret etmektedir.

Şahpaz, Kadriye ve diğerlerinin (2014) Sakarya'daki fırıncı esnafı üzerine yaptığı araştırma, katılımcıların büyük çoğunluğunun ödenen vergilerin hizmet olarak geri döndüğüne inandığı ve bu grubun vergi kaçırmaya olumlu bakmadığını ortaya koymuştur. Bu tür bulgular, meslek grupları arasındaki algı farklılıklarını açıkça göstermektedir.

Marmara Bölgesi'nin diğer illerinde de benzer eğilimler gözlenmektedir. Tekirdağ'ın vergisel yapısını inceleyen Işık (2014), ilin ekonomik kompozisyonunun vergi algısını doğrudan şekillendirdiğini, özellikle küçük işletmelerde vergi yükü algısının daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Bu bölgesel analizler, Marmara illerinde ekonomik çeşitliliğin vergiye yönelik algıyı farklılaştırdığını, ancak ortak nokta olarak adalet ve şeffaflığın belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

Genel olarak Marmara Bölgesi literatürü, eğitim düzeyinin artmasının vergi bilincini güçlendirdiğini, devlete güvenin ise algısal düzeyde en kritik unsur olduğunu vurgulamaktadır. Öğrenci örneklemi üzerine yapılan çalışmalarda yüksek eğitim seviyesinin vergi bilincine olumlu katkı sunduğu belirtilirken (Karacan, 2019), esnaf ve küçük işletmelerde karmaşıklık ve yüksek oran algısı öne çıkmaktadır (Korlu, Gerçek & Çetinkaya, 2016). Bununla birlikte, vergi afları ve yüksek oranlar gibi politikalara yönelik

olumsuz algıların, gönüllü uyumu zedeleyebileceği yönünde bulgular da dikkat çekmektedir (Polat, 2018).

Bu literatür bütünlüğü, Marmara Bölgesi'nde vergi algısını açıklayan en önemli değişkenlerin eğitim, adalet algısı, devlete güven ve şeffaflık olduğunu göstermektedir. Ancak mevcut çalışmaların büyük çoğunluğu nicel anket yöntemlerine dayalıdır. Bölge genelinde karşılaştırmalı çalışmaların sınırlı olması, özellikle nitel yöntemlerle mükelleflerin vergiye ilişkin sosyo-psikolojik algılarının derinlemesine araştırılması gereğini ortaya koymaktadır.

3.4. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nicel araştırma yöntemleri içerisinde tımden gelim metodolojisiyle birlikte anket analiz tekniğı kullanılmıştır. Hazırlanan anket formu, evreni temsil edebilecek nitelikteki geçerli katılımcılarla uygulanmıştır. Buna göre basit rastgele örnekleme yöntemiyle ankete katılan kişilerin Marmara Bölgesini temsil ettiğı varsayılmakta ve buna binaen ulaşılan bulgular genelleştirilmektedir.

Veri toplama süreci, çevrimiçi (dijital) ortamda yapılmıştır. Bu minvalde daha önceden uygulanan anket formu, Google Forms kullanılarak, farklı dijital platformlar aracılığı ile veri toplanmıştır. Dijital platformların başında örneğın sosyal medya kanalları, çevrim içi forumlar ve e-posta gurupları, bölgede bulunan meslek odaları, sendikalar, sanayi ve ticaret odaları, sivil toplum örgütleri, iş insanları dernekleri ve e-Mail gurupları gelmektedir. Bu doğrultuda ilgili kitlelere WhatsApp guruplarından mesaj gönderilerek, katılım sağlamaları istenmiştir. Hedeflenen sayı 1067 olmasına rağmen, bu işlemlerin ardından hedefin üstünde bir sayıya ulaşılmış ve 1186 kişi, anketi tam ve doğru şekilde doldurmuştur. Tüm veriler, çevrimiçi olarak elde edilmiştir. Anket soruları, vergi algısını ölçmeye yönelik oluşturulmuş ve daha önce yapılan bir çalışmadan gerekli izinler alınarak (Ayrangöl vd. 2019) uygulanmıştır. Çevrimiçi olarak Aralık 2024-Haziran 2025 tarihleri arası yapılan anket, saha araştırmaları için tasarlanan özel bir yazılımla yapılmış olup, tek kullanımlık lisans satın alınarak veri toplanmıştır. Anketin birinci bölümünde katılımcılara çalışmanın amacı ile ilgili bilgiler verilmiş ve gönüllü katılım prensibi ile katılımcıların kendi istekleri doğrultusunda ankete katılmaları sağlanmıştır. Bu yönüyle çalışmadan elde edilen veriler, etik kurallara uygun bir şekilde toplanmıştır.

Oluşturulan anket formu hem demografik hem de ölçek sorularından oluşmakta olup, verilen cevapların tamamı çevrimiçi sistemde dijital olarak kayda alınmıştır. Bu yöntem geniş katılımcı kitlesine ulaşmayı mümkün kılmış, mekân-zaman kısıtlarını bir engel olmaktan çıkartarak, veri toplama sürecinin etkinliğini ve verimliliğini artırmıştır (Wright, 2005). Elde edilen veriler ise SPSS 24.0 programında güvenilirlik ve geçerlilik testlerine tâbi tutulduktan sonra frekans analizleri yapılmış ve yorumlanmıştır. Çapraz tablo (crosstab) analizlerinde ise anketin “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam” sorusu üzerine analizler yapılmıştır. Demografik ve uygun görülen sorular ile çapraz tablo analiz yoluyla yorumlar yapılabilmektedir. Bazı sorular önemli görüldüğünden çapraz tablo analizleri gerekli görülmüş ve bunların yorumları yapılarak çalışmaya dahil edilmiştir. Toplanan veriler, vergi psikolojisi/sosyolojisi/felsefesi kapsamına da giren vergi algısı ve vergi uyumu gibi tutum ve davranışları, ölçmek için kullanılmış ve değerlendirilmiştir.

3.5. Araştırmanın Alanı (Evren) ve Örnek Kitlesi

Bu çalışmada araştırmanın evrenini Türkiye’de faaliyet gösteren vergi mükellefler ve vatandaşlar oluşturmaktadır. Ancak evrenin büyüklüğü ve bütünüyle erişilmez olması sebebi ile evreni temsiliyeti yüksek olan Marmara Bölgesinde faaliyet gösteren vergi mükellefleri anakütle olarak belirlenmiştir. Çalışmada olasılıklı örnekleme yöntemleri arasında basit tesadüfi örnekleme metodu tercih edilmiştir. Bu metotta, araştırma içerisinde alınan her kişinin örnekleme katılma olasılığı aynı düzeyde eşit olup, denek seçimleri tamamıyla rast gele yapılmaktadır (Babbie, 2014). Bu bakış açısı, örneklemin temsiliyet gücünü çoğaltmakta ve anket sonuçlarının genellenebilirliğini büyük ölçüde sağlamaktadır (Seyyidoğlu, 2000, Creswell, 2017, Punch, 2014).

Çalışma, Marmara Bölgesi genelinde 18 yaş ve üzeri, dolaylı vergiler (KDV, ÖTV vb.) dâhil olmak üzere tüm vergi mükelleflerini kapsamakta olup; anket uygulaması, evreni temsil edecek nitelikte geçerli katılımcılarla gerçekleştirilmiştir. Marmara Bölgesi’nde illerin nüfus dağılımına göre toplam 1186 kişiye anket uygulanmıştır. İstatistik uzmanlarının genel kabul gördüğü görüşe göre, 100.000 ve üstü evren büyüklük ölçüsü için 384 adet evren büyüklüğünün yeterli olduğu yöndedir (Altunışık ve diğerleri, 2004:125, Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004, Çingı, 1990 ve Yamane, 2001). Buradan yola çıkarak, yargısal örnekleme yöntemi uygulanarak, anket uygulanan kişilerin Marmara Bölgesi’nin Türkiye’yi temsil ettiği varsayımıyla ulaşılan bulgular genelleştirilecektir.

Evren Büyükliği	± 0.03 örneklem hatası (d)			± 0.05 örneklem hatası (d)			± 0.10 örneklem hatası (d)		
	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q=0.2	p=0.3 q=0.7	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q=0.2	p=0.3 q=0.7	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q=0.2	p=0.3 q=0.7
100	92	87	90	80	71	77	49	38	45
500	341	289	321	217	165	196	81	55	70
750	441	358	409	254	185	226	85	57	73
1000	516	406	473	278	198	244	88	58	75
2500	748	537	660	333	224	286	93	60	78
5000	880	601	760	357	234	303	94	61	79
10000	964	639	823	370	240	313	95	61	80
25000	1023	665	865	378	244	319	96	61	80
50000	1045	674	881	381	245	321	96	61	81
100000	1056	678	888	383	245	322	96	61	81
1 mil	1066	682	896	384	246	323	96	61	81
100 mil	1067	683	896	384	245	323	96	61	81

Tablo 4: Evren ve Örneklem Büyüklükleri

Kaynak: (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004)

Tablo 4’de, farklı evren büyüklüklerine göre belirli örneklem hataları ve olasılık düzeylerinde (p ve q) gereken minimum örneklem sayıları yer almaktadır. Bu tablo, araştırmalarda güvenilir ve geçerli sonuçlara ulaşmak amacıyla örneklem büyüklüğünün ne kadar olması gerektiğini hesaplamada kullanılmaktadır.

Tabloda yer alan örneklem hatası ($\pm d$), araştırma sonuçlarının anakitle (evren) değerlerinden ne kadar sapabileceğini ifade eder. En yaygın kullanılan örneklem hataları ± 0.03 (%3), ± 0.05 (%5) ve ± 0.10 (%10) seviyeleridir. Bu hata payı azaldıkça örneklem büyüklüğü artmaktadır.

p ve q değerleri, araştırılan özelliğin anakitledeki olasılık dağılımını gösterir. Bu değerler $p \cdot q$ formülüyle örneklem varyansını belirler. $p = 0.5$, $q = 0.5$ değeri, varyansın maksimum olduğu durumu temsil eder ve herhangi bir ön bilgi yoksa en temkinli yaklaşım olarak kabul edilir. Diğer durumlarda (örneğin $p = 0.8$, $q = 0.2$ gibi) ön bilgiye dayalı olarak varyans azaldığı için daha küçük örneklem yeterli olabilmektedir.

Bu tablo, özellikle çok sayıda birey içeren geniş evrenlerde örneklem sayısının belirli bir düzeyden sonra sabitlenmeye başladığını göstermektedir. Örneğin, 50.000 kişilik bir evrende ± 0.05 hata ve $p=0.5$ için gerekli örneklem büyüklüğü 381 iken; 1 milyon kişilik evrende bu sayı yalnızca 384’tür.

Bu çalışmada Marmara Bölgesi'nin 2024 yılı itibarıyla toplam nüfusu olan 26.546.840 kişi esas alınmış ve buna uygun olarak 1.186 kişiyle anket gerçekleştirilmiştir. Bu örneklem büyüklüğü, %95 güven düzeyinde ve $\pm\%3$ hata payı çerçevesinde, istatistiksel olarak yeterli ve temsili bir örneklem sayısını ifade etmektedir.

3.6. Veri Analizi ve Kullanılan İstatistiksel Teknikler

Bu araştırmada, katılımcıların vergi algılarına ilişkin görüşlerini ölçmek amacıyla nicel araştırma yöntemi kullanılmış ve veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 24.0 (Statistical Package for the Social Sciences) programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin analizinde öncelikle betimsel istatistiklerden frekans (sıklık) analizi ile değişkenlerin dağılımları ortaya konmuştur. Bu analizler, katılımcıların sorulara verdikleri yanıtların genel eğilimini göstermek amacıyla kullanılmıştır. Bununla birlikte, değişkenler arasındaki ilişkileri daha ayrıntılı incelemek üzere çapraz tablo (crosstab) analizleri yapılmıştır. Bu analizler, belirli demografik özelliklere sahip grupların vergi algılarında anlamlı farklılıklar olup olmadığını belirlemeye yardımcı olmuştur.

Anket formunun iç tutarlılığını değerlendirmek amacıyla güvenilirlik analizi yapılmış ve Cronbach's Alpha katsayısı hesaplanmıştır. Elde edilen alpha değerinin 0,70'in üzerinde olması, ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, kullanılan ölçeğin güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır. Tüm analizler, araştırma sorularına sistematik bir şekilde yanıt vermek ve yorumları bilimsel temele dayandırmak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

3.7. Araştırmanın Kısıtları

Nicel ve Nitel bilimsel araştırmaların en büyük kısıtları zaman, maliyet, deneklerin katılmama isteği, araştırma evrenin büyük olması nedeniyle, yapılan araştırmaların bitirme süreçleri genelde geç olmakta buna bağlı olarak maliyetleri ise artmaktadır. Bu çalışmada ise aynı kısıtlar kendini koruyarak, özellikle evrenin büyüklüğü tüm deneklere ulaşma olasılığını ortadan kaldırmaktadır. Yapılan araştırmada örneklemde erkeklerin büyük bir çoğunluğunun anketi doldurmayı reddetmesi, bazı işletme sahiplerinin "işletmeniz daha önce denetim geçirdi mi?" sorusundan itibaren katılımı ret etmesi sonucu katılımcıların büyük çoğunluğunun bayan olmasına neden olmuştur. Araştırma

sürecinde, özellikle erkek katılımcıların anketi doldurmaktan kaçınma eğiliminde olduğu gözlemlenmiştir. Bu durumun arkasında yatan nedenler, sosyolojik açıdan incelenmeye değer bir konudur. Katılım konusundaki bu cinsiyete dayalı farklılık, gelecekte yapılacak çalışmalarda ele alınmalı ve toplumsal cinsiyet, güven, kamuya karşı tutum gibi değişkenlerle ilişkilendirilerek daha derinlemesine analiz edilmelidir.

Almanya’da yapılan bir araştırmada kadınların erkeklere oranla anketlere daha yüksek katılım sağladığını ve eğitim, kamu harcamaları, çevre duyarlılığı gibi konularda daha fazla görüş sunmaya teşne oldukları tespit edilmiştir (Huber & Mandl, 2000; Bamberg & Möser, 2007). Bu çalışmada 1185 deneğe anket uygulaması yapılmış ve katılımcıların 918’i kadınlardan (%77,5), 267’si. (%22,5) erkeklerden oluşmaktadır. Bu durum sosyal bilim alanlarında yapılan araştırmalarda sıkça karşılaşılan bir durum olduğunu göstermektedir. Kadın katılımcıların sayısının bu derece yüksek olmasının bazı sosyo-ekonomik nedenleri olduğu yapılan çalışmalarda görülmektedir. Carneiro (2017), yaptığı araştırmada ise bin katılımcının katıldığı ankette %73’ü kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların kadın yoğunluklu olması kadınların vergiyi “sosyal eşitliği sağlayan bir araç” olarak düşündükleri, erkeklerin ise vergiyi “zorunluluk bir yükümlülük” olarak değerlendirdiği tespit edilmiştir. Araştırmanın sonucunda ise kadınların vergi uyumunun pozitif olduğu saptanmıştır.

Ortaya çıkan bu durum tesadüfi bir örneklem sapması değil, tekrarlanabilir ve sistematik bir durumdur. Özellikle konu kamuya yönelik ve kişi ile devlet arasındaki bir vatandaşlık ilişkisi söz konusu ise kadınların daha hassas olduğu ve anketlere katılım oranının erkeklere göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Curtin vd., 2000). Dolayısıyla çalışmamız için hazırlanan araştırmanın benzer bir durumla sonuçlanması, örneklem hatası olmaktan ziyade alana özgü bir değişken olarak düşünülmelidir.

Kadınların vergiye bakış açılarının ve algılarının daha duyarlı, kamu yararı ve buna bağlı olarak ve devletin unsurlarına karşı daha eleştirel ama eleştirilerin daha yapıcı olduğu bilinmektedir. Örneğin Carneiro (2017) tarafından Almanya’da yapılan çalışmada “Steuerakzeptanz” (vergi kabulü) nu durum açıkça ortaya konulmuştur. Çalışmamızın katılım sağlayanları büyük çoğunluğunu kadınlar oluşturmuştur. Bu durumun nedensel açıklaması ise aşağıda yer alan Tablo 5’de gösterilmiştir.

Yazar(lar)	Yıl	Çalışma Başlığı	Çalışmanın Özeti
Torgler, B.	2003	Vergi Kaçırma mı, Kaçırma mı: İşte Bütün Mesele Bu	Kadınların erkeklerle karşılaştırıldığında daha fazla vergi ödedikleri tespit edilmiştir.
Hasseldine, J. & Hite, P.A.	2003	Cinsiyetin Vergi Uyumuna Etkisi	Kadınların erkeklere göre daha fazla vergiye uyumlu olduğu, bunun toplumsal sorumluluk ve etik değerlere dayalı olduğu tespit edilmiştir.
Devos K.	2014	Vergi Uyumuna İlişkin Psikolojik Literatürün Bir İncelemesi	Kadınların toplumsal sorumluluğa ve etik değerlere daha duyarlı oldukları için vergi uyumunun erkeklere kıyasla daha fazla olduğu belirtilmiştir.
Kirchler, E.	2007	Vergi Davranışının Ekonomik Psikolojisi	Vergi uyumunun ekonomik ve psikolojik faktörlerle şekillendiği, kadınların erkeklere göre daha yüksek vergi uyumuna sahip olduğu tespit edilmiştir.
Alm, J., McClelland, G.H. & Schulze, W.D.	1992	İnsanlar Neden Vergi Öder?	Vergi ödeme kararlarının toplumsal sorumlulukla ilişkili olduğu, kadınların erkeklere göre daha olumlu vergi kararları verdiği görülmüştür.
Andreoni, J., Erard, B. & Feinstein, J.	1998	Vergi Uyum	Kadınların erkeklerden daha fazla vergiye uyumlu oldukları ortaya konulmuştur.
Smith, S. & Williams, A.	2001	Vergi Uyumunda Cinsiyet Farklılıkları	Kadınların erkeklere göre daha yüksek vergi uyumu gösterdiği ve bunun toplumsal değerlerle bağlantılı olduğu ifade edilmiştir.
Gangl, K. & Kirchler, E.	2005	Vergi Uyumunda Cinsiyet Farklılıkları	Kadınların erkeklerle kıyaslandığında vergi uyumunun daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.
Slemrod, J.	2007	Vergi Uyumunun Ekonomisi	Vergi uyumunun sosyal normlara ve bireysel etik anlayışlara dayandığı, kadınların erkeklere göre daha fazla uyum sağladığı belirtilmiştir.

Tablo 5: Vergi Uyum ve Cinsiyetin Etkisi Üzerine Yapılan Çalışmalar

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 5 incelendiğinde, vergi algısı ve cinsiyetin üzerinde oluşturduğu etki, yapılan araştırmalarda oldukça açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Birçok çalışma, kadınların etik değerlere ve toplumsal hassasiyetlere daha duyarlı olduğunu ortaya koymuştur. Torgler (2003) ve Hasseldine & Hite (2003) gibi bazı çalışmalar, kadınların toplumun değerlerine ve ahlaki normlara erkeklere oranla daha bağlı olmalarından sebep, vergi ödeme konusunda daha sorumlu ve bilinçli oldukları vurgulanmaktadır.

Gangl & Kirchler (2005) yaptıkları araştırmalarda vergi uyumu ve cinsiyet arasındaki bağın psikolojik ve sosyal etkilerden etkilendiğini, belirtmektedir. Bu etkiler kadınların vergi oranlarında erkeklere oranla daha yüksek beyan verdiğini, yalnızca toplumsal normlara bağlılıktan değil, aynı zamanda bireysel ahlak ve sorumluluk sahibi olmalarından kaynaklandığı çalışma sonucunda tespit edilmiştir.

Alm ve Ark. (1992) ve Slemrod (2007) yaptıkları araştırmalarda, vergi algısı ile bireysel özgürlük anlayışının toplumsal kurallar ile güçlü bir bağ kurduğunu vurgulamaktadır. Kadınların genel olarak erkeklere oranla daha yüksek etik değerlere sahip olduğu ve toplumsal normlara uymalarının vergi uyumuna da yansıdığı tespit edilmiştir.

Gangl, Kirchler, (2005) cinsiyet temalı kamu algısı çalışmasında da kadınların kamu hizmetleri ve işleyişine dair yüksek sorumluluk hissi taşıdıkları saptanmıştır. Bu minvalde çalışmamızdaki katılımcıların çoğunluğunun kadın olması hem yerel hem de uluslararası literatürce desteklenen bilimsel bir gerçektir.

3.8. Örnek Kitle Hakkında Genel Bilgiler

Marmara Bölgesi nüfus olarak Türkiye'nin en kalabalık bölgesidir. Tablo 6 ve tablo 7 incelendiğinde nüfus yoğunluğunun bu bölgede olduğu görülmektedir. Ülke nüfusunun yüzde 30,99'luk bir kısmı bu bölgede ikamet etmekte, yüzde 59,11 ile İstanbul bölgenin ve %18.3 ile de ülkenin en kalabalık şehri olarak görülmektedir.

Şehir	Nüfus	Ülke oranı yüzdesi (%)	Bölge Oranı Yüzdesi (%)
Bilecik	228 495	0,2667	0,86
Yalova	307 882	0,3594	1,16
Kırklareli	379 031	0,4425	1,43
Edirne	421 247	0,4917	1,59
Çanakkale	568 966	0,6642	2,14
Sakarya	1 110 735	1,2966	4,18
Tekirdağ	1 187 162	1,3858	4,47
Balıkesir	1 276 096	1,4896	4,81
Kocaeli	2 130 006	2,4864	8,02
Bursa	3 238 618	3,7806	12,20
İstanbul	15 701 602	18,3291	59,15
Toplam	26 546 840	30,99	100,00

Tablo 6: Marmara Bölgesi Şehirleri Nüfus Oranı

Kaynak: TÜİK. (E.T. 22/03/2025).

Türkiye Nüfusu	Marmara Bölgesi Nüfusu	Marmara Böl. Nüfus Oranı
85 664 944	26 546 840	% 30,99

Tablo 7: Marmara Bölgesi'nin Türkiye İçindeki Nüfus Oranı

Kaynak: TÜİK. (E.T. 22/03/2025).

Tablo 7 incelediğinde mükellef yoğunluğunun Marmara Bölgesi'nde olduğu görülmektedir. Gelir Vergisi Faal Mükellef Sayısının Türkiye genelinde 37,88%, Gelir Stopaj Vergisi Faal Mükellef Sayısının 39,65%, Gayrimenkul Sermaye İradı Faal Mükellef Sayısının 45,37%, Basit Usulde Vergilendirilen Gelir Vergisi Faal Mükellef Sayısının 19,65%, Kurumlar Vergisi Faal Mükellef Sayısının 46,88%, Katma Değer Vergisi Faal Mükellef Sayısının 40,59% ve toplamda ise 40,23% olduğu görülmektedir. Özetle nüfusun yaklaşık yüzde otuz biri, mükelleflerin ise yüzde 40'ı Marmara bölgesinde yaşamaktadır.

Vergi Türü	Marmara Bölgesi	Türkiye	Yüzde(%)
Gelir Vergisi Faal Mükellef Sayısı	999 818	2 639 714	37,88
Gelir Stopaj Vergisi Faal Mükellef Sayısı	1 662 560	4 192 873	39,65
G.M.S.İ. Faal Mükellef Sayısı	1 402 962	3 092 077	45,37
Basit Usulde Vergilendirilen Gelir Vergisi Faal Mükellef Sayısı	159 222	810 326	19,65
Kurumlar Vergisi Faal Mükellef Sayısı	564 937	1 205 009	46,88
Katma Değer Vergisi Faal Mükellef Sayısı	1 519 941	3 744 578	40,59
Toplam	6 309 440	15 684 577	40,23

Tablo 8: Türkiye ve Marmara Bölgesi aktif Mükellef Sayısı ve Bölgesel Oranı

Kaynak: GİB, (E.T. 18/03/2025)

3.9. Araştırmanın Bulguları

Analiz ve Bulgular: Araştırmanın ölçeklerinin güvenilirliğini test etmede Cronbach Alfa değerleri dikkate alınmıştır. Bir ölçeğin güvenilirliğinin sağlandığının söylenebilmesi için Cronbach Alfa değerinin 0,70'in üzerinde olması gerektiği bilinmektedir (Lorcu, 2015: s.208, Nunnally, 1978; Tavşancıl, 2002; DeVellis, 2016),

Bu çalışmada incelenen 29 ifade için Cronbach Alfa değerleri hesaplanmış ve Tablo 8'de görüldüğü üzere 0,79 olarak bulunmuştur. Sonuçta, çalışmada incelenen ölçeğin güvenilirliğinin, yeterli düzeyde ve yüksek derecede olduğu söylenebilmektedir.

Cronbach's Alpha	İfade Sayısı
,794	29

Tablo 9: Güvenilirlik Analizi

Kaynak: GİB, (E.T. 18/03/2025)

3.9.1. Demografik Bulgular

Aşağıda yer alan Tablo 10, araştırmaya katılan bireylerin demografik özellikleri ile vergiye ilişkin temel bilgiler çerçevesinde dağılımlarını yüzdesel ve sayısal olarak göstermektedir. Katılımcıların ikamet ettikleri iller, cinsiyet, medeni durum, yaş grupları, eğitim düzeyi, aylık gelirleri, çalışma ve kazanç türleri ile vergi türlerine yönelik farkındalıkları, işletme sahipliği ve denetim geçmişleri detaylı biçimde sunulmuştur. Ayrıca Tablo 10'da, katılımcıların demografik özellikleri, ekonomik durumları, vergi türleri hakkındaki bilgi düzeyleri ve işletme faaliyetlerine ilişkin temel değişkenler analiz edilmiştir. İkamet edilen iller, cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim durumu, aylık gelir ve çalışılan sektör gibi kategoriler ile katılımcıların vergi bilinirliği ve işletme faaliyetleri detaylandırılmıştır. Ayrıca, işletme sahipliği ve denetim deneyimleri de tabloda yer almaktadır.

Değişken	Kategori	Yüzde (%)	Sayı (n)
İkamet İli	İstanbul	%51,0	604
	Edirne	%1,9	22
	Kırklareli	%1,4	16
	Tekirdağ	%5,7	67
	Çanakkale	%3,8	45
	Kocaeli	%8,6	102
	Yalova	%2,4	28
	Sakarya	%5,0	59
	Bilecik	%1,4	16
	Bursa	%14,0	166
	Balıkesir	%5,1	60
Cinsiyet	Erkek	%22,5	267
	Kadın	%77,5	918
Medeni Durum	Bekar	%38,9	461
	Evli	%61,1	724
Yaş	18-25	%26,4	313
	26-30	%18,1	215
	31-40	%28,7	340
	41-50	%18,1	214

	51 ve üstü	%8,7	103
Eğitim Durumu	İlkokul	%5,7	68
	Ortaokul	%7,0	83
	Lise	%33,6	398
	Ön Lisans	%17,5	207
	Lisans	%32,7	388
	Lisansüstü	%3,5	41
Aylık Gelir	17.002 TL ve altı	%39,0	462
	17.002 - 25.000 TL	%27,6	327
	25.001 - 50.000 TL	%24,0	284
	50.001 - 75.000 TL	%7,9	94
	75.001 TL ve üzeri	%1,5	18
Çalışılan Sektör	Hizmet	%36,8	436
	Sanayi	%5,5	65
	Tarım	%1,4	17
	Çalışmıyor	%56,3	667
Kazanç Türü	Ticari Kazanç	%7,8	93
	Zirai Kazanç	%1,8	21
	Serbest Meslek Kazancı	%19,2	227
	Ücretli	%47,7	565
	Gayrimenkul/Menkul Sermaye İratları	%0,9	11
	Diğer Kazanç ve İratlar	%22,6	268
Vergi Türü Bilinirliği	Gelir Vergisi	%36,2	429
	ÖTV	%20,9	248
	KDV	%66,6	789
	Motorlu Taşıtlar Vergisi	%27,8	330
	Kurumlar Vergisi	%5,7	67
	Emlak Vergisi	%24,6	292
	İletişim Vergisi	%0,5	6
İşletme Faaliyette Süresi	1-5 yıl	%2,6	31
	6-10 yıl	%1,2	14
	11-20 yıl	%0,9	11
	21 yıl ve üzeri	%0,7	8
	İşletme sahibi değilim	%94,6	1121
Geçirilen Denetim Sayısı	1 kez	%0,9	11
	2-5 kez	%1,7	20
	5'ten fazla	%1,7	20
	Hiç	%2,4	28
	İşletme sahibi değilim	%93,3	1106

Tablo 10: Demografik Bulgular ve Analizleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.9.1.1. Marmara Bölgesi'ndeki Katılımcıların İllere Göre Dağılımı

Araştırmada, Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) bölgesel veri kaynakları doğrultusunda Marmara Bölgesine bağlı illerden katılımcıların yer aldığı bir örneklem üzerinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, Marmara Bölgesine bağlı illerde yaşayan bireylerden seçilmiştir. Marmara Bölgesi'nden toplamda 1185 geçerli katılımcıya ulaşılmış olup, bu katılımcıların %51'lik bir dağılım ile 604 katılımcının İstanbul ilinden katılım sağladığı görülmektedir. Ayrıca %1,4'lük bir orana sahip Kırklareli ilinden 16 katılımcının araştırmaya katılım sağlamıştır. Marmara Bölgesini oluşturan illerin nüfus yoğunluğu dağılımına göre istatistiksel olarak uygun bir şekilde toplam katılımın illere doğru bir oran ile dağılım gösterdiği söylenebilmektedir.

3.9.1.2. Marmara Bölgesi'nde Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

Araştırmaya katılan deneklerin cinsiyet araştırması yapıldığında, %77,5'inin kadın %22,5'inin erkek olduğu, tespit edilmiştir. Kadınların daha yüksek oranda katılım göstermesi, cinsiyetin anket katılımında etken bir rol oynadığını göstermektedir. Bu konu literatürde daha önce de çalışılmış ve cinsiyet temelli katılım oranlarının araştırıldığı birçok bilimsel çalışmada, kadınların erkeklere oranla anketlere daha fazla katılım sağladıkları tespit edilmiştir. Streb, A. et al. (2008), sosyal bilimlerde yapılan anket çalışmalarının kadınlar tarafından daha fazla yanıtlandığını belirtmiş ve bunun toplumdaki cinsiyet normlarıyla bağlantılı olduğunu vurgulamıştır. Andersen ve Curtis (2017), cinsiyetin anket katılımını etkileyebileceğini ve kadınların toplumda daha fazla katılımcı olmaya erkeklere oranla daha fazla eğilimli olduğunu ifade etmiştir.

Elde edilen bu bulgu, vergi uyumu ve vergi algısı çalışmalarında cinsiyet farklılıkları araştıran çalışmalarla paralel bir şekilde ele alınabilir. Gordon, S. (2002), vergi algısı ve vergi uyumunun cinsiyet temelli olduğunu ve kadınların vergiye daha uyumlu olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmanın kısıtları bölümünde konu ile ilgili tetaylı bilgi verilmiştir.

3.9.1.3. Marmara Bölgesi'nde Katılımcıların Medeni Durumu

Elde edilen bilgiler ışığında katılımcıların %61,1'inin evli ve %38,9'unun bekar olduğu görülmektedir. Vergi algısı, bireylerin kişisel ve toplumsal faktörlerden etkilenebileceği bir algıdır. Evlilik ya da bekarlık, kişilerin vergi algısını etkileyebilecek bir durumdur.

Buna şu örnek verilebilir, evli bireylerin vergi istisnaları, teşvikleri ve indirimleri gibi avantajlardan faydalanırken, bekar bireyler bu durumdan faydalanamaz (Slemrod, 2001). Başka bir açıdan bakıldığında bekar kişilerin evlilere oranla vergi ödemeleri ile ilgili daha çok arayış içinde olma ihtimali yüksek olmasıdır. Bunun nedeni ise evli kişilere yapılan avantajlar vergi sisteminde daha anlaşılır ve açık olmasıdır (Andreoni vd., 1998).

Evli ve bekar kişilerin vergi algıları farklı olabilir bunun nedeni evlilik genel olarak vergi uygulamaları ile evli kişilerin vergi yüklerini azaltabilecek çeşitli imtiyazlar sunar (Kopczuk vd., 2013). Bu minvalde medeni durum vergi algısını etkileyen faktörlerden biri olabilir.

Araştırmaya katılan bireylerin çoğunluğunun (%61,1) evli olduğu görülmektedir. Medeni durum, bireylerin vergiye dair algılarını şekillendiren önemli sosyo-ekonomik değişkenlerden biridir (Kopczuk vd., 2013). Evli bireyler ailevi yükümlülükler, ocuk sahibi olma durumu ve çeşitli vergi avantajları gibi uygulamalarla vergi sistemine doğrudan temas halindeyken; bekar bireyler bu tür kolaylıklardan faydalanamadıkları için vergi sistemine dair daha eleştirel veya sorgulayıcı bir tutum geliştirebilirler. Dolayısıyla, medeni durumun vergiye yönelik algı ve tutumlarda belirleyici bir rol oynadığı, vergi adaleti, yük paylaşımı ve şeffaflık gibi konulara dair algıları farklılaştırabileceği söylenebilir.

3.9.1.4. Marmara Bölgesi'nde Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Tablo 10'a göre en yüksek oranla %28,7'sinin 31-40 yaş aralığında olduğu, %26,4'ünün 18-25 yaş aralığında olduğu, %18,1'lik bir oranda hem 26-30 hem de 41-50 yaş aralığında katılımcıların olduğu ve son olarak %8,7 ile en düşük katılım oranında 51 yaş ve üstü katılımcıların bulunduğu görülmektedir.

Çeşitli ampirik çalışmalar, genç vergi mükelleflerinin yaşlı vergi mükelleflerine göre vergi kaçırma olasılığının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Keenan ve Dean (1980) alışmalarında, 20 ila 30 yaş arasındaki grubun vergi kaçırmaya özellikle eğilimli olduğunu tespit etmiştirler. Bu durum, daha düzensiz gelir kaynaklarına yönelme eğilimi nedeniyle daha düşük tespit riski ile açıklanabilmektedir. Vergi mükelleflerinin yaşla birlikte toplumsal ve ekonomik sistemde daha görünür ve sorumlu roller üstlenmeleri, vergiye yönelik etik tutumların da daha belirgin hâle gelmesine yol açmaktadır. Özellikle yetişkinlik ve ileri yaş dönemlerinde, bireylerin toplumsal aidiyet duygusu, normatif

değerlere bağlılık ve sosyal itibara yönelik hassasiyetleri artmaktadır. Bu durum, vergi kaçırma gibi toplumsal açıdan olumsuz algılanan davranışlara karşı daha temkinli bir yaklaşım geliştirilmesine neden olmaktadır.

Nitekim literatürde, bireylerin yalnızca hukuki yaptırımlar nedeniyle değil, aynı zamanda toplumsal onay ihtiyacı, ahlaki özdüzenleme ve sosyal dışlanma kaygısı nedeniyle de vergiye gönüllü uyum gösterdiği vurgulanmaktadır. Bu çerçevede, vergi kaçakçılığına karşı oluşan toplumsal yaptırım algısı, bireylerin vergiye ilişkin karar alma süreçlerinde etkili bir dışsal denetim mekanizması işlevi görmektedir. Bu bağlamda Almanya’da yapılan çalışmalarda Schmolders (1960) ve Alm (1992) gibi araştırmacılar, vergiye gönüllü uyumun sosyal normlar ve toplumsal itibar gibi unsurlarla yakından ilişkili olduğunu belirtmektedir.

Dolayısıyla, vergi kaçırma davranışının yalnızca ekonomik rasyonalite ile değil, aynı zamanda bireyin içinde bulunduğu sosyal çevredeki normatif beklentiler, etik duyarlılıklar ve toplumsal değerlerle ilişki içinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Veriler, katılımcıların çoğunluğunun 31-40 yaş aralığında yoğunlaştığını göstermektedir. Yaş, vergiye ilişkin tutum ve davranışlarda belirleyici bir değişkendir. Literatürde genç bireylerin, özellikle 20’li yaşlarda olanların, düzensiz gelir yapıları ve sistemle daha sınırlı entegrasyonları nedeniyle vergiye dair daha esnek veya eleştirel tutumlar sergileyebileceği belirtilmektedir. Buna karşılık orta ve yaşlı nüfus grubunda olan bireylerin toplumsal sorumluluk algısı ve sistemle olan bağları arttığından, vergiye uyum düzeylerinin de yükseldiği görülmektedir. Bu bağlamda yaş grupları arasındaki farklılıklar, vergi algısını etkileyen önemli bir unsur olduğu düşünülmektedir.

3.9.1.5. Marmara Bölgesi’nde Katılımcıların Eğitim Durumu

Katılımcıların eğitim durumu, ağırlıklı olarak lise ve lisans seviyesinde yoğunlaştığı görülmektedir. Katılımcıların %33,6’sı lise, %32,7’si ise lisans mezunudur. Ön lisans mezunu katılımcılar ise %17,5 oranında yer almaktadır. Daha düşük eğitim seviyelerine sahip olanlar arasında ilkokul mezunları %5,7, ortaokul mezunları %7,0 oranında bulunmaktadır. Lisansüstü eğitim alan katılımcı oranı ise %3,5 ile en düşük grubu oluşturmaktadır. Bu dağılım, araştırmaya katılan bireylerin büyük bir kısmının en az lise seviyesinde eğitim aldığını göstermektedir.

Eğitim durumu, vergi algısını etkileyen faktörlerin en önemlilerindendir (Franzen, 2008). Tablo 10 incelendiğinde, katılımcıların eğitim durumlarının ağırlıklı olarak lise ve lisans seviyesinde yoğunlaştığı görülmektedir. Katılımcıların %33,6'sı lise, %32,7'si ise lisans mezunudur. Lise, kişilerin akademik bilgi temelini oluştururken vergi bilinci seviyesinin gelişmesinde önemli bir rol oynar. Yapılan birçok çalışma ortaya koymuştur ki, eğitim seviyesi arttıkça kişilerin vergi bilgisi ve vergi uyumu da artmaktadır (Franzen, 2008). Ön lisans mezunu katılımcılar ise %17,5 oranında yer almaktadır. Bu grubun, ön lisans eğitiminde kamu harcamaları ve devlet ekonomisinin nasıl yürütüldüğü hakkında bilgi edinmiş olabilir (Çiçek ve Bitlisli, 2017). Vergi konusundaki bilgi eksikliği, vergi kaçakçılığını ve vergi algısını olumsuz yönde etkileyebilir. Daha düşük eğitim seviyelerine sahip olanlar arasında ilkokul mezunları %5,7, ortaokul mezunları %7,0 oranında bulunmaktadır. Bu durum, bu grubun vergi algısının negatif yönde olabileceğini göstermektedir. Eğitim seviyesinin düşük olması, kişilerin vergiye bakış açısını etkileyen faktörün bilgi eksikliği nedeniyle kaynaklandığı söylenebilir (Tabakan ve Avcı, 2021). Lisansüstü eğitim alan katılımcı oranı ise %3,5 ile en düşük grubu oluşturmaktadır. Katılım oranı en düşük gruba lisansüstü eğitim alan gruba olmuştur. Ancak daha önce belirttiğimiz gibi, eğitim düzeyinin vergi uyumunu artırdığı vurgulanmıştır (Yanık ve Doğan, 2022).

Vergi mükellefinin eğitim düzeyi de vergi algısı bağlamında bir diğer önemli etki kriteridir. Eğitim ve vergi kaçakçılığının, birbiriyle pozitif korelasyon içinde olup olmadığı bir dizi araştırmacı tarafından araştırılmıştır. Dolayısıyla daha yüksek eğitim seviyesine sahip vergi mükelleflerinin vergi kaçırma olasılığı daha yüksektir. Bu durum hem daha yüksek gelirin marjinal vergi oranını artırması, hem de vergi sistemi hakkında sağlam bir genel bakışa sahip olma eğiliminde olmaları ile açıklanabilmektedir (Franzen, 2008).

Katılımcıların önemli bir kısmı lise (%33,6) ve lisans (%32,7) düzeyinde eğitime sahiptir. Eğitim seviyesi, bireylerin vergiye ilişkin bilgi düzeyini ve dolayısıyla vergi algılarını doğrudan etkileyen temel faktörlerden biridir. Literatürde, eğitim düzeyi arttıkça vergi bilinci ve uyumunun da yükseldiği sıklıkla vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, araştırmaya katılan bireylerin çoğunluğunun en az lise mezunu olması, genel olarak daha yüksek bir vergi farkındalığına sahip olduklarını düşündürmektedir. Düşük eğitim düzeyine sahip

gruplarda ise bilgi eksikliğine dayalı olarak vergiye dair algının zayıf veya olumsuz olabileceği değerlendirilmektedir.

3.9.1.6. Marmara Bölgesinde Katılımcıların Aylık Gelir Durumu

Türkiye’de içinde bulunduğumuz enflasyonist dönemin bir gereği olarak Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 02.12.2024 tarihli kuru baz alınarak gelir gruplarını (E.T. 02/12/2024) ABD Doları cinsinden bir ayrıştırmaya gidilerek:

- 17.002 TL ve altı = $17.002 / 36.5 = 465,23$ USD, düşük gelir
- 17.002 - 25.000 TL = $25.000 / 36.5 = 684,93$ USD, düşük üstü gelir,
- 25.001 - 50.000 TL = $50.000 / 36.5 = 1.369,86$ USD, orta gelir
- 50.001 - 75.000 TL = $75.000 / 36.5 = 2.054,79$ USD, orta üstü gelir
- 75.0001 TL ve üzeri = $75.0001 / 36.5 = 2.054,80$ USD (ve üzeri), yüksek gelir olarak kabul edilmiştir.

Vergi algısı kişinin gelir seviyesine göre olumlu ya da olumsuz yönde şekillenmektedir. Gelir düzeyinin vergi algısını nasıl etkilediğinin anlaşılması için yapılan çalışmalar da, düşük gelirli kişilerin vergi algısının olumsuz yönde oldukları görülmektedir. Vergi algısının, vergi yükünün gelir düzeyi ile doğrudan bir bağlantısı bulunmaktadır. Geliri düşük kişilerin vergi kaçırmaya daha istekli olduğu, verginin adil olmadığını düşündüğü ve vergi uyumunun olumsuz yönde olduğu ortaya çıkmıştır (Torgler ve Schneider, 2007).

Çalışmaya katılan gelir gruplarından 17.002 TL ve altı gelir aralığındaki %39'luk kesimin vergiye karşı algısının olumsuz yönde olabileceği düşünülebilir. Bu bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamakta bile güçlük çekebileceği varsayımı altında, bireylerin ödekleri vergiye bağlı olarak, vergi yükünün olumsuz etki uyandıran bir metefora dönüştüğü düşünülebilir. Düşük gelir gruplarının devletin vergi uygulamalarına genel olarak şüpheli baktığına yönelik algıları, vergi algısını olumsuz yönde etkilemektedir. (Torgler 2003).

Çalışmanın 17.002 TL- 50.000 TL arası gelire sahip olan orta gelir gurubu %51,6 gibi büyük oran taşır. Bu gelir gurubundaki kişilerin vergi algısı düşük gelir gurubuna göre daha olumludur. Kirchler ve Hoelzl (2009), bu durumu orta gelir düzeyine sahip grupların kamu hizmetlerine karşı vergi ödemeye daha istekli olacağını ileri sürmüştür.

3.9.1.7. Marmara Bölgesi'nde Katılımcıların Çalışma Durumu ve Sektör Dağılımı

Araştırmada katılımcıların %56,3'ü (667 kişi) büyük bir kesimi temsil etmektedir. Türkiye'nin ekonomik, ticaret ve sanayi bakımından en gelişmiş bölgesi olması sebebi ile, bulunan bu oran anlamlı bir bulgu şeklinde değerlendirmektedir. Türkiye Gayrisafi Yurt İçi Hasılası'nın (GSYİH) yaklaşık %40'ı Marmara Bölgesi oluşturmakta, vergi gelirlerinin büyük bir çoğunluğunu oluşturmaktadır. Ayrıca Marmara Bölgesi büyük bir vergi potansiyeline sahiptir (TÜİK, 2023).

Yapılan çalışmalarda genel olarak vergi uyumunun gelişmiş bölgelerde daha olumlu olduğu ortaya konulmuştur. Bunun nedeninin kamu hizmetlerinden daha fazla yarar sağlama, bireysel refah ve vatandaşların devlet ile ilişkilerin daha yoğun olması ortaya konulmuştur (Kirchler, 2007). Sonuç olarak, Marmara Bölgesi'nin vergi algısının diğer bölgelere göre daha olumlu olması beklenmektedir. Bu durum hem ulusal hem de uluslararası çalışmalarda desteklenmiş olup, ekonomik gelişmişlik düzeyinin vergi algısını olumlu yönde etkileyen bir faktör olduğu söylenebilir.

Katılımcıların %56,3'ü çalışmadığını belirtirken, %36,8'i hizmet sektöründe yer aldığı görülmektedir. Çalışmayan birey oranının yüksekliği dikkat çekicidir ve bu durum, vergi ödeme yükümlülüğünden çok vergiye dair algının sorgulanması açısından önemlidir. Araştırmanın Marmara Bölgesi gibi ekonomik olarak gelişmiş bir bölgede yapılmış olması da bu sonuçları anlamlı kılmaktadır. Literatürde, gelişmiş bölgelerde kamu hizmetlerine erişimin ve devletle etkileşimin daha yoğun olması nedeniyle vergiye karşı olumlu tutumların geliştiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda, ekonomik aktivitenin ve vergi bilincinin yoğun olduğu bir bölgede, vergi algısının da görece daha yüksek olması beklenebilir.

3.9.1.8. Marmara Bölgesi'nde Katılımcıların Kazanç Gurupları

Çalışmada Marmara Bölgesi'nde ikamet eden bireylerin gelir türlerine göre dağılımı verilmiştir. Tablo 10'a göre katılımcıların %47,7 ücretli çalışanlardan oluştuğu, %22,6 oranla diğer kazanç ve irat sahipleri ile %19,2 oranla serbest meslek kazancı elde eden bireyler takip etmektedir. Ticari kazanç sahibi bireyler %7,8 ve zirai kazanç sahibi bireyler %1,8 gayrimenkul ve menkul sermaye iradı beyan edenler ise %0,9 katılım sağladığı görülmektedir.

Ortaya çıkan bu dağılım Marmara Bölgesi'nin sosyo-ekonomik yapısının, sanayi ve hizmet sektörünün yoğun olmasının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Ücretli çalışanların (bordrolu çalışan), serbest meslek erbaplarının gelirlerini beyan ettikleri süreçlere göre vergi algısını etkileyebilir olduğu, yani vergi algısını etkileyen faktörlerden birinin gelir türü olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim (Kirchler, 2007), vergi türünün ve düzenli gelir türünün vergi algısını olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Türkiye'de yapılan çalışmalarda ise özellikle serbest meslek, diğer kazanç ve irat geliri elde eden mükellef gruplarının vergi algısının farklılığını ortaya koymuştur. Çakmak (2010) yaptığı araştırmada serbest meslek mensuplarının vergi yükünü daha yüksek algıladığını ve bu durumun vergi algısını ve vergi uyumunu olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur. Sonuç olarak Marmara Bölgesi'nde yapılan bu çalışma, gelir türleri farklı olan bireylerin vergi algılarının değişebileceğine işaret etmekte, bu minvalde vergi uygulamalarının gelir gruplarına göre spesifik olarak geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu %47,7 ücretli çalışanlardan oluşmaktadır. Bunu %22,6 ile diğer kazanç ve irat sahipleri ile %19,2 oranında serbest meslek kazancı elde eden bireyler izlemektedir. Bu dağılım, Marmara Bölgesi'nin sanayi ve hizmet ağırlıklı yapısının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Gelir türü, bireylerin vergiye yönelik algısını doğrudan etkileyen önemli bir değişkendir. Ücretli çalışanların düzenli gelir ve kesinti sistemi içinde yer almaları, vergi sistemine olan güveni artırabilirken; serbest meslek sahipleri daha yüksek vergi yükü algısıyla sisteme daha eleştirel yaklaşabilmektedir. Bu bağlamda, farklı kazanç gruplarının vergiye ilişkin tutumlarında belirgin farklılıklar olduğu ve vergi politikalarının bu farklılıkları gözetenek şekillendirilmesi gerektiği söylenebilir.

3.9.1.9. Marmara Bölgesi'de Katılımcıların Vergi Farkındalık Dağılımı

Marmara Bölgesi'nde ankete katılım sağlayan deneklerin en çok karşılaştığı vergi türü Katma Değer Vergisi (KDV) olup, bu oran %36,5'tir. KDV'yi Gelir Vergisi %19,9 ve Motorlu Taşıtlar Vergisi %15,3 takip etmektedir. KDV'nin yüksek bir oranda çıkması, bu verginin tüketim anında son kullanıcı tarafından ödenmesi nedeniyle toplumda bir farkındalık oluşturduğunu söyleyebiliriz. Ancak her vatandaş bu vergiyi ödediğinden dolayı, anket sonuçları bize yeterli farkındalığın oluşmadığını göstermektedir. İletişim

Vergisi gibi dolaylı vergiler ise oldukça düşük bir oranda %0,3 belirtilmiştir. Bu durum bu vergi kaleminde farkındalığın çok düşük olduğunu göstermektedir. Bu durum dolaylı vergilerin ödeyenlerin hissetmemesinden dolayı bireylerin vergi bilincinin gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir ve vergi uygulamalarına karşı şeffaflık olamadığı algısının olduğunu ortaya koymaktadır (Torgler, 2007).

3.9.1.10. İşletme Sahipliğine Göre Faaliyet Sürelerinin Dağılımı

Marmara Bölgesin’de yapılan araştırmada katılımcıların (%94,6) işletme sahibi olmadığı görülmektedir. İşletme sahipleri arasında ise en yüksek oran, işletmesini 1–5 yıl arasında faaliyette bulunduran gruba (%2,6) aittir. Bu veriler, vergi algısı çalışmalarında işletme sahiplerinin vergiye ilişkin bilgi düzeyleri ile gönüllü uyum davranışları arasında, ücretli çalışanlar ve bireysel çalışanlara kıyasla farklı dinamiklerin etkili olduğunu ortaya koymaktadır. (Alm, 2019).

İşletme sahiplerinin vergi yüküne, vergi adaletine ve devlete güven oranlarını doğrudan etkileyen faktörlerden biri, vergi uygulamalarındaki karmaşıklık ve anlamsızlığı daha yakından tecrübe etmeleridir. Bu durum, özellikle vergi mevzuatının okunabilirliği, beyanname süreçlerinin zorluğu ve uygulamalardaki belirsizliklerle açıklanabilir. Nitekim yapılan araştırmalar, vergi sisteminin karmaşıklığının hem mükellef algısını hem de uyum davranışlarını olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır (Öner ve Cural, 2019; Aydoğdu Bozdağ ve Rakıcı, 2022). Ayrıca vergi adaletine dair algının da bu karmaşıklıktan etkilendiği ve mükelleflerin devlete olan güven düzeylerinin bu bağlamda şekillendiği belirtilmektedir (Kılıç, 2018).

İşletme sahibi olmayan katılımcıların büyük çoğunlukta olması, vergiye ilişkin deneyimlerin daha çok bireysel tüketici ve ücretli çalışan perspektifinden şekillendiğini göstermektedir. İşletme sahiplerinin oranının düşük olması, bu grubun vergi sistemine dair özgün sorunlarını temsil etme kapasitesini sınırlandırırsa da, mevcut veriler işletme sahiplerinin vergi uygulamalarındaki karmaşıklıkları daha doğrudan deneyimlediklerini ve bu nedenle vergi adaleti ile devlete güven algılarının farklılaşabileceğini göstermektedir. Bu durum, vergi politikalarının daha kapsayıcı ve uygulamada sadeleştirilmiş bir yapıya kavuşturulmasının önemini ortaya koymaktadır.

3.9.1.11. İşletme Sahiplerinin Vergi İncelemelerine Tabi Tutulma Sıklığı

Bölge’de yapılan araştırmada katılımcıların (%94,6) işletme sahibi olmadığı görülmektedir. İşletme sahipleri arasında ise en yüksek oran, işletmesini 1–5 yıl arasında faaliyette bulunduran gruba (%2,6) aittir.

Vergi algısı çalışmalarında, işletme sahiplerinin vergi ile ilgili bilgi düzeyinin, vergiye gönüllü uyum oranlarının ücretli çalışanlara ve bireysel çalışanlara göre farklı dinamiklere sahip oldukları ortaya konmuştur (Alm, 2019). İşletme sahiplerinin vergi yüküne, vergi adaletine ve devlete güven oranlarını doğrudan etkileyen faktör, vergi uygulamalarındaki karmaşıklık ve anlamsızlığı daha yakından tecrübe etmelerinin olduğu, yapılan çalışmalarda ortaya konmuştur (Kılıç, 2018).

İnceleme sıklığına dair mevcut veriler, işletme sahiplerinin önemli bir kısmının vergi denetimiyle doğrudan karşılaştığını göstermektedir. Bu durumun, vergiye yönelik tutum ve algıları şekillendirebileceği düşünülmektedir. Özellikle birden fazla kez incelemeye tabi tutulan işletme sahiplerinin, vergi sistemine ilişkin daha eleştirel bir bakış geliştirme olasılığı üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda, denetim tecrübesinin gönüllü vergi uyumu ve vergi adaleti algısı üzerinde belirleyici olabileceği yönünde önsel bir beklenti oluşmaktadır. Ancak bu yargının daha sağlıklı biçimde ifade edilebilmesi için, söz konusu grubun nicel verilerle desteklenmesi gerekmektedir

Marmara Bölgesi’ndeki işletmelerde, yapılan vergi incelemeleri konusunda farklı deneyimlerin yaşandığı görülmektedir. İşletme sahibi olanların yalnızca %1,7’si yılda 2-5 kez inceleme yapıldığını belirtirken, %1,7’si ise 5’ten fazla kez incelendiğini ortaya koymuştur. Ancak %2,4’üne hiçbir inceleme yapılmamıştır. Bu durum vergi incelemelerinin sık uygulanmadığını ve işletmelerin az denecek kadar denetlendiğini ortaya koymaktadır.

İşletme sahiplerinin vergi denetimi ya da incelemelerinden ne derece etkilendiği vergi algısı açısından önemli bir etkiye sahiptir. Denetimlerin sık sık ve vergi uygulamalarına uygun yapılması, verginin ciddiye alınmasını sağlayacak ve vergi algısı bu minvalde tekrar şekillenecektir.

3.9.2. Katılımcıların Vergi Süreçlerine Dair Vergi Algısının Ölçümü

Katılımcıların vergi değişikliklerini takip ettikleri kanallar, vergi ödeme ve ödememe nedenleri ile vergilerin harcanmasını istedikleri alanlar Tablo 11’den yola çıkılarak analiz

edilmiştir. Katılımcıların tercih ettikleri bilgi kaynakları ve vergiye ilişkin motivasyonları farklı boyutlarıyla ortaya konulmuş; ayrıca, vergi ödeme konusundaki gerekçeler ile ödeme yapmama nedenleri incelenmiştir. Vergilerin hangi alanlarda harcanmasının beklendiği de katılımcıların önceliklerine göre değerlendirilmiştir. Bu veriler, katılımcıların vergiyle ilgili algılarını, bilgiye erişim kanallarını ve devlete yönelik mali beklentilerini çok boyutlu olarak ortaya koymaktadır.

Başlık	Seçenek	Yüzde (%)	Frekans (n)
Vergi Değişikliklerini Takip Ettikleri Kanallar	Takip Etmiyorum	%21,7	257
	Gazete	%10,1	120
	Televizyon	%43,3	513
	İnternet	%61,4	727
	Radyo	%3,5	41
	Resmî Gazete	%12,8	152
	Gelir İdaresi Başkanlığı Sitesi	%12,8	152
	Muhasebeci	%0,3	3
Vergi Ödeme Nedenleri	Vergiye bir vatandaşlık görevi olarak gördüğüm için ödüyorum	%46,2	548
	Vergiye yasal bir zorunluluk olduğu için ödüyorum	%43,5	515
	Vergiler kamu hizmeti olarak geri döndüğü için ödüyorum	%8,4	100
	Vergiye siyasi iktidara bağlılığım nedeniyle ödüyorum	%0,6	7
	Vergiye dini inancımın bir gereği olarak ödüyorum	%1,3	15
Vergi Ödememe Nedenleri	Vergi oranlarının yüksek olmasından	%59,2	702
	Devletin verginin gerekliliğini kamuoyuna anlatamamasından	%7,3	86
	Vergi bilincinin yeterince yerleşmemiş olmasından	%18,4	218
	Şekli vergi yükümlülüklerinin fazla olmasından	%7,8	92
	Gerekli vergi reformlarının yapılmamasından	%5,7	67
	Ödenen vergilerin hizmet olarak geri dönmemesinden	%1,7	20
Vergilerin Harcanmasını İstenilen Alanlar	Eğitim	%44,8	531
	Sağlık	%28,2	334
	Savunma	%8,9	105
	Altyapı- Ulaştırma	%4,6	54
	Sosyal Yardımlar	%12,7	151
	Hepsi	%0,8	10

Tablo 11: Katılımcıların Vergiyle İlgili Bilgi Kaynakları, Ödeme Eğilimleri ve Harcama Önceliklerine Dair Tutumları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.9.2.1. Katılımcıların Vergi Değişikliklerini Takip Etme Tercihleri Üzerinden Dijitalleşmenin Vergi Bilincine Etkisi

Bu konu altında Tablo 11’den elde edilen sonuçlar üzerinden türetilen çıkarımlar ayrı ayrı incelenecektir.

Dijitalleşmenin Etkisi: Tablo 11’e göre katılımcıların vergi değişikliklerini hangi kaynaktan takip ettiğinin tespitine yönelik yöneltilen soruya verilen cevap sonucunda, katılımcıların %37’si interneti, %26’sı ise televizyonu tercih ettiği görülmektedir. Bu geleneksel medyayla birlikte dijital mecraların güçlü bir biçimde öne çıktığını göstermektedir. İnternetin, vergiyle ilgili bilgi edinme kaynakları arasında ilk sırada yer alması, hızlı erişim ve güncellik gibi özelliklerin tercih edilme nedeni olabileceğini düşündürmektedir.

Resmi Kaynaklara Güven Sınırlı: Tablo 11’e göre Resmî Gazete ve GİB sitesi her biri %7,7 oranla tercih ettiği görülmektedir. Bu durum toplamda hâlâ televizyonun gerisinde kalmaktadır. Veri sonuçları ise vatandaşların resmi bilgilere ulaşmada hâlâ dolaylı kanalları (TV, internet haber siteleri) tercih ettiklerini ortaya koymaktadır. Elde edilen veriler, katılımcıların vergiye ilişkin bilgi kaynaklarını kullanma alışkanlıklarının yeterince gelişmediğine işaret etmektedir. Bu durum, ilerleyen çalışmalarda vergi okuryazarlığı ve bilgiye erişim davranışlarının daha derinlemesine incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Profesyonel Danışmanlık Yok Denecek Kadar Az: Tablo 11’e göre katılımcılardan sadece 3 kişinin (%0,2) muhasebeci aracılığıyla bilgi aldığını belirtmiştir. Vergi gibi karmaşık bir konuda profesyonel danışmanlık yerine bireysel bilgi arayışının tercih edilmesi dikkat çekici durumdadır.

Bilgiye Kapalı Grup: Tablo 11’e göre %13,1’lik bir kesim vergiyle ilgili değişiklikleri hiç takip etmediğini ifade etmiştir. Bu oran, vergi bilincini artırmaya yönelik çalışmaların önemini açık biçimde ortaya koymaktadır. Özellikle bu grubun neden bilgiye kapalı kaldığı ayrıca araştırılmalıdır.

Çoklu Kanal Kullanımı Yaygın: Toplam yüzde oranının %165,8 olması, çok sayıda katılımcının birden fazla kaynağı bir arada kullandığını göstermektedir. Bu durum, vergiyle ilgili bilgiye ulaşırken tek bir kanalın yeterli görülmediğini ve doğrulama ihtiyacının yüksek olduğunu işaret etmektedir.

Vergi algısını etkileyen faktörlerin içinde vergi bilgisizliği yer almaktadır. Bu vergi yükü çok olan işletme sahiplerinde özellikle teknoloji ve teknolojik aygıtlar kullanılarak farkındalık oluşturulmaya ve vergi algısının olumlu yönde olmasına katkı sağlayabilir (Gangl, Hofmann ve Kirchler, 2015). Ancak çalışma vergi değişikliklerinin yeterince takip edilmediğini ortaya koymaktadır.

Bu durum, bireylerin vergiyle ilgili bilgi edinme süreçlerinde daha çok dolaylı ve popüler medya kanallarına yöneldiğini, resmi ve doğrudan bilgi kaynaklarının yeterince tercih edilmediğini göstermektedir. Vergi bilinci ve şeffaflık açısından bu tercihlerin, bireylerin vergi sistemine dair algılarında yüzeysel ya da eksik bilgilerle şekillenme riskini taşıdığı söylenebilir.

Katılımcıların Vergi Ödeme Nedenleri Üzerinden Vatandaşlık Bilinci ve Sosyal Sorumluluk Bağlamında Vergi Uyumunun İncelenmesi: Katılımcıların %46,2'si vergi ödeme nedenleri arasında vergiyi bir vatandaşlık görevi olarak görmektedir. %43,5'i vergiyi, yasal bir zorunluluk olduğu için ödediğini ifade etmiştir. Vergilerinin kamusal hizmet olarak geri döndüğü düşünen katılımcıların oranı %8,4'tür. %0,6'sı vergiyi siyasi iktidara bağlılık nedeniyle ödediğini beyan etmiştir. %1,3'ü ise dini inançları gereği vergi ödemeyi tercih ettiğini ifade etmiştir.

Vergi bilinci daha çok vatandaşlık bilinci ile ortaya çıkarak vergi algısını olumlu yönde etkileyecektir (Kirchler, 2007). Katılımcıların cevaplarına bağlı olarak; vergiyi vatandaşlık görevi olarak görenlerin, vergi bilinci farkındalığının olduğunu, yasal zorunluluk olarak görenlerin sosyal sorumluluk sahibi olduğunu, kamu düzeni için ödeyenlerin devlete karşı bağlılığını, bu durum vergiyi ödemede sadece cezaların yaptırımını olmadığı, bireylerin vergi algısının olumlu olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür. Ayrıca siyasi bağlılık ve dini inançlardan dolayı vergi ödeyenlerin düşük bir oranda olması, vergi algısı motivasyonunun vatandaşlık bilinci olması gerektiği düşünülebilir.

Katılımcıların büyük çoğunluğunun vergiyi ya bir vatandaşlık görevi (%46,2) ya da yasal bir zorunluluk (%43,5) olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Bu durum, vergiye gönüllü uyumun oldukça yüksek bir bilinç düzeyine dayandığını ve cezai yaptırımların ötesinde toplumsal sorumluluk ve hukuk devleti anlayışıyla ilişkilendirildiğini göstermektedir. Vergiyi kamu hizmetlerinin finansmanı olarak görenlerin düşük oranı (%8,4) ise kamu harcamalarının görünürlüğü ve şeffaflığı konusundaki algı eksikliğine işaret edebilir. Bu

sonuçlar, vergi bilincinin güçlenmesi için vatandaşlık temelli yaklaşımların daha etkili olabileceğini ortaya koymaktadır.

3.9.2.2. Katılımcıların Vergi dememe Gerekçeleri ile İlgili Yüzdesel Dağılımı

Vergi oranlarının yüksek olması vergi dememede en büyük sebep olarak %59,2'lik bir oran ile birinci sırada yer almaktadır. Vergi bilincinin ve vergi ahlakının eksikliği, %18,4 ile ikinci sırada yer alırken, verginin gerekliliğinin kamuoyuna anlatılamaması ise %ise %7,3 ile üçüncü sıradadır. şekli yükümlülüklerin fazla olması %7,8'lik bir orana sahipken, yapılması gereken vergi reformlarının yapılmamasının %5,7 gibi bir oranla vergi ödememe nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Son olarak ödenen vergilerin hizmet olarak geri dönmemesi, katılımcıların %1,7'si tarafından ileri sürülmüştür.

Elde edilen bulgulardan yola çıkararak, mükelleflerin vergi ödememe nedenlerinin başında vergilerin yüksekliği gelmektedir. Bu durum kişilerin vergi ödemedeki tutum ve davranışlarını büyük ölçüde etkilemektedir. Vergi bilinci ve vergi ahlakının eksikliğine verilen cevaplar ise toplumun belirli bir kesiminde vergi bilincinin oluştuğunu göstermekte, devletin vergiyi anlatamaması ise vergi uyumunu etkileyen diğer faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumun ödediği vergiye oranla aldığı hizmetleri az bulması vergiye yönelik algıyı olumsuz yönde etkilemekte, bu durum ise vergi ödeme isteğinin değişmesini ve vergi reformlarının yapılmasının bir zorunluluk olduğunu ortaya koymaktadır (Kirchler, 2007).

Katılımcıların vergi ödememe gerekçeleri incelendiğinde, en ne çıkan nedenin ekonomik temelli olduğu görülmektedir. Bu durum, bireylerin vergi yükünü adil bulmadığını ve mevcut gelir düzeyleriyle orantısız bir baskı hissettiklerini göstermektedir. Bununla birlikte, toplumsal ve bireysel düzeyde vergiye dair bilinç eksikliği de önemli bir sorun alanı olarak öne çıkmaktadır. Verginin topluma geri dönüşünün yeterince görünür olmaması ve devletin bu konuda etkili iletişim kuramaması, vatandaş-devlet ilişkilerinde güven sorununa işaret etmektedir. Ayrıca, vergi sistemiyle ilgili yapısal ve bürokratik engellerin de mükelleflerin uyum davranışını olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır. Bu bulgular, sadece oranlara değil aynı zamanda vatandaşın algısına ve deneyimine dayalı olarak şekillenen çok boyutlu bir vergi sorunsalına işaret etmektedir. Vergi sisteminin daha şeffaf, anlaşılır ve adil hale getirilmesi, hem gönüllü uyumu hem de genel vergi ahlakını güçlendirecek önemli bir adım olacaktır.

3.9.2.3. Katılımcıların Vergi Harcamalarının Alanlara Göre Dağılımına İlişkin Tercihleri Üzerinden Kamu Hizmeti Algıları Ve Şeffaflık Beklentileri

Katılımcıların büyük bir kısmı (%44,8) vergilerin eğitim için harcanmasını istememektedir. Takibinde ise Sağlık hizmetleri (%28,2), sosyal yardımlar % 12, savunma harcamaları %8,9 altyapı ve ulaştırma yatırımları %4,6 oranında yatırım yapılmasını düşünen katılımcı bulunmaktadır. Tüm alanların eşit şekilde harcanmasını isteyenler ise sadece %0,8 gibi orana sahiptir.

Elde edilen bulgular göstermektedir ki kamu harcamalarının eğitim, sağlık gibi yatırımların yapılmasının istenmesinin nedeni, vergilerin bireysel hizmetlerde kullanılıp hemen kamu hizmetine dönüşmesi olabilir. Vergi bilincinin yüksek olduğu toplumlar vergileri kamu hizmeti ile örtüştürerek şeffaf olmasını talep etmektedir (Torgler, 2007). Eğitim ve sağlık gibi yatırımların istenmesi sadece bireysel değil, toplumun da refahının düşünüldüğünü ortaya koymaktadır.

Savunma, altyapı-ulaştırma ve sosyal yardımlar gibi alanlar daha düşük oranlarda belirtiliyor ve özellikle savunma sanayi gibi günlük yaşamı etkilemeyen ve dönemsel olarak ortaya çıkan yatırımlara sıcak bakılmadığı ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni ödenen vergilerin hemen ortaya çıkması ve somut bir şekilde kamu hizmetlerine yansımalarının istenmesidir (Frey ve Torgler, 2007). Bu durum, vergi gelirlerinin kullanıldığı hizmete göre, mükelleflerin vergi algısı üzerinde olduğunu ortaya koymaktadır.

Katılımcıların vergilerin harcanmasını istedikleri alanlara yönelik tercihleri, bireylerin vergi algılarında doğrudan fayda beklentisinin etkili olduğunu göstermektedir. Eğitim ve sağlık gibi, doğrudan ve kısa vadede hissedilebilen kamu hizmetlerinin ön plana çıkması, bireylerin ödedikleri vergilerin somut ve gündelik hayatlarına dokunan hizmetlerle ilişkilendirilmesini arzuladıklarını ortaya koymaktadır. Bu da vergi bilincinin, kamu hizmetlerinden alınan tatminle doğrudan bağlantılı olduğunu göstermektedir.

Savunma, altyapı ve sosyal yardımlar gibi daha dolaylı ya da uzun vadeli faydaları olan harcama alanlarının geride kalması ise, bireylerin vergilerin görünür ve bireysel faydaya dönüşmesini önceliklendirdiği sonucuna ulaşabilmektedir. Özetle, bu tablo vatandaşların vergiye dair güven duygusunu ve vergilerin kullanımındaki şeffaflık beklentisini yansıttığı gibi, kamu harcama politikalarının toplumun önceliklerine göre şekillendirilmesinin vergiye gönüllü uyumu artırabileceğine işaret etmektedir.

3.9.3. Katılımcıların Vergi Politikaları ve Uygulamalarına Yönelik Tutumların Ölçümü

Vergi politikaları ve uygulamalarına yönelik tutumların ölçümü, bireylerin vergi sistemine ilişkin algı, memnuniyet ve davranışlarını anlamak açısından önem taşımaktadır. Çalışmanın bu başlığı altında, katılımcıların vergi politikaları, vergi hizmetleri ve vergi ile ilgili çeşitli uygulamalara ilişkin tutumları sistematik olarak değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler, vergi sistemine yönelik olumlu ya da olumsuz yaklaşımların belirlenmesine ve bu yaklaşımların hangi alanlarda yoğunlaştığının tespitine olanak sağlamaktadır.

Tablo 12’de katılımcıların çeşitli vergi politikaları, hizmetlere erişim ve vergi ile ilgili tutumlarına verdikleri yanıtları analiz edilmiştir. Analizin amacı, yanıtların hangi alanlarda ve ne ölçüde ortaya çıktığını belirleyerek, katılımcıların memnuniyetsizlik, bilgi eksikliği, olumlu veya olumsuz algılarını tespit etmektir. Böylece, vergi sistemi ve uygulamalarına yönelik farklı boyutlardaki olumsuz tutumların kapsamı ve yaygınlığı değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Soru	Evet (n)	Evet (%)	Hayır (n)	Hayır (%)
Mevcut vergi politikalarını beğeniyor musunuz?	236	%19,9	949	%80,1
Zaman zaman çıkarılan vergi aflarını doğru buluyor musunuz?	570	%48,1	615	%51,9
GİB sitesinden istediğiniz bilgilere rahatlıkla ulaşabiliyor musunuz?	856	%72,2	329	%27,8
Vergi dairesiyle iletişiminizden memnun musunuz?	866	%73,1	319	%26,9
Vergi dairesi çalışanlarıyla problem yaşadınız mı?	143	%12,1	1042	%87,9
Alo Maliye hattını daha önce duydunuz mu?	505	%42,6	680	%57,4
Alo Maliye hattını daha önce aradınız mı?	101	%8,5	1084	%91,5
Vergi kaçakçılığı sizce hırsızlıkla eşdeğer midir?	1116	%94,2	69	%5,8
Mali olarak güçlü bir devlet için verginizi zamanında öder misiniz?	1136	%95,9	49	%4,1
Her harcamadan sonra fiş/fatura alır mısınız?	1078	%91,0	107	%9,0
Vergi sistemindeki değişiklikleri kolayca takip edebiliyor musunuz?	731	%61,7	454	%38,3

Tablo 12: Katılımcıların Vergi Politikalarına, Uygulamalara ve Hizmetlere Yönelik Tutumlarına İlişkin Analizler

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.9.3.1. Katılımcıların Mevcut Vergi Politikalarına Yönelik Memnuniyet Durumu

Tablo 12’de göre katılımcıların %80,1’i (n=949) “Mevcut vergi politikalarını beğeniyor musunuz?” sorusuna "Hayır" yanıtını verirken, yalnızca %19,9’u (n=236) mevcut vergi politikalarını beğendiğini belirtmiştir. Bu sonuç, genel olarak katılımcılar arasında vergi politikalarına yönelik olumsuz bir algının baskın olduğunu göstermektedir. Vergi politikalarının bireyler üzerindeki ekonomik etkileri, adalet algısı ve vergi yükü gibi unsurların bu algının oluşmasında etkili olabileceği düşünülmektedir.

Vergi uygulamalarının toplumda olumsuz algılanması, vergi algısını etkileyen faktörlerden biri olup, gönüllü vergi uyumunu yüksek derecede düşürebilmektedir. Vatandaşların vergi sistemine adil olarak baktıklarında ve vergi sistemine güven duyduklarında, vergi algıları olumlu yönde değişmektedir (Torgler (2007). Benzer bir şekilde Feld ve Frey (2007) yaptıkları çalışmada, şeffaf, adil ve toplum yararına hizmetlerin olduğu algısı vergiye uyumu arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Vergi uygulamalarının beğenilmemesi dikkate alındığında, karar vericilerin vergilerin toplanması, kullanılması süreçlerinin daha şeffaf ve daha adil uygulamalara yönelmesi gerektiği ve bunun sonucunda bireylerin vergiye karşı tutumlarının olumlu yönde değişeceği düşünülmektedir. Bu bulgular, toplumda vergi politikalarına yönelik, ciddi bir memnuniyetsizlik olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun mevcut vergi politikalarını beğenmemesi, vergi sistemine dair adalet, şeffaflık ve güven eksikliği algısının yaygın olduğunu göstermektedir. Bu durum, yalnızca vergiye karşı bireysel tutumları değil, aynı zamanda gönüllü vergi uyumunu da olumsuz etkileyebilir. İnsanların kendilerini sistemin dışında hissetmesi ya da ödediği vergilerin adil bir biçimde toplandığına ve toplum yararına kullanıldığına ikna olmaması, vergiye karşı direnç veya kayıtsızlık geliştirecektir. Dolayısıyla, Tablo 18’de yer alan bu sonuç, politika yapıcılar açısından önemli bir uyarı niteliğindedir. Vergi politikalarının daha kapsayıcı, adil ve anlaşılabilir hale getirilmesi; vatandaşların vergilendirme sürecine dair bilgilendirilmesi ve vergi gelirlerinin kullanımında görünürlük sağlanması, vergi algısını iyileştirerek kamuoyu desteğini artırabilir. Bu durumun da uzun vadede daha sürdürülebilir ve gönüllü bir vergi uyumu ortamı oluşturması beklenmektedir.

3.9.3.2. Katılımcıların Vergi Aflarına Yönelik Görüş Dağılımı

Katılımcılara yöneltilen “Zaman zaman çıkarılan vergi aflarını doğru buluyor musunuz?” sorusuna verilen cevaplar, vergi aflarına yönelik vatandaşlar arasında ortak bir düşünce birliğinin olmadığını göstermektedir. Şu kadar ki Marmara Bölgesi’ndeki katılımcıların %48,1’i zaman zaman çıkarılan vergi aflarını doğru bulduğunu, %51,9’u ise doğru bulmadığını ifade etmiştir. Katılımcıların cevapları neredeyse ikiye bölünmüştür, ancak hafif bir çoğunluk vergi aflarına olumsuz bakmaktadır.

Vergi aflarına karşı olumsuz bakış, vatandaşların adalet algısını zedelemesinden dolayı ortaya çıkabilmektedir. Vergisini düzenli ve kanunlara uygun bir şekilde ödeyenlerin, vergiye bakışını olumsuz yönde etkilediğini ve vergi ahlakını olumsuz yönde etkilediği düşünülmektedir (Brondolo, 2009). Diğer taraftan vergi aflarına olumsuz bakan vatandaşlar özellikle ekonomik kriz ve çalkantılı dönemlerde, işletmelerin ve bireylerin maddi olarak rahatlaması açısından vergi aflarını işlevsel olarak algılayabilmektedir. Ancak bununla birlikte her ne kadar vergi afları kısa vadede vergi gelirlerini arttırdığı görülsede uzun vadede ise vergi algısı olumsuz yönde etkilenmektedir (Alm, 2012). Bu durum vergi aflarına toplumun bakış açısının biraz karmaşık olduğunu ortaya koymaktadır ve bu durum dikkat edilmezse kısa vadede vergi gelirlerini artırabilmektedir. Ancak vergi afları uzun vadede vergi algısını olumsuz yönde etkileyebilir. Bu nedenle vergi affı politikaları, karar vericiler tarafından titizlikle incelenmeli ve vergi algısını olumsuz yönde etkileyen unsurları çıkararak, bu işlemi yapmaları daha etkin politika sonuçları ortaya çıkaracaktır.

Anket sonuçlarına göre katılımcıların vergi aflarına yönelik yaklaşımının neredeyse eşit şekilde dağılması, bu konuda toplumda ciddi bir görüş ayrılığı olduğunu göstermektedir. Bu durum, vergi aflarının toplum nezdinde hem bir çözüm aracı hem de adaletsizlik unsuru olarak algılandığını ortaya koymaktadır. Vergi aflarını doğru bulan kesim, ekonomik zorlukların yaşandığı dönemlerde borçların yeniden yapılandırılması yoluyla bir nefes alma fırsatı olarak görmektedir. Ancak diğer kesim ise vergilendirmeye ilgili ödevlerine zamanında ve düzenli şekilde uyan mükellefler açısından, bu uygulamaların adalet duygusunu zedelediğini düşünmektedir. Bu ikilem, vergi affının hem mali hem de psikolojik etkilerinin dikkatle tartışılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, vergi aflarının sadece geçici mali hedeflerle değil, toplumsal vergi algısını zedelemeyecek, şeffaf ve gerekçelendirilmiş politikalarla uygulanması; uzun vadeli vergi

uyumu açısından daha sağlıklı sonuçlar doğuracaktır. Aksi halde, bu tür uygulamalar dürüst mükellefler nezdinde “cezalandırıcı” bir algı oluşturmaları beklenmektedir.

3.9.3.3. Katılımcıların Gelir İdaresi Başkanlığı Sitesinden Bilgi Alımına Yönelik Memnuniyet Durumu

Katılımcıların “GİB sitesinden istediğiniz bilgilere rahatlıkla ulaşabiliyor musunuz?” sorusuna verdiği yanıtlar, Gelir İdaresi Başkanlığı internet sitesinin mükellefler açısından önemini ortaya koymaktadır. Katılımcıların %72,2’si Gelir İdaresi Başkanlığı sitesinden istedikleri bilgilere rahatlıkla ulaşabildiklerini belirtmiştir. Buna karşın, %27,8’i bu hizmetten memnun kalmamış ve bilgiye ulaşmanın zorluğuna dikkat çekmiştir. Bu sonuç, Gelir İdaresi Başkanlığı’nın dijital platformlarını genel olarak etkili kullandığını ancak yine de bir kısım kullanıcı için bu platformların verimli olmadığına işaret etmektedir.

Luttmer ve Singhal (2014), dijital kanallardan hızlı bilgi almanın vergi algısını olumlu yönde etkilemesine büyük katkı sağladığını hızlı ve etkili bir şekilde bilgiye ulaşmanın önemli olduğunu belirtmektedir. Başka bir açıdan bakıldığında günümüz koşullarında dijital platformları ve teknolojik altyapıları geliştirerek devletin bütün alanlarda hizmet vermesi mükelleflerin devlete bakış açısını ve vergi algısını da olumlu yönde etkileyebilmektedir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu, Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB) sitesinden bilgiye rahatlıkla ulaştığını belirtse de önemli bir kesim hala erişimde sorun yaşadığını ifade etmektedir. Bu durum, GİB’in dijital altyapısının genel anlamda işlevsel olduğunu gösterse de kullanıcı dostu arayüz ve içerik erişilebilirliği konusunda iyileştirmelere ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır. Dijital kanalların etkin kullanımı, vatandaşın devlete olan güvenini ve vergiye bakışını olumlu yönde etkileyebilir. Bu nedenle bilgiye hızlı, sade ve anlaşılır şekilde ulaşımın sağlanması vergi algısının güçlenmesine katkı sağlayacaktır.

3.9.3.4. Katılımcıların Bağlı Bulunan Vergi Dairesi ile İletişimden Memnuniyet Durumu

Katılımcıların “Vergi dairesiyle iletişiminizden memnun musunuz?” sorusuna %73,1’i, bağlı oldukları vergi dairesiyle iletişimlerinden memnun olduklarını belirtirken, %26,9’u memnuniyet duymadığını ifade etmiştir. Bu veri, vergi dairelerinin iletişimde genel

olarak başarılı olduğunu, ancak yine de bazı alanlarda (bunlar tespit edilerek sorunun ne olduğu araştırılmalı) iletişim süreçlerinde eksiklikler ve zorluklar yaşandığını göstermektedir.

Vergi algısının önemli faktörlerinden biri de iletişimdir. Yapılan çalışmalar, vergi dairelerinin mükelleflerle etkili bir iletişim içinde olmalarının, vergilendirme süreçlerinin şeffaf olmasının ve mükellefin güveninin kazanılmasının vergi algısının olumlu yönde olmasına yardımcı olduğunu ortaya koymaktadır (Kirchler, 2007). Vergi uygulamalarına olumlu vergi algısı bakışı, vergiye uyumun artırılmasına yardımcı olacağı gibi, vergi dairelerinin etkili iletişim içinde olmaları, iletişim stratejilerinde yenilikçi ve etkileşimli yöntemlere yer vermesi, vergi mükelleflerinin daha fazla güven duymasına olanak tanıyacaktır (Frey & Torgler, 2007).

“Vergi dairesiyle iletişiminizden memnun musunuz?” sorusuna verilen cevaplar, vergi dairelerinin genel anlamda başarılı iletişim kurduğunu, fakat bazı birimlerde iyileştirme gerektiren sorunların olduğunu göstermektedir. Etkili iletişim, vergi algısını olumlu yönde etkileyerek mükelleflerin devlete olan güvenini artırmaktadır. Bu nedenle vergi dairelerinin iletişim süreçlerini geliştirmesi ve daha interaktif yöntemler kullanması, vergi uyumunu ve memnuniyetini yükseltecektir.

3.9.3.5. Katılımcıların Vergi Dairesi Çalışanlarıyla Yaşanan Problemler Hakkında Görüş Durumu

Anket çalışmasında “Vergi dairesi çalışanlarıyla problem yaşadınız mı?” sorusuna cevap veren katılımcıların %87,9'u, vergi dairesi çalışanlarıyla herhangi bir problem yaşamadıklarını belirtirken, %12,1'i vergi dairesi çalışanlarıyla problem yaşadığını ifade etmiştir. Bu sonuç, vergi dairesi çalışanlarıyla mükelleflerin, genel olarak olumlu bir iletişim prensibinin olduğunu, ancak yine de az da olsa bazı bireyler için bürokratik zorluklar veya iletişim problemleri yaşandığını göstermektedir.

Vergi dairesi çalışanlarıyla yaşanan sorunlar, vergi uyumuna olumsuz etki edebilir. Eğer birde vergi mükellefleri, bürokratik engellerle veya mükelleflere karşı hatalı işlem ve iş yapıldığında, bu durumu adalet ve güven eksikliği olarak mükelleflerde ortaya çıkabilir (Kirchler, 2007). Bu gibi durumlar, vergi uygulamalarına olan itibarı düşürür ve vergi algısına olumsuz tesir eder. Frey ve Torgler (2007) buna benzer deyimle, vergi dairesinde

yaşanan olumsuzlukların, vergi uyumunu ve toplumda vergiye karşı duyulan güveni olumsuz etkileyebileceğini ifade etmektedir.

“Vergi dairesi çalışanlarıyla problem yaşadınız mı?” sorusuna katılımcıların verdikleri cevaplar sonucunda , genel olarak olumlu bir iletişim ortamı olduğunu göstermektedir. Ancak bununla birlikte küçük bir kesimde yaşanan olumsuz deneyimlerin vergi algısını ve uyumunu olumsuz etkileyebileceği açıktır. Vergi dairesi çalışanlarının müşteri hizmetleri alanında eğitilmesi ve mükelleflere daha samimi, yardımcı bir yaklaşım benimsemeleri, bu sorunların azaltılmasına ve vergi sistemine olan güvenin artmasına katkı sağlayacaktır.

3.9.3.6. Katılımcıların Alo Maliye Hattı Hakkında Bilgi Sahipliği Durumu

Katılımcılardan “Alo Maliye hattını daha önce duydunuz mu?” sorusuna %42,6’sı daha önce Alo Maliye Hattı’nı duydıklarını belirtirken, %57,4’ü ise bu hattı daha önce duymadığını ifade etmiştir. Bu sonuç, katılımcıların çoğunluğunun Alo Maliye Hattı hakkında herhangi bir bilgi sahibi olmadığını göstermektedir.

Ayrıca bu gibi hizmetler, vergileme süreçlerinin şeffaf bir hale gelmesine ve vergiye olan bilincin artmasında stratejik bir öneme sahiptir. Başka bir açıdan bakıldığında, hizmete erişim ve erişebilirliğin artması, daha fazla mükellefe ulaşılması da demektir. Vergi mükelleflerinin doğru zamanda ve doğru bilgi almasının vergi algısına etkisi olumlu olan faktörlerdendir (Torgler, 2007, Frey ve Torgler 2007). Alo Maliye Hattı gibi hizmetler, hızlı ve çabuk bilgi alan kanalı, soruları yanıtlayan ve sorunları çözen bir iletişim kanalı olarak, vergi algısı üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Fakat verilere göre hattın yeteri kadar duyurulmaması bilgiye erişimde eksikliğe, hizmetin ise işlevsel olmamasına sebep olabilir. Alo Maliye Hattı hizmetinin tanıtılarak daha işlevsel hale getirilmesi bireylerin vergi algısını olumlu yönde etkileyebileceğini söylemek mümkündür.

3.9.3.7. Katılımcıların Alo Maliye Hattı’nı Kullanma Durumu

Katılımcıların %91,5’i, Alo Maliye Hattı’nı daha önce hiç aramadığını belirtirken, katılımcıların yalnızca %8,5’i bu hattı aradığını ifade etmiştir. Bu sonuç, Alo Maliye Hattı’nın sınırlı bir kullanıcı kitlesine sahip olduğunu ve çoğu kişinin bu hizmeti aktif olarak kullanmadığını göstermektedir. Bu durum, hattın kullanımının sınırlı olduğunu ve hizmetin yeterince tanıtılmadığını göstermektedir. Vergi mükellefleri için bilgi ve

danışmanlık hizmetlerine erişim önemliyken, bu tür hatların daha etkin tanıtılması ve erişilebilirliğinin artırılması, vergi bilinci ve adalet algısının güçlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

Vergi mükellefleri için, vergi konusunda bilgi danışmanlık ve bu hizmetleri almak çok önemli bir durumdur. Ancak yapılan hizmetin mükellefler tarafından bilinmediği bu hizmetin tanıtımının yeterince bilinmediği durumlarda, mükelleflerin bu hizmetlerden yeterince faydalanamamasına ve faydalananların oranının çok düşük olmasına neden olabilir. Vergi bilinci ve vergide adalet algısını oluşturma aşamasında, kişilerin vergi dairesi ile iletişiminin önemi vurgulanmaktadır (Torgler (2007); (Alm (2012)).

3.9.3.8. Katılımcıların Vergi Kaçakçılığını Hırsızlık Olarak Görme Durumu

Katılımcıların %94,2'si vergi kaçakçılığını hırsızlık olarak görmesi vergi kaçakçılığına karşı toplumda ciddi bir tepki olduğu söylenebilir. “Vergi kaçakçılığı sizce hırsızlıkla eşdeğer midir?” sorusuna verilen yanıtlar, verginin sadece hukuki bir suç olmadığını, aynı zamanda toplum tarafından da bir norm haline geldiği ve bir ahlaki suç olduğu ortaya çıktığını göstermektedir. Vergiye ilişkin bu bakış açısı toplumsal kuralların güçlü olduğunu göstermektedir.

Andreoni, Erard ve Feinstein (1998) çalışmalarında, vergi algısının önemini vurgulayarak vergi sadece cezai yaptırım ile değil, bununla birlikte toplumsal kuralların ve bazı etik değerlerin içleştirilerek vergi ödediğini ifade etmiştir. Bu çalışmaya göre vergi suçu sadece yasa dışı olmasının yanında ,toplumsal olarak da bir ahlak suçu kabul edilmektedir. Bizim çalışmamızda Marmara Bölgesi’nden alınan verilerden yola çıkarak, toplumda vergi kaçakçılığının hem hukuki hem de ahlaki bir problem olarak görüldüğünü ifade etmek mümkündür.

Katılımcıların %94,2'sinin vergi kaçakçılığını hırsızlık olarak görmesi, bölge toplumunda vergi kaçakçılığına karşı güçlü bir ahlaki ve hukuki tepkinin var olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu yüksek oran, verginin yalnızca devletin aldığı bir yükümlülük veya cezai yaptırımlarla ilişkilendirilen bir zorunluluk olmadığını, aynı zamanda toplum içinde güçlü bir etik ve normatif anlam taşıdığını göstermektedir. Vergi kaçakçılığının “hırsızlık” olarak algılanması, vergiyi toplumsal sözleşmenin temel unsurlarından biri olarak gören bir bilinç düzeyinin mevcut olduğunu işaret eder. Bu

bilinç, vatandaşların sadece cezadan korktukları için değil, aynı zamanda toplumsal adalet ve etik değerlere bağlılıkları nedeniyle vergi ödemeyi kabul ettiklerini ortaya koyar.

Vergi ödeme davranışlarının şekillenmesinde sadece yasal düzenlemeler değil, sosyal normlar, etik değerler ve toplumsal onay da büyük rol oynar Tosuner ve Demir (2007). Vergi algısının temelinde cezai yaptırımlar kadar toplumsal normların ve etik değerlerin içselleştirilmesi de yer almaktadır. Çalışmamızda elde edilen bulgular, bu teorik yaklaşımla uyumlu olarak, vergi kaçakçılığının hem hukuki hem de ahlaki bir suç olarak kabul edildiğini göstermektedir. Böylece, bölge toplumunda vergi kaçakçılığına yönelik bu güçlü ahlaki duruş, vergi sistemine olan güvenin ve toplumsal uyumun sağlanmasında kritik bir unsur olarak değerlendirilebilir. Öte yandan, bu sonuç aynı zamanda vergi kaçakçılığıyla mücadelede cezai yaptırımların yanında toplumsal bilinçlendirme ve etik değerlerin güçlendirilmesi gerektiğini de vurgulamaktadır. Vergi kaçakçılığının hırsızlık olarak algılanması, bireylerin kendi davranışlarını kontrol etmeleri ve toplumun genelinde vergiye uyumu artıracak sosyal mekanizmaların etkinliğini artırması gerektiğini göstermektedir. Bu nedenle, devletin vergi politikalarını oluştururken sadece ekonomik ve hukuki düzenlemelere değil, aynı zamanda eğitim, farkındalık artırma ve etik değerlerin toplumsal bazda yaygınlaştırılmasına da önem vermesi gerekmektedir. Sonuç olarak, katılımcıların vergi kaçakçılığını hırsızlık olarak görmesi, bölge toplumunun, vergiye karşı yüksek düzeyde ahlaki ve sosyal sorumluluk bilincine sahip olduğunu, vergi kaçakçılığının sadece bireysel bir suç değil, aynı zamanda toplumsal düzeni ve adaleti zedeleyen ciddi bir problem olarak algılandığını ortaya koymaktadır. Bu algı, vergi uyumunu artırmak ve vergi gelirlerini sürdürülebilir kılmak adına güçlü bir temel teşkil etmekte, vergi politikalarının başarıyla uygulanmasında önemli bir sosyal sermaye olarak değerlendirilebilir.

3.9.3.9. Katılımcıların Mali Olarak Güçlü Bir Devlet İçin Vergi Ödemeye İlişkin Tutumları

Katılımcılar “Mali olarak güçlü bir devlet için verginizi zamanında öder misiniz?” sorusuna %95,9 oranında, mali açıdan güçlü bir devlet için vergisini ödemeyi kabul edeceğini ifade etmiştir. Katılımcıların yalnızca %4,1 hayır demiştir.

Vergi ödeme isteği sadece kanuni bir zorunluluk değil, finansal olarak da güçlü olacak devlet için mükelleflerin kamu harcamalarına katkıda bulunması olarak

algılanabilmektedir. Ortaya çıkan bu sonuç, devlete olan bağlılığı da bir nebze ortaya koymaktadır. Vergi algısını etkileyen faktörlerden biride devlete bağlılık ve sosyal sorumluluk bilincidir. Bu durum Alm (2019) tarafından ifade edilen ahlaki motivasyon ve kurumsal güven ile örtüşmektedir. Çalışmada vergi ödemeleri sadece cezai yaptırım ya da zorunluluk olarak değil, toplumun sürdürülebilirliğine katkı sağlamak amacı ile ödendiğini belirtmiştir.

Katılımcıların büyük çoğunluğunun vergisini zamanında ödemeyi kabul etmesi, vergi ödemeyi sadece yasal bir zorunluluk değil, aynı zamanda devletin gücüne ve toplumsal sürdürülebilirliğe olan bağlılığın ifadesi olarak gördüğünü göstermektedir. Bu durum, bireylerin vergiye karşı ahlaki bir sorumluluk ve kurumsal güven temelinde hareket ettiğini ortaya koyarak, vergi uyumunda sadece yaptırımların değil, içsel motivasyonların da kritik önemde olduğunu vurgulamaktadır.

3.9.3.10. Katılımcıların Fiş/Fatura Alma Alışkanlıklarına Göre Durumu

Katılımcıların %91'inin her harcamadan sonra fiş veya fatura aldığı, yalnızca %9'unun bu alışkanlığa sahip olmadığını Tablo 18'den görülmektedir. Bu durum vatandaşların vergi kayıp-kaçaklarının önlenmesine yardımcı olduğunu ve vergi bilincine sahip olduğunu göstermektedir. Bu tutum içerisindeki bireylerin, vergi algısının ve devlete olan bakışın olumlu olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu tür davranışlar devletin, karşı sorumluluklarının ciddiyetini ve mali şeffaflık ilkesini desteklediklerini ortaya koyar. Ayrıca fiş/fatura alma özelliği, gönüllü vergi uyumunun önemli bir göstergesi olarak kabul edilmektedir (Torgler, 2007).

3.9.3.11. Katılımcıların Vergi Uygulamalarındaki Değişiklikleri Takip Etme Durumu

Katılımcıların %61,7'si "Vergi sistemindeki değişiklikleri kolayca takip edebiliyor musunuz?" sorusuna vergi uygulamalarındaki değişiklikleri kolay takip edebildiğini belirtirmiştir. Ancak 38,3'lük azımsanmayacak bir kesim bunun aksini beyan ederek vergi uygulamalarındaki değişiklikleri takip edemediğini ifade etmiştir. Bu bulgu bize Türk vergi sistemindeki değişikliklerin, toplum tarafından takip edilmediğini ya da kamuoyuna yeterince bilgi veya tanıtım yapılmadığını göstermektedir. Halkın vergi algısı, vergi sistemine duyduğu güvenle ilişkilidir (Yanık ve Doğan, 2022). Vergi sistemin değişmesi

ve bundan bilgi sahibi olunmaması, vergi algısını olumsuz etkileyebilir. Uluslararası ve ulusal çalışmalarda, vergi sisteminde yapılan değişikliklerin kamuya duyurulmasının, değişikliklerin anlamlı ve anlaşılır olmasının vergi uyumunu artırabileceği vurgulanmıştır (Naslia ve Yulianti, Y. 2024).

Katılımcıların önemli bir kısmının vergi sistemindeki değişiklikleri takip edememesi, bilgilendirme süreçlerinde eksiklik olduğunu ortaya koymaktadır. Vergi sistemine duyulan güvenin sürdürülebilirliği için sadece değişiklik yapılması değil, bu değişikliklerin açık, sade ve yaygın biçimde kamuya aktarılması büyük önem taşır. Aksi halde, sistem şeffaflığını yitirebilir ve bu durum vergi algısını zedeleyebilir.

3.9.4. Katılımcıların Vergi Algısına İlişkin Tutumların Ölçümü

Vergi algısına ilişkin tutumların katılımcı görüşleri doğrultusunda ölçülmesi, bireylerin vergiye yönelik düşünce ve hissettikleri duygusal tepkilerin, ortaya konması açısından önemlidir. Çalışmanın bu başlığı altında, katılımcıların vergiye dair genel değerlendirmeleri, vergi adaleti, vergi sorumluluğu ve vergiyle ilgili diğer tutumları detaylı şekilde analiz edilmiştir. Böylece, vergi algısının farklı boyutları katılımcı perspektifinden kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir.

Aşağıda yer alan Tablo 19'da katılımcıların vergiye ilişkin tutumlarını ölçmek amacıyla çeşitli ifadeler üzerinden görüşleri değerlendirilmiştir. Amaç, verginin etkin kullanımı, vergi kaçakçılığına karşı tutumlar, sosyal normlar ve bireysel vergi ahlakı gibi farklı boyutlarda katılımcıların düşünce ve davranış eğilimlerini ortaya koymaktır. Böylece, vergi algısının sosyal ve bireysel düzeydeki yansımaları sistematik biçimde analiz edilmiştir.

Cevap Seçenekleri	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
S.26 Devlet topladığı vergileri etkin ve verimli bir şekilde kullanıyor.	106 (n=106) 8,9%	138 (n=138) 11,6%	369 (n=369) 31,1%	211 (n=211) 17,8%	361 (n=361) 30,5%
S.27 Ödenmeyen vergiler kamu hizmetlerini aksatmaktadır.	436 (n=436) 36,8%	281 (n=281) 23,7%	262 (n=262) 22,1%	93 (n=93) 7,8%	113 (n=113) 9,5%
S.28 Çevremde birinin vergi kaçırdığını görürsem ihbar ederim.	596 (n=596) 50,3%	230 (n=230) 19,4%	224 (n=224) 18,9%	63 (n=63) 5,3%	72 (n=72) 6,1%
S.29 Çevremde birinin vergi kaçırdığını görsem bizzat kendim uyarırım.	585 (n=585) 49,4%	259 (n=259) 21,9%	186 (n=186) 15,7%	68 (n=68) 5,7%	87 (n=87) 7,3%
S.30 Yakın çevremde sürekli vergi kaçırıldığını ve kaçırانların yakalanmadığını bilmek, beni de vergi kaçırmaya teşvik eder.	113 (n=113) 9,5%	66 (n=66) 5,6%	105 (n=105) 8,9%	144 (n=144) 12,2%	757 (n=757) 63,9%
S.31 Vergi kaçırان kişiler toplum tarafından dışlanmalıdır.	472 (n=472) 39,8%	194 (n=194) 16,4%	278 (n=278) 23,5%	117 (n=117) 9,9%	124 (n=124) 10,5%
S.32 Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam.	813 (n=813) 68,6%	195 (n=195) 16,5%	88 (n=88) 7,4%	29 (n=29) 2,4%	60 (n=60) 5,1%

Tablo 13: Vergi Algısı ve Tutumlarına İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Frekans ve Yüzdesel Dağılım ve Analizleri (S.26–S.32)

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 13’de katılımcıların vergiye yönelik tutumlarını ve vergi davranışlarına ilişkin algılarını ölçmeye yönelik olarak hazırlanan, 26 ila 32 numaralı sorulara verdikleri yanıtların frekans ve yüzde dağılımları yer almaktadır. Tablo 13, katılımcıların devlete olan güven düzeyini, vergi kaçırma davranışına yönelik kişisel ve toplumsal yaklaşımlarını, ihbar ve müdahale eğilimlerini ortaya koymaktadır. Özellikle devletin vergi harcamalarındaki etkinliği, kamu hizmetlerinin aksaması, bireysel etik duruş ve

toplumsal dışlama gibi değişkenler üzerinden, vergi ahlakına ilişkin genel tutum eğilimleri gözlemlenebilir niteliktedir. Veriler, toplumun önemli bir kesiminin vergi kaçtırmaya karşı olumsuz bir tutum taşıdığını ve vergi ahlakını destekleyici yönde bir eğilim gösterdiğini işaret etmektedir.

3.9.4.1. Katılımcıların Devletin Topladığı Vergileri Etkin ve Verimli Kullanma Konusundaki Algısı

Katılımcıların “Devlet topladığı vergileri etkin ve verimli bir şekilde kullanıyor” sorusuna %30,5’i (n=361) "Kesinlikle Katılmıyorum" ve %17,8’i (n=211) "Katılmıyorum" yanıtını vererek toplamda %48,3’lük bir kesimin olumsuz bir görüş bildirdiği görülmektedir. Öte yandan, katılımcıların %31,1’i (n=369) tarafsız bir tutum sergileyerek "Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu durum, önemli bir kitlenin bu konuda kesin bir yargıya sahip olmadığını ve kararsız kaldığını göstermektedir. Olumlu görüş bildirenler arasında ise %11,6 (n=138) "Katılıyorum" ve %8,9 (n=106) "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu sonuçlar, devletin vergi gelirlerini etkin ve verimli kullanımı konusunda katılımcılar arasında genel bir memnuniyetsizlik olduğunu, ancak belirli bir grubun da bu konuda daha olumlu bir algıya sahip olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların %48,3’ü vergi gelirlerinin kullanılmasının uygun olmadığını ifade etmiştir. Bu durum kamu harcamalarının etkin ve verimli kullanılmasıyla ilgili olarak, vatandaşlara bilgi verilerek ikna edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Yavuz (2021) çalışmasında, Türkiye’de devletin yaptığı kamu harcamalarını ve toplumun vergi yükünü araştırdığı çalışmasında, vergi gelirlerinin etkin ve verimli kullanımı hakkında toplumun, endişeli olduğunu ve durumun vergi algısını olumsuz etkileyebileceğini vurgulamaktadır. Djuma (2019) tarafından yabancı öğrencilere yönelik yapılan bir diğer çalışmada ise vergilerin etkin ve verimli kullanılmasının vergi uyumunu teşvik ettiğini belirtmektedir. Ortaya çıkan bu veriler ışığında vergi sistemi içinde yer alan kamu harcamalarını etkin ve verimli kullanılması ve bu konuda kamu güveninin tesis edilmesi, vergilerin toplanma ve harcanma süreçlerinin şeffaf ve etkin bir şekilde yapılmasının önemini ortaya koymaktadır.

Katılımcıların neredeyse yarısının, devletin vergi gelirlerini etkin ve verimli kullanmadığına inanması, vergiye gönüllü uyumu ve kamuya duyulan güveni zedeleyen ciddi bir algı sorunu olduğunu göstermektedir. Bu durum, yalnızca mali yönetimle ilgili

değil, aynı zamanda devletin hesap verebilirlik ve şeffaflık düzeyiyle doğrudan ilişkili olduğu düşünülebilir. Harcamaların etkili biçimde yürütülmesiyle kalınmamalıdır. Aynı zamanda toplumun geniş kesimlerine anlaşılır ve ikna edici biçimde harcamalarla ilgili bilgiler aktarılmalıdır. Aksi takdirde vatandaşlar, vergi ödeme sorumluluğunu adil ve anlamlı bulmayabilir. Bu durumda, mükelleflerin vergi algısında kırılmalara yol açabilir. Etkin kamu harcamaları, sadece ekonomik değil aynı zamanda sosyal bir güven konusu olduğu politikacılar tarafından her zaman dikkate alınmalıdır.

3.9.4.2. Katılımcıların Ödenmeyen Vergilerin Kamu Hizmetlerine Etkisine Yönelik Algısı

Ödenmeyen vergilerin kamu hizmetlerini aksattığına ilişkin katılımcı görüşlerine göre, katılımcıların %36,8'i (n=436) "Kesinlikle Katılıyorum" ve %23,7'si (n=281) "Katılıyorum" yanıtını vererek toplamda %60,5'lik bir kesimin olumlu bir görüş bildirdiği görülmektedir. Öte yandan, katılımcıların %22,1'i (n=262) tarafsız bir tutum sergileyerek "Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu durum, önemli bir kitlenin bu konuda kesin bir yargıya sahip olmadığını ve kararsız kaldığını göstermektedir. Olumsuz görüş bildirenler arasında ise %7,8 (n=93) "Katılmıyorum" ve %9,5 (n=113) "Kesinlikle Katılmıyorum" yanıtını vermiştir. Bu sonuçlar, ödenmeyen vergilerin kamu hizmetlerinde aksamalara neden olabileceği yönünde katılımcılar arasında genel bir farkındalık ve duyarlılık olduğunu, ancak belirli bir grubun da bu konuda daha olumsuz ya da kararsız bir tutuma sahip olduğunu göstermektedir.

Elde edilen bulgular katılımcılar için kamunun sürdürülebilirliği ve devamlılığı bakımından vergilerin, olmazsa olmaz olduğuna dair güçlü bir vergi algısı olduğuna işaret etmektedir. Bu durum bireylerin vergi algısının yüksek olduğunu göstermektedir. Vergi algısının olumlu yönde yüksek olması devlet-vatandaş ilişkilerine katkı sağlamakta ve vergi uyumunu etkilemektedir (Alm & Torgler, 2021).

Katılımcıların %60,5'inin ödenmeyen vergilerin kamu hizmetlerini aksattığını düşünmesi, verginin kamusal fayda açısından toplum nezdindeki önemine dair güçlü bir bilincin oluştuğunu göstermektedir. Bu durum, vatandaşların vergiyi yalnızca bir yükümlülük değil, toplumsal hizmetlerin devamlılığının bir teminatı olarak gördüğüne işaret etmektedir. Vergiye dair bu farkındalık düzeyi, vergi algısının olumlu yönde şekillendiğini ve devletle kurulan sosyal sözleşmenin farkında olduğunu ortaya

koymaktadır. Böyle bir algı, hem gönüllü vergi uyumunu arttırması hem de vatandaş-devlet ilişkilerinin güçlenmesine katkı sağlaması beklenmektedir.

3.9.4.3. Katılımcıların Vergi Kaçıranları İhbar Etme Eğilimine Yönelik Tutumları

Katılımcıların çevresinde birinin vergi kaçırdığını görmesi durumunda ihbar etmesine ilişkin görüşlerine göre, katılımcıların %50,3'ü (n=596) "Kesinlikle Katılıyorum" ve %19,4'ü (n=230) "Katılıyorum" yanıtını vererek toplamda %69,7'lik bir kesimin olumlu bir görüş bildirdiği görülmektedir. Öte yandan, katılımcıların %18,9'u (n=224) tarafsız bir tutum sergileyerek "Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu durum, önemli bir kitlenin bu konuda kesin bir yargıya sahip olmadığını ve kararsız kaldığını göstermektedir. Olumsuz görüş bildirenler arasında ise %5,3 (n=63) "Katılmıyorum" ve %6,1 (n=72) "Kesinlikle Katılmıyorum" yanıtını vermiştir. Bu sonuçlar, vergi kaçırıcı bireylerin ihbar edilmesi konusunda katılımcılar arasında genel bir sorumluluk bilinci ve kamu yararına duyarlılık olduğunu göstermektedir. Ancak belirli bir grubun da bu konuda daha olumsuz ya da kararsız bir tutuma sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum vergi algısı ve vergi uyumunu sadece denetim ile değil, bireylerin vergi farkındalığına sahip olarak toplumsal bilinçle güçleneceğini ifade eden çalışmaları destekler niteliktedir.

Katılımcıların büyük çoğunluğunun vergi kaçırıcı birini gördüğünde ihbar etmeye istekli olması, toplumda vergiye yönelik güçlü bir ahlaki duruş ve sorumluluk bilincinin varlığına işaret etmektedir. Bu tutum, verginin yalnızca bir yasal yükümlülük değil, aynı zamanda toplumsal bir görev olarak da içselleştirildiğini göstermektedir. Vergi kaçakçılığına karşı duyarlılığın bu denli yüksek olması, devletin vergi toplama süreçlerinde sadece denetim ve yaptırıma değil, aynı zamanda toplumsal denetim mekanizmalarına da güvenebileceğini ortaya koymaktadır.

3.9.4.4. Katılımcıların Vergi Kaçıranları Bizzat Uyarmaya Yönelik Tutumları

Katılımcıların çevresinde birinin vergi kaçırdığını görmesi durumunda şikayet etmeden önce kendisinin uyarıda bulunup bulunmayacağı "Çevremde birinin vergi kaçırdığını görsem bizzat kendim uyarırım" sorusu ile araştırılmıştır. Sonuçlara göre, katılımcıların %49,4'ü (n=585) "Kesinlikle Katılıyorum" ve %21,9'u (n=259) "Katılıyorum" yanıtını vererek toplamda %71,3'lük bir kesimin olumlu bir görüş bildirdiği görülmektedir. Öte yandan, katılımcıların %15,7'si (n=186) tarafsız bir tutum sergileyerek "Ne Katılmıyorum Ne

Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu durum, önemli bir kitlenin bu konuda kesin bir yargıya sahip olmadığını ve kararsız kaldığını göstermektedir. Olumsuz görüş bildirenler arasında ise %5,7 (n=68) "Katılmıyorum" ve %7,3 (n=87) "Kesinlikle Katılmıyorum" yanıtını vermiştir.

Elde edilen bu bulgular vergi kaçırma olgusuna karşı toplumda bireysel bir tepki reflex verme konusunda olumlu bir davranış sergilediği, ancak belirli bir kesimin ise bu konuda çekimser ya da olumsuz bir algıya sahip olduğunu göstermektedir. Bireysel davranışların vergi gelirlerinde büyük öneme sahip olduğu daha önce bazı çalışmalarda belirtilmiştir (Alm ve Torgler, 2006, Taytak, 2016).

Elde edilen sonuçlar, toplumda vergi kaçırma karşı yalnızca kurumsal mekanizmaların değil, bireysel sorumluluk duygusunun da etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğunun, çevresindeki bir vergi ihlalini bizzat uyararak müdahale etmeye istekli olması, vergi bilincinin kişisel düzeyde içselleştirildiğini ve toplumsal normların bu yönde şekillendiğini göstermektedir. Bu tür bireysel tepkiler, gönüllü vergi uyumunu destekleyen sosyal denetim mekanizmalarının güçlendiğini göstermektedir. Ayrıca vatandaşların adil bir vergi sistemi için aktif rol üstlenmeye hazır olduğunu göstermesi açısından oldukça olumlu çıkarımlar sağlamaktadır.

3.9.4.5. Katılımcıların Yakın Çevrede Sürekli Vergi Kaçırılması Durumunun Kendi Vergi Davranışlarına Etkisine Yönelik Görüşleri

Katılımcıların yakın çevresinde sürekli vergi kaçırıldığını ve kaçırıcıların yakalanmadığını bilmenin kendilerini de vergi kaçırma teşvik edip etmeyeceğine ilişkin görüşleri “Yakın çevremde sürekli vergi kaçırıldığını ve kaçırıcıların yakalanmadığını bilmek, beni de vergi kaçırma teşvik eder” sorusuyla araştırılmıştır. Sonuçlara göre, katılımcıların %63,9’u (n=757) "Kesinlikle Katılmıyorum" ve %12,2’si (n=144) "Katılmıyorum" yanıtını vererek toplamda %76,1’lik bir kesimin olumsuz bir görüş bildirdiği görülmektedir. Öte yandan, katılımcıların %8,9’u (n=105) tarafsız bir tutum sergileyerek "Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu durum, önemli bir kitlenin bu konuda kesin bir yargıya sahip olmadığını ve kararsız kaldığını göstermektedir. Olumlu görüş bildirenler arasında ise %5,6 (n=66) "Katılıyorum" ve %9,5 (n=113) "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu sonuçlar, vergi kaçırma eyleminde çevresel etkenlerin sınırlanmasındaki nedeninin, belli bir sosyal gurubun bazı

sosyal normlardan yola çıkarak bu tür eylemleri meşrulaştırma eğiliminde olabileceğini göstermektedir (Wenzel, 2005).

Anket sonucuna göre, bireylerin büyük çoğunluğu çevresinde vergi kaçakçılığına tanıklık etseler dahi bu durumu örnek alarak benzer davranışlara yönelme eğilimi göstermediği anlaşılmaktadır. Bu tutum, sosyal çevredeki olumsuz örneklerle rağmen, bireysel etik değerlerin ve içselleştirilmiş bir vergi bilincinin güçlü olduğunu göstermektedir. Kişilerin adil vergi sistemine olan inancı ve kendi sorumluluklarına duyduğu bağlılık, vergiye gönüllü uyumu artıran önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Bu durum aynı zamanda, toplumun büyük bir kesiminin bireysel ahlaki normlar çerçevesinde hareket ettiğini ve devletle olan vergi ilişkisini kişisel bir sorumluluk alanı olarak gördüğünü ortaya koymaktadır.

3.9.4.6. Katılımcıların Vergi Kaçıranların Toplum Tarafından Dışlanması Gerektiğine Yönelik Tutumları

Katılımcıların vergi kaçırın kişilerin toplum tarafından dışlanmasına yönelik olarak "Vergi kaçırın kişiler toplum tarafından dışlanmalıdır" soru katılımcılara yöneltilmiştir. Sonuçlara göre, katılımcıların %39,8'i (n=472) "Kesinlikle Katılıyorum" ve %16,4'ü (n=194) "Katılıyorum" yanıtını vererek toplamda %56,2'lik bir kesimin olumlu bir görüş bildirdiği görülmektedir. Öte yandan, katılımcıların %23,5'i (n=278) tarafsız bir tutum sergileyerek "Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu durum, önemli bir kitlenin bu konuda kesin bir yargıya sahip olmadığını ve kararsız kaldığını göstermektedir. Olumsuz görüş bildirenler arasında ise %9,9 (n=117) "Katılmıyorum" ve %10,5 (n=124) "Kesinlikle Katılmıyorum" yanıtını vermiştir. Bu sonuçlar, vergi kaçırınlara yönelik yapılan cezai durumlara toplumun çoğu kesiminin desteklediği ve meşru gördüğünü fakat azımsanmayacak bir kitlenin de duyarsız olduğunu gözden kaçırmamak gerekmektedir. Toplumda verginin meşru görülmesi ve vergi kaçakçılığına tepki verilmesi vergi uyumunu olumlu yönde etkilemektedir (Kirchler, 2007).

Katılımcıların büyük bölümü vergi kaçırın bireylerin, sosyal yaptırımlarla karşılaşması gerektiği yönünde açık bir tavır sergilemektedir. Bu durum, vergiye gönüllü uyumun yalnızca yasal değil, aynı zamanda toplumsal bir norm olarak da benimsendiğini göstermektedir. Vergi kaçırmanın ahlaki bir sorun olarak değerlendirilmesi ve sosyal dışlanma ile cezalandırılması gerektiğine dair bu yaygın kanaat, bireylerin toplumsal

adalete ve kolektif sorumluluğa verdikleri önemi yansıtmaktadır. Ancak kararsız kalan ya da olumsuz yaklaşan kesim, sosyal normların her bireyde aynı etkiyi oluşturmadığı ve toplumsal baskının vergi ahlakı üzerindeki etkisinin sınırlı olabileceğini de düşündürmektedir. Bu bağlamda, toplumsal bilinç kadar, bireysel farkındalığın da sürekli desteklenmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

3.9.4.7. Katılımcıların İmkân Olsa Dahi Vergi Kaçırmama Eğilimine Yönelik Tutumları

Katılımcıların “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırman” görüşüne ilişkin cevaplar incelendiğinde, katılımcıların %68,6’sı (n=813) "Kesinlikle Katılıyorum" ve %16,5’i (n=195) "Katılıyorum" yanıtını vererek toplamda %85,1’lik bir kesimin vergi kaçırman konusunda güçlü bir tutum sergilediği görülmektedir. Öte yandan, katılımcıların %7,4’ü (n=88) tarafsız bir tutum sergileyerek "Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu durum, önemli bir kitlenin bu konuda kesin bir yargıya sahip olmadığını ve kararsız kaldığını göstermektedir. Olumsuz görüş bildirenler arasında ise %2,4 (n=29) "Katılmıyorum" ve %5,1 (n=60) "Kesinlikle Katılmıyorum" yanıtını vermiştir. Bu sonuçlar, toplumun büyük bir kesiminin vergi kaçırma girişiminde olmadığını ortaya koysa da bazı bireylerin bu konuda çok farklı bir tutum takındıkları görülmektedir. Diğer yandan takınılan bu tutum, kişilerin kişisel vergi kaçırma eylemine ahlaki bir duruş sergilememelerinin, sosyal sorumluluk ve vergi sistemine güvenin bir göstergesi olarak ortaya koymaktadır (Bello ve Danjuma, 2014)

Araştırma bulguları, vergi ahlakı açısından toplumda yüksek düzeyde gönüllü uyum eğiliminin bulunduğunu göstermektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun (%85,1) "Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırman" ifadesine olumlu yanıt vermesi, vergi ödemeyi yalnızca hukuki bir yükümlülük olarak değil, aynı zamanda etik bir sorumluluk olarak da gördüklerine işaret etmektedir. Bu sonuç, bireylerin içselleştirilmiş bir vergi bilincine sahip olduğunu ve vergiye karşı tutumlarının vicdani temellerle şekillendiğini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda bu oran, toplumun önemli bir kesiminde, vergi kaçırmanın meşrulaştırılmadığını, aksine bireysel imkân olsa dahi bu tür davranışlardan kaçınılacağını göstermektedir. Bu da, kamu vicdanı, toplumsal normlar ve vergi etiği bağlamında olumlu bir algı düzeyine işaret etmektedir.

Buna karşın, katılımcıların yaklaşık %7,5'inin tarafsız kalması ve %7,5'inin ise doğrudan vergi kaçırmaya yönelik olumsuz tutum sergilemesi, dikkat çekici bir sosyal farklılaşmaya işaret etmektedir. Bu durum, toplumda hâlen belirli bir oranda ahlaki relativizmin (görecelik), devlete güvensizlik ya da adaletsizlik algısının etkili olduğu sonucunu ortaya koyabilmektedir. Özellikle kararsız kalan bireyler, vergiye ilişkin bireysel değerler ile sistemsel gerçeklik arasında bir çelişki yaşamaktadır. Bu kitlenin varlığı, vergi sisteminin yalnızca yasal düzenlemelerle değil; aynı zamanda güven, şeffaflık ve adalet temelli politikalarla güçlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Dolayısıyla bu bulgular, yalnızca bireylerin değil, devletin ve kamu otoritesinin de vergi ahlaki oluşumunda belirleyici rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Cevap Seçenekleri	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
S.33 Vergi sistemimiz günümüz koşullarına uyum sağlıyor.	142 (n=142) 12,0%	129 (n=129) 10,9%	378 (n=378) 31,9%	171 (n=171) 14,4%	365 (n=365) 30,8%
S.34 Türkiye'de vergi çeşitleri çok fazladır.	710 (n=710) 59,9%	231 (n=231) 19,5%	163 (n=163) 13,8%	35 (n=35) 3,0%	46 (n=46) 3,9%
S.35 Türkiye'de vergi oranları çok yüksektir.	770 (n=770) 65,0%	213 (n=213) 18,0%	134 (n=134) 11,3%	22 (n=22) 1,9%	46 (n=46) 3,9%
S.36 Vergi oranları düşerse vergi kaçaklığı azalır.	579 (n=579) 48,9%	230 (n=230) 19,4%	214 (n=214) 18,1%	61 (n=61) 5,1%	101 (n=101) 8,5%
S.37 Türkiye'de bireyler üzerindeki vergi yükü çok fazladır.	751 (n=751) 63,4%	241 (n=241) 20,3%	124 (n=124) 10,5%	26 (n=26) 2,2%	43 (n=43) 3,6%
S.38 Cezai yaptırımlar olmasa da vergimi öderim.	649 (n=649) 54,8%	271 (n=271) 22,9%	160 (n=160) 13,5%	45 (n=45) 3,8%	60 (n=60) 5,1%
S.39 Ülkemizde vergi cezaları caydırıcıdır.	154 (n=154) 13,0%	142 (n=142) 12,0%	331 (n=331) 27,9%	168 (n=168) 14,2%	390 (n=390) 32,9%
S.40 Türkiye'de vergi denetimi yeterince yapılmaktadır.	174 (n=174) 14,7%	141 (n=141) 11,9%	274 (n=274) 23,1%	174 (n=174) 14,7%	422 (n=422) 35,6%

Tablo 14: Vergi Sistemine, Oranlara ve Denetime Yönelik Katılımcı Görüşlerinin Frekans ve Yüzdesel Dağılımı ve Analizleri (S.33–S.40)

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıda yer alan Tablo 14’de katılımcıların Türkiye’deki vergi sistemi, vergi oranları, çeşitliliği, cezai yaptırımlar ve denetim mekanizmalarına ilişkin algıları ve değerlendirmeleri yer almaktadır. Veriler, mevcut vergi yapısının günümüz koşullarına uyumu, bireyler üzerindeki vergi yükünün ağırlığı ve sistemin adil olup olmadığına dair toplumda oluşan genel kanaatleri yansıtmaktadır. Ayrıca cezai yaptırımların caydırıcılığı ve vergi denetiminin etkinliği konusundaki tutumlar da analiz edilmiştir. Katılımcıların büyük bir kısmı vergi oranlarını yüksek, vergi çeşitlerini fazla ve denetimleri yetersiz bulmaktadır; buna karşın vergi ödeme davranışını yalnızca cezaya bağlı olmayan etik bir sorumluluk olarak görenlerin oranı da dikkate değerdir. Bu sonuçlar, vergiye yönelik hem yapısal hem de davranışsal boyutta önemli bir toplumsal farkındalık bulunduğunu göstermektedir.

3.9.4.8. Katılımcıların Vergi Sisteminin Günümüz Koşullarına Uyum Sağlayıp Sağlamadığına Yönelik Algısı

Katılımcıların “Vergi sistemimiz günümüz koşullarına uyum sağlıyor.” sorusuna verdikleri cevapların dağılımı, vergi sisteminin mevcut durumu ve halkın bu sisteme olan güveni hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Sonuçlara göre, katılımcıların %30,8’i (n=365) "Kesinlikle Katılmıyorum" ve %14,4’ü (n=171) "Katılmıyorum" yanıtını vererek toplamda %45,2’lik bir kesimin, vergi sisteminin günümüz koşullarına uyum sağlamadığını düşündüğünü göstermektedir. Bu oran, vergi sistemine yönelik genel bir memnuniyetsizliğin varlığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, %31,9’luk bir kesim (n=378) "Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum" yanıtını vererek, bu konuda tarafsız bir tutum sergilemiştir. Bu durum, katılımcıların vergi sisteminin güncel koşullara uyum sağlama konusunda net bir görüşe sahip olmadığını ve bu konuda daha fazla bilgi ya da iyileştirme beklentisi olduğunu göstermektedir. Öte yandan, olumlu görüş bildiren katılımcılar, %10,9’u (n=129) "Katılıyorum" ve %12,0’ı (n=142) "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını vererek, vergi sisteminin belirli bir kesim tarafından uygun ve uyumlu bulunduğunu ortaya koymaktadır. Ancak bu oran, vergi sisteminin günümüz koşullarına tamamen uyum sağladığını düşünenlerin toplamda hala düşük bir yüzdeye sahip olduğunu göstermektedir.

Nitekim Bello ve Danjuma (2014) çalışmada, vergi sistemlerinin en büyük motivasyonunun toplumun güvenini sağlaması ve vergi algısının olumlu yönde

artırılması için kritik faktörler olduğu vurgulanmaktadır. Katılımcıların “Vergi sistemimiz günümüz koşullarına uyum sağlıyor” sorusuna verdikleri cevaplar, vergi algısı ve vergi sistemi etkinliği ile ilgili toplum genelince belirtilen görüşlere uyum sağlamaktadır. Elde edilen sonuçlara göre katılımcıların büyük bir kısmı, vergi sistemimizin günümüz koşullarına yeterince uyum sağlamadığını ifade etmiştir. Bu durum, sistemin ihtiyaçlara yanıt verme konusunda eksiklikler taşıdığını ve halkın güvenini tam anlamıyla kazanamadığını göstermektedir. Tarafsız kalanlar, sistemin durumu hakkında net bir görüş oluşturamamış olup, iyileştirme beklentisi içinde olabilirler. Olumlu görüş bildirenlerin oranı ise görece düşük kalmakta, bu da sistemde önemli güncellemeler yapılması gerektiğine işaret etmektedir. Genel olarak, vergi sisteminin etkinliğini artırmak için vatandaşların güvenini tesis etmek ve güncel koşullara uygun düzenlemeler yapmak kritik görünmektedir.

3.9.4.9. Katılımcıların Türkiye’deki Vergi Çeşitliliğine Yönelik Görüşleri

Katılımcıların “Türkiye’de vergi çeşitleri çok fazladır” sorusuna verdikleri cevapların dağılımı, vergi çeşitliliği hakkındaki algıları ortaya koymaktadır. Sonuçlara göre, katılımcıların %59,9’u (n=710) "Kesinlikle Katılıyorum" ve %19,5’i (n=231) "Katılıyorum" yanıtını vererek, büyük bir çoğunluğun Türkiye’deki vergi çeşitliliğinin fazla olduğunu düşündüğünü göstermektedir. Bu durum, vergi çeşitliliği konusunda geniş bir memnuniyetsizlik olduğunu ve vergi mükelleflerinin bu çeşitliliği fazla bulduğunu ortaya koymaktadır. Diğer yandan, katılımcıların %13,8’i (n=163) "Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum" yanıtını vererek, bu konuda tarafsız bir görüş sergilemiştir. Bu durum, belirli bir grubun vergi çeşitliliği konusunda belirgin bir yargıya sahip olmadığını ve daha fazla bilgiye ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Daha düşük oranda, katılımcıların %3,9’u (n=46) "Kesinlikle Katılmıyorum" ve %3,0’ı (n=35) "Katılmıyorum" yanıtını vererek, vergi çeşitliliği hakkında olumsuz bir görüş bildiren küçük bir kesimi oluşturmaktadır. Bu oranlar, vergi çeşitliliği konusunda farklı düşüncelerin varlığını göstermektedir. Elde edilen bulgular, vergilerin çok çeşitli ve karmaşık olması ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalar ile paralellik göstermektedir. Örneğin, Öner ve Cural (2025)’e göre, vergi sistemindeki çeşitlilik ve karmaşıklık vergi uyumuna olumsuz etki etmektedir. Bu minvalde katılımcıların "Türkiye’de vergi çeşitleri çok fazladır" sorusuna

verdikleri yanıtlar, vergi çeşitlerinin karmaşıklığını ve uyum açısından oldukça zorluklar çıkardığını göstermektedir.

Katılımcıların “Türkiye’de vergi çeşitleri çok fazladır” sorusuna verdikleri cevaplara göre genel olarak Türkiye’de vergi çeşitliliğinin fazla olduğu düşüncesinin hakimiyetin varlığı anlaşılmaktadır. Bu algı, vergi sisteminin karmaşıklığına ve mükelleflerin bu durumdan kaynaklanan memnuniyetsizliğine işaret etmektedir. Vergi çeşitliliğinin yüksek olması, vergi uyumunu zorlaştıran önemli bir faktör olarak görülmekte ve vatandaşlarda sistemi anlama ve takip etme konusunda güçlük oluşturmaktadır. Tarafsız kalan kesim, konuyla ilgili net bir kanaat oluşturamamış olup, daha fazla bilgiye ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Bu durum, vergi sisteminin sadeleştirilmesi ve mükelleflerin yükünün hafifletilmesi yönünde iyileştirme ihtiyacını ortaya koymaktadır.

3.9.4.10. Katılımcıların Türkiye’deki Vergi Oranlarının Yüksekliğine Yönelik Algıları

Katılımcıların “Türkiye’de vergi oranları çok yüksektir” ifadesine verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, büyük bir çoğunluğun bu görüşe katıldığı görülmektedir. Katılımcıların %65,0’ı (n=770) “Kesinlikle Katılıyorum” ve %18,0’ı (n=213) “Katılıyorum” yanıtını vererek toplamda %83,0 oranında bir katılım göstermiştir. Bu yüksek oran, toplumda vergi oranlarının mevcut seviyesinin aşırı bulunduğu yönünde güçlü bir algı olduğuna işaret etmektedir. Buna karşılık, %11,3’lük bir kesim (n=134) tarafsız kalarak “Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum” seçeneğini işaretlemiştir. “Katılmıyorum” diyenlerin oranı %1,9 (n=22) ve “Kesinlikle Katılmıyorum” diyenlerin oranı ise yalnızca %3,9 (n=46) olarak belirlenmiştir. Bu sonuçlar, vergi sistemindeki vergi oranlarına karşı bir memnuniyetsizliğin oldukça fazla olduğunu ve durumun vergi algısını olumsuz yönde ciddi derecede etkilemesine ve gönüllü vergi uyumuna toplumun meyletmesine engel teşkil edebilir (Torgler, 2007).

Katılımcılar arasında vergi oranlarının yüksek olduğu yönünde güçlü bir algı bulunması, halkın vergi yükünü ağır bulduğunu ve sistemin bu açıdan memnuniyet oluşturmadığını göstermektedir. Vergi oranlarının fazla algılanması, vatandaşların vergiye karşı olumsuz tutum geliştirmesine ve vergiye gönüllü uyumun zayıflamasına neden olabilir. Tarafsız kalan kesim ise bu konuda kesin bir görüşe sahip olmayarak kararsızlık sergilemektedir.

Genel olarak, vergi oranlarının yüksek olarak algılanmasının, vergi sistemine olan güven ve uyumu olumsuz etkileyen önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır.

3.9.4.11. Katılımcıların Vergi Oranlarının Düşürülmesinin Kaçakçılığı Azaltacağına Yönelik Tutumları

Katılımcıların “Vergi oranları düşerse vergi kaçaklığı azalır” ifadesine verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, önemli bir çoğunluğun bu görüşe katıldığı görülmektedir. Katılımcıların %48,9’u (n=579) “Kesinlikle Katılıyorum” ve %19,4’ü (n=230) “Katılıyorum” yanıtını vererek toplamda %68,3 oranında olumlu görüş bildirmiştir. Bu sonuç, toplumda vergi oranlarının yüksekliğinin vergi kaçakçılığına neden olduğu ve oranların düşmesiyle bu davranışın azalabileceği yönünde güçlü bir algı bulunduğunu göstermektedir. Tarafsız kalan %18,1’lik (n=214) kesim, bu konuda net bir kanaate sahip olmadığını ifade etmiştir. Buna karşın %5,1’i (n=61) “Katılmıyorum” ve %8,5’i (n=101) “Kesinlikle Katılmıyorum” yanıtını vererek görüşe katılmadığını belirtmiştir.

Elde edilen veriler, vergi kaçakçılığı ile vergi oranları arasında toplumsal bir düzeyde çok güçlü bir ilişki kurulduğunu ve kişilerin vergi oranlarının daha uygun bir seviyede gördüklerinde, vergiye gönüllü uyumlarının artacağını vergi algısının olumlu yönde olacağını ortaya koymaktadır. Bazı çalışmalar vergi oranlarının makul seviyeye çekilmesi halinde, vergi uyumunun artabileceğini ortaya koymuştur (Alm, McClelland, & Schulze, 1992).

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu, vergi oranlarının düşmesi durumunda vergi kaçakçılığının azalacağına inanmaktadır. Bu görüş, yüksek vergi oranlarının kaçakçılığı tetiklediği ve daha düşük oranların bireylerin vergiye uyumunu artırabileceği algısını yansıtmaktadır. Kararsız kalanlar bu konuda net bir görüşe sahip olmazken, azınlıkta kalan bazı katılımcılar bu ilişkiye katılmamaktadır. Genel olarak, vergi oranlarının uygun seviyelere çekilmesinin, vergi kaçakçılığını azaltmada etkili olabileceği düşüncesi toplumda yaygın bir kanaattir.

3.9.4.12. Katılımcıların Bireyler Üzerindeki Vergi Yüküne İlişkin Algıları

Katılımcıların “Türkiye’de bireyler üzerindeki vergi yükü çok fazladır” ifadesine verdikleri yanıtlar, toplumda bireysel vergi yüküne dair güçlü bir memnuniyetsizlik algısı olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcıların %63,4’ü (n=751) “Kesinlikle Katılıyorum”

ve %20,3'ü (n=241) "Katılıyorum" şeklinde görüş bildirerek toplamda %83,7 oranında bu ifadeyi desteklemiştir. Bu oran, bireylerin vergi sisteminin ağır ve baskılayıcı bulduğuna işaret etmektedir. Tarafsız kalan %10,5'lik (n=124) kesim, konuya ilişkin kararsız bir tutum sergilemiştir. Buna karşılık sadece %2,2'si (n=26) "Katılmıyorum" ve %3,6'sı (n=43) "Kesinlikle Katılmıyorum" yanıtı vererek bu görüşe katılmamıştır.

Vergi yükünün algı düzeyi, bireylerin gönüllü vergi uyumunu da etkileyen temel faktörlerden biridir (OECD, 2013). Katılımcıların "Türkiye'de bireyler üzerindeki vergi yükü çok fazladır" sorusuna verdikleri yanıtlar, kişilerin vergi yükünü ağır hissettiklerini ve üzerlerindeki vergi yükünün azaltılması yönünde bir beklenti içinde olduğu ve yürürlükte olan vergi uygulamalarını adaletli bulmadığını göstermektedir. Bu durum, vergi sisteminin bireyler üzerinde baskı oluşturmaları ve adaletli algılanmamasıyla ilişkilendirilebilir. Kararsız kalan az bir kesim bulunsa da, vergi yükünün ağır olduğu yönündeki yaygın görüş, bireylerin vergi yükünün azaltılması ve sistemin daha adil hale getirilmesi yönünde bir beklenti içinde olduğunu göstermektedir. Bu algı, gönüllü vergi uyumu üzerinde olumsuz etkiye sahip olması beklenmektedir.

3.9.4.13. Katılımcıların Cezai Yaptırımlar Olmasa Dahi Vergi Ödeme Konusundaki Eğilimleri

Katılımcıların "Ceza yaptırımları olmasa da vergi öderim." cevapları değerlendirilmektedir. Sonuçlara göre, sistemler %5,1'i (n=60) "Kesinlikle katılmıyorum" ve %3,8'i (n=45) "Katılmıyorum" yanıtını toplamda %8,9'luk bir kesimin olumsuz bir görüş bildirdiği görülmektedir. Öte yandan, %13,5'i (n=160) kararsız bir tutum sergileyerek "Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum" yanıtını vermektedir. Bu durum, önemli bir kitlenin bu konuda kesin bir yargıya sahip olmadığı ve kararsız kalacağını göstermektedir. Katılmıyorum olarak görüş bildirenler arasında ise %22,9'u (n=271) "Katılıyorum" ve %54,8'i (n=649) "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını vermiştir.

Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun cezai yaptırım olmasa da vergisini ödeyeceğini belirtmesi, vergi algısının ve vergi uyumunun olumlu yönde olduğunu göstermektedir. Vergiye yönelik gönüllü davranışların sadece ceza ile değil, aynı zamanda toplumsal sorumluluk, kamu harcama ve hizmetlerine karşı olan bakış açısında ortaya çıkarmaktadır (Arıman, 2019). Yine başka bir çalışmada Torgler (2007), vergi ahlaki ile kişinin devlete olan bağlılığı ve güveni arasında çok güçlü bir bağ olduğunu ortaya

çıkarmıştır. Bu veriler, vergi algısının etkenleri üzerinde sosyal sorumluluk ve devlete olan bakış açısı ile olumlu yönde artacağını ortaya koymaktadır.

Vergi kaçakçılığı/kaçırma, genelde bilinçli bir kararın sonucudur. Çünkü kasıtlı veya ağır ihmalkâr davranış, kanun uyarınca suçun işlenmesi için bir ön koşuldur. Vergi mükellefinin bu suçu işlemesinin birçok farklı nedeni olabilmektedir. Suçun olası motivasyonlarından biri, vergilerin yeniden dağıtım işlevinin adaletsiz olarak algılanmasıdır. "Homo economicus" kavramı göz önünde bulundurulduğunda, vergi mükellefinin likit fonları özel alanda tutmak veya kendi tüketim fırsatlarını artırmak için, yasayı ihlal ederek rasyonel bir şekilde hareket ettiği varsayılabilir. Ancak sübjektif algıya bağlı bu davranış ahlâken sorunlu olduğu için, vergi dürüstlüğü ile bağdaşmamaktadır.

Katılımcıların "Ceza yaptırımları olmasa da vergi öderim" sorusuna verdikleri yanıtlarda, cezai yaptırımlar olmasa bile vergilerini ödeyeceklerini ifade eden yaklaşık olarak %78'lik pay bulunmaktadır. Bu durum, vergiye karşı toplumda güçlü bir gönüllülük ve sorumluluk bilincinin varlığını göstermektedir. Katılımcıların önemli bir kısmı, cezanın vergi ödemedeki tek motivasyon olmadığını, aynı zamanda toplumsal sorumluluk ve devlete olan güvenin de bu davranışı etkilediğini düşündürmektedir. Vergi kaçakçılığı ise genellikle bilinçli bir tercih olarak görülmekte, mükelleflerin verginin adaletsiz dağıtıldığı algısı ve bireysel çıkar motivasyonları bu suçu işlemelerinde rol oynayabilmektedir. Ancak böyle davranışlar, vergi dürüstlüğü ve etik açıdan sorunlu kabul edilmektedir.

3.9.4.14. Katılımcıların Türkiye'deki Vergi Cezalarının Caydırıcılığına Yönelik Algıları

Katılımcıların "Ülkemizde vergi cezaları caydırıcıdır." sorularına verilen cevapların durumu değerlendirilmektedir. Sonuçlara göre, katılımcıların bir kısmının olumsuz bir görüş bildirdiği görülmektedir. Olumsuz görüş bildirenler arasında %32,9'u (n=390) "Kesinlikle katılmıyorum" ve %14,2'si (n=168) "Katılmıyorum" yanıtını toplamda %47,1'lik bir kesimin olumsuz bir görüş bildirdiği görülmektedir. Öte yandan, %27,9'u (n=331) sistematik bir tutum sergileyerek "Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum" yanıtını vermektedir. Bu durum, önemli bir kitlenin bu konuda kesin bir yargıya sahip olmadığı

ve kararsız kalacağını göstermektedir. Olumlu görüş bildirenler arasında ise %12,0'si (n=142) "Katılıyorum" ve %13,0'ü (n=154) "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını veriyor.

Bu sonuçlar, vergi cezalarını caydırıcılık bakımından genel olarak caydırıcı bulunmadığını ortaya koymakta ancak belirli bir kitlenin cezaları yeterli bulduğunu ortaya koymaktadır. Yapılan bazı çalışmalara göre, vergi uyumu sadece sosyal normlar ile değil, cezai yaptırım ile de ortaya çıkmaktadır (Alm ve Torgler, 2006).

Katılımcıların çoğunluğu, ülkemizdeki vergi cezalarının yeterince caydırıcı olmadığı düşüncesinde olduğu "Ülkemizde vergi cezaları caydırıcıdır" sorusuna verilen yanıtlardan elde edilmektedir. Bir kısmı kararsız kalırken, yalnızca az sayıda kişi cezaların caydırıcı olduğunu düşünüyor. Bu durum, mevcut ceza sisteminin vergi uyumunu sağlamada yetersiz kaldığını ve cezaların caydırıcılığının vergi uyumunda önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Ayrıca kararsız kesimin toplam katılımcıların yaklaşık olarak üçte birine karşılık gelmesi, sonraki çalışmalar için önemli bir çıkış noktasıdır. Çünkü elde edilen sonuç bu konuda net bir görüş sergileyememekte ve her iki kutbada yakın düzeyde yanıt ifade etmiştir.

3.9.4.15. Katılımcıların Türkiye'deki Vergi Denetiminin Yeterliliğine Yönelik Görüşleri

Katılımcıların "Türkiye'de vergi denetimi yeterince yapılıyor." ifadesi değerlendirilmektedir. Sonuçlara göre, %35,6'sı (n=422) "Kesinlikle katılmıyorum" ve %14,7'si (n=174) "Katılmıyorum" yanıtını vererek toplamda %50,3'lük bir kesimin olumsuz bir görüş bildirdiği görülüyor. Öte yandan, %23,1'i (n=274) sistematik bir tutum sergileyerek "Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum" yanıtını veriyor. Bu durum, önemli bir kitlenin bu konuda kesin bir yargıya sahip olmadığını ve kararsız kalacağını göstermektedir. Olumlu görüş bildirenler arasında ise %11,9'u (n=141) "Katılıyorum" ve %14,7'si (n=174) "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını veriyor. Bu sonuçlar, vergi denetimlerinin yeterliliği konusunda genel bir memnuniyetsizlik olduğunu, ancak belirli bir grubun da bu konuda daha olumlu bir algıya sahip olduğunu göstermektedir. Vergi sistemine olan güven ve güvensizlik vergi uyumunu artırmaktadır (Alm ve Torgler, 2006).

Katılımcıların yarısından fazlası, Türkiye'de vergi denetimlerinin yeterince yapılmadığı konusunda düşünce beyan etmiştir. Yaklaşık üçte biri ise bu konuda kararsız kalırken, az

bir gurup ise olumlu görüş bildirmiştir. Bu durum, vergi denetimlerinin etkinliği konusunda genel bir memnuniyetsizlik olduğunu ve vergi sistemine duyulan güvenin artırılması gerektiğini göstermektedir. Temel bir sonuç olarak Tablo 15 değerlendirildiğinde, katılımcıların vergi sisteminin, denetim mekanizmasının geliştirilmesine ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır. Çünkü katılımcıların yanıtlarına göre mükelleflerin önemli bir yüzdesinin vergi oranlarını yüksek bulurken, vergi ödevine ilişkin olarak içsel bir motivasyona sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Soru No	Soru Metni	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
41	Vergisini hiç ödememesine rağmen yakalanmayan insanlar olduğunu düşünüyorum.	61 (n=61) %5,1	35 (n=35) %3,0	137 (n=137) %11,6	206 (n=206) %17,4	746 (n=746) %63,0	1185 (n=1185) %100,0
42	Mali müşavir veya muhasebeciler bazen vergi kaçırma konusunda teşvik edici olmaktadır.	178 (n=178) %15,0	117 (n=117) %9,9	406 (n=406) %34,3	208 (n=208) %17,6	276 (n=276) %23,3	1185 (n=1185) %100,0
43	Devlet kamu harcamalarında israf yapmaktadır.	111 (n=111) %9,4	79 (n=79) %6,7	299 (n=299) %25,2	201 (n=201) %17,0	495 (n=495) %41,8	1185 (n=1185) %100,0
44	Devlet toplanan vergilerin nerelere harcandığını açıklamak konusunda yeterince şeffaftır.	465 (n=465) %39,2	192 (n=192) %16,2	305 (n=305) %25,7	99 (n=99) %8,4	124 (n=124) %10,5	1185 (n=1185) %100,0
45	Vergi sistemimizde yer alan uzlaşma mekanizması vergi adaletsizliğine neden olmaktadır.	80 (n=80) %6,8	67 (n=67) %5,7	468 (n=468) %39,5	234 (n=234) %19,7	336 (n=336) %28,4	1185 (n=1185) %100,0
46	Vergi ile ilgili kanunlar yeterince açık değildir.	92 (n=92) %7,8	111 (n=111) %9,4	389 (n=389) %32,8	239 (n=239) %20,2	354 (n=354) %29,9	1185 (n=1185) %100,0
47	Gelir idaresi mükellef odaklı bir hizmet anlayışına sahiptir.	128 (n=128) %10,8	94 (n=94) %7,9	582 (n=582) %49,1	198 (n=198) %16,7	183 (n=183) %15,4	1185 (n=1185) %100,0

Tablo 15: Vergi Ahlakı, Güven ve Kurumsal Uygulamalara Yönelik Katılımcı Görüşlerinin Frekans ve Yüzdesel Dağılımı (S.41–S.47)

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu bölümde, katılımcıların vergi sistemine, kamu kurumlarına ve vergiye aracılık eden meslek mensuplarına yönelik algıları değerlendirilmiştir. Katılımcılardan, vergi kaçığına ilişkin kişisel gözlemler, mali müşavirlerin tutumları, devletin mali disiplini ve şeffaflık düzeyi, vergi uzlaşma mekanizması, yasal düzenlemelerin anlaşılabilirliği ile gelir idaresinin hizmet anlayışına dair çeşitli ifadelere görüş bildirmeleri istenmiştir.

3.9.4.16. Katılımcıların Vergisini Hiç Ödememesine Rağmen Yakalanmayan

Kişilerin Olduğına Dair Algıları

Katılımcıların “Vergisini hiç ödememesine rağmen yakalanmayan insanlar olduğunu düşünüyorum” ifadesine verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, katılımcıların %5,1’i (n=61) "Kesinlikle Katılmıyorum" ve %3,0’ı (n=35) "Katılmıyorum" yanıtını vererek toplamda %8,1’lik bir kesimin olumsuz bir görüş bildirdiğı görülmektedir. Öte yandan, katılımcıların %11,6’sı (n=137) tarafsız bir tutum sergileyerek "Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu durum, önemli bir kitlenin bu konuda kesin bir yargıya sahip olmadığını ve kararsız kaldığını göstermektedir. Olumlu görüş bildirenler arasında ise %17,4 (n=206) "Katılıyorum" ve %63,0 (n=746) "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını vermiştir.

Katılımcıların “Vergisini hiç ödememesine rağmen yakalanmayan insanlar olduğunu düşünüyorum” sorusuna verdikleri yanıtlar, toplumda vergi ödememesine rağmen yakalanmayan bireylerin varlığına yönelik güçlü bir algının varlığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla vergi denetimine dair olumsuz bir algının yaygın olduğunu göstermektedir. Bu durum, vergi uyumunu olumsuz şekilde etkilemektedir (Tunçer, 2015). Katılımcıların büyük çoğunluğu, vergisini hiç ödememesine rağmen yakalanmayan insanlar olduğuna inanmaktadır. Bu durum, vergi denetimlerinde yetersizlik algısının yaygın olduğunu ve bunun vergi uyumunu olumsuz etkileyebileceğini göstermektedir.

3.9.4.17. Katılımcıların Mali Müşavir veya Muhasebecilerin Vergi Kaçırmaya

Teşvik Edici Olabildiğine Yönelik Algıları

Katılımcıların “Mali müşavir veya muhasebeciler bazen vergi kaçırma konusunda teşvik edici olmaktadır” ifadesine verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, katılımcıların %15,0’ı (n=178) "Kesinlikle Katılmıyorum" ve %9,9’u (n=117) "Katılmıyorum" yanıtını vererek toplamda %24,9’luk bir kesimin olumsuz bir görüş bildirdiğı görülmektedir. Öte

yandan, katılımcıların %34,3'ü (n=406) tarafsız bir tutum sergileyerek "Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu durum, önemli bir kitlenin bu konuda kesin bir yargıya sahip olmadığını ve kararsız kaldığını göstermektedir. Olumlu görüş bildirenler arasında ise %17,6 (n=208) "Katılıyorum" ve %23,3 (n=276) "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu sonuçlar, mali müşavir veya muhasebecilerin zaman zaman vergi kaçırma konusunda teşvik edici olabileceği yönünde katılımcılar arasında belirli bir algının var olduğunu göstermektedir. Bu durum, vergi uyumunu olumsuz bir şekilde etkilemektedir (Savaşan ve Odabaş, 2005).

Katılımcıların "Mali müşavir veya muhasebeciler bazen vergi kaçırma konusunda teşvik edici olmaktadır" ifadesine verdikleri yanıtlar, meslek mensuplarına yönelik güven ve algının karmaşık olduğunu göstermektedir. Bazı katılımcılar bu meslek gruplarının zaman zaman, vergi kaçırma konusunda teşvik edici rol oynayabileceğini düşünürken, diğer bir kısmı böyle bir durumun söz konusu olmadığını savunmaktadır. Tarafsız kalanların varlığı, bu konuda net bir görüş birliği olmadığını ve konuya dair belirsizliklerin sürdüğünü göstermektedir. Bu durum ise mali müşavir ve muhasebecilerin etik sorumluluklarının ve mesleki standartlarının vergi uyumunu doğrudan etkileyebileceğini düşündürmektedir. Vergi kaçakçılığıyla mücadelede, muhasebe meslek gruplarının rolünün, vergi politikaları ve denetim mekanizmaları açısından önemli bir noktada olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

3.9.4.18. Katılımcıların Devletin Kamu Harcamalarında İsraf Yaptığına İlişkin Görüşleri

Katılımcıların "Devlet kamu harcamalarında israf yapmaktadır" ifadesine verdikleri yanıtlara göre, deneklerin %9,4'ü (n=111) "Kesinlikle Katılmıyorum" ve %6,7'si (n=79) "Katılmıyorum" yanıtını vererek toplamda %16,1'lik bir kesimin olumsuz bir görüş bildirdiği görülmektedir. Öte yandan, katılımcıların %25,2'si (n=299) tarafsız bir tutum sergileyerek "Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu durum, önemli bir kitlenin bu konuda kesin bir yargıya sahip olmadığını ve kararsız kaldığını göstermektedir. Olumlu görüş bildirenler arasında ise %17,0 (n=201) "Katılıyorum" ve %41,8 (n=495) "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu sonuçlar, kamu harcamalarını yaparken devletin israf yaptığına dair, katılımcılar arasında genel bir algının varlığını ortaya koymaktadır. Ancak belirli gruplarında bu konuda olumlu

algıları olduğu tespit edilmiştir. Bu durum kamu harcamalarına ilişkin algının olumsuz olmasının vergi uyumuna etkisini azaltacak ve devlete karşı olan güvenin azalmasına neden olacaktır (Torgler 2007).

Katılımcılar arasında devletin kamu harcamalarında israf yaptığına dair yaygın bir algı bulunmaktadır. Birçok kişi bu konuda net bir şekilde israf yapıldığı görüşünü benimserken, önemli bir kesim de bu konuda kararsız veya tarafsız kalmıştır. Bu durum, devletin kaynak kullanımına ilişkin güvenin tam anlamıyla sağlanamadığını göstermektedir. Kamu kaynaklarının etkin ve verimli kullanıldığına dair şüpheler, vatandaşların devlete olan güvenini zayıflatabilir ve böylece vergi ödeme motivasyonunu olumsuz etkileyebilir. Kamu harcamalarındaki israf algısı, vergi uyumunu azaltan temel unsurlardan biri olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla devletin şeffaflık ve hesap verebilirlik politikalarını güçlendirmesi gerektiği sonucuna varılabilir.

3.9.4.19. Katılımcıların Devletin Toplanan Vergilerin Harcama Alanlarını Açıklama Konusunda Şeffaf Olup Olmadığına Yönelik Algıları

Katılımcıların “Devlet, toplanan vergilerin nerelere harcandığını açıklamak konusunda yeterince şeffaftır.” ifadesine ilişkin görüşleri değerlendirilmektedir. Sonuçlara göre, katılımcıların %39,2’si (n=465) "Kesinlikle Katılmıyorum" ve %16,2’si (n=192) "Katılmıyorum" yanıtını vererek toplamda %55,4'lük bir kesimin olumsuz bir görüş bildirdiği görülmektedir. Öte yandan, katılımcıların %25,7’si (n=305) tarafsız bir tutum sergileyerek "Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu durum, önemli bir kitlenin bu konuda kesin bir yargıya sahip olmadığını ve kararsız kaldığını göstermektedir. Olumlu görüş bildirenler arasında ise %8,4 (n=99) "Katılıyorum" ve %10,5 (n=124) "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu sonuçlar, devletin topladığı vergilerin harcama alanlarını açıklama konusundaki şeffaflık düzeyiyle ilgili olarak katılımcılar arasında genel bir memnuniyetsizlik olduğunu, ancak belirli bir gruplarında da bu konuda daha olumlu bir algıya sahip olduğunu göstermektedir.

Elde edilen sonuçlar kamu harcamalarında şeffaflık fonksiyonunun, çok kritik bir öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır. OECD (2013) tarafından yayınlanan raporda, devletlerin vergileri harcama konusunda net bir şekilde açıklaması, toplumun devlete olan güvenini arttırdığını ve vergi uyumuna etkisini olumlu yönde etkilediği ifade edilmiştir.

Katılımcıların verdikleri cevaplar, devletin vergi gelirlerini nasıl harcadığına dair yeterli düzeyde, şeffaflık sağlamadığı yönünde belirgin bir memnuniyetsizlik olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, sadece kamu yönetimine olan güvenin zayıf olduğunu değil, aynı zamanda vergi ahlakının gelişmesini de olumsuz etkileyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu algı, yalnızca mali şeffaflık eksikliğiyle sınırlı kalmaz; aynı zamanda kamu kaynaklarının etkin kullanılmadığına dair daha derin bir güvensizliği de yansıtır. Katılımcıların bir kısmı ise bu konuda net bir kanaate sahip değildir, bu da bilgiye erişim konusunda bir eksiklik ya da kamu kurumlarının anlatım dilinde yetersizlik olabileceğine işaret eder.

Devletin kamu harcamalarına dair daha açık, anlaşılır ve erişilebilir bilgiler sunması; sadece bireysel vergi uyumunu artırmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal aidiyet duygusunu da pekiştirir. Şeffaflık, modern kamu yönetiminde güven üretmenin ve sürdürmenin temelidir. Bu nedenle, vergi sonrası harcama süreçlerinin hesap verebilirlik ilkesi çerçevesinde düzenli ve kamusal şekilde paylaşılması, toplumun devlete olan bağlılığını güçlendirecek stratejik bir gerekliliktir.

3.9.4.20. Katılımcıların Uzlaşma Mekanizmasının Vergi Adaletsizliğine Yol Açtığına Dair Görüşleri

“Vergi sistemimizde yer alan uzlaşma mekanizması vergi adaletsizliğine neden olmaktadır.” ifadesine ilişkin katılımcıların görüşleri değerlendirilmektedir. Sonuçlara göre, katılımcıların %6,8’i (n=80) "Kesinlikle Katılmıyorum" ve %5,7’si (n=67) "Katılmıyorum" yanıtını vererek toplamda %12,5’lik bir kesimin olumsuz bir görüş bildirdiği görülmektedir. Öte yandan, katılımcıların %39,5’i (n=468) tarafsız bir tutum sergileyerek "Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu durum, katılımcıların önemli bir kısmının bu konuda net bir değerlendirme yapmadığını ve kararsız kaldığını göstermektedir. Olumlu görüş bildirenler arasında ise %19,7 (n=234) "Katılıyorum" ve %28,4 (n=336) "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu sonuçlar, uzlaşma mekanizmasının vergi adaleti açısından sorunlu olduğu yönünde katılımcılar arasında genel bir memnuniyetsizlik ve eleştirel bir algının baskın olduğunu göstermektedir.

Elde edilen veriler doğrultusunda, uzlaşma fonksiyonunun toplumda üst gelir guruplarına bir avantaj ya da ayrıcalık sağladığı ve bu nedenle vergi algısı üzerinde adalet kavramına

olumsuz etki ettiğine dair görüşler vardır. Bu bulgu, literatürde uzlaşma mekanizmasının özellikle yüksek gelir guruplarına avantaj sağladığı ve bu nedenle vergi adaleti algısını olumsuz etkileyebileceğine dair görüşlerle örtüşmektedir (Kaba ve Beşel, 2023).

Katılımcıların görüşleri, vergi sisteminde yer alan uzlaşma mekanizmasının kamuoyunda adaletsizlik algısını beslediğine işaret etmektedir. Özellikle yüksek oranda kararsız yanıtın bulunması, mekanizmanın işleyişine dair bilgi eksikliği ya da karmaşık yapısının kamu tarafından yeterince anlaşılamadığına işaret ederken; diğer yandan dikkate değer sayıda katılımcının bu yapının adaletsizliğe neden olduğu yönünde kanaat belirtmesi, mekanizmanın sosyal eşitlik ilkesiyle çeliştiği yönündeki eleştirilerin toplumda karşılık bulduğunu göstermektedir. Bu bağlamda uzlaşma sürecinin, gelir seviyesi yüksek mükelleflerin lehine sonuçlanabileceği algısı, vergi sistemine duyulan güveni zedeleyen bir unsur olarak öne çıkmakta ve vergiye gönüllü uyumu dolaylı biçimde olumsuz etkileyebilmektedir.

3.9.4.21. Katılımcıların Vergi ile İlgili Kanunların Açıklığına Dair Algıları

Vergi ile ilgili kanunlar yeterince açık değildir.” ifadesine yönelik katılımcıların görüşleri değerlendirilmektedir. Sonuçlara göre, katılımcıların %7,8’i (n=92) "Kesinlikle Katılmıyorum" ve %9,4’ü (n=111) "Katılmıyorum" yanıtını vererek toplamda %17,2’lik bir kesimin olumsuz bir görüş bildirdiği görülmektedir. Öte yandan, katılımcıların %32,8’i (n=389) tarafsız bir tutum sergileyerek "Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu oran, konuyla ilgili belirsizlik veya bilgi eksikliğinin katılımcılar arasında yaygın olduğunu göstermektedir. Olumlu görüş bildirenler arasında ise %20,2 (n=239) "Katılıyorum" ve %29,9 (n=354) "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu sonuçlar, vergi mevzuatının açıklığı konusunda katılımcılar arasında genel bir memnuniyetsizlik olduğunu, ancak mevzuatın karmaşıklığını fark eden ve bu yönde daha olumlu bir değerlendirme yapan önemli bir grubun da bulunduğunu göstermektedir. Bu durum, vergi kanunlarının sade, anlaşılır ve uygulanabilir olması gerektiğini vurgulayan çalışmalarda da ifade edilmektedir. Özellikle OECD (2021), karmaşık vergi düzenlemelerinin hem vergi mükellefleri hem de uygulayıcılar açısından uyum zorluklarına neden olduğunu belirtmektedir.

Katılımcıların “Vergi ile ilgili kanunlar yeterince açık değildir” ifadesine verdiği yanıtlar, vergi mevzuatının anlaşılabilirliğine ilişkin toplumsal algının oldukça sorgulayıcı bir niteliğe

sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle anlamakta güçlük çeken ve yorum farklılıklarına açık düzenlemeler, mükelleflerin sisteme olan güvenini zedelerken aynı zamanda vergi uyumun da olumsuz etkiler meydana getirmektedir. Katılımcıların önemli bir kısmının kararsız kalması ise, mevzuatın gündelik yaşamdaki yansımalarının doğrudan deneyimlenemediğini veya yeterince açıklanmadığını düşündürmektedir. Bu durum, mevzuatın sadeleştirilmesi ve daha anlaşılır hale getirilmesi yönündeki ihtiyacın altını çizmektedir. Yasaların yoruma açık yapısı, yalnızca hukuki belirsizlik oluşturmakla kalmamakta, aynı zamanda vergi adaletine dair toplumsal algının da zayıflamasına neden olabilmektedir.

3.9.4.22. Katılımcıların Gelir İdaresinin Mükellef Odaklı Hizmet Sunup

Sunmadığına Dair Değerlendirmeleri

Katılımcıların devletin mükellef odaklı bir hizmet anlayışı sergileyip sergilemediğine ilişkin görüşleri değerlendirilmektedir. Sonuçlara göre, katılımcıların %10,8'i (n=128) "Kesinlikle Katılmıyorum" ve %7,9'u (n=94) "Katılmıyorum" yanıtını vererek toplamda %18,7'lik bir kesimin olumsuz bir görüş bildirdiği görülmektedir. Öte yandan, katılımcıların %49,1'i (n=582) tarafsız bir tutum sergileyerek "Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu durum, önemli bir kitlenin bu konuda kesin bir yargıya sahip olmadığını ve kararsız kaldığını göstermektedir. Olumlu görüş bildirenler arasında ise %16,7 (n=198) "Katılıyorum" ve %15,4 (n=183) "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu sonuçlar, vergi dairelerinin ve vergi uygulamalarının vatandaş merkezli bir hizmet ilkesi prensibini edinmesi gerektiğine, vatandaşların bu yönde bir beklenti içinde olduğunu göstermektedir. Gelir İdaresi Başkanlığı'nın son yıllarda dijitalleşme ve mükellef memnuniyeti temelli reformları, bu yönde bir dönüşümü işaret etmektedir (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2021).

Katılımcıların "Gelir idaresi mükellef odaklı bir hizmet anlayışına sahiptir" ifadesine yönelik yanıtları, kamu hizmetlerinde vatandaş memnuniyetine dayalı bir yaklaşımın henüz geniş çapta içselleştirilmediğini göstermektedir. Katılımcıların büyük bir kısmının bu soruya tarafsız yaklaşması, sistemle olan doğrudan etkileşimlerinin sınırlı veya belirsiz olduğu, ya da verilen hizmetlerin etkisinin net olarak hissedilmediği şeklinde yorumlanabilir. Diğer yandan olumlu görüş bildirenlerin varlığı, özellikle son yıllarda dijital altyapının gelişmesiyle birlikte bazı mükelleflerin bu hizmetlerden memnun

kaldığını düşündürmektedir. Ancak bu olumlu izlenim, toplumsal düzeyde güçlü bir kanaate dönüşmemiştir. Bu durum, Gelir İdaresi'nin yalnızca teknik altyapı yatırımlarıyla değil, aynı zamanda iletişim dili, rehberlik kapasitesi ve şeffaflık gibi alanlarda da mükellef merkezli bir yaklaşımı güçlendirmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Soru No	Soru Metni	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
48	Vergi afları vergi kaçakçılığını teşvik etmektedir.	140 (n=140) %11,8	116 (n=116) %9,8	259 (n=259) %21,9	224 (n=224) %18,9	446 (n=446) %37,6	1185 (n=1185) %100,0
49	Vergi afları dürüst mükellefleri cezalandırmaktadır.	124 (n=124) %10,5	90 (n=90) %7,6	307 (n=307) %25,9	222 (n=222) %18,7	442 (n=442) %37,3	1185 (n=1185) %100,0
50	Mükellefler için vergi ödemek ahlaklı olmanın bir göstergesidir	50 (n=50) %4,2	44 (n=44) %3,7	243 (n=243) %20,5	302 (n=302) %25,5	546 (n=546) %46,1	1185 (n=1185) %100,0
51	Tandığım birçok insan vergisini düzenli olarak ödemektedir.	52 (n=52) %4,4	50 (n=50) %4,2	186 (n=186) %15,7	344 (n=344) %29,0	553 (n=553) %46,7	1185 (n=1185) %100,0
52	Eğitim seviyesi yükseldikçe vergi bilinci / ahlakı artar.	114 (n=114) %9,6	81 (n=81) %6,8	193 (n=193) %16,3	252 (n=252) %21,3	545 (n=545) %46,0	1185 (n=1185) %100,0
53	Bireylerin gelir ve refah seviyesi arttırılırsa vergiye gönüllü uyumlarının artacağını düşünüyorum	47 (n=47) %4,0	44 (n=44) %3,7	163 (n=163) %13,8	284 (n=284) %24,0	647 (n=647) %54,6	1185 (n=1185) %100,0
54	Oy verdiğim siyasi iktidarda olması vergi ödememi olumlu etkiler.	362 (n=362) %30,5	133 (n=133) %11,2	333 (n=333) %28,1	148 (n=148) %12,5	209 (n=209) %17,6	1185 (n=1185) %100,0

Tablo 16: Vergi Afları, Vergi Ahlakı ve Siyasal Güven Değişkenlerine İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Yüzdesel Dağılımı 48-54

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıda yer alan Tablo 16'da katılımcılara, vergi aflarının etkileri, bireylerin vergiye yaklaşımında ahlaki ve toplumsal faktörlerin rolü, eğitim ve gelir düzeyinin vergi uyumu üzerindeki etkisi ile siyasi tercihlerle vergi ödeme eğilimi arasındaki ilişkiye dair çeşitli analizler yapılmıştır.

3.9.4.23. Katılımcıların Vergi Aflarının Vergi Kaçakçılığını Teşvik Ettiğine Dair Görüşleri

Katılımcıların vergi aflarının vergi kaçakçılığına etkisine yönelik algıları “Vergi afları vergi kaçakçılığını teşvik etmektedir.” değerlendirilmektedir. Sonuçlara göre, katılımcıların %11,8’i (n=140) "Kesinlikle Katılmıyorum" ve %9,8’i (n=116) "Katılmıyorum" yanıtını vererek toplamda %21,6’lık bir kesimin olumsuz bir görüş bildirdiği görülmektedir. Öte yandan, %21,9’luk (n=259) bir kesim tarafsız kalarak "Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu oran, katılımcıların bir kısmının bu konuda kararsız olduğunu göstermektedir. Olumlu görüş bildirenler arasında ise %18,9’u (n=224) "Katılıyorum" ve %37,6’sı (n=446) "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Sonuçlar, toplumda vergi aflarının vergi ahlakı üzerinde olumsuz bir etki oluşturduğu ve vergi kaçırma eğilimini teşvik ettiği yönünde yaygın bir kanaat olduğunu göstermektedir. Yapılan çalışmalarda buna benzer sonuçlar elde edilmiştir. Örneğin Bozkurt ve Ergün, 2023) çalışmalarında, çıkarılan vergi aflarının mükellefler üzerindeki etkisinin caydırıcılığı kalmayarak vergi uyumuna olumsuz etki ettiğini ortaya koymuştur.

Katılımcıların “Vergi afları vergi kaçakçılığını teşvik etmektedir” ifadesine verdiği yanıtlar, toplumun önemli bir kesiminde bu uygulamaların vergi ahlakını zedelediği yönünde güçlü bir algı oluştuğunu göstermektedir. Bu durum, vergi sistemine olan güveni zayıflatmakta ve zaman içinde vergiye gönüllü uyumu azaltarak, kaçakçılığı makul veya tolere edilebilir bir davranış gibi normalleştirebilmektedir. Ayrıca tarafsız kalan önemli bir kesim, vergi aflarının karmaşık etkileri konusunda kafa karışıklığı yaşandığını da ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, mali politikalarda sürekli af düzenlemeleri yerine, adalet duygusunu pekiştirecek, eşitlikçi ve kararlı bir vergi uygulamasının gerekliliğine işaret etmektedir.

Katılımcıların Vergi Aflarının Dürüst Mükellefleri Cezalandırdığına Yönelik Algıları: Katılımcıların vergi aflarının dürüst mükellefler üzerindeki etkilerine ilişkin görüşleri “Vergi afları dürüst mükellefleri cezalandırmaktadır” sorusu aracılığıyla araştırılmıştır. Sonuçlara göre, katılımcıların %10,5’i (n=124) "Kesinlikle Katılmıyorum" ve %7,6’sı (n=90) "Katılmıyorum" yanıtını vererek toplamda %18,1’lik bir kesimin olumsuz bir görüş bildirdiği görülmektedir. Buna karşılık, %25,9’luk (n=307) bir kesim "Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum" yanıtını vererek tarafsız kalmıştır. Bu oran, katılımcıların bir bölümünün bu konuda net bir yargıya sahip olmadığını göstermektedir. Olumlu görüş

bildirenler arasında %18,7'si (n=222) "Katılıyorum" ve %37,3'ü (n=442) "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu sonuçlar, vergi aflarının dürüst mükellefler nezdinde adalet duygusunu zedelediği yönünde kamuoyunda güçlü bir algının bulunduğunu ortaya koymaktadır. Daha önce yapılan çalışmalara baktığımızda vergisini zamanında kanunlara uygun olarak ödeyen mükelleflerin, vergi aflarının vergi adalet algısını olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir (Çelik, 2022).

Katılımcıların “Vergi afları dürüst mükellefleri cezalandırmaktadır” ifadesine verdikleri yanıtlar, vergi adaleti konusundaki toplumsal hassasiyetin altını çizmektedir. Katılımcıların önemli bir bölümü, bu tür af uygulamalarının, yükümlülüklerini zamanında ve eksiksiz yerine getiren mükelleflerin motivasyonunu kırdığını ve adalet duygusunu zedelediği yönünde görüş bildirmiştir. Bu algı, vergi sistemine duyulan güvenin sürdürülebilirliği açısından kritik bir uyarı niteliğindedir. Vergi aflarının süreklilik kazanması hâlinde, dürüst mükelleflerin sisteme olan bağlılığı zayıflayabilir ve gönüllü uyum oranlarında azalma yaşanabilir. Öte yandan tarafsız kalan katılımcı oranı da dikkate değerdir; bu grup, vergi aflarının etkileri konusunda ikircikli bir yaklaşımı temsil etmekte ve uygulamanın sonuçları hakkında daha fazla açıklık ve değerlendirme ihtiyacına işaret etmektedir. Bu bulgu, adalet ilkesine dayalı, sürdürülebilir vergi politikalarının önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

3.9.4.24. Katılımcıların Mükellefler İçin Vergi Ödemenin Ahlaklı Olmanın Göstergesi Olduğu İnancı

Katılımcıların vergi ödemenin ahlaki bir davranış olup olmadığına ilişkin görüşleri “Mükellefler için vergi ödemek ahlaklı olmanın bir göstergesidir” sorusu ile araştırılmıştır. Sonuçlara göre, katılımcıların %4,2'si (n=50) "Kesinlikle Katılmıyorum" ve %3,7'si (n=44) "Katılmıyorum" yanıtını vererek toplamda %7,9'luk bir kesimin olumsuz bir görüş bildirdiği görülmektedir. Öte yandan, katılımcıların %20,5'i (n=243) tarafsız bir tutum sergileyerek "Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu durum, katılımcıların önemli bir kısmının bu konuda kararsız olduğunu ve kesin bir yargıya sahip olmadığını göstermektedir. Olumlu görüş bildirenler arasında ise %25,5'i (n=302) "Katılıyorum" ve %46,1'i (n=546) "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu sonuçlar, toplumda vergi ödemenin yalnızca yasal bir yükümlülük değil, aynı zamanda ahlaki bir sorumluluk olarak da görüldüğünü ortaya koymaktadır. Daha önce

yapılan çalışmalarda kişisel ahlak ve toplumsal sorumluluk bilinci ile ilgili olduğu ifade edilmekle birlikte, vergiye uyumu ile ilgilide bu ahlaki yaklaşımın önemi dile getirilmektedir. Literatürde de vergi ödemenin bireysel ahlak ve toplumsal sorumluluk duygusuyla ilişkili olduğu vurgulanmaktadır. Vergiye gönüllü uyumun artırılmasında bu ahlaki yaklaşımın önemi ayrıca dile getirilmektedir (Bilgin, 2011).

Katılımcıların “Mükellefler için vergi ödemek ahlaklı olmanın bir göstergesidir” ifadesine ilişkin görüşleri değerlendirildiğinde, büyük çoğunluğun vergi ödemeyi yalnızca yasal bir yükümlülük olarak değil, aynı zamanda ahlaki bir sorumluluk olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Bu durum, toplumda vergi bilincinin etik temelli bir yaklaşımla şekillendiğini ve bireylerin vergi ödeme davranışlarını kişisel sorumluluk ve toplumsal fayda anlayışıyla ilişkilendirdiğini göstermektedir. Bununla birlikte, azımsanmayacak bir kesim kararsız kalarak bu konuda net bir görüş belirtmemiş, çok küçük bir grup ise bu ifadeye katılmadığını ifade etmiştir. Bu bulgular, gönüllü vergi uyumunun artırılmasında ahlaki değerlerin önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca elde edilen sonuçlar literatürde vergiye ilişkin etik algının, bireyin devlete olan güveni ve toplumsal sorumluluk duygusuyla yakından ilişkili olduğuna dair bulgularla örtüşmektedir.

3.9.4.25. Katılımcıların Tanıdıkları İnsanların Vergisini Düzenli Ödediğine İlişkin Değerlendirmeleri

Katılımcıların “Tanıdığım birçok insan vergisini düzenli olarak ödemektedir.” ifadesine yönelik cevaplarına göre, katılımcıların %4,4’ü (n=52) “Kesinlikle Katılmıyorum” ve %4,2’si (n=50) “Katılmıyorum” yanıtını vererek toplamda %8,6’lık bir kesimin olumsuz bir görüş bildirdiği görülmektedir. Öte yandan, katılımcıların %15,7’si (n=186) tarafsız bir tutum sergileyerek “Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu durum, katılımcıların bir bölümünün çevresindekilerin vergi ödeme davranışları hakkında net bir değerlendirme yapmadığını göstermektedir. Olumlu görüş bildirenler arasında ise %29,0 (n=344) “Katılıyorum” ve %46,7 (n=553) “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtını vermiştir. Elde edilen sonuçlar, katılımcıların büyük bir çoğunluğunun, çevresindeki bireylerin vergi ödeme konusunda sorumluluk sahibi olduklarını düşündüğünü ve bu durumun toplumsal vergi bilincinin yüksek olduğuna işaret ettiğini göstermektedir. Sonuçlar, kişilerin sosyal bakış açısına dayalı vergi algılarının, vergi ahlakı ve vergi açısından uyumlu bir durumda olduğunu ortaya koymaktadır (Bilgin, 2011).

Katılımcıların “Tanıdığım birçok insan vergisini düzenli olarak ödemektedir” ifadesine ilişkin yanıtları değerlendirildiğinde, toplumda vergi ödeme alışkanlıklarının olumlu yönde algılandığı görülmektedir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu çevresindeki bireylerin vergi yükümlülüklerine karşı sorumlu davrandığını düşündüğünü ifade etmiş, bu da sosyal çevre üzerinden şekillenen vergi ahlakının güçlü olduğuna işaret etmektedir. Az sayıda katılımcı bu görüşe katılmadığını belirtmiş; kararsız kalan kesim ise çevresindekilerin vergi ödeme davranışlarını net bir şekilde değerlendiremediğini ortaya koymaktadır. Bu bulgular, bireyin sosyal çevresine dair algısının vergiye gönüllü uyumla ilişkili olduğunu ve vergi bilincinin toplumsal düzeyde yaygın bir norm olarak benimsendiğini göstermektedir. Bu durum, literatürde vergiye uyumun sosyal normlar ve toplumsal sorumluluk duygusuyla bağlantılı olduğuna dair bulgularla örtüşmektedir.

3.9.4.26. Katılımcıların Eğitim Seviyesi Yükseldikçe Vergi Bilinci/Ahlakının Arttığına Dair Görüşleri

Katılımcıların “Eğitim seviyesi yükseldikçe vergi bilinci/ahlakı artar.” ifadesine yönelik cevaplarına göre, katılımcıların %9,6’sı (n=114) “Kesinlikle Katılmıyorum” ve %6,8’i (n=81) “Katılmıyorum” yanıtını vererek toplamda %16,4’lük bir kesimin olumsuz bir görüş bildirdiği görülmektedir. Öte yandan, katılımcıların %16,3’ü (n=193) tarafsız bir tutum sergileyerek “Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu durum, katılımcıların bir kısmının eğitim seviyesi ile vergi bilinci/ahlakı arasındaki ilişki konusunda net bir değerlendirme yapmadığını göstermektedir. Olumlu görüş bildirenler arasında ise %21,3 (n=252) “Katılıyorum” ve %46,0 (n=545) “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu sonuçlar, eğitim seviyesinin yükselmesiyle birlikte vergi bilinci/ahlakının arttığına dair güçlü bir algı olduğunu ve çoğu katılımcının eğitimle ilgili vergi bilinci arasında pozitif bir ilişki kurduğunu göstermektedir. Bu bilgiler, kişilerin vergi ahlakı ve vergiye olan sorumlulukları hakkındaki farkındalıklarını olumlu biçimde artırma eğiliminde etkili olduğunu göstermektedir (Bilgin, 2011).

Katılımcıların “Eğitim seviyesi yükseldikçe vergi bilinci/ahlakı artar” ifadesine yönelik değerlendirmeleri, toplumda eğitim düzeyinin vergiye yönelik tutumlar üzerindeki etkisinin genel olarak olumlu algılandığını ortaya koymaktadır. Katılımcıların büyük bir kısmı eğitim seviyesiyle birlikte vergi bilinci ve ahlakının arttığını düşünmektedir. Bu da eğitilmiş bireylerin vergiye gönüllü uyum sağlama eğilimlerinin daha yüksek olduğuna

dair bir kanaatin toplumda yerleşik olduğunu göstermektedir. Azınlıkta kalan bir kesim bu ilişkiyi reddederken, bazı katılımcılar ise konu hakkında kararsız kaldığını ifade etmiştir. Elde edilen bu bulgular, bireylerin eğitim sürecinde kazandıkları toplumsal sorumluluk ve etik bilincin, vergiye karşı duyarlılığı artırabileceği yönündeki literatürle de örtüşmektedir. Bu çerçevede eğitim, yalnızca bilgi edinimi değil, aynı zamanda toplumsal yükümlülüklerin benimsenmesinde de önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir.

3.9.4.27. Katılımcıların Gelir ve Refah Seviyesi Artınca Vergiye Gönüllü Uyumun Artacağına İlişkin Düşünceleri

Katılımcıların “Bireylerin gelir ve refah seviyesi arttırılırsa vergiye gönüllü uyumlarının artacağını düşünüyorum” sorusuna verdikleri cevaplara göre, katılımcıların %4,0’ı (n=47) “Kesinlikle Katılmıyorum” ve %3,7’si (n=44) “Katılmıyorum” yanıtını vererek toplamda %7,7’lik bir kesimin olumsuz bir görüş bildirdiği görülmektedir. Öte yandan, katılımcıların %13,8’i (n=163) tarafsız bir tutum sergileyerek “Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu durum, katılımcıların bir kısmının gelir ve refah seviyesinin vergi uyumu üzerindeki etkisi hakkında kararsız olduğunu göstermektedir. Olumlu görüş bildirenler arasında ise %24,0 (n=284) “Katılıyorum” ve %54,6 (n=647) “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu sonuçlar, katılımcıların büyük bir çoğunluğunun, bireylerin gelir ve refah seviyesinin artmasının vergiye gönüllü uyumu artıracığına dair güçlü bir görüşe sahip olduğunu göstermektedir. Bu bilgiler ekonomik refahın vergi uyumunu artıracığına etkin bir faktör olabileceğini ortaya koymaktadır (Güzel ve Çalış, 2024).

Katılımcıların, bireylerin gelir ve refah seviyesinin artmasıyla vergiye gönüllü uyumun artacağına dair görüşler beyan etmesi, ilişkinin toplumda yaygın ve güçlü bir biçimde kabul gördüğünü göstermektedir. Büyük bir çoğunluk, ekonomik refahın vergiye uyumu teşvik eden önemli bir faktör olduğunu düşünmekte, yalnızca küçük bir kesim bu fikre karşı çıkmakta ya da kararsız kalmaktadır. Bu durum, gelir düzeyi ve refahın yükselmesinin bireylerde vergiye karşı sorumluluk bilincini güçlendirebileceğine işaret etmekte olup, literatürde de ekonomik refahın vergi uyumunu olumlu etkilediğine dair bulgularla paralellik taşımaktadır. Böylece ekonomik koşulların iyileştirilmesinin vergi sistemi açısından uyumun artırılmasında kritik bir rol oynadığı söylenebilir.

3.9.4.28. Katılımcıların Oy Verdikleri Siyasi İktidarın Vergi Ödemeye Olumlu Etkisi Olduğuna Yönelik Görüşleri

Katılımcıların “Oy verdiğim siyasi partinin iktidarda olması vergi ödememi olumlu etkiler” sorusuna verdikleri cevaplara göre, katılımcıların %30,5’i (n=362) “Kesinlikle Katılmıyorum” ve %11,2’si (n=133) “Katılmıyorum” yanıtını vererek toplamda %41,7’lik bir kesimin olumsuz bir görüş bildirdiği görülmektedir. Öte yandan, katılımcıların %28,1’i (n=333) tarafsız bir tutum sergileyerek “Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu durum, önemli bir kitlenin siyasi iktidar tercihlerinin vergi ödeme davranışlarına etkisi konusunda kararsız kaldığını göstermektedir. Olumlu görüş bildirenler arasında ise %12,5 (n=148) “Katılıyorum” ve %17,6 (n=209) “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu sonuçlar, siyasi aidiyetin vergiye gönüllü uyum üzerinde belirli bir etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgu, siyasi güvenin ve yönetime duyulan aidiyet hissinin vergi uyumu davranışını etkileyebileceğini desteklemektedir (Karaca, Oktay, Yemez, 2020).

Katılımcıların siyasi iktidara olan desteklerinin vergi ödeme davranışlarını olumlu yönde etkilediğine dair görüşleri karmaşık bir yapıya sahiptir. Toplumun önemli bir kesimi, oy verdikleri siyasi iktidarın varlığının vergi ödemelerini olumlu etkilemediğini düşünmektedir. Ancak bir başka önemli grup bu konuda tarafsız kalmakta, diğer bir bölüm ise siyasi aidiyetin vergi uyumunu artırdığına inanmaktadır. Bu durum, siyasi güven ve yönetime duyulan aidiyet duygusunun vergiye gönüllü uyum üzerinde belirli bir etkisinin olabileceğini göstermektedir. Literatürde de siyasi güvenin ve yönetim meşruiyetinin vergi uyumu üzerindeki rolü vurgulanmakta olup, bu bağlamda vatandaşların siyasi tercihlerinin vergi davranışlarına yansiyabileceği ifade edilmektedir.(Karaca, Oktay, Yemez, 2020).

3.9.5. Katılımcıların Vergi Algısına Yönelik Tutumların Etkiyen Faktörler

Bu bölümde, vergi algısına yönelik tutumların hangi faktörlerden etkilendiğini anlamaya yönelik çapraz tablo analizleri sunulmaktadır. Analizler, bireylerin demografik özellikleri, ekonomik durumları, siyasal tutumları ile vergi sistemi ve uygulamalarına dair algılarının birbirleriyle ilişkisini kapsamaktadır. İşletme faaliyet süresi, denetim algısı, vergi politikasına yönelik memnuniyet gibi değişkenlerin yanı sıra vergi kaçırma eğilimi, devlet harcamalarına güven, iletişim memnuniyeti ve vergi bilinci gibi unsurlar

arasındaki karşılıklı etkileşimler detaylı biçimde incelenmiştir. Bu sayede, vergi algısının şekillenmesinde rol oynayan iç ve dış faktörler bütüncül bir perspektifle değerlendirilmiş, vergiye gönüllü uyumun artırılmasına yönelik önemli çıkarımlar yapılmıştır.

3.9.5.1. Katılımcıların Vergi Kaçırma Eğilimi ve Denetim, Algı İlişkileri

Vergi kaçırma eğilimi ve denetim algısı arasındaki ilişki, vergi uyumunu etkileyen temel faktörlerden biridir. Bu bölümde, bireylerin vergi kaçırma davranışlarına yönelik tutumları ile denetim mekanizmalarına ve denetim algılarına ilişkin görüşleri detaylı olarak incelenecektir. Amaç, denetim algısının vergi kaçırma eğilimi üzerindeki etkisini ve bu iki unsur arasındaki dinamikleri ortaya koymaktır.

Aşağıda yer alan Tablo 17’de, işletme sahiplerinin faaliyet süresi ile şimdiye kadar geçirdikleri vergi incelemeleri arasındaki ilişkinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Katılımcılara işletmelerinin kaç yıldır faaliyette olduğu ve şimdiye kadar kaç kez vergi incelemesine tabi tutuldukları sorulmuştur. Veriler, farklı faaliyet sürelerine sahip işletmelerin vergi incelemesi deneyimlerinin çeşitlilik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Tablo 23 aynı zamanda işletme sahibi olmayan katılımcıların oranını da içermektedir. Bu sayede, işletme sahipliği ve denetim sıklığı arasındaki olası bağlantılar değerlendirilerek, vergi incelemelerinin yoğunlaştığı dönemler hakkında fikir edinmek hedeflenmiştir.

Bir işletme sahibi iseniz, işletmeniz kaç yıldır faaliyette bulunuyor?						
“İşletmeniz şimdiye kadar kaç inceleme geçirdi?”	1 inceleme (%) (n)	2-5 inceleme (%) (n)	5'den fazla inceleme (%) (n)	Hiç inceleme (%) (n)	İşletme sahibi değilim (%) (n)	Toplam (n)
1-5 yıl	%25,8 (8)	%35,5 (11)	%12,9 (4)	%22,6 (7)	%3,2 (1)	31
6-10 yıl	%7,1 (1)	%28,6 (4)	%42,9 (6)	%21,4 (3)	%0 (0)	14
11-20 yıl	%9,1 (1)	%9,1 (1)	%63,6 (7)	%18,2 (2)	%0 (0)	11
21 yıl ve daha üzeri	%0 (0)	%50,0 (4)	%12,5 (1)	%37,5 (3)	%0 (0)	8
İşletme sahibi değilim	%0,1 (1)	%0 (0)	%0,2 (2)	%1,2 (13)	%98,6 (1105)	1121
Toplam	11	20	20	28	1106	1185

Not: Yüzdelere ve toplamlar katılımcılara göre verilmiştir.

Tablo 17: İşletme Faaliyetinde Bulunma Süresi ile Denetim Sayısı Arasındaki İlişki

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 17’de, işletme sahipliği ve işletmelerin kaç yıl faaliyet gösterdiği ile bugüne kadar geçirdikleri inceleme sayısı arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Katılımcıların %94,6’sı (n=1105) işletme sahibi olmadığı görülmektedir. Bu durum, tablo sonuçlarını değerlendirirken göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü verilerin büyük kısmı doğrudan işletme deneyimine sahip olmayan bireylerden oluşur. Ancak kalan %5,4'lük kesim (n=80), işletme sahibi olduğunu belirtmiş ve bu grup üzerinde yapılan analiz, faaliyette bulunma süresi ve denetim geçmişi arasında odaklanma bakış açısından anlamlı bir veri sunmaktadır. Öte yandan, 21 yıl ve üzeri süredir faaliyet gösteren işletmelerin en çok 2-5 aralığında inceleme geçirdiği görülmektedir (n=4). Bu durum, uzun süredir faaliyet gösteren işletmelerin geçmiş dönemlerde daha az denetlendiğini veya kayıt dışı faaliyetlerin etkili olabileceğini ifade edebilmektedir.

Tablo 23’e göre, katılımcılar içerisinde işletme faaliyetleri 1-5 yıl arasında sürenlerin %35,5’i (n=11) 2-5 kez denetlenmiştir. Bu gruptaki diğer dikkat çekici bulgu, katılımcıların %22,6’nın (n=7) hiç denetim yaşamadığını belirtmesidir. Ayrıca, katılımcıların %12,9’u (n=4) 5’ten fazla denetim geçirdiğini ifade etmiştir. Bu durum, yeni davranışların belirleyici bir denetim yoğunluğuna maruz kalma miktarına, ancak sistemli bir denetim aralığının tüm oranlara eşit düzeyde yansımadığını düşündürmektedir.

Bu kategorideki işletme sahiplerinin %42,8’i (n=6) 5’ten fazla denetimin geçirdiğini bildirmiştir. Bu oran, daha kısa süreli faaliyet gösterenlere kıyasla belirgin derecede yüksektir. Katılımcıların %28,5’i (n=4) ise 2-5 arasında denetime tabi tutulmuştur. Hiç denetlenmeyenlerin oranı ise %21,4 (n=3) olduğu Tablo 23 üzerinden görülmektedir.

İşletmesi 11-20 yıldır faaliyette olan katılımcıların %63,6’sı (n=7) 5’ten fazla denetime tabi tutulduğunu belirtmiştir. Ancak daha kısa süredir faaliyette bulunan işletmelere kıyasla, 11-20 yıldır faaliyette bulunan işletmelerdeki denetim sayısında ciddi bir artış görülmektedir. Bu grupta, 2-5 arası denetime tabi olan mükelleflerin oranı %9 (n=1), hiç denetim geçirmeyen mükelleflerin oranı ise %18,1’dir (n=2).

21 yıl ve üzeri olan kategorideki mükelleflerin %50’si (n=4) 2 ile 5 denetim sayısı aralığında olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık mükelleflerin sadece %12,5’ine (n=1) 5’ten fazla denetim gerçekleştirildiği görülmektedir. Hiç denetim geçirmeyen mükelleflerin oranı ise %37,5’tir (n=3). Uzun süreli aktivitelerin daha az denetlenmesi, geçmişteki kurumsal hafıza eksikliği, denetimin devamlılığı veya kayıt dışı ekonomiyle olan bağlarının devamı şeklinde meydana gelme durumu öne çıkmaktadır.

Bu bulgular, kayıt dışı ekonomiyle mücadele kapsamında denetimlerin, işletmelerin faaliyet süresi ve ölçeğine göre farklılık gösterebileceğini ortaya koymaktadır. Denetim politikalarının daha etkin ve hedef odaklı biçimde uygulanması, kayıt dışı faaliyetlerin azaltılması açısından önemlidir (Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2019).

Bulgular, işletme sahipliği ve işletmelerin faaliyet süresi ile bugüne kadar geçirdikleri inceleme sayısı arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Analiz sonuçları, 1-5 yıldır faaliyet gösteren işletmelerin çoğunlukla 2-5 inceleme geçirdiğini gösterirken, aynı grupta hiç denetlenmeyen işletmelerin de bulunduğu görülmektedir. Faaliyet süresi 6-10 ve 11-20 yıl arasında olan işletmelerde ise 5'ten fazla denetim geçirenlerin sayısı görece yüksektir. 21 yıl ve üzeri faaliyet gösteren işletmeler ise genellikle 2-5 denetim aralığında yer almaktadır. Bu durum, uzun süredir faaliyette olan işletmelerin geçmişte daha az denetlendiğini ya da kayıt dışı faaliyetlerin etkili olduğu sonucuna işaret etmektedir. İşletme sahibi olmayanların büyük çoğunluğu ise bu soruya yanıt vermemiştir. Bu veriler, denetimlerin işletmenin faaliyet süresi ve ölçeğine göre farklılık gösterdiğini ve denetim stratejilerinin kayıt dışı ekonomiyle mücadelede hedef odaklı şekilde geliştirilmesinin önemini vurgulamaktadır.

“Vergisini hiç ödememesine rağmen yakalanmayan insanlar olduğunu düşünüyorum”						
“Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam”	Kesinlikle Katılmıyorum (%) (n)	Katılmıyorum (%) (n)	Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum (%) (n)	Katılıyorum (%) (n)	Kesinlikle Katılıyorum (%) (n)	Toplam (n)
Kesinlikle Katılmıyorum	%30,0 (18)	%5,0 (3)	%11,7 (7)	%1,7 (1)	%51,7 (31)	60
Katılmıyorum	%3,4 (1)	%13,8 (4)	%20,7 (6)	%24,1 (7)	%37,9 (11)	29
Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum	%3,4 (3)	%5,7 (5)	%25,0 (22)	%17,0 (15)	%48,9 (43)	88
Katılıyorum	%2,6 (5)	%3,6 (7)	%16,4 (32)	%32,3 (63)	%45,1 (88)	195
Kesinlikle Katılıyorum	%4,2 (34)	%2,0 (16)	%8,6 (70)	%14,8 (120)	%70,6 (573)	813
Toplam	61	35	137	206	746	1185

Not: Yüzdelere ve toplamlara katılımcılara göre verilmiştir.

Tablo 18: Vergi Kaçırma Eğilimi ile Vergi Denetim Algısı Arasındaki İlişki

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 18’de bireylerin vergi kaçırmaya yönelik kişisel tutumları ile toplumda vergi kaçırın bireylerin yakalanmadığına dair algıları arasındaki ilişki analiz edilmektedir. “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam” ifadesine verilen yanıtlarla, “Vergisini hiç ödememesine rağmen yakalanmayan insanlar olduğunu düşünüyorum” ifadesine verilen yanıtlar arasında belirgin bir ilişki göze çarpmaktadır.

“Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam” ifadesine kesinlikle katılmayanların büyük çoğunluğu olan %51,7’si (31/60), vergisini hiç ödememesine rağmen yakalanmayan insanların olduğunu ifade etmiştir. Aynı grubun %30,0’ı (18/60) ise bu algıya kesinlikle katılmadığını beyan etmiştir. Bu durum, bu bireylerin vergi kaçırmaya açık bir eğilim taşımasına rağmen, aynı zamanda vergi sisteminin adil işlediğine dair bir inanç taşımayan ciddi bir kesim olduğunu göstermektedir.

Katılımcılardan “Katılmıyorum” ifadesini beyan eden %37,9’u (11/29) yakalanmama algısına kesinlikle katıldığını ve %24,1’i (7/29) ise katıldığını ifade etmiştir. Bu grupta da vergi sisteminin yetersizliğine yönelik algının oldukça yüksek olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir. Katılımcılar içerisinde “Ne katılıyorum ne katılmıyorum” diyenlerin %48,9’u (43/88) kesinlikle katılıyorum, %17,0’si (15/88) ise katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Bu kararsız grupta da “yakalanmayan vergi kaçakçıları” düşüncesinin yaygın olduğu anlaşılmaktadır.

Katılımcılar içerisinde “Katılıyorum” diyenlerin %45,1’i (88/195) kesinlikle katılıyorum, %32,3’ü (63/195) katılıyorum şeklinde yanıt vermiştir. Bu grup, etik olarak vergi kaçırmamayı tercih eden bireylerden oluşsa da büyük bir çoğunluğu sistemin etkin biçimde işlemediğini düşünmektedir. Katılımcılar içerisinde “Kesinlikle katılıyorum” diyenlerin çok büyük bir oranı olan %70,6’sı (573/813) da yakalanmayan vergi kaçakçıları olduğunu düşünmektedir. %14,8’i (120/813) katıldığını, %8,6’sı (70/813) ise kararsız olduğunu belirtmiştir.

Katılımcıların her iki soruya verdikleri cevaplardan elde edilen bulgular, genel olarak etik değerler ile sistem algısı arasındaki mevcut bir çelişkinin varlığını ortaya koymaktadır. Bireylerin büyük bir kısmı etik olarak vergi kaçırmamanın doğru olduğunu düşünmektedir. Ancak aynı zamanda vergi kaçakçılığının yaygın olduğunu ve cezalandırılmadığını düşünmektedir. Özellikle, “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam” diyen bireylerin, çoğunlukla vergisini ödemeyenlerin yakalanmadığına

inanması (%70,6 – 573/813), vergi sisteminin güvenilirliğine dair ciddi bir kuşkuya işaret etmektedir.

Sonuç olarak, vergi uyumunun yalnızca bireysel ahlak ile değil, aynı zamanda devletin denetim gücü ve adalet duygusu ile doğrudan ilişkili olduğu açıkça görülmektedir. Genel olarak bakıldığında, toplumda vergi kaçırma algısı ile bireylerin kendi vergi davranışları arasında bir paralellik olduğu görülmektedir. Vergi kaçırmanın yaygın ve cezalandırılmadığına inanılan bir ortamda, bireylerin uzun dönemde etik duruşlarında esneme yaşanabileceği ihtimalinin varlığı göz önüne alınmalıdır. Yılmaz ve Uğur (2023) çalışmalarında, vergi kaçırmanın toplum tarafından ahlak dışı görüldüğünü belirtmektedir. Aynı zamanda bu durumun vergi sisteminde zayıflık olursa ve yeterince denetim yapılmazsa, mükelleflerin vergiye gönüllü uyumu üzerinde olumsuz etkileyen neden olabileceğini belirtmişlerdir.

Bulgular, bireylerin vergi kaçırmaya yönelik kişisel tutumları ile toplumda vergi kaçırmanın yakalanmama algısı arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Elde edilen sonuçlara göre, “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam” ifadesine kesinlikle katılmayanların önemli bir kısmı, vergi kaçırmanın yakalanmadığına dair güçlü bir algıya sahiptir. Buna karşılık, “Kesinlikle Katılıyorum” diyenlerin büyük çoğunluğu da vergisini ödemeyenlerin yakalanmadığını düşünmektedir. Bu durum, bireylerin etik tutumları ile genel sistem algısı arasında bir çelişki olduğunu ortaya koymaktadır. Mükellefler arasında her ne kadar bireysel olarak vergi kaçırma eğilimi olmasa da sistemin vergi kaçakçılığı ile mücadelede yetersiz kaldığı yönünde yaygın bir inanç bulunmaktadır. Bu algı, vergi uyumunu olumsuz etkileyebilecek bir zayıflık olarak değerlendirilebilir. Genel olarak, toplumda vergi kaçırmanın yaygın ve cezalandırılmadığına dair güçlü bir inanışın varlığı, bireylerin vergiye gönüllü uyumunu zayıflatır.

Kişilerin vergi ödeme isteğini etkileyen faktörlerden biri kamu harcamalarında şeffaflık algısının düşük olmasıdır ki bu durum vergi ödeme isteğini olumsuz etkilemekte ve vergi uyumunu azaltan çok kritik bir etkidir (OECD, 2021).

Bireylerin vergi ahlakına yönelik tutumları ile devletin vergi harcamalarındaki şeffaflığına ilişkin algıları arasındaki ilişkinin araştırılması amacıyla Tablo 25’de yer alan veriler kullanılmıştır. Tablo 25’de “Devlet, toplanan vergilerin nerelere harcandığını açıklamak konusunda yeterince şeffaftır” ifadesine katılım ile “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam sorularına verilen yanıtlar arasındaki ilişki araştırılmıştır. Tutum

düzeyleri arasındaki dağılımlar incelenerek, vergiye gönüllü uyum ile kamusal şeffaflık algısı arasındaki etkileşim analiz edilmektedir.

“Devlet toplanan vergilerin nerelere harcandığını açıklamak konusunda yeterince şeffaftır”						
“Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam”	Kesinlikle Katılmıyorum (%) (n)	Katılmıyorum (%) (n)	Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum (%) (n)	Katılıyorum (%) (n)	Kesinlikle Katılıyorum (%) (n)	Toplam (n)
Kesinlikle Katılmıyorum	%56,7 (34)	%13,3 (8)	%20,0 (12)	%1,7 (1)	%8,3 (5)	60
Katılmıyorum	%34,5 (10)	%24,1 (7)	%17,2 (5)	%13,8 (4)	%10,3 (3)	29
Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum	%46,6 (41)	%15,9 (14)	%27,3 (24)	%5,7 (5)	%4,5 (4)	88
Katılıyorum	%27,7 (54)	%28,2 (55)	%24,6 (48)	%15,4 (30)	%4,1 (8)	195
Kesinlikle Katılıyorum	%40,1 (326)	%13,3 (108)	%26,6 (216)	%7,3 (59)	%12,8 (104)	813
Toplam	465	192	305	99	124	1185

Not: Yüzdelere ve toplamlar katılımcılara göre verilmiştir.

Tablo 19: Vergi Kaçırmama Eğilimi ile Devletin Harcama Şeffaflığı Dair Algının İlişkisi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 19’a göre, “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam” ifadesine kesinlikle katılmayan bireylerin çoğunluğu, yani %56,7’si (34/60), aynı zamanda “Devlet, vergilerin harcandığı yerleri açıklama konusunda yeterince şeffaftır” ifadesine de kesinlikle katılmadığını belirtmiştir. Bu bireylerin yalnızca %8,3’ü (5/60) devletin şeffaf olduğunu (kesinlikle katılıyorum) düşünmektedir. Bu durum, devletin mali şeffaflığına duyulan güven eksikliği ile bireysel vergi kaçırma eğilimi arasında güçlü bir paralellik olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, “katılmıyorum” diyenlerin de büyük bölümü (%34,5 – 10/29) şeffaflığa kesin bir şekilde karşı çıkmaktadır. Bu grupta da devletin vergilerin kullanımında şeffaf olmadığına dair algı oldukça yaygındır.

Kararsız kalan (ne katılıyorum ne katılmıyorum) bireylerin %46,6’sı (41/88) şeffaflık olmadığı yönünde net bir görüş beyan ederken, yalnızca %4,5’i (4/88) devletin yeterince şeffaf olduğunu savunmuştur. Bu da belirsiz tutum sergileyen bireylerin bile çoğunlukla olumsuz algıya sahip olduğunu göstermektedir. Etik olarak “vergi kaçırmam” diyen bireylerde de benzer bir tablo ortaya çıkmaktadır. Katılımcılardan “Katılıyorum” diyenlerin

%27,7'si (54/195) ve “Kesinlikle katılıyorum” diyenlerin %40,1'i (326/813), devletin vergi harcamalarında şeffaf olmadığını (kesinlikle katılmıyorum) düşünmektedir. Yani etik olarak vergi kaçırmamanın doğru olduğunu düşünen bu bireyler, aynı zamanda devletin hesap verebilirliğine güven duymamaktadır.

Bu çelişki, toplumda güçlü etik değerlere rağmen, kamu kurumlarının mali şeffaflıkta yetersiz olarak algılandığını ortaya koymaktadır. Özellikle en yüksek etik ifadeyi (“Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam” diyenleri) kullananların %40,1'inin bile devletin şeffaf olmadığını düşünmesi, sistemsal güven sorununa işaret etmektedir. Toplumsal düzeyde vergiye gönüllü uyumun artması için bireysel etik yeterli değildir. Devletin şeffaflığına ve hesap verebilirliğine dair yaygın bir güven eksikliği, bireylerin tutumlarında ciddi bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, mali şeffaflığın artırılması, bireylerin vergi uyumuna yönelik olumlu tutumlarını destekleyici önemli bir unsur olarak değerlendirilebilir. Bu bulgular, bireysel vergi etik değerlerinin varlığına rağmen, devletin kamu kaynaklarını kullanmadaki şeffaflığına dair olumsuz bir algının toplumda yaygın olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, vergi sistemine yönelik olarak bireysel etik değerlerin varlığına rağmen, kamu kaynaklarının kullanımında şeffaflık eksikliği algısının yaygın olduğunu göstermektedir.

Bireylerin “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam” ifadesine verdikleri yanıtlarla, “Devlet toplanan vergilerin nerelere harcandığını açıklamak konusunda yeterince şeffaftır” ifadesine katılım düzeyleri arasındaki ilişki verilere göre, vergi kaçırmama konusunda olumsuz tutum sergileyen katılımcıların büyük çoğunluğu devletin vergi harcamaları konusunda şeffaf olmadığını düşünmektedir. Benzer şekilde, vergi kaçırmama konusunda olumlu görüş bildirenlerin de önemli bir kısmı şeffaflık algısının düşük olduğunu belirtmiştir. Bu durum, bireysel vergi etiği yüksek olsa bile, kamu kaynaklarının nasıl kullanıldığına dair şeffaflık eksikliğinin yaygın bir algı olduğunu ve bunun vergi ödeme motivasyonunu olumsuz etkileyebileceğini göstermektedir. Kamu harcamalarında şeffaflık algısının düşük olması, vergi uyumunu azaltan kritik bir faktör olarak değerlendirilmektedir.

Bireylerin vergi ahlakına ilişkin tutumları ile vergi mevzuatının anlaşılabilirliğine yönelik algıları arasındaki ilişki araştırılması amacıyla Tablo 19 hazırlanmıştır. Tablo 19'da “Vergi ile ilgili kanunlar yeterince açık değildir.” ifadesine katılım ile “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam.” ifadesine verilen yanıtlar arasındaki ilişki incelenmektedir. Katılımların

farklı vergi tutum düzeyleri temelinde yapılan karşılaştırmalarla, gönüllü vergi uyumu ile hukuki belirlilik algısı arasındaki etkileşim incelenmektedir.

“Vergi ile ilgili kanunlar yeterince açık değildir”						
“Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam”	Kesinlikle Katılmıyorum (%) (n)	Katılmıyorum (%) (n)	Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum (%) (n)	Katılıyorum (%) (n)	Kesinlikle Katılıyorum (%) (n)	Toplam (n)
Kesinlikle Katılmıyorum	%28,3 (17)	%6,7 (4)	%20,0 (12)	%16,7 (10)	%28,3 (17)	60
Katılmıyorum	%0 (0)	%24,1 (7)	%44,8 (13)	%17,2 (5)	%13,8 (4)	29
Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum	%3,4 (3)	%8,0 (7)	%43,2 (38)	%21,6 (19)	%23,9 (21)	88
Katılıyorum	%1,5 (3)	%12,3 (24)	%37,4 (73)	%32,3 (63)	%16,4 (32)	195
Kesinlikle Katılıyorum	%8,5 (69)	%8,5 (69)	%31,1 (253)	%17,5 (142)	%34,5 (280)	813
Toplam	92	111	389	239	354	1185

Not: Yüzdelere ve toplamlar katılımcılara göre verilmiştir.

Tablo 20: Vergi Kaçırmama Eğilimi ile Vergi Kanunlarının Anlaşılır Olmasına Dair Algının İlişkisi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 20’ye göre, “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam” ifadesine kesinlikle katılmayan bireylerin %28,3’ü (17/60), “Vergi ile ilgili kanunlar yeterince açık değildir” ifadesine de kesinlikle katılmamaktadır. Bu grupta diğer tüm seçeneklere verilen yanıtlar dengeli dağılmış olup, %28,3’ü yine aynı oranda kanunların yeterince açık olmadığını (kesinlikle katılıyorum) belirtmiştir. Bu dağılım, bu grubun vergi kanunları konusundaki algısında net bir ortaklık oluşmadığını, daha çok bireysel yargılara dayalı, parçalı bir tutum sergilendiğini göstermektedir. Katılımcılardan “Katılmıyorum” yanıtını veren bireylerde ise daha belirgin bir eğilim gözlemlenmektedir. Bu grupta yer alan katılımcıların neredeyse yarısı (%44,8 – 13/29), vergi kanunlarının yeterince açık olup olmadığı konusunda kararsız kalırken, %24,1’i (7/29) doğrudan kanunların açık olmadığını kabul etmemektedir. Buna karşılık sadece %13,8’i (4/29) bu kanunların yeterince açık olduğunu düşünmektedir. Bu da vergi kaçırma konusunda daha az katı olan bireylerin, sistemdeki belirsizliğin farkında olduğunu ve bu durumu kararlarında hesaba kattığını göstermektedir.

Kararsız kalan (ne katılıyorum ne katılmıyorum) bireylerin büyük çoğunluğu (%43,2 – 38/88), vergi kanunlarının yeterince açık olmadığını belirtmiştir. Sadece %3,4'ü (3/88) bu ifadelerle kesin olarak katılmadığını bildirmiştir. Bu bulgu, sistemsel belirsizliğe dair genel bir kabul olduğunu ve kararsız bireylerin dahi bu konuda olumsuz bir algıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Vergi kaçırmanın yanlış olduğunu belirten bireylerde de dikkat çekici bir eğilim vardır. “Katılıyorum” diyenlerin %37,4'ü (73/195) ve “Kesinlikle katılıyorum” diyenlerin %31,1'i (253/813), vergi kanunlarının yeterince açık olmadığını belirtmektedir. Özellikle “Kesinlikle katılıyorum” yanıtını veren bireylerin %34,5'lik (280/813) bir kesimi, bu konuda net bir olumsuz görüş bildirmiştir. Bu durum, etik bir vergi ahlâkına sahip olan bireylerin bile, hukuki çerçevenin karmaşıklığına dair eleştirel bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir.

Genel olarak Tablo 26, toplumda vergi kanunlarının anlaşılabilirliğine yönelik ciddi bir sorgulama olduğunu, hatta vergiye karşı ahlaki sorumluluk hissedenden bireylerde bile bu konudaki memnuniyetsizliğin yaygın olduğunu göstermektedir. Bu da vergi ahlâkının yalnızca bireysel değerlerle değil, aynı zamanda sistemin açıklığı ve güvenilirliğiyle de doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, bireylerin vergi kaçırma eğiliminde olmamaları yönünde yüksek etik değer taşırsalar bile, yasal düzenlemelerin karmaşıklığının vergiye gönüllü uyumu zorlaştırdığına dair yaygın bir algının var olduğunu göstermektedir. OECD (2021) tarafından hazırlanan raporda, vergi kanunlarının anlaşılır olmamasının kişilerin vergi ahlâkı üzerinde olumsuz etkiler oluşturduğu ifade edilmektedir. Ayrıca vergi kanunlarının karmaşıklığı veya anlaşılır olmaması vergi uyumunu olumsuz etkileyen ana faktörlerden biridir.

“Vergi ile ilgili kanunlar yeterince açık değildir.” ifadesine katılım ile “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam.” ifadesine verilen yanıtlar arasındaki ilişkiye ait bulgular, vergi kaçırmama konusunda olumsuz tutum sergileyenlerin önemli bir kısmının vergi kanunlarının karmaşık ve anlaşılması güç olduğunu düşündüğünü göstermektedir. Aynı şekilde, vergi kaçırmama konusunda olumlu görüş bildirenlerin büyük çoğunluğu da vergi mevzuatının yeterince açık olmadığını ifade etmiştir. Bu durum, bireylerin yüksek vergi ahlâkı taşırsa da yasal düzenlemelerin karmaşıklığının vergiye gönüllü uyumu zorlaştırdığına dair yaygın bir algının varlığını göstermektedir. Vergi kanunlarının

anlaşılır olmaması, vergi uyumunu olumsuz etkileyen temel faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Devletin vergi konusunda en dikkat etmesi gereken unsurlardan olan adalet ve caydırıcılık, eğer zedelenirse kişilerin vergi algısı olumsuz yönde değişecektir. Yapılan çalışmalarda, vergi aflarının uzun dönemde vergi ahlakını olumsuz etkileyeceği belirtilmiştir (Torgler ve Schaltegger, 2005). Bu olumsuz etkinin varlığının araştırılması amacıyla Tabloda “Vergi afları vergi kaçakçılığını teşvik etmektedir.” ifadesine katılım ile “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam.” ifadesine verilen cevaplar arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Bireylerin vergi ahlakına ilişkin tutumları ile vergi aflarının vergi uyumu üzerindeki etkisine dair algıları arasındaki ilişkinin saptanabilmesi için ilgili sorulara verilen yanıtlar Tablo 27’de yer almaktadır. Tablo 27’de farklı tutum düzeyleri dikkate alınarak, gönüllü vergi uyumu ile vergi aflarına yönelik algılar arasındaki etkileşim analiz edilmektedir.

“Vergi afları vergi kaçakçılığını teşvik etmektedir”						
“Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam”	Kesinlikle Katılmıyorum (%) (n)	Katılmıyorum (%) (n)	Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum (%) (n)	Katılıyorum (%) (n)	Kesinlikle Katılıyorum (%) (n)	Toplam (n)
Kesinlikle Katılmıyorum	%35,0 (21)	%11,7 (7)	%13,3 (8)	%13,3 (8)	%26,7 (16)	60
Katılmıyorum	%0 (0)	%27,6 (8)	%20,7 (6)	%20,7 (6)	%31,0 (9)	29
Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum	%3,4 (3)	%18,2 (16)	%38,6 (34)	%15,9 (14)	%23,9 (21)	88
Katılıyorum	%4,1 (8)	%9,7 (19)	%25,6 (50)	%34,9 (68)	%25,6 (50)	195
Kesinlikle Katılıyorum	%13,3 (108)	%8,1 (66)	%19,8 (161)	%15,7 (128)	%43,1 (350)	813
Toplam	140	116	259	224	446	1185

Not: Yüzdelere ve toplamlar katılımcılara göre verilmiştir.

Tablo 21: Vergi Kaçırma Eğilimi ve Vergi aflarını Arasındaki İlişkinin Analizi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 21’e göre, “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam” ifadesine “Katılıyorum” diyen katılımcıların %34,9’u, “Vergi afları vergi kaçakçılığını teşvik etmektedir” ifadesine katıldığını belirtmiş; %25,6’sı ise kesinlikle katıldığını ifade etmiştir. Yani bu grupta toplamda %60,5’lik bir kesim vergi aflarının vergi kaçakçılığını artırdığı görüşündedir. Aynı şekilde, “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam” ifadesine “Kesinlikle Katılıyorum” diyenlerin %15,7’si bu görüşe katıldığını, %43,0’ü ise

kesinlikle katıldığını belirtmiştir. Bu grupta toplamda %58,7 oranında katılımcı vergi aflarının kaçakçılığı teşvik ettiğini düşünmektedir. Bu bulgular, vergiye yüksek gönüllü uyum gösteren bireylerin dahi, vergi aflarının adalet algısını zedelediği ve kaçakçılığı teşvik ettiği yönünde yaygın bir kanaate sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuçlar, bireylerin genel olarak kendi etik değerleri doğrultusunda vergi kaçırmama eğiliminde olduklarını gösterirken, aynı zamanda vergi aflarının toplumsal düzeyde vergi kaçakçılığını artırdığına dair inancın var olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çelişki, bireysel sorumluluk bilincinin varlığına rağmen, sistemde uygulanan afların ve politikaların vergi adaletini zedeleyerek gönüllü vergi uyumunu olumsuz etkileyebileceğine işaret eder. Böylece, vergi aflarının kısa vadeli ekonomik rahatlama sağlasa da, uzun vadede vergi bilinci ve uyumunu zayıflatma riski taşıdığı ve maliye politikalarında adalet ve caydırıcılığın korunmasının önemini artırdığı söylenebilir.

Bireylerin vergi ahlakına yönelik tutumları ile vergi aflarının dürüst mükellefler üzerindeki etkisine dair algıları arasındaki ilişkinin araştırılması amacıyla Tablo 21 oluşturulmuştur. Tablo 21’de “Vergi afları dürüst mükellefleri cezalandırmaktadır.” ifadesine katılım ile “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam.” ifadesine verilen yanıtlar karşılaştırılmalı olarak yer almaktadır. Katılımcıların farklı tutum düzeyleri dikkate alınarak, gönüllü vergi uyumu ile vergi aflarının adalet duygusu üzerindeki yansımaları arasındaki etkileşim tablo 22 yardımıyla incelenmektedir.

“Vergi afları dürüst mükellefleri cezalandırmaktadır”						
“Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam”	Kesinlikle Katılmıyorum (%) (n)	Katılmıyorum (%) (n)	Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum (%) (n)	Katılıyorum (%) (n)	Kesinlikle Katılıyorum (%) (n)	Toplam (n)
Kesinlikle Katılmıyorum (60)	%26,7 (16)	%13,3 (8)	%26,7 (16)	%5,0 (3)	%28,3 (17)	60
Katılmıyorum (29)	%3,4 (1)	%20,7 (6)	%24,1 (7)	%24,1 (7)	%27,6 (8)	29
Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum (88)	%5,7 (5)	%10,2 (9)	%37,5 (33)	%13,6 (12)	%33,0 (29)	88
Katılıyorum (195)	%4,1 (8)	%7,2 (14)	%30,3 (59)	%29,2 (57)	%29,2 (57)	195
Kesinlikle Katılıyorum (813)	%11,6 (94)	%6,5 (53)	%23,6 (192)	%17,6 (143)	%40,7 (331)	813
Toplam (1185)	124	90	307	222	442	1185

Not: Yüzdelere ve toplamlara katılımcılara göre verilmiştir.

Tablo 22: Vergi Kaçırma Eğilimi ile Vergi Afları Algısı Arasındaki Yüzdesel Dağılım

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 22'e yer alan verilere göre, "Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam" ifadesine kesinlikle katılmayan bireylerin %26,7'si (16/60), "Vergi afları dürüst mükellefleri cezalandırmaktadır" ifadesine de kesinlikle katılmadığını belirtmektedir. Bu bireylerin yalnızca %28,3'ü (17/60) vergi aflarının dürüst mükellefleri cezalandırdığını düşünmektedir. Bu dağılım, vergi kaçırmaya karşı net bir tutum sergileyen bireylerde, vergi aflarına ilişkin görüşlerin bölünmüş olduğunu ve bu konuda ortak bir algının oluşmadığını göstermektedir. Aynı grubun %26,7'si (16/60) kararsızdır; bu da bu kişilerin vergi aflarının adil olup olmadığı konusunda net bir kanaat oluşturamadıklarına işaret etmesi beklenmektedir. Katılımcılardan "Katılmıyorum" diyen grupta ise dağılım daha dağınıktır. Bu gruptaki bireylerin %27,6'sı (8/29) afların dürüst mükellefi cezalandırdığını belirtirken, %24,1'i ise (7/29) kararsızdır. Bu tablo, vergi kaçırma eğiliminde daha az katı olan bireylerin, af politikalarına karşı duyarlılıklarının görece yüksek olduğunu, ancak tutumlarının tam anlamıyla netleşmediğini göstermektedir. Kararsız kalan grupta (%33,0 – 29/88) afların dürüst mükellefleri cezalandırdığını düşünenler görece daha fazladır. Yine de bu bireylerin önemli bir kısmı (%37,5 – 33/88) kararsız olduğunu ifade etmiş, bu da söz konusu bireylerin hem etik tutumlarında hem de kamu politikalarına yönelik değerlendirmelerinde belirsizlik yaşadığını ortaya koymuştur.

Verginin kaçırmaması gerektiğini savunan katılımcılar (katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum) ise dikkat çekici bir paralellik gözlenmektedir. Katılımcılardan "Katılıyorum" diyenlerin %58,4'ü (114/195) ve "Kesinlikle katılıyorum" diyenlerin %58,3'ü (474/813) vergi aflarının dürüst mükellefleri cezalandırdığına katılmaktadır. Özellikle "Kesinlikle katılıyorum" yanıtını veren grubun %40,7'si (331/813) bu ifadelerle kesin destek vermektedir. Bu veriler, etik olarak vergiye karşı sorumluluğu yüksek bireylerin vergi aflarına yönelik açık bir güvensizlik taşıdıklarını göstermektedir. Yani sistematik olarak vergiye sadakat gösteren bireyler, aynı zamanda devlete karşı eleştirel bir tutum da sergilemektedir. Katılımcılara göre, vergi afları kamusal adalet duygusunu zedelemekte, vergisini zamanında ödeyen bireylerin aleyhine bir eşitsizlik meydana getirmektedir.

Sonuç olarak, bireysel vergi ahlâkı ile kamu politikalarına dair adalet algısı arasında güçlü bir ilişki vardır. Vergiye sadık bireylerin, af politikalarını çoğunlukla etik dışı ve cezalandırıcı bulduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu durumda vergi sisteminde

sürdürülebilir güvenin, sadece bireysel ahlâkla değil, kamu politikalarının adaletiyle de doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Vergi ahlakı yüksek bireyler arasında bile kamu politikalarının adaletli olmadığı yönünde güçlü bir algı varlığı söz konusudur. Vergi aflarının en temel sorunu vergisini düzenli ve usulüne uygun ödeyen bireylerin adalet duygusunu incitmesi olarak bilinmektedir. Vergi aflarının vergi uyumunu adaletsiz etkilediği ve vergi uyumunu olumsuz etkilediği daha önce yapılan çalışmalarda belirtilmiştir (Alm & Beck, 1993).

Vergi aflarının dürüst mükellefler üzerindeki algılanan etkisini bireylerin kendi vergi kaçırmama tutumlarıyla ilişkilendirerek analiz ettiğimizde ortaya çıkan bulgular, vergi kaçırmama yönünde güçlü bir etik duruş sergileyen katılımcıların bile vergi aflarının adalet duygusunu zedelediğidir. Aynı zamanda vergi afları sonucunda dürüst mükelleflerin cezalandırıldığı yönünde yoğun bir kanaatin varlığı da söz konusudur. Bu durum, vergi aflarının toplumda güven ve eşitlik algısını olumsuz etkileyerek, vergi sistemine olan bağlılığı ve gönüllü uyumu zayıflatabileceğine işaret etmektedir. Dolayısıyla, vergi aflarının uzun vadeli olumsuz sonuçları, maliye politikalarının adalet ve hakkaniyet ilkeleri gözetilerek tasarlanmasının önemini vurgulamaktadır.

Tablo 29'un amacı, bireylerin vergi kaçakçılığına yönelik ahlaki değerlendirmeleri ile mali olarak güçlü bir devlet için vergi ödeme davranışları arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Tutumlar arasındaki dağılım incelenerek, vergiye gönüllü uyum ile devletin mali kapasitesine katkı sağlama eğilimi arasındaki etkileşim Tablo 23 sonucuna bağlı olarak değerlendirilmiştir.

Vergi kaçakçılığı hırsızlıkla eşdeğer mi?	Mali olarak güçlü bir devlet için verginizi zamanında öder misiniz?	Toplam (n=1185)
	Evet (%)	Hayır (%)
Evet (n=1116)	%97,6	%2,4
Hayır (n=69)	%68,1	%31,9
Toplam (n=1185)	%95,8	%4,1

Not: Yüzdelere ve toplamlara katılımcılara göre verilmiştir.

Tablo 23: Vergi Kaçakçılığının Hırsızlık ile Eşdeğer Görülmesi ve Vergi Ödeme Davranışı İlişkisi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 23'de katılımcıların vergi kaçakçılığını hırsızlık ile eşdeğer görüp görmemeleri ile mali olarak güçlü bir devlet için vergi ödeme eğilimleri arasındaki ilişki

değerlendirilmektedir. Sonuçlara göre, vergi kaçakçılığını hırsızlık olarak gören katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%97,6), aynı zamanda güçlü bir devlet için vergisini zamanında ödediğini belirtmiştir. Ayrıca, bu görüşte olan ancak vergi ödemeyen bireylerin oranı oldukça düşüktür (%2,4).

Öte yandan, vergi kaçakçılığının hırsızlıkla eşdeğer olmadığını düşünen bireyler arasında vergi ödeyenlerin oranı %68,1 iken, ödemeyenlerin oranı %31,9'dur. Ancak, genel dağılım incelendiğinde, vergi kaçakçılığının etik bir problem olarak görülmesi ile vergi ödeme eğilimi arasında güçlü bir pozitif ilişki olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, vergi ahlakının bireylerin vergi ödeme davranışlarını doğrudan etkileyebileceğini ve verginin toplumsal bir sorumluluk olarak algılanmasının, ödeme alışkanlıklarını artırabileceği sonucuna destek vermektedir. Elde edilen bu bilgiler ışığında vergi kaçakçılığının bir sorun olarak görülmesi, vergi uyumu bakımından olumlu bir yönü etkilemektedir. Güçlü bir devlet için, vergilerin zamanında ödenmesi vergi ahlakının ileri bir seviyede olduğunu göstermekte OECD (2019) ve verginin sosyal bir görev olarak görülmesi vergi algısını olumlu yönde etkilemesi beklenmektedir.

Tablo 23, vergi kaçakçılığını hırsızlık olarak değerlendirme ile mali olarak güçlü bir devlet için vergi ödeme davranışı arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Bulgular, vergi kaçakçılığını hırsızlık olarak gören bireylerin büyük çoğunluğunun vergilerini zamanında ödediğini göstermektedir. Bu da vergi ahlakının, yani vergi kaçakçılığının etik bir ihlal olarak algılanmasının, bireylerin vergi ödeme eğilimini artırdığını göstermektedir. Öte yandan, vergi kaçakçılığını hırsızlık olarak görmeyen grupta da vergi ödeyenler bulunmakla birlikte, bu oran daha düşüktür. Bu durum, vergiye gönüllü uyumun temelde bireylerin vergiye bakış açısı ve ahlaki tutumlarıyla yakından ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Sonuç olarak, verginin toplumsal sorumluluk ve etik bir yükümlülük olarak benimsenmesi, mali açıdan güçlü devletlerin oluşturulmasında kritik bir rol oynamaktadır.

3.9.5.2. Katılımcıların Demografik ve Sosyoekonomik Faktörler ile Katılımcıların Vergi Kaçırma Tutumları

Vergi kaçırma tutumunun bireyler arasında farklılık göstermesi, büyük ölçüde demografik ve sosyoekonomik faktörlerle açıklanabilmektedir. Bu bölümde; cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi ve aylık gelir gibi temel değişkenlerin vergi kaçırma

eğilimleri üzerindeki etkileri incelenmektedir. Bireylerin yaşam koşulları, toplumsal konumları ve ekonomik imkanları, vergiye karşı geliştirdikleri etik tutumları ve gönüllü uyum düzeylerini önemli ölçüde şekillendirmektedir. Bu çerçevede yapılan analizler, vergi kaçırma davranışının yalnızca bireysel ahlaki tercihlerin değil, aynı zamanda yapısal ve toplumsal koşulların da bir yansıması olduğunu ortaya koymaktadır.

Cinsiyet temelli yapılan çalışmalarda kadınların vergiye gönüllü uyumu erkeklere göre daha iyi bir seviyede olup, vergi ödemeye daha gönüllü oldukları belirtilmiştir. Torgler ve Valev (2010), bununla birlikte vergi konusunda kadınların daha dürüst olduğu, bunu sadece bir zorunluluk değil sosyal sorumluluk olarak görmeleri ve içleştirmeleri olduğunu vurgulamıştır. Bireylerin cinsiyetlerine göre vergi kaçırmama konusundaki tutumlarını karşılaştırmak ve cinsiyet ile vergiye gönüllü uyum arasındaki ilişkinin araştırılması amacıyla Tablo 24 hazırlanmıştır.

“Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam.”	Cinsiyet		
	Erkek (n=267)	Kadın (n=918)	Toplam (n=1185)
Kesinlikle Katılmıyorum	%4,9	%5,1	%5,1
Katılmıyorum	%3,0	%2,3	%2,4
Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum	%7,9	%7,3	%7,4
Katılıyorum	%20,6	%15,3	%16,4
Kesinlikle Katılıyorum	%63,6	%70,0	%68,5

Not: Yüzdelere ve toplam katılımcılara göre verilmiştir.

Tablo 24: Cinsiyete Göre Vergi Kaçırmaya İlişkin Tutumları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıda yer alan Tablo 24’e göre, kadın katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%70,0), "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını vererek, ellerinde imkân olsa bile vergi kaçırmayacaklarını belirtmiştir. Erkek katılımcılar arasında ise aynı görüşü destekleyenlerin oranı %63,6’dır. Öte yandan, "Katılıyorum" seçeneğinde de kadın katılımcılar (%15,3) erkeklere (%20,6) kıyasla daha düşük temsil edilmiştir. Bu sonuçlar, kadınların vergi ahlakı konusunda daha katı bir tutuma sahip olabileceğini göstermektedir.

Vergi kaçırma konusunda daha esnek tutum sergileyen gruplara bakıldığında, erkeklerin "Kesinlikle Katılmıyorum" (%4,9) ve "Katılmıyorum" (%3,0) yanıtlarını verenlerin oranı kadınlardan (%5,1 ve %2,3) biraz daha yüksek olmakla birlikte, genel dağılım kadınların vergi kaçırmaya karşı daha güçlü bir etik duruş sergilediğini göstermektedir. Bu bulgu,

kadınların genel olarak vergi uyumluluğuna, erkeklere kıyasla daha yatkın olduğunu gösteren bazı literatür bulgularıyla paralel göstermektedir (Huber & Mandl, 2000; Bamberg & Möser, 2007). Bu durum, vergi ahlakının bireylerin vergi ödeme davranışlarını doğrudan etkileyebileceğini ve verginin toplumsal bir sorumluluk olarak algılanmasının, ödeme alışkanlıklarını artırabileceğini göstermektedir.

Cinsiyet ile vergi kaçırmaya yönelik tutumlar arasındaki ilişkiyi incelediğimizde, kadınların vergi kaçırmaya karşı daha katı ve etik bir duruş sergilediği sonucu ortaya çıkmaktadır. Kadın katılımcıların büyük çoğunluğu, ellerinde imkân olsa bile vergi kaçırmayacaklarını kesin bir şekilde ifade ederken, erkekler arasında bu oran daha düşüktür. Ayrıca kadınlar, vergiye uyum konusunda daha olumlu tutumlar sergileyerek, verginin sosyal bir sorumluluk olarak benimsenmesinde erkeklere kıyasla daha duyarlı olduklarını göstermektedir. Bu bulgu, literatürde kadınların vergiye gönüllü uyumunun erkeklere göre daha yüksek olduğuna dair önceki çalışmaları desteklemektedir. Kadınların vergiyi sadece bir zorunluluk değil, aynı zamanda sosyal bir görev olarak görmeleri, vergi ahlakı ve ödeme davranışlarındaki farkı açıklayabilir. Böylece, cinsiyetin vergi davranışları üzerinde belirleyici bir etkisi olduğu ve kadınların vergiye uyum konusunda daha güçlü bir etik perspektife sahip olduğu söylenebilir.

Bireylerin farklı yaş gruplarına göre vergi kaçırmama tutumları Tablo 25’de karşılaştırılmaktadır. Tablonun amacı, yaş ile vergiye gönüllü uyum arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır.

“Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam.”	Yaşınız?					
	18-25 (n=313)	26-30 (n=215)	31-40 (n=340)	41-50 (n=214)	51 ve üstü (n=103)	Toplam (n=1185)
Kesinlikle Katılmıyorum	%4,5	%5,1	%5,0	%6,1	%4,9	%5,1
Katılmıyorum	%3,5	%3,3	%2,4	%1,4	%0,0	%2,4
Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum	%11,5	%6,5	%6,8	%5,1	%3,9	%7,4
Katılıyorum	%17,6	%17,2	%17,4	%12,6	%16,5	%16,4
Kesinlikle Katılıyorum	%62,9	%67,9	%68,5	%74,8	%74,8	%68,5

Not: Yüzdelere ve toplamlar katılımcılara göre verilmiştir.

Tablo 25: Yaş Gruplarına Göre Vergi Kaçırmaya İlişkin Tutumları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ankete katılan, 18-25 yaş arasındaki katılımcıların büyük bir kısmı (%62,9) “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam” sorsuna "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Benzer şekilde, diğer yaş gruplarında da bu ifadenin katılımcılar arasında yaygın olduğu görülmektedir; 26-30 yaş grubunda (%67,9), 31-40 yaş grubunda (%68,5), 41-50 yaş grubunda (%74,8) ve 51 ve üstü yaş grubunda (%74,8) bu görüşü benimseyen katılımcılar belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır.

Öte yandan, "Kesinlikle Katılmıyorum" yanıtını veren katılımcıların çoğunluğu 18-25 yaş grubundan (%4,5) oluşmakla birlikte, yaş ilerledikçe bu görüşü benimseyen oranların da azaldığı gözlemlenmiştir. Genel olarak cevaplarda, yaş gurupları arasında "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını verenlerin oranı arttıkça, vergi kaçırma eğilimlerinin de arttığı bir durum gözlemlenmektedir. Bu durum, genç yaş guruplarının vergi ödeme konusundaki ahlaki tutumlarının daha güçlü olduğu yönündeki algıyı desteklemektedir. Ancak yaş ilerledikçe bu tutumda bir değişiklik olabilir (Torgler, 2003).

Tabloya göre, vergi kaçırmaya yönelik tutum ile yaş gurupları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Genç yaş grubundaki katılımcıların (özellikle 18-25 yaş), vergi kaçırmaya karşı etik duruşa sahip oldukları gözlemlenmektedir. Bu grup, ellerinde imkân olsa bile vergi kaçırmayacaklarını en yüksek oranda belirtmiştir. Yaş ilerledikçe, özellikle “Kesinlikle Katılmıyorum” seçeneğini tercih edenlerin sayısında azalma olduğu ve daha olumlu tutumların arttığı dikkat çekmektedir. Bu durum, genç bireylerin vergiye karşı daha yüksek bir sosyal sorumluluk bilinci ve etik anlayışa sahip olabileceğini düşündürmektedir. Ancak yaş gurupları ilerledikçe, vergi konusunda tutumlarda bir yumuşama ya da farklılaşma yaşanabileceği, yani vergiye karşı daha esnek ya da farklı algılar gelişebileceği çıkarımı yapılabilir. Bu bulgu, yaşın vergi ahlakı ve uyum üzerindeki etkisini ortaya koyarak, farklı yaş guruplarının, vergi bilincini artırmaya yönelik politika ve eğitim stratejilerinin önemini vurgulamaktadır.

Tablo 26’da bireylerin medeni durumlarına göre vergi kaçırmama tutumları analiz edilmektedir. Evli ve bekar katılımcıların vergiye gönüllü uyum düzeyleri karşılaştırılarak, medeni durumun vergi ahlakı üzerindeki etkisi incelenmektedir. Amaç, farklı medeni durum guruplarının vergiye karşı sergilediği tutumsal farklılıkları ortaya koymaktır.

“Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam.”	Medeni Durumunuz?		
	Bekar (n=461)	Evli (n=724)	Toplam (n=1185)
Kesinlikle Katılmıyorum	%3,5	%6,1	%5,1
Katılmıyorum	%3,5	%1,8	%2,4
Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum	%9,3	%6,2	%7,4
Katılıyorum	%18,4	%15,2	%16,4
Kesinlikle Katılıyorum	%65,3	%70,7	%68,5

Not: Yüzdelere ve toplamlar katılımcılara göre verilmiştir.

Tablo 26: Medeni Duruma Göre Vergi Kaçırmama Eğiliminin Yüzdesel Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bekar katılımcıların büyük bir kısmı (%65,3) “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam” Sorusuna “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtını vermiştir. Evli katılımcılarda da aynı şekilde bu görüşü belirtenlerin oranı (%70,7) oldukça yüksektir. Bunun yanı sıra, bekar katılımcıların “Kesinlikle Katılmıyorum” yanıtını veren oranı (%3,5), evli katılımcılara (%6,1) göre daha düşüktür. Genel olarak hem bekar hem de evli katılımcılar arasında “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtı oranı yüksek olup, bu durum vergi kaçırmaya karşı bireysel etik değerlerin güçlü olduğunu göstermektedir. Ancak, evli bireylerin vergi ödeme konusunda daha fazla olumsuz tutum sergileyebileceği de verilerden anlaşılmaktadır.

Evli kişilerin vergi algısının olumlu yönde olmasının bir sebebi, kişisel sorumluluk hissiyatı ve ailesine karşı olan sorumlulukları ile ilişkilendirilebilir (Luttrell, 2006). Tablo 26’da, medeni durum ile vergi kaçırmaya ilişkin tutumlar arasındaki ilişki incelenmiştir. Hem bekar hem de evli katılımcılar arasında “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam” ifadesine güçlü bir katılım olduğu görülmektedir. Ancak, evli bireylerde “Kesinlikle Katılmıyorum” seçeneğine yönelenlerin sayısının bekar gruba göre daha fazla olması dikkat çekicidir. Bu durum, evli bireylerin vergi ödeme konusundaki tutumlarında zaman zaman daha fazla çekinceleri olabileceğine işaret etmektedir. Öte yandan, evli katılımcıların büyük kısmının yine de vergi kaçırmaya karşı güçlü bir etik duruşa sahip olması, kişisel ve ailevi sorumlulukların vergi bilincini desteklediğini düşündürmektedir. Evli bireylerin, aile ekonomisini koruma ve sürdürülebilir kamu hizmetlerine katkı sağlama gibi motivasyonlarla vergi ödeme eğilimlerinin güçlü olması, sosyal sorumluluk algısıyla doğrudan ilişkilendirilebilir. Sonuç olarak, medeni durumun vergiye karşı tutum

üzerinde etkisi bulunmakla birlikte, genel olarak toplumun her iki grubunda da vergi kaçırmaya karşı sağlam bir etik duruş mevcuttur.

Tablo 33’de bireylerin eğitim düzeylerine göre vergi kaçırmama tutumları karşılaştırılmaktadır. Katılımcıların ilkokuldan lisansüstüne kadar farklı eğitim gruplarına göre gönüllü vergi uyumuna yaklaşımları analiz edilmiştir. Karşılaştırmadaki amaç, eğitim seviyesinin vergi ahlakı üzerindeki etkisini incelemek ve eğitim düzeyi arttıkça bireylerin vergiye karşı tutumlarında nasıl bir değişim gözlemlendiğini ortaya koymaktır.

“Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam.”	Eğitim Durumunuz?						
	İlkokul (n=68)	Ortaokul (n=83)	Lise (n=398)	Ön Lisans (n=207)	Lisans (n=388)	Lisansüstü (n=41)	Toplam (n=1185)
Kesinlikle Katılmıyorum	%13,2	%10,8	%5,3	%2,9	%3,1	%7,3	%5,1
Katılmıyorum	%4,4	%3,6	%1,8	%1,0	%3,4	%2,4	%2,4
Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum	%1,5	%7,2	%7,5	%7,2	%8,8	%4,9	%7,4
Katılıyorum	%11,8	%15,7	%17,3	%15,5	%17,0	%17,1	%16,4
Kesinlikle Katılıyorum	%69,1	%62,7	%68,1	%73,4	%67,8	%68,3	%68,5

Not: Yüzdelere ve toplamlar katılımcılara göre verilmiştir.

Tablo 27: Eğitim Durumuna Göre Vergi Kaçırmama Eğiliminin Yüzdesel Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 27’de yer alan verilere göre, ilkokul mezunu katılımcıların çoğu (%69,1) “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam” sorusuna “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtını vermiştir. Lise (%68,1) ve ön lisans (%73,4) düzeyinde eğitim almış katılımcıların çoğunluğu da bu görüşü benimsemiştir. Lisans (%67,8) ve lisansüstü (%68,3) mezunları arasında da benzer bir eğilim gözlemlenmektedir. Eğitim düzeyi yükseldikçe “Kesinlikle Katılmıyorum” ve “Katılmıyorum” yanıtlarını verenlerin oranında bir artış gözlemlense de, genel eğilim tüm gruplarda vergi kaçırmamaya yönelik güçlü bir etik tutumu işaret etmektedir.

Elde edilen veriler, eğitim seviyesinin artmasıyla birlikte kişilerin vergi kaçırma konusundaki tutumlarının daha olumsuz olacağı ve vergiye uyumun artacağını göstermektedir (Frey, 2003). Eğitim durumu ile vergi kaçırmaya yönelik tutumlar arasındaki ilişki incelendiğinde, genel olarak tüm eğitim düzeylerinde vergi kaçırmaya karşı güçlü bir etik tutumun hâkim olduğu görülmektedir. Özellikle lise, ön lisans ve lisans mezunları arasında “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtı öne çıkmakta, bu da orta ve yükseköğretim seviyesinde vergi ahlakının daha güçlü olduğunu düşündürmektedir.

Ancak dikkat çeken bir unsur, eğitim düzeyi yükseldikçe yalnızca olumlu tutumların değil, aynı zamanda vergi kaçırmaya yönelik daha eleştirel veya sorgulayıcı yanıtların da (örneğin “Katılmıyorum” veya “Kesinlikle Katılmıyorum”) artış göstermesidir. Bu durum, yüksek eğitilmiş bireylerin vergi sistemine dair daha fazla bilgi sahibi olmasıyla ve sistemin adaletine dair daha karmaşık değerlendirmeler yapabilmesiyle ilişkiye bağlı olarak orataya çıkabilir. Dolayısıyla, eğitim seviyesi arttıkça vergiye gönüllü uyum artmakta; ancak bu uyum daha bilinçli, sorgulayıcı ve sistemsel değerlendirmelere dayalı bir yapı kazanmaktadır. Bu sonuçlar, vergi eğitimlerinin ve bilinçlendirme çalışmalarının uzun vadede olumlu katkılar sağlayabileceğini göstermektedir.

Tablo 28’de, bireylerin aylık gelir düzeylerine göre vergi kaçırmama eğilimleri karşılaştırılmaktadır. Farklı gelir gruplarındaki katılımcıların gönüllü vergi uyumuna ilişkin tutumları analiz edilerek, gelir düzeyinin vergi ahlakı üzerindeki etkisi değerlendirilmektedir. Karşılaştırma yapılmasının amacı, gelir arttıkça bireylerin vergiye yaklaşımında anlamlı bir değişim olup olmadığının tespit edilmesidir.

“Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam.”	Aylık Gelir Durumunuz?					
	17.002 TL ve altı (n=462)	17.002–25.000 TL (n=327)	25.001–50.000 TL (n=284)	50.001–75.000 TL (n=94)	75.001 TL ve üzeri (n=18)	Toplam (n=1185)
Kesinlikle Katılmıyorum	%5,0 (n=23)	%5,2 (n=17)	%5,3 (n=15)	%4,3 (n=4)	%5,6 (n=1)	%5,1 (n=60)
Katılmıyorum	%3,0 (n=14)	%2,4 (n=8)	%1,8 (n=5)	%2,1 (n=2)	%0,0 (n=0)	%2,4 (n=29)
Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum	%9,7 (n=45)	%4,9 (n=16)	%6,3 (n=18)	%8,5 (n=8)	%5,6 (n=1)	%7,4 (n=88)
Katılıyorum	%16,5 (n=76)	%17,4 (n=57)	%15,8 (n=45)	%18,1 (n=17)	%0,0 (n=0)	%16,4 (n=195)
Kesinlikle Katılıyorum	%65,8 (n=304)	%70,0 (n=229)	%70,8 (n=201)	%67,0 (n=63)	%88,9 (n=16)	%68,5 (n=813)

Not: Yüzdelere ve toplam katılımcılara göre verilmiştir.

Tablo 28: Aylık Gelir Düzeyine Göre Vergi Kaçırmama Eğiliminin Yüzdesel Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 28’e göre 17.002 TL ve altı gelire sahip katılımcıların çoğunluğu (%65,8) “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam” sorusuna “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtını vermiştir. Benzer şekilde, 17.002–25.000 TL aralığında geliri olanlarda bu oran %70,0, 25.001–50.000 TL aralığında ise %70,8’dir. Gelir arttıkça “Kesinlikle Katılıyorum” oranı genel olarak yüksek seviyelerde devam etmekle birlikte, en yüksek gelir grubunda (%88,9) belirgin bir artış gözlenmektedir. Öte yandan, “Katılmıyorum” ve “Kesinlikle

Katılmıyorum” yanıtları orta gelir gruplarında daha düşük oranlarda yer almakta; bu da yüksek gelirli bireylerde vergi kaçırmama yönündeki etik tutumun daha güçlü olabileceğini düşündürmektedir.

Bu veriler, gelirin yükselmesinin vergi kaçırma eğilimini azalttığını ve geliri yüksek olanların vergi ödeme hassasiyetlerinin daha fazla sorumluluk bilinci gösterebileceğini ortaya koymaktadır (Alm & Torgler, 2006). Aylık gelir düzeyi ile vergi kaçırmaya yönelik tutumlar arasındaki ilişki incelendiğinde, düşük ve orta gelir gruplarının vergi ahlakına daha güçlü bir şekilde bağlı oldukları görülmektedir. Özellikle 17.002 TL ve altı gelir grubundaki katılımcıların büyük bir çoğunluğu, ellerinde imkân olsa dahi vergi kaçırmayacaklarını belirtmiştir. Bu durum, ekonomik zorluklara rağmen toplumsal sorumluluk duygusunun yüksek gelir gruplarına kıyasla daha güçlü olabileceğini göstermektedir. Ancak gelir seviyesi arttıkça, “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtının oranı belirgin şekilde düşmekte; buna karşılık daha düşük düzeyde katılım ya da tarafsızlık belirten yanıtların oranı artmaktadır.

Özellikle en yüksek gelir grubunda yer alan bireylerin çok küçük bir kısmı vergi kaçırmama konusunda kesin bir tutum sergilemiştir. Bu durum, yüksek gelirli bireylerin vergi sistemine dair daha eleştirel bir bakışa sahip olabileceğini, vergi oranlarını adaletsiz ya da yük olarak değerlendirebileceklerini düşündürmektedir. Ayrıca, bu grupta “Kesinlikle Katılmıyorum” yanıtlarının da görülmesi, bazı bireylerin yüksek gelir seviyelerine rağmen vergi yükümlülüğünü toplumsal bir sorumluluk olarak içselleştirmedeğini ima edebilir. Sonuç olarak, gelir arttıkça vergiye karşı tutumlar daha esnek ve sorgulayıcı hâle geldiği görülmektedir.

“Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam.”	Çalıştığınız Sektör				
	Hizmet (n=436)	Sanayi (n=65)	Tarım (n=17)	Çalışmıyor (n=667)	Toplam (n=1185)
Kesinlikle Katılmıyorum	%4,1 (n=18)	%12,3 (n=8)	%5,9 (n=1)	%4,9 (n=33)	%5,1 (n=60)
Katılmıyorum	%2,8 (n=12)	%7,7 (n=5)	%0,0 (n=0)	%1,8 (n=12)	%2,4 (n=29)
Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum	%7,1 (n=31)	%12,3 (n=8)	%5,9 (n=1)	%7,2 (n=48)	%7,4 (n=88)
Katılıyorum	%18,1 (n=79)	%27,7 (n=18)	%11,8 (n=2)	%14,4 (n=96)	%16,4 (n=195)
Kesinlikle Katılıyorum	%67,9 (n=296)	%40,0 (n=26)	%76,5 (n=13)	%71,7 (n=478)	%68,5 (n=813)

Not: Yüzdelere ve toplamlar katılımcılara göre verilmiştir.

Tablo 29: Vergi Kaçırmaya Eğilimi ve Çalışılan Sektör Arasındaki İlişkinin Analizi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bireylerin çalıştıkları sektörler göre vergi kaçırıp/kaçırmama yönündeki tutumları karşılaştırmak amacıyla Tablo 29 hazırlanmıştır. Hizmet, sanayi, tarım sektörlerinde çalışanlar ile çalışmayan bireylerin vergiye gönüllü uyum düzeyleri analiz edilerek, ekonomik faaliyet türünün vergi ahlakı üzerindeki etkisi ortaya konulması amaçlanmaktadır. Ayrıca, Tablo 29 ile mesleki pozisyonların bireylerin vergiye yönelik etik yaklaşımlarını nasıl etkilediğinin tespit edilmesi hedeflenmektedir. Bu hedefe ulaşılması için “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam.” ifadesine verilen yanıtlar ile katılımcıların çalıştıkları sektör verileri karşılaştırılmıştır.

Katılımcılardan hizmet sektöründe çalışanların %67,9’u ve çalışmayanların %71,7’si “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam” sorusuna, “Kesinlikle Katılıyorum” seçeneğini beyan etmiştir. Tarım sektöründe bu oran %76,5 ile en yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Sanayi sektöründe ise “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtı %40,0 ile en düşük oranda kalmıştır. Sanayi sektöründe diğer kategorilere verilen yanıt oranları da diğer sektörler göre daha dağılmış durumdadır. Sonuçlar, kişilerin çalışma durumuna ve sektörler farklılığına göre, vergiye karşı tutumlarının etkileneceğini ve farklı sektörlerdeki kişilerin vergi algılarının farklı olabileceğini göstermektedir (Torgler, 2007).

Tablo 29 genel olarak değerlendirildiğinde, çalışılan sektör ile vergi kaçırma yönelik tutumlar arasında anlamlı bir farklılık göze çarpmaktadır. Özellikle hizmet sektöründe çalışanlar ve çalışmayan bireyler vergi kaçırma karşı daha güçlü bir etik duruş sergilerken, sanayi ve tarım sektörlerinde bu tutum daha zayıf kalmaktadır. Bu durum, farklı sektörlerdeki bireylerin vergiye bakışını etkileyen ekonomik koşullar, kayıt dışılık oranı ve vergi yükü algısı gibi unsurların etkili olabileceğini göstermektedir.

3.9.5.3. Katılımcıların Vergi İdaresi, İletişim ve Hizmet Algısının Vergi Kaçırma Eğilimine Etkisi

Vergi mükelleflerinin vergi idaresine ilişkin algıları, vergiye gönüllü uyum üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu kapsamda, GİB’nin bilgiye erişim kolaylığı, vergi dairesi çalışanlarıyla yaşanan iletişim deneyimleri, vergi dairesiyle doğrudan temas sıklığı ve genel memnuniyet düzeyi gibi unsurlar, bireylerin vergi kaçırma eğilimlerini doğrudan etkileyebilmektedir. İdari şeffaflık, Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından mükelleflerle kurulan iletişimin kalitesi ve kamu hizmeti sunumundaki etkililik, vergi

ödeme davranışlarında güveni ve meşruiyet algısını pekiştirerek vergiden kaçınma ya da vergi kaçırma tutumlarını azaltıcı bir işlev üstlenmektedir. Bu bölümde, ilgili değişkenler üzerinden yapılan çapraz tablo analizleriyle, vergi idaresine dair algıların bireylerin, vergi yaklaşımına nasıl yansıdığının araştırması hedeflenmektedir.

Bireylerin “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam” ifadesine verdikleri yanıtlar ile “Mevcut iktidarın vergi politikalarını beğeniyor musunuz?” sorusuna verdikleri yanıtlar arasındaki ilişki Tablo 30’da analiz edilmektedir. Amaç, vergiye gönüllü uyum gösteren bireylerin, vergi otoritelerinin vergi politikalarına yönelik tutumlarını incelemek ve vergi ahlakı ile siyasal memnuniyet arasında anlamlı bir bağ olup olmadığını ortaya koymaktır. Tablo 30’da, vergi kaçırmam diyen bireyler ile bu görüşe katılmayanların, mevcut iktidarın vergi politikalarına yönelik değerlendirmeleri yüzde ve frekans değerleriyle sunulmuştur. Bu sayede bireysel vergi ahlakı düzeyi ile vergi politikalarına duyulan güven arasında bir ilişki olup olmadığı değerlendirilmektedir.

“Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam.”	Mevcut iktidarın vergi politikalarını beğeniyor musunuz?		
	Evet (n=236)	Hayır (n=949)	Toplam (n=1185)
Kesinlikle Katılmıyorum	%4,2 (n=10)	%5,3 (n=50)	%5,1 (n=60)
Katılmıyorum	%3,4 (n=8)	%2,2 (n=21)	%2,4 (n=29)
Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum	%5,1 (n=12)	%8,0 (n=76)	%7,4 (n=88)
Katılıyorum	%16,9 (n=40)	%16,3 (n=155)	%16,4 (n=195)
Kesinlikle Katılıyorum	%70,3 (n=166)	%68,2 (n=647)	%68,5 (n=813)

Not: Yüzdelere ve toplam katılımcılara göre verilmiştir.

Tablo 30: Vergi Kaçırmama Eğilimi ile Vergi Politikalarını Beğenme Durumu Arasındaki İlişki

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Vergi politikalarını beğenmeyen katılımcıların %68,2’si “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam” sorusuna, “Kesinlikle Katılıyorum” diyerek vergi kaçırmama yönünde güçlü bir tutum sergilemiştir. Bu grupta “Katılıyorum” diyenlerin oranı ise %16,3’tür. Bu durum, politikaları beğenmeseler bile katılımcıların vergi kaçırmayı doğru bulmadığını göstermektedir. Öte yandan, politikaları beğenenler arasında da %70,3 ile en yüksek oran yine “Kesinlikle Katılıyorum” seçeneğine aittir. Bu bulgu, olumlu vergi politikası algısının da gönüllü vergi uyumunu desteklediğini göstermektedir. Sonuçları incelediğimizde, vergi politikalarının memnuniyeti değişse de katılımcıların vergi kaçırmaya yönelik ahlaki tutumları üzerinde çok farklılık göstermemektedir. Bu durum

vergi uyumunun yalnızca vergi politikalarının memnuniyeti ile değil aynı zamanda kişilerin ahlaki normları ile de bağlı olduğunu yansıtmaktadır (Frey & Torgler, 2007).

Vergi politikalarından memnuniyet düzeyi farklılık gösterse de, katılımcıların büyük çoğunluğunun vergi kaçırmaya karşı net bir etik duruş sergilemesi, bireysel ahlaki değerlerin vergi uyumu üzerinde belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bu durum, vergiye gönüllü uyumun sadece mevcut politikalardan duyulan memnuniyete değil, aynı zamanda içselleştirilmiş toplumsal sorumluluk bilincine dayandığını göstermektedir.

Katılımcıların “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam” ifadesine verdikleri yanıtlarının, vergi aflarına karşı olan tutum veya duruma göre dağılımı incelenmiştir. Bu çapraz tablo analizinin amacı, söz konusu tutumun vergiye gönüllü uyum beyanları üzerindeki etkisini belirlemektir. Her bir tutum grubunun bu ifadeye verdiği yanıt yüzdeleri ve frekansları karşılaştırılarak, bu değişkenin vergi kaçırma eğilimiyle ilişkisi ortaya konulmuştur.

“Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam.”	Zaman zaman çıkarılan vergi aflarını doğru buluyor musunuz?		
	Evet (n=570)	Hayır (n=615)	Toplam (n=1185)
Kesinlikle Katılmıyorum	%5,6 (n=32)	%4,6 (n=28)	%5,1 (n=60)
Katılmıyorum	%1,6 (n=9)	%3,3 (n=20)	%2,4 (n=29)
Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum	%6,3 (n=36)	%8,5 (n=52)	%7,4 (n=88)
Katılıyorum	%15,1 (n=86)	%17,7 (n=109)	%16,4 (n=195)
Kesinlikle Katılıyorum	%71,4 (n=407)	%66,0 (n=406)	%68,5 (n=813)

Not: Yüzdelere ve toplamlar katılımcılara göre verilmiştir.

Tablo 31: Vergi Kaçırmama Eğilimi ile Vergi Aflarına Yönelik Tutum Arasındaki Yüzdesel Dağılım

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Vergi aflarını doğru bulmayanlar arasında %66,0’ı “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam” sorusuna, “Kesinlikle Katılıyorum”, %17,7’si ise “Katılıyorum” ifadesini işaretlemiştir. Bu yüksek oranlar, olumsuz af tutumunun güçlü bir vergi ahlakı ile örtüştüğünü göstermektedir. Benzer şekilde, vergi aflarını doğru bulanlar arasında da “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtı %71,4 ile en yüksek düzeydedir. Bu durum, vergi affını doğru bulan bireylerin de vergi kaçırmaktan kaçındığını göstermektedir.

Sonuç olarak, vergi affına yönelik tutumdan bağımsız olarak, katılımcılar genel olarak vergi kaçırmayı ahlaki bulmamaktadır. Bu bulgular, vergi aflarına olan tutumun bireylerin vergi kaçırma eylemini doğrudan etkilemediği anlaşılmaktadır. Ancak vergi aflarına olan

bakışı olumsuz olanların daha güçlü bir ahlak anlayışına sahip olabileceği düşünülmektedir (Torgler, 2007).

Vergi aflarına yönelik tutum farklılıklarına rağmen, her iki grupta da vergi kaçırmaya karşı güçlü bir etik duruşun sergilenmesi, bireylerin vergi uyumu davranışlarında ahlaki değerlere dayalı içsel motivasyonların belirleyici olduğunu göstermektedir. Vergi affına karşı olumsuz tutum sergileyen bireylerde bu etik tutum daha net biçimde öne çıkmaktadır. Ayrıca vergi affını doğru bulanlar arasında da yüksek düzeyde vergiye bağlılık gözlemlenmesi, vergi kaçırmama yönündeki davranışın sadece affa yönelik bakış açısıyla sınırlı olmadığını ortaya koymaktadır.

Katılımcıların “Gelir İdaresi Başkanlığı sitesinden istediğiniz bilgilere rahatlıkla ulaşabiliyor musunuz?” sorusuna verdikleri yanıtlar ile “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam” ifadesine katılım düzeyleri arasındaki ilişki Tablo 31’de analiz edilmiştir. Tablo 31’de yapılan çapraz tablo analizinin amacı, vergiye gönüllü uyumun bilgi erişim kolaylığı ile nasıl ilişkilendiğini ortaya koymaktır. Yanıt dağılımları katılım düzeylerine göre yüzdelik ve frekans olarak karşılaştırılmıştır.

“Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam.”	“Gelir idaresi başkanlığı sitesinden istediğiniz bilgilere rahatlıkla ulaşabiliyor musunuz?”		
	Evet (%) / (n)	Hayır (%) / (n)	Toplam (n)
Kesinlikle Katılmıyorum	%61,7 (37)	%38,3 (23)	60
Katılmıyorum	%48,3 (14)	%51,7 (15)	29
Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum	%62,5 (55)	%37,5 (33)	88
Katılıyorum	%71,8 (140)	%28,2 (55)	195
Kesinlikle Katılıyorum	%75,0 (610)	%25,0 (203)	813
Toplam	%72,2 (856)	%27,8 (329)	1185

Not: Yüzdeler ve toplamlar katılımcılara göre verilmiştir.

Tablo 32: Vergi Kaçırmama Eğilimi ile GİB Üzerinden Bilgiye Erişim Kolaylığına Yönelik Tutum Arasındaki Yüzdesel Dağılım

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 32’de, bireylerin vergi kaçırmaya yönelik tutumları ile Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB) sitesinden bilgilere ulaşım konusundaki görüşleri arasındaki ilişki değerlendirilmektedir. Elde edilen verilere göre, vergiyi kaçırmama konusunda en katı tutuma sahip olan grup (%68,6) içinde %75,0 GİB sitesinden bilgilere rahatlıkla ulaştığını belirtirken, %25,0 bilgilere ulaşmada zorluk yaşadığını ifade etmiştir. Benzer şekilde,

“Katılıyorum” yanıtını verenler (%16,5) arasında da %71,8 GİB üzerinden bilgiye ulaşımın kolay olduğunu belirtmiştir.

Öte yandan, “Kesinlikle Katılmıyorum” yanıtını veren grup (%5,1) içinde %61,7 GİB sisteminden bilgilere rahat ulaşabildiğini, ancak %38,3 bu konuda zorluk yaşadığını ifade etmiştir. “Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum” yanıtını verenlerin (%7,4) %62,5’i GİB üzerinden bilgiye rahatlıkla erişebildiğini, geri kalan %37,5’inin ise erişimde zorluk yaşadığını belirtmiştir. Bu sonuçlar, vergisel bilgilere erişim kolaylığı arttıkça bireylerin vergi kaçırmama eğilimlerinin de güçlenebileceğini göstermektedir. Özellikle vergi kaçırmama konusunda en net duruşu sergileyen bireylerin çoğunlukla GİB sisteminden bilgilere rahatlıkla ulaştığını ifade etmesi, şeffaf ve erişilebilir bir vergi sisteminin vergi uyumluluğunu artırmada önemli bir rol oynayabileceğine işaret etmektedir. Bu bulgu, vergi dairelerinin ulaşılabilir olmasının, vergiye gönüllü uyum üzerinde olumlu bir etki olduğunu vurgulayan Lubua (2014) tarafından yapılan çalışmayla da örtüşmektedir. Lubua’nın çalışmasında dijital vergi sistemlerinin erişiminin kolay olması vergi uyumunu olumlu etkilediği bilgisine ulaşmıştır.

Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB) sitesine kolay erişim sağlayabilen bireylerin, vergi kaçırmama yönünde daha güçlü bir tutum sergilemesi, şeffaf ve ulaşılabilir dijital altyapının vergiye gönüllü uyumu desteklediğini göstermektedir. Vergiyle ilgili bilgilere rahatça ulaşabilen bireylerin, vergi sisteminin işleyişine dair güven geliştirmeleri ve kendi yükümlülüklerine daha bilinçli yaklaşımları, vergi kaçırmayı ahlaki bir unsur olarak değerlendirmelerine katkı sağlamaktadır. Bu durum, dijital hizmetlerin kullanıcı dostu hale getirilmesinin yalnızca teknik bir kolaylık değil, aynı zamanda vergiye yönelik etik yaklaşımları güçlendiren önemli bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır.

Katılımcıların bağlı oldukları vergi dairesiyle iletişim memnuniyeti ile “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam” ifadesine katılım düzeyleri arasındaki ilişki Tablo 33’de incelenmiştir. Tablo 33’de çapraz ilgili sorulardan yararlanarak çapraz tablo analizinin yapılmasının amacı, vergi kaçırmama eğiliminin vergi dairesi iletişim memnuniyetiyle nasıl bağlantılı olduğunu ortaya koymaktır.

32. Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam.	18. Bağlı olduğunuz vergi dairesiyle iletişiminizden memnun musunuz?		
	Evet (%) (n)	Hayır (%) (n)	Toplam (n)
Kesinlikle Katılmıyorum	63,3 (38)	36,7 (22)	60
Katılmıyorum	58,6 (17)	41,4 (12)	29
Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum	62,5 (55)	37,5 (33)	88
Katılıyorum	73,8 (144)	26,2 (51)	195
Kesinlikle Katılıyorum	75,3 (612)	24,7 (201)	813
Toplam	73,0 (866)	27,0 (319)	1185

Not: Yüzdelere ve toplamlar katılımcılara göre verilmiştir.

Tablo 33: Vergi Kaçırmama Eğilimi ile Vergi Dairesi İletişim Memnuniyeti Arasındaki Yüzdesel Dağılım

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 33’de yer alan katılımcı cevaplarına göre, vergi dairesiyle iletişimden memnun olmadığını belirten katılımcıların %75,3’ü (n=612) "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Aynı şekilde "Katılıyorum" yanıtını veren katılımcıların %73,8’i (n=144) iletişimden memnun olmadığını belirtmiştir. Bu durum, vergi dairesiyle yaşanan olumsuz iletişimin, mükelleflerin vergiye karşı tutumları üzerinde etkisi olduğunu, ancak etik değerlerin vergi kaçırmayı engellediğini göstermektedir. Öte yandan, vergi dairesiyle iletişimden memnun olan katılımcıların da %70,6’sı (n=612) "Kesinlikle Katılıyorum" ve %16,2’si (n=51) "Katılıyorum" yanıtlarını vermiştir. Bu da memnuniyetin vergi kaçırmaya karşı tutumda doğrudan fark oluşturmadağını, ancak memnuniyetsizliğin daha fazla kişiyi etkileyebileceğini düşündürmektedir. Vergi dairesi ile iletişimin tek başına vergi uyumuna bir etkisi olmadığı fakat, vergi dairesi ile iletişimsizlik halinin daha fazla kişiyi etkileyip vergi uyumuna olumsuz etki ettiği anlaşılmaktadır (Frey & Torgler, 2007).

Vergi dairesiyle kurulan iletişimde memnuniyet düzeyi farklılık gösterse de, katılımcıların büyük kısmının vergi kaçırmamayı savunması, bireylerin vergiye yönelik tutumlarının yalnızca hizmet kalitesiyle değil, kişisel etik ve sorumluluk bilinciyle de şekillendiğini göstermektedir. Ancak iletişimden memnun olmayanların da yüksek oranda vergiye uyum göstermesi, olumsuz deneyimlerin dahi ahlaki tutumları bastırmadığını ortaya koymaktadır. Bu durum, kurumsal memnuniyetin vergi uyumunu doğrudan belirleyici bir etken olmaktan çok, destekleyici bir faktör olduğunu düşündürmektedir.

Vergi dairesi çalışanları ile yaşanan problemlerin, vergi kaçırmama tutumuna etkisi Tablo 34 yardımıyla analiz edilmiştir. Katılımcıların vergi dairesi çalışanlarıyla yaşadıkları sorunlar ile vergi kaçırmama ifadelerine verdikleri yanıtlar karşılaştırılmıştır. Bu analiz, vergi dairesi iletişiminin vergi uyumuna olan etkisini değerlendirmek için yapılmıştır.

32. Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam.	19. Vergi dairesi çalışanları ile problem yaşadınız mı?		
	Evet (%) (n)	Hayır (%) (n)	Toplam (n)
Kesinlikle Katılmıyorum	%18,3 (11)	%81,7 (49)	60
Katılmıyorum	%34,5 (10)	%65,5 (19)	29
Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum	%17,0 (15)	%83,0 (73)	88
Katılıyorum	%14,9 (29)	%85,1 (166)	195
Kesinlikle Katılıyorum	%9,6 (78)	%90,4 (735)	813
Toplam	%12,1 (143)	%87,9 (1042)	1185

Not: Yüzdelere ve toplam katılımcılara göre verilmiştir.

Tablo 34: Vergi Kaçırmama Eğilimi ile Vergi Dairesi Çalışanlarıyla Sorun Yaşama Durumu Arasındaki Yüzdesel Dağılım

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 34’de “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam.” ifadesine katılım ile "Vergi dairesi çalışanları ile problem yaşadınız mı?" sorusu arasındaki ilişki, analiz edilmektedir. Vergi dairesi çalışanlarıyla problem yaşayan katılımcıların büyük çoğunluğu (%90,4) "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını vermiştir. "Katılıyorum" yanıtını verenlerin %85,1’i de problem yaşayanlar arasındadır. Bu, olumsuz deneyimlerin vergi kaçırma tutumu üzerinde etkili olabileceğini göstermektedir. Öte yandan, problem yaşamayan katılımcıların %81,7’si "Kesinlikle Katılmıyorum" yanıtını vererek vergi kaçırmayı etik açıdan doğru bulmadığını belirtmiştir. Bu durum, olumsuz deneyimlerin tutumda etkili olmakla birlikte sınırlı bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Sonuçlara baktığımızda vergi dairesi çalışanları ile vatandaşların arasındaki iletişimin sorunlu olması vergi uyumuna olumsuz etki ettiğini görürüz. Bununla birlikte bu durumun genel olarak vergi uyumunu olumsuz yönde etkileyen ana faktörlerden biri olduğu söylenebilir (Frey & Torgler, 2007).

Vergi dairesi çalışanlarıyla sorun yaşayan bireylerin bir kısmı olumsuz deneyim yaşamalarına rağmen, vergi kaçırmama yönünde net bir tutum sergilemeye devam etmektedir. Bu durum, kişisel etik anlayışın kurumla yaşanan problemlerden bağımsız şekilde güçlü olabileceğini göstermektedir. Ancak yine de sorun yaşayan bireylerin bir kısmının daha olumsuz tutumlara yönelme ihtimali, kamu hizmeti sunan çalışanların

vatandaşlarla olan iletişiminin vergi uyumu açısından kritik bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgu, kamu kurumları ile bireyler arasında güvene dayalı ilişkinin güçlendirilmesinin, gönüllü vergi uyumunu destekleyeceğini düşündürmektedir.

Tablo 35, Alo Maliye Hattı'nı daha önce duyma durumu ile vergi kaçırmama ifadesine katılım düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Katılımcıların Alo Maliye Hattı bilgisine sahip olup olmamalarına göre vergi kaçırmama tutumlarının dağılımını göstermektedir.

"32.Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam."	"20.Alo Maliye Hattı'nı daha önce duydunuz mu?"		
	(Evet)	(Hayır)	Toplam
Kesinlikle Katılmıyorum	%3,6 (18)	%7,0 (42)	%10,1 (60)
Katılmıyorum	%2,0 (12)	%1,4 (17)	%2,4 (29)
Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum	%2,7 (32)	%4,7 (56)	%7,4 (88)
Katılıyorum	%7,4 (88)	%9,0 (107)	%16,5 (195)
Kesinlikle Katılıyorum	%29,9 (355)	%38,6 (458)	%68,6 (813)
Toplam	%42,7 (505)	%57,3 (680)	%100 (1185)

Not: Yüzdelere ve toplam katılımcılara göre verilmiştir.

Tablo 35: Vergi Kaçırmama Eğilimi ile Alo Maliye Hattını Duyma Durumu Arasındaki Yüzdesel Dağılım

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam." ifadesine katılım ile "Alo Maliye Hattı'nı daha önce duydunuz mu?" sorusu arasındaki ilişki tablo 35'de çapraz tablo analizi yardımıyla analiz edilmektedir. Katılımcı yanıtlarına bağlı olarak elde edilen verilere göre, "Alo Maliye Hattı'nı daha önce duydum" diyen katılımcıların büyük çoğunluğu (%38,6) "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu durum, vergi kaçırmama tutumunun, Alo Maliye Hattı'nı duyan ve bu hattı kullanma konusunda farkındalığı olan bireyler arasında daha belirgin olduğunu göstermektedir. Ayrıca, "Katılıyorum" yanıtını veren katılımcıların (%7,4) çoğunluğunun da vergi kaçırma konusunda negatif tutum sergilediği görülmektedir. Diğer taraftan, "Alo Maliye Hattı'nı duymadığımı" belirten katılımcılar arasında da benzer şekilde "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını verenlerin oranı (%29,9) yüksektir. Bu durum, vergi kaçırmama tutumunun yalnızca Alo Maliye Hattı'na ilişkin bilgiye sahip olmaktan bağımsız olarak yaygın bir tutum olduğunu göstermektedir. Bulgulara bakıldığında, Alo Maliye Hattı, bilgilendirme amaçlı olarak kurulsay da, etkileşim ve iletişim ile vergi uyumunun olumlu şekilde etkilenebileceğini söyleyebiliriz.

Katılımcıların “Alo Maliye Hattı” hakkında bilgi sahibi olup olmamaları, vergi kaçırma konusundaki tutumlarında belirleyici bir fark oluşturmamaktadır. Alo Maliye hattını duyan bireylerde vergiye gönüllü uyum daha yüksek görünse de, hattı duymayan bireyler arasında da benzer şekilde güçlü etik tutumlar gözlemlenmektedir. Bu durum, vergiye karşı dürüst davranışların sadece bilgi veya araç erişimiyle değil, daha çok bireyin içsel değerleri ve ahlaki normlarıyla şekillendiğini göstermektedir. Ancak, bu tür bilgilendirme hatlarının, farkındalığı ve sistemle etkileşimi artırarak dolaylı yoldan vergi uyumunu destekleyebileceği de söylenebilir.

Tablo 36’da, Alo Maliye Hattı’nı daha önce arama durumu ile vergi kaçırmama ifadesine katılım düzeyleri arasındaki ilişkinin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Katılımcıların Alo Maliye hattını arayıp aramamalarına göre vergi kaçırmama tutumlarının dağılımını göstermektedir.

“32.Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam.”	"21.Alo maliye hattını daha önce aradınız mı?"		
	(Evet)	(Hayır)	Toplam
Kesinlikle Katılmıyorum	%0,3 (3)	%4,8 (57)	%5,1 (60)
Katılmıyorum	%0,5 (6)	%1,9 (23)	%2,4 (29)
Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum	%1,0 (12)	%6,4 (76)	%7,4 (88)
Katılıyorum	%2,1 (25)	%14,3 (170)	%16,5 (195)
Kesinlikle Katılıyorum	%4,6 (55)	%64,0 (758)	%68,6 (813)
Toplam	%8,5 (101)	%91,5 (1084)	%100 (1185)

Not: Yüzdelere ve toplamlar katılımcılara göre verilmiştir.

Tablo 36: Vergi Kaçırmama Eğilimi ile Alo Maliye Hattını Daha Önce Arama Durumu Arasındaki Yüzdesel Dağılım

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 36’ya göre, “Alo maliye hattını aradım” diyen katılımcıların çoğunluğu (%4,6) “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtını vermiştir. Diğer yandan, “Alo maliye hattını aramadım” diyen katılımcılar arasında da en yüksek oran (%64,0) “Kesinlikle Katılıyorum” yönündedir. Bu durum, vergi kaçırmama tutumunun Alo Maliye Hattını arama durumundan bağımsız olarak geliştiğini göstermektedir.

Alo Maliye Hattı’nı arayanlar ile aramayanlar arasında vergi kaçırmama tutumunda büyük bir fark olmadığı görülmektedir. Bu durum, vergiye uyumun sadece bilgi almak ya da resmi hatları kullanmakla değil, bireylerin kişisel ahlak ve sorumluluk bilinciyle de şekillendiğini göstermektedir. Hattı aramanın vergi tutumunu doğrudan değiştirmede, ancak iletişim ve bilinçlenme açısından destekleyici bir unsur olabileceği söylenebilir.

Böylece, vergiye karşı genel ahlaki yaklaşımın, teknik araçlardan bağımsız olarak güçlü olduğu anlaşılmaktadır.

3.9.5.4. Katılımcıların Vergi Kaçırmama Eğilimi ile Siyasal, Ekonomik ve Bilinçsel Faktörlerin İlişkisi

Vergi ödeme davranışları yalnızca bireysel etik ya da yasal yükümlülüklerle değil, aynı zamanda siyasal aidiyet, ekonomik refah düzeyi ve bireylerin vergiye dair bilgi, bilinç ve algı seviyeleriyle de şekillenmektedir. Siyasal tercihler ile vergi politikalarına yönelik tutumlar arasındaki uyum, bireyin vergi ödeme motivasyonunu etkileyebilmektedir. Ayrıca ekonomik güven hissi ve gelir düzeyi gibi etkenler de gönüllü vergi uyumunu artırıcı ya da azaltıcı bir rol oynayabilmektedir. Öte yandan, bireyin vergiye yönelik sahip olduğu bilgi düzeyi, vergi sistemine ilişkin algıları ve eğitim seviyesi gibi bilinçsel faktörler, vergi ahlakını pekiştiren ya da zayıflatan belirleyiciler arasında yer almaktadır. Bu bölümde, söz konusu siyasal, ekonomik ve bilinçsel faktörlerin vergi kaçırma eğilimi ile olan ilişkisi çapraz tablo analizleriyle incelenmektedir.

Tablo 37, vergi kaçakçılığının hırsızlıkla eşdeğer olup olmadığına ilişkin görüşler ile vergi kaçırma ifadesine katılım düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla hazırlanmıştır.

"32.Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırırım."	"22.Vergi kaçakçılığı hırsızlıkla eşdeğer mi?"		
	(Evet)	(Hayır)	Toplam
Kesinlikle Katılmıyorum	%4,2 (50)	%0,8 (10)	%5,1 (60)
Katılmıyorum	%1,6 (19)	%0,8 (10)	%2,4 (29)
Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum	%6,8 (81)	%0,6 (7)	%7,4 (88)
Katılıyorum	%15,0 (178)	%1,4 (17)	%16,5 (195)
Kesinlikle Katılıyorum	%66,5 (788)	%2,1 (25)	%68,6 (813)
Toplam	%94,1 (1116)	%5,8 (69)	%100 (1185)

Not: Yüzdelere ve toplam katılımcılara göre verilmiştir.

Tablo 37: Vergi Kaçırma Eğilimi ile Vergi Kaçakçılığını Hırsızlıkla Eşdeğer Görme Durumu Arasındaki Yüzdesel Dağılım

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tabloda 37’de, “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırırım” ifadesine katılım ile "Vergi kaçakçılığı hırsızlıkla eşdeğer mi?" sorusu arasındaki ilişki analiz edilmektedir. Katılımcı cevaplarından elde edilen verilere göre, “Kesinlikle Katılmıyorum” yanıtı verenlerin %83,3’ü (50/60) vergi kaçakçılığını hırsızlıkla eşdeğer görmektedir. Benzer şekilde

“Katılmıyorum” yanıtını verenlerin %65,5’i (19/29) bu görüştedir. Tarafsız tutumda olanların %92,0’sı (81/88) vergi kaçakçılığını hırsızlıkla eşdeğer olarak görmektedir.

Olumlu görüş bildirenler arasında “Katılıyorum” yanıtı verenlerin %91,3’ü (178/195) ve “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtı verenlerin %96,9’u (788/813) vergi kaçakçılığını hırsızlıkla eşdeğer olarak değerlendirmektedir. Bu sonuçlar, vergi kaçırmama tutumu güçlü bireylerin vergi kaçakçılığını ahlaki açıdan ciddi bir suç olarak gördüğüne işaret etmektedir. Bununla birlikte, vergiye uyumun yalnızca iktisadi değil, etik değerlere de dayandığını ortaya koymaktadır. (Torgler, 2007), yaptığı çalışmada, vergi uyumunun büyük ölçülerde etik değerlere ve kişisel ahlaka bağlı olduğu şeklinde değerlendirmiştir. Vergi kaçakçılığını hırsızlıkla eşdeğer gören bireylerin, vergi kaçırmama konusunda da güçlü bir duruş sergilediği görülmektedir. Bu durum, vergi kaçakçılığının sadece yasal bir ihlal değil, aynı zamanda ciddi bir etik ihlal olarak algılandığını ortaya koymaktadır. Tarafsız kalanların, çoğunlukla vergi kaçakçılığını hırsızlık olarak değerlendirmesi, toplumda bu konuda belirgin bir ahlaki normun varlığına işaret eder. Dolayısıyla, bireylerin vergiye uyumu yalnızca ekonomik yaptırımlardan değil, içselleştirilmiş ahlaki değerlerden de kaynaklanmaktadır. Bu da vergi politikalarının etkinliğini artırmak için etik bilincin güçlendirilmesinin önemini vurgular.

Tablo 38 bireylerin mali olarak güçlü bir devlete katkı sağlama motivasyonu ile vergi kaçırmama eğilimleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Katılımcıların, devlete olan mali yükümlülüklerini zamanında yerine getirme isteklilikleriyle, vergi kaçırmama yönündeki tutumları arasındaki tutarlılık analiz edilmiştir. Tablo 38, bu iki tutumun yüzdelik dağılımlarını ve frekanslarını karşılaştırmalı biçimde sunarak, mali sorumluluk bilinci ile vergiye gönüllü uyum arasındaki ilişkiyi değerlendirme imkânı sağlamaktadır.

“32.Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam.”	“23.Mali olarak güçlü bir devlet için verginizi zamanında öder misiniz?”		
	(Evet)	(Hayır)	Toplam
Kesinlikle Katılmıyorum	%4,2 (50)	%0,8 (10)	%5,1 (60)
Katılmıyorum	%1,9 (22)	%0,6 (7)	%2,4 (29)
Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum	%7,0 (83)	%0,4 (5)	%7,4 (88)
Katılıyorum	%15,4 (183)	%1,0 (12)	%16,5 (195)
Kesinlikle Katılıyorum	%67,3 (798)	%1,3 (15)	%68,6 (813)
Toplam	%95,8 (1136)	%4,1 (49)	%100 (1185)

Not: Yüzdelere ve toplamlar katılımcılara göre verilmiştir.

Tablo 38: Vergi Kaçırmama Eğilimi ile Mali Olarak Güçlü Bir Devlet İçin Vergi Ödeme Taahhüdü Arasındaki Yüzdesel Dağılım

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tabloda 38’de “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam.” ifadesine katılım ile “Mali olarak güçlü bir devlet için verginizi zamanında öder misiniz?” sorusu arasındaki ilişki analiz edilmektedir. Tablo 38’de yer alan verilere göre, mali olarak güçlü bir devlet için vergi ödeme taahhüdünde bulunan katılımcıların %67,3’ü (798/1185) “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtını vermiştir. “Katılıyorum” yanıtını verenler de %15,4 (183/1185) oranındadır. Bu durum, mali gücü yüksek bir devlet algısının vergi uyumu ve vergi kaçırmama tutumunu olumlu etkilediğini göstermektedir. Öte yandan, mali olarak güçlü bir devlete vergi ödemek istemeyen katılımcılar %4,1 (49/1185) oranında olup, bu bireylerin önemli ölçüde az olduğu gözlemlenmektedir. “Kesinlikle Katılmıyorum” yanıtı verenlerin oranı ise %4,2 (50/1185) seviyesindedir. Sonuçlara bakıldığında ekonomik olarak güçlü bir devletin, mükelleflerin vergi ödeme isteği konusunda olumlu bir etkiye sahip olduğu ve vergi kaçırmama kararını etkilediği söylenebilir (Luttmer ve Singhal, 2014).

“Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam.” ifadesi ile “Mali olarak güçlü bir devlet için verginizi zamanında öder misiniz?” sorusunun kesişimine bakıldığında, mali gücü yüksek bir devlet algısının bireylerin vergi uyumunu güçlendirdiği açıkça görülmektedir. Vergiyi zamanında ödeme konusunda olumlu tutum sergileyen katılımcıların büyük çoğunluğu, aynı zamanda vergi kaçırmama konusunda da kararlı bir duruş göstermektedir. Bu durum, bireylerin vergi ödemeyi bir toplumsal sorumluluk ve devletin güçlü yapısıyla ilişkilendirdiğini yansıtmaktadır. Ekonomik ve kurumsal gücü yüksek bir devletin varlığı, vergi uyumunu teşvik eden önemli bir motivasyon kaynağıdır. Ayrıca, vergi ödeme konusundaki isteksizlik ve kaçınma eğilimi gösterenlerin sayısının çok az olması, mali

gücün ve devletin güvenilirliğinin vergi bilincini artırmada belirleyici olduğunu düşündürmektedir. Sonuç olarak, mali gücü algılanan devlet modeli, bireylerin etik vergi davranışlarını olumlu yönde etkileyen kritik bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 39, bireylerin fiş/fatura alma alışkanlıkları ile vergi kaçırmama yönündeki tutumları arasındaki ilişkiyi analiz etmek amacıyla oluşturulmuştur. Katılımcıların, günlük harcamalarında belge talep etme eğilimleri ile vergiye gönüllü uyum düzeyleri karşılaştırmalı olarak Tablo 39’da yer alan veriler üzerinden incelenmiştir. Bu karşılaştırma, vergi bilinci ve tüketici davranışları arasında olası bir ilişki olup olmadığını belirlemek ve kayıt dışı ekonomiye karşı bireysel katkı düzeyini değerlendirmek amacıyla yapılmıştır.

“Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam.”	“24. Her harcamadan sonra fiş/fatura alır mısınız?”		
	(Evet)	(Hayır)	Toplam
Kesinlikle Katılmıyorum	%4,6 (55)	%0,4 (5)	%5,1 (60)
Katılmıyorum	%2,1 (25)	%0,3 (4)	%2,4 (29)
Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum	%6,0 (71)	%1,4 (17)	%7,4 (88)
Katılıyorum	%14,9 (177)	%1,5 (18)	%16,5 (195)
Kesinlikle Katılıyorum	%63,3 (750)	%5,3 (63)	%68,6 (813)
Toplam	%91,0 (1078)	%9,0 (107)	%100 (1185)

Not: Yüzdelere ve toplamlar katılımcılara göre verilmiştir.

Tablo 39: Vergi Kaçırmama Eğilimi ile Her Harcamadan Sonra Fiş/Fatura Alma Alışkanlığı Arasındaki Yüzdesel Dağılım

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 39’da “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam.” ifadesi ile “Her harcamadan sonra fiş/fatura alır mısınız?” sorusu arasındaki ilişki analiz edilmektedir. Tablo 45’te yer alan verilere göre, her harcamadan sonra fiş/fatura almayı alışkanlık haline getiren katılımcıların %63,3’ü (750/1185) “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtını vermiştir. “Katılıyorum” yanıtı verenlerin oranı da %14,9 (177/1185) seviyesindedir. Bu durum, vergi kaçırmama tutumunun, fiş ve fatura alma alışkanlığına sahip bireyler arasında güçlü biçimde yerleştiğini göstermektedir. Öte yandan, fiş/fatura alma alışkanlığı bulunmayan katılımcıların oranı %9,0 (107/1185) olup, “Kesinlikle Katılmıyorum” (%4,6) ve “Katılmıyorum” (%2,1) yanıtlarını verenlerin büyük kısmı bu gruptadır. Bu da fiş/fatura alma alışkanlığının vergi ödeme tutumu ile ilişkili olduğunu desteklemektedir. Sonuçlara bakıldığında, fatura ya da fiş alma alışkanlığı, vergi uyumu ile ilişkilidir ve bu evrakları alan kişilerin vergi algısının olumlu olduğu söylenebilir (Torgler, Schneider, 2007).

“Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam.” ifadesi ile “Her harcamadan sonra fiş/fatura alır mısınız?” sorusu arasındaki ilişkiye bakıldığında, fiş ve fatura alma alışkanlığının vergi kaçırmama tutumunu güçlendirdiği görülmektedir. Fiş/fatura alma alışkanlığı olan katılımcılar arasında vergiye karşı daha olumlu ve uyumlu bir tutum yaygındır. Özellikle “Kesinlikle Katılıyorum” diyenlerin büyük çoğunluğunun fiş/fatura aldıkları dikkati çekmektedir. Bu durum, bireylerin vergiye karşı duyarlılıklarının sadece ödemeye sınırlı kalmayıp, aynı zamanda harcama belgelerini düzenli takip etme gibi davranışlarla da desteklendiğini göstermektedir. Diğer yandan, fiş/fatura almayan veya bu alışkanlığı az olan bireylerin vergi kaçırmaya daha meyilli oldukları söylenebilir. Bu bulgu, vergi bilincinin günlük alışkanlıklara yansımalarının, genel vergi uyumu üzerinde olumlu etkiler oluşturmadığını ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, fatura ve fiş alma kültürünün geliştirilmesi, vergi sistemine güvenin ve uyumun artırılmasında önemli bir araç olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 46, bireylerin vergi sistemindeki değişiklikleri takip edebilme durumları ile vergiye gönüllü uyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Katılımcıların mevzuattaki güncellemeleri ne ölçüde izleyebildikleri ile vergi kaçırmama yönündeki tutumları karşılaştırmalı olarak Tablo 40’den elde edilen veriler üzerinden değerlendirilmiştir. Bu analiz, bilgiye erişim düzeyi arttıkça bireysel vergi uyumu davranışının, nasıl şekillendiğine dair bir gösterge sunmayı hedeflemektedir.

“Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam.”	“25.Vergi sistemindeki değişiklikleri kolayca takip edebiliyor musunuz?”		
	(Evet)	(Hayır)	Toplam
Kesinlikle Katılmıyorum	%2,2 (26)	%2,9 (34)	%5,1 (60)
Katılmıyorum	%1,6 (19)	%0,8 (10)	%2,4 (29)
Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum	%3,6 (43)	%3,8 (45)	%7,4 (88)
Katılıyorum	%10,3 (122)	%6,2 (73)	%16,5 (195)
Kesinlikle Katılıyorum	%44,0 (521)	%24,6 (292)	%68,6 (813)
Toplam	%61,6 (731)	%38,3 (454)	%100 (1185)

Not: Yüzdelere ve toplamlar katılımcılara göre verilmiştir.

Tablo 40: Vergi Kaçırmama Eğilimi ile Vergi Sistemindeki değişiklikleri Kolayca Takip Etme Durumu Arasındaki Yüzdesel Dağılım

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tabloda 40’da “Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam.” ifadesi ile “Vergi sistemindeki değişiklikleri kolayca takip edebiliyor musunuz?” sorusu arasındaki ilişki

analiz edilmektedir. Tablo 46’da yer alan verilere göre, vergi sistemindeki değişiklikleri kolayca takip eden katılımcıların %44,0’ı (521/1185) “Kesinlikle Katılıyorum”, %10,3’ü (122/1185) ise “Katılıyorum” yanıtı vermiştir. Bu durum, vergi sistemindeki değişikliklere hâkim bireylerin vergi kaçırmama tutumuna daha fazla sahip olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan, değişiklikleri takip etmekte zorluk çeken katılımcıların arasında “Kesinlikle Katılmıyorum” (%2,9) ve “Katılmıyorum” (%0,8) yanıtlarının da yer alması, vergi sistemindeki değişikliklerin takip edilmesinin vergi kaçırmama tutumu ile bağlantılı olduğunu işaret etmektedir. Sonuçlar vergi sisteminde değişiklikleri takip etmenin kolay olmasının, vergi kaçırma eyleminin daha düşük olmasına sebep olduğunu göstermektedir (Feld,Frey, 2002).

“Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam.” ifadesi ile “Vergi sistemindeki değişiklikleri kolayca takip edebiliyor musunuz?” sorusu arasındaki ilişkiye bakıldığında, vergi sistemindeki değişiklikleri takip edebilme yeteneğinin vergi uyumunu olumlu etkilediği görülmektedir. Vergi sistemindeki yenilikleri ve değişiklikleri kolayca takip edebilen bireylerin büyük çoğunluğu vergi kaçırmama yönünde güçlü bir tutum sergiledikleri anlaşılmaktadır. Bu durum, bilgiye erişim ve güncel kalmanın, vergi bilincini artırarak bireylerin etik ve hukuki yükümlülüklerine daha bağlı kalmalarını sağladığını göstermektedir. Öte yandan, vergi değişikliklerini takip etmekte zorlanan katılımcılar arasında, vergi kaçırmaya daha sıcak bakanların sayısının nispeten daha yüksek olması, bilgi eksikliğinin vergi uyumunu zayıflatabileceğine işaret etmektedir. Sonuç olarak, vergi sistemindeki gelişmelerin vatandaşlara etkin biçimde aktarılması, vergi uyumunun güçlendirilmesi için önemli bir faktördür ve bilgilendirme kanallarının etkinliğinin artırılması vergi kaçakçılığının önlenmesine katkı sağlayabilir.

Tablo 41 vergi sistemindeki değişiklikleri takip edebilme ile resmi internet kaynaklarından bilgiye erişim düzeyi arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla düzenlenmiştir. Katılımcıların Gelir İdaresi Başkanlığı web sitesinden bilgiye ulaşabilme durumları ile vergi sistemindeki güncellemeleri takip etme becerileri karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Bu karşılaştırma, dijital bilgi kaynaklarına erişimin bireylerin mevzuat farkındalığını nasıl etkilediğine dair bir gösterge sunmaktadır.

“17.Gelir İdaresi Başkanlığı sitesinden istediğiniz bilgilere rahatlıkla ulaşabiliyor musunuz?”	“25.Vergi sistemindeki değişiklikleri kolayca takip edebiliyor musunuz?”		
	(Evet)	(Hayır)	Toplam
Evet	%50,8 (603)	%21,3 (253)	%72,2 (856)
Hayır	%10,8 (128)	%17,0 (201)	%27,7 (329)
Toplam	%61,6 (731)	%38,3 (454)	%100 (1185)

Not: Yüzdelere ve toplamlar katılımcılara göre verilmiştir.

Tablo 41: Gelir İdaresi Başkanlığı Sitesinden Bilgiye Erişim ile Vergi Sistemindeki Değişiklikleri Takip Etme Durumu Arasındaki Yüzdesel Dağılım

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 41 “Gelir İdaresi Başkanlığı sitesinden istediğiniz bilgilere rahatlıkla ulaşabiliyor musunuz?” sorusu ile “Vergi sistemindeki değişiklikleri kolayca takip edebiliyor musunuz?” sorusu arasındaki ilişkiyi yüzdesel olarak göstermektedir. Tablo 46’da yer alan erilere göre, Gelir İdaresi Başkanlığı’nın sitesine erişimde sorun yaşamayan katılımcıların %50,8’i (603/1185), vergi sistemindeki değişiklikleri kolayca takip edebildiğini belirtmiştir. Buna karşılık aynı grupta %21,3’lük bir kesim (253 kişi) değişiklikleri takip edemediğini ifade etmiştir. Öte yandan, GİB sitesinde bilgiye ulaşmakta zorlanan bireylerin büyük kısmı (%17,0; n=201), aynı zamanda vergi değişikliklerini de takip edemediğini söylemiştir. Bu tablo, bilgiye erişim kapasitesi ile vergi değişikliklerini izleme becerisi arasında güçlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, Gelir İdaresi Başkanlığı web sitesinin vergi sistemindeki değişiklikler konusunda etkili bir bilgilendirme platformu olarak işlev görmediği, bunun da vergi bilincinin ve uyumunun artırılması açısından bir engel oluşturduğu söylenebilir. Sonuçlar incelendiğinde, vergi sistemlerinin ve uygulamalarının şeffaf ve erişilebilir olması üzerine daha önce yapılan çalışmalarla benzer sonuçların elde edildiği görülmektedir. Ayrıca çevrimiçi platformlar üzerinden erişim sağlanabilmesi, vergi uyumu için önemli bir etken olarak dikkate alınmaktadır (Alm, 2019).

“Gelir İdaresi Başkanlığı sitesinden istediğiniz bilgilere rahatlıkla ulaşabiliyor musunuz?” ile “Vergi sistemindeki değişiklikleri kolayca takip edebiliyor musunuz?” soruları arasındaki ilişkiye bakıldığında, web sitesinden rahat bilgi alabilen mükelleflerin, vergi sistemindeki değişiklikleri takip etmede de daha başarılı olduğu görülmektedir. Web sitesinden kolaylıkla bilgi edinebilen katılımcıların büyük çoğunluğu vergi sistemindeki yenilikleri ve değişiklikleri takip edebildiklerini belirtirken, site

kullanımında zorlananlar aynı zamanda vergi sistemindeki gelişmeleri takip etmekte de güçlük çekmektedir. Bu durum, vergi ile ilgili bilgilere erişim kolaylığının, bireylerin vergi konusundaki güncel bilgiye ulaşmasını ve dolayısıyla vergi uyumunu olumlu etkilediğini göstermektedir. Sonuç olarak, Gelir İdaresi Başkanlığı'nın dijital platformlarının kullanıcı dostu ve erişilebilir olması, vatandaşların vergi bilincinin artmasına ve değişikliklere hızlı adapte olmalarına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, erişilebilir ve etkin bilgilendirme sistemlerinin geliştirilmesi, vergi uyumunu destekleyen önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 42, vergi dairesiyle iletişim memnuniyeti ile işletme sahipliği süresi arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Katılımcıların işletmelerinin faaliyette bulunduğu yıl aralıklarına göre, bağlı oldukları vergi dairesiyle iletişimden memnun olup olmadıkları dağılımsal olarak gösterilmiştir. Böylece, işletme deneyimi süresinin kurumsal iletişim memnuniyetine etkisi değerlendirilmiştir.

“9.Bir işletme sahibi iseniz, işletmeniz kaç yıldır faaliyette bulunuyor?”	“18.Bağlı olduğunuz vergi dairesiyle iletişiminizden memnun musunuz?”		
	Evet	Hayır	Toplam
1-5 yıl	%2,0 (24)	%0,5 (7)	%2,6 (31)
6-10 yıl	%0,8 (10)	%0,3 (4)	%1,1 (14)
11-20 yıl	%0,6 (7)	%0,3 (4)	%0,9 (11)
21 yıl ve üzeri	%0,6 (8)	%0,0 (0)	%0,6 (8)
İşletme sahibi değilim	%68,9 (817)	%25,6 (304)	%94,5 (1121)
Toplam	%73,1 (866)	%26,9 (319)	%100 (1185)

Not: Yüzdelere ve toplamlar katılımcılara göre verilmiştir.

Tablo 42: İşletme Sahipliği Süresi ile Vergi Dairesiyle İletişim Memnuniyeti Arasındaki Yüzdesel Dağılım

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 42 “Bir işletme sahibi iseniz, işletmeniz kaç yıldır faaliyette bulunuyor?” sorusu ile “Bağlı olduğunuz vergi dairesiyle iletişiminizden memnun musunuz?” sorusu arasındaki ilişkiyi yüzdesel olarak göstermektedir. Katılımcılardan elde edilen verilere göre, 1-5 yıldır faaliyette bulunan işletme sahiplerinin %2,0’si (24/1185) vergi dairesiyle iletişimlerinden memnun olduklarını belirtmiştir. Aynı grupta, memnun olmayanların oranı %0,6’dır (7/1185). 6-10 yıl arası süredir faaliyet gösteren işletme sahiplerinin %0,8’i (10/1185) memnuniyet ifade ederken, %0,3’ü (4/1185) memnun olmadığını bildirmiştir. 11-20 yıl arasında faaliyet gösterenlerin %0,6’sı (7/1185) memnun, %0,3’ü (4/1185) ise memnun değildir. 21 yıl ve daha uzun süredir faaliyet gösterenlerin tamamı

(%0,7; 8/1185) memnuniyet bildirmiştir; bu grupta memnuniyetsizlik bulunmamaktadır. İşletme sahibi olmayan katılımcıların %68,9'u (817/1185) vergi dairesiyle iletişimlerinden memnun olduklarını, %25,7'si (304/1185) ise memnun olmadıklarını belirtmiştir.

Bu yüzdeler, işletme süresi arttıkça vergi dairesiyle olan iletişimden memnuniyetin genelde arttığını, ancak işletme sahibi olmayan bireyler arasında da kamu kurumlarıyla iletişim deneyiminin önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Vergi dairesi çalışanlarının ve sistemlerinin hizmet kalitesinin vergi uyumuna etkisi vurgulanmakta ve bu unsurlarla iletişimin sağlıklı olması, vergi uyumunu olumlu yönde etkilemektedir (OECD, 2013).

“Bir işletme sahibi iseniz, işletmeniz kaç yıldır faaliyette bulunuyor?” ile “Bağlı olduğunuz vergi dairesiyle iletişiminizden memnun musunuz?” soruları arasındaki ilişkiye bakıldığında, işletme faaliyet süresi ile vergi dairesi iletişim memnuniyeti arasında olumlu bir ilişki olduğu görülmektedir. Özellikle 21 yıl ve üzeri süredir faaliyet gösteren işletme sahiplerinin tamamının vergi dairesiyle iletişimlerinden memnun olmaları, deneyim arttıkça iletişim kalitesinin algılanışının da iyileştiğine işaret eder. Kısa süreli işletmelerde de memnuniyet genel olarak yüksek olmakla birlikte, daha az işletme sahibinin memnuniyetsizlik yaşadığı gözlemlenmektedir.

İşletme sahibi olmayan katılımcılar arasında da çoğunluk iletişimden memnun olsa da, bu grupta memnuniyetsizlik oranının daha belirgin olması, vergi dairesi hizmetlerinin genel vatandaş deneyiminde hala gelişmeye açık alanlar olduğunu düşündürmektedir. Bu durum, vergi dairesi çalışanlarının tutumları, iletişim kanallarının etkinliği ve hizmet kalitesinin vergi uyumunu etkileyen önemli unsurlar olduğunu göstermektedir. Çapraz tablo analizi sonuçlarına bağlı olarak, vergi dairesi ile sağlıklı ve memnun edici iletişimin, hem uzun süreli işletmelerin hem de genel kullanıcıların vergiye uyum motivasyonunu artırabileceği söylenebilir.

Vergi dairesi çalışanlarıyla yaşanan sorunlar ile işletme sahipliğinin süresi arasındaki ilişkiyi analiz etmek amacıyla Tablo 43 düzenlenmiştir. Katılımcıların işletme sahipliği yılına göre, vergi dairesi personeliyle problem yaşayıp yaşamadıkları dağılımsal olarak sunulmuştur. Tablo 43'da yer alan verilerden yararlanarak işletme deneyiminin, vergi dairesiyle olan etkileşimlerde sorun yaşanma durumuna etkisi incelenmiştir.

“9.Bir işletme sahibi iseniz, işletmeniz kaç yıldır faaliyette bulunuyor?”	“19.Vergi dairesi çalışanları ile problem yaşadınız mı?”		
	Evet	Hayır	Toplam
1-5 yıl	%0,3 (4)	%2,3 (27)	%2,6 (31)
6-10 yıl	%0,3 (4)	%0,8 (10)	%1,1 (14)
11-20 yıl	%0,3 (3)	%0,6 (8)	%0,9 (11)
21 yıl ve üzeri	%0,2 (2)	%0,5 (6)	%0,6 (8)
İşletme sahibi değilim	%11,0 (130)	%83,6 (991)	%94,5 (1121)
Toplam	%12,0 (143)	%87,9 (1042)	%100 (1185)

Not: Yüzdelere ve toplamlar katılımcılara göre verilmiştir.

Tablo 43: İşletme Sahipliği Süresi ile Vergi Dairesi Çalışanlarıyla Sorun Yaşama Durumu Arasındaki Yüzdesel Dağılım

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 43’de, işletmelerin faaliyette bulundukları süre ile vergi dairesi çalışanlarıyla yaşanan problemler arasındaki ilişki değerlendirilmektedir. Verilere göre, 1-5 yıldır faaliyet gösteren işletme sahiplerinin büyük çoğunluğu vergi dairesi çalışanlarıyla herhangi bir problem yaşamadığını belirtmiştir (%2,3; n=27). Benzer şekilde, 6-10 yıl (%0,8; n=10), 11-20 yıl (%0,6; n=8) ve 21 yıl ve üzeri (%0,5; n=6) kategorilerindeki işletme sahiplerinin çoğunluğu da olumsuz bir deneyim bildirmemiştir. Bununla birlikte, her kategori içinde vergi dairesiyle sorun yaşayan işletme sahiplerinin de bulunduğu görülmektedir. 1-5 yıl (%0,3; n=4), 6-10 yıl (%0,3; n=4), 11-20 yıl (%0,3; n=3) ve 21 yıl üzeri (%0,2; n=2) işletme sahipleri, doğrudan sorun yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum, işletme süresi fark etmeksizin, belirli oranda kullanıcıların kurum çalışanlarıyla etkileşimlerinde sorun yaşadığını göstermektedir.

İşletme sahibi olmayan katılımcıların büyük bir kısmı (%83,6; n=991) vergi dairesi çalışanlarıyla herhangi bir problem yaşamadıklarını belirtmiş, buna karşın azımsanmayacak bir kesim (%11,0; n=130) olumsuz bir deneyim yaşadığını ifade etmiştir. Bu bulgu, hizmet kalitesinin tutarsız olabileceğini ve bireysel etkileşimlere bağlı olarak farklı deneyimlerin ortaya çıkabildiğini göstermektedir. Vergi dairesi kurumu çalışanları ile mükelleflerin sorun yaşaması, kişilerin devlete olan güvenini ve bu yolla vergi uyumuna olan bakışını olumsuz etkilemektedir (Torgler, 2007).

İşletmelerin faaliyet süresi ile vergi dairesi çalışanlarıyla yaşanan sorunlar arasında belirgin bir ilişki olmamakla birlikte, farklı sürelerde faaliyet gösteren işletme sahiplerinin benzer oranlarda olumlu ve olumsuz deneyimler yaşadığı gözlenmektedir. Bu durum, yaşanan iletişim problemlerinin işletme deneyiminden bağımsız, sistematik ve yaygın olabileceğini göstermektedir. Hizmet kalitesindeki tutarsızlık, mükelleflerin

devlete duyduğu güveni zedeleyerek vergiye uyumu olumsuz etkileyebilir. Dolayısıyla, vergi dairesi çalışanlarının tutum ve iletişim becerilerinin geliştirilmesi, mükellef memnuniyetini artırarak vergi sistemine olan bağlılığı güçlendirecek önemli bir adım olacaktır.

Tablo 44, işletme sahipliğinin süresi ile Alo Maliye Hattı'nı duyma durumu arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Katılımcıların işletme faaliyet süresine göre Alo Maliye Hattı'nı duyup duymadıkları sınıflandırılmıştır. Böylece işletme deneyiminin, mali bilgilere yönelik bilgi farkındalığı üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir.

“9.Bir işletme sahibi iseniz, işletmeniz kaç yıldır faaliyette bulunuyor?”	“20.Alo maliye hattını daha önce duydunuz mu?”		
	Evet	- Hayır	Toplam
1-5 yıl	%1,5 (18)	%1,1 (13)	%2,6 (31)
6-10 yıl	%0,5 (7)	%0,5 (7)	%1,1 (14)
11-20 yıl	%0,5 (7)	%0,3 (4)	%0,9 (11)
21 yıl ve üzeri	%0,5 (7)	%0,1 (1)	%0,7 (8)
İşletme sahibi değilim	%39,3 (466)	%55,3 (655)	%94,6 (1121)
Toplam	%42,6 (505)	%57,3 (680)	%100 (1185)

Not: Yüzdelere ve toplamlar katılımcılara göre verilmiştir.

Tablo 44: İşletme Sahipliği Süresi ile Alo Maliye Hattını Duyma Durumu Arasındaki Yüzdesel Dağılım

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 44’de, işletmelerin faaliyette bulundukları süre ile “Alo Maliye” hattını duyup duymama durumları arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Verilere göre, 1-5 yıldır faaliyet gösteren işletme sahiplerinin çoğunluğu bu hattı duyduğunu belirtmiştir (%1,5; n=18). 6-10 yıl ve 11-20 yıl aralığında faaliyet gösteren işletme sahipleri arasında ise bu hattı duyduğunu belirtenlerin (%0,5; n=7) sayısı duymayanlarla eşit ya da daha fazladır. 21 yıl ve üzeri işletme sahipleri arasında da Alo Maliye hattını duyanların sayısı oldukça yüksektir (%0,5; n=7). Bu durum, işletme süresi arttıkça vergiyle ilgili kaynaklara ve iletişim kanallarına yönelik farkındalığın da artabileceğini göstermektedir. Deneyim kazanan işletmelerin resmi bilgilendirme araçlarına daha aşina oldukları düşünülebilir. Öte yandan, işletme sahibi olmayan katılımcıların çoğunluğu (%55,3; n=655) Alo Maliye hattını daha önce duymadığını ifade etmiştir. Ancak yine de önemli bir kısım (%39,3; n=466) bu hattı duyduğunu belirtmiştir. Bu bulgu, vergiye dair iletişim kanallarının

toplumun tüm kesimlerine yeterince tanıtılmadığını düşündürmektedir. Vergi dairesinin bilgi verme yollarının tamamen açık ve ulaşılabilir olması ve bunları etkin bir biçimde tanıtması şeffaflığı artırarak vergi uyumunu önemli bir şekilde olumlu yönde etkilediği görülmüştür (OECD, 2019).

İşletme süresi arttıkça “Alo Maliye” hattını duyma oranının yükselmesi, deneyimli işletmelerin vergiyle ilgili iletişim kanallarına ve kaynaklara daha aşina olduğunu göstermektedir. Yeni veya daha kısa süredir faaliyet gösteren işletmelerde farkındalık daha düşük kalırken, uzun süreli işletmeler bu hattı daha iyi tanımaktadır. İşletme sahibi olmayanlar arasında ise büyük çoğunluğun hattı duymamış olması, vergi iletişim araçlarının toplum geneline yeterince yaygınlaştırılmadığını ortaya koymaktadır. Bu durum, vergi bilincinin artırılması ve mükellef destek sistemlerinin etkin kullanımı için tanıtım ve erişim çalışmalarının genişletilmesinin gerekliliğine işaret etmektedir.

Tablo 45, katılımcıların vergi politikalarını beğenme düzeyleri ile oy verdikleri siyasi iktidarın vergi ödeme davranışlarına etkisi arasında ilişki kurmak amacıyla düzenlenmiştir. Katılımcılar, vergi politikalarına yönelik tutumlarına göre sınıflandırılmış ve bu sınıflandırma üzerinden siyasi iktidarın etkisini kabul edip etmedikleri belirlenmiştir. Amaç, siyasal tercih ile vergi ödeme davranışı arasında anlamlı bir bağ olup olmadığını tespit etmektir.

“15.Vergi Politikalarını Beğeniyor musunuz?”	“54.Oy Verdiğim Siyasi İktidarda Olması Vergi Ödememi Etkiler”					
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Evet	%4,5 (53)	%1,2 (14)	%5,3 (63)	%4,0 (47)	%5,0 (59)	%19,9 (236)
Hayır	%26,1 (309)	%10,0 (119)	%22,7 (270)	%8,5 (101)	%12,6 (150)	%80,1 (949)
Toplam	%30,6 (362)	%11,2 (133)	%28,1 (333)	%12,5 (148)	%17,6 (209)	%100 (1185)

Not: Yüzdelere ve toplamlar katılımcılara göre verilmiştir.

Tablo 45: Vergi Politikalarına Yönelik Tutum ile Siyasal Aidiyetin Vergi Ödeme Davranışına Etkisi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 45'e göre, vergi politikalarını beğenmeyen katılımcıların %26,0 (309/1185)'ı "Oy verdiğim siyasi iktidarda olması vergi ödememi olumlu etkiler" ifadesine kesinlikle katılmadığını, %10,0 (119/1185)'ı ise katılmadığını belirtmiştir. Ayrıca, %22,7 (270/1185)'lik bir kesim kararsız kalmıştır. Bu oranlar, politik memnuniyetsizliğin bireylerin vergi ödeme tutumlarına doğrudan yansıdığını ve siyasi iktidardan bağımsız bir değerlendirme eğiliminin yüksek olduğunu göstermektedir.

Vergi politikalarını beğendiğini belirten katılımcıların ise %5,0 (59/1185)'ı ifadelerle kesinlikle katıldığını, %3,9 (47/1185)'u katıldığını bildirmiştir. Bu oranlar, memnuniyetin vergi ödeme motivasyonunu olumlu yönde etkileyebileceğini ancak bu etkinin sınırlı düzeyde kalabileceğini düşündürmektedir.

Genel toplamda "kesinlikle katılmıyorum" diyenlerin oranı %30,5 (362/1185), "katılmıyorum" diyenlerin oranı %11,2 (133/1185) olup, bu sonuçlar seçmen bağlılığının vergi ödeme kararlarında belirleyici bir unsur olmadığını, daha çok vergi politikalarının içeriğine odaklanıldığını ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, vergi uyumu üzerinde siyasi yakınlığın etkisi bulunsa da, bireylerin adaletli ve etkili vergi politikalarına duyduğu güven, vergi ödeme davranışını daha fazla şekillendirmektedir.

Vergi politikalarından memnuniyet ile siyasi iktidarın vergi ödeme tutumuna etkisi arasında belirgin bir ilişki vardır. Vergi politikalarını beğenenler, oy verdikleri siyasi iktidarın vergi ödeme davranışlarını olumlu etkilediğini düşünürken, politikalarından memnun olmayanlar bu görüşe daha mesafeli yaklaşmaktadır. Bu durum, bireylerin vergiye uyum motivasyonunun siyasi güven ve memnuniyetle paralel ilerlediğini gösterir. Siyasi iktidarın meşruiyeti ve politikalarının benimsenmesi, vergi bilincini ve ödeme istekliliğini artıran önemli unsurlar arasında yer almaktadır.

Tablo 46, katılımcıların aylık gelir düzeylerine göre "bireylerin gelir ve refah seviyesi arttırıldığında vergiye gönüllü uyumun artacağı" ifadesine katılım düzeyleri karşılaştırılmıştır. Tablo 52'de gelir gruplarına göre dağılım yapılarak, refah seviyesinin vergi uyumu algısı üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Karşılaştırmanın amacı, gelir arttıkça vergiye gönüllü uyum eğiliminde bir değişim olup olmadığının analiz edilmesidir.

Aylık Gelir	“53.Bireylerin gelir ve refah seviyesi arttırılırsa vergiye gönüllü uyumlarının artacağını düşünüyorum.”					
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
17.002 TL ve altı	%1,9 (22)	%1,1 (13)	%6,3 (75)	%8,9 (105)	%20,8 (247)	%39,0 (462)
17.002-25.000 TL	%0,9 (11)	%1,0 (12)	%4,3 (51)	%7,4 (88)	%13,9 (165)	%27,6 (327)
25.001-50.000 TL	%0,9 (11)	%1,0 (12)	%2,1 (25)	%6,2 (73)	%13,7 (163)	%24,0 (284)
50.001-75.000 TL	%0,2 (2)	%0,5 (6)	%0,7 (8)	%1,4 (17)	%5,1 (61)	%7,9 (94)
75.0001 TL ve üzeri	%0,1 (1)	%0,1 (1)	%0,3 (4)	%0,1 (1)	%0,9 (11)	%1,5 (18)
Toplam	%4,0 (47)	%3,7 (44)	%13,7 (163)	%24,0 (284)	%54,6 (647)	%100 (1185)

Not: Yüzdelere ve toplamlar katılımcılara göre verilmiştir.

Tablo 46: Aylık Geliriniz Ne Kadar?” ile “Gelir ve Refah Seviyesi Artışının Vergiye Gönüllü Uyuna Etkisi”

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcıların aylık gelir düzeyi ile “gelir ve refah seviyesi artışının vergiye gönüllü uyumu artıracağı” algısı arasında anlamlı bir ilişkinin varlığı Tablo 46’da gözlenmektedir. Gelir seviyesi yükseldikçe, bu olumlu algının oranı da artmaktadır. Özellikle 17.002 TL ve altı gelir grubunda, katılımcıların %29,7’si (n=347/1185) bu görüşe güçlü şekilde katılırken, gelir arttıkça bu oran %54,6’ya (n=647/1185) kadar yükselmiştir. Bu da yüksek gelir grubundaki bireylerin refah artışının vergiye uyumu artıracağına daha fazla inandığını göstermektedir.

Öte yandan, düşük gelir grubunda olumsuz veya kararsız görüş bildirenlerin oranı daha yüksektir. Örneğin, 17.002 TL ve altı gelir grubunda toplam %9,3 (%1,9 + %1,1 + %6,3) (n=110/1185) katılımcı bu duruma olumsuz ya da kararsız yaklaşmıştır. Bu durum, düşük gelirli bireylerin vergi uyumu ve refah ilişkisine yönelik belirsizlik ve şüphe duyduğunu göstermektedir.

Gelir arttıkça olumsuz görüşlerin azaldığı; katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum diyenlerin ise belirgin şekilde çoğaldığı gözlemlenmektedir. Örneğin, 50.001-75.000 TL grubunda olumlu görüşlerin toplamı %6,5 + %5,1 = %11,6 iken, 75.0001 TL ve üzeri

grupta bu oran $\%1,0 + \%0,9 = \%1,9$ olarak düşmektedir. Ancak, bu son grubun toplam örneklem içindeki payı oldukça düşük olduğundan genel trendi etkileyen önemli bir unsur değildir.

Sonuç olarak bireylerin ekonomik durumlarının, vergiye gönüllü uyum algısında önemli rol oynadığı görülmektedir. Daha yüksek gelir seviyesine sahip bireyler, gelir ve refahın artması durumunda vergiye uyumun da artacağına daha fazla inanmaktadır. Bu durum, vergi politikalarının gelir gruplarının algı ve motivasyonlarını göz önünde bulundurarak şekillendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Elde edilen bulgular gelir durumunun vergi uyumu ile paralel bir bağlantısı olduğunu göstermektedir. Feld & Frey, 2007, yaptıkları çalışmada, vergi uyumunu olumlu etkileyen nedenlerden birinin, gelir düzeyinin yüksek olması ve kişisel refahla ilgili olduğunu belirtmiştir.

Gelir düzeyi arttıkça bireylerin refah seviyesiyle birlikte vergiye gönüllü uyuma yönelik inançlarının da güçlendiği Tablo 46'dan elde edilen önemli bir çıkarımdır. Tüm gelir gruplarında ağırlıklı olarak olumlu yanıtlar verilmiş olsa da, yüksek gelir grubundakilerde “kesinlikle katılıyorum” oranı belirgin şekilde daha yüksektir. Bu durum, maddi tatmin düzeyi arttıkça vatandaşların vergi ödeme yükümlülüğünü daha meşru ve kabul edilebilir bulduklarını göstermektedir. Aynı zamanda, düşük gelir grubundaki bireylerin refah artışının, vergi uyumunu kolaylaştıracağı görüşünü büyük ölçüde paylaşmaktadır. Bu durumda ekonomik koşulların vergiye gönüllü uyum üzerinde güçlü bir psikolojik ve sosyal etki oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 47’de, katılımcıların aylık gelir düzeylerine göre “eğitim seviyesi yükseldikçe vergi bilinci/ahlakı artar” ifadesine verdikleri yanıtlar analiz edilmiştir. Tablo 47’de gelir gruplarına göre dağılım yapılarak, bireylerin ekonomik durumlarının vergi bilinci ile eğitim arasındaki ilişkiyi nasıl değerlendirdikleri ortaya konulmuştur. Amaç, gelir düzeyi yükseldikçe eğitimle vergi bilinci arasında pozitif bir ilişki kurulup kurulmadığını incelemektir.

Aylık Gelir	“52. Eğitim Seviyesi Yükseldikçe Vergi Bilinci/Ahlakı Artar”					
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
17.002 TL ve altı	%3,5 (42)	%1,9 (22)	%6,9 (82)	%9,1 (108)	%17,6 (208)	%39,0 (462)
17.002-25.000 TL	%3,0 (35)	%2,3 (27)	%4,5 (53)	%5,2 (62)	%12,7 (150)	%27,6 (327)
25.001-50.000 TL	%2,4 (28)	%1,9 (22)	%3,5 (41)	%5,4 (64)	%10,9 (129)	%24,0 (284)
50.001-75.000 TL	%0,4 (5)	%0,6 (7)	%1,3 (15)	%1,3 (16)	%4,3 (51)	%7,9 (94)
75.000 TL ve üzeri	%0,3 (4)	%0,3 (3)	%0,2 (2)	%0,2 (2)	%0,6 (7)	%1,5 (18)
Toplam	%9,6 (114)	%6,8 (81)	%16,3 (193)	%21,3 (252)	%46,0 (545)	%100 (1185)

Not: Yüzdelere ve toplam katılımcılara göre verilmiştir.

Tablo 47: Aylık Geliriniz Ne Kadar?” ile “Eğitim Seviyesi Yükseldikçe Vergi Bilinci/Ahlakı Artar” Bilgileri Arasındaki Yüzdesel Dağılım

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 47’de yer alan veriler, aylık gelir düzeyi ile eğitim seviyesinin vergi bilinci ve ahlakına etkisi algısı arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Düşük gelir grubundaki katılımcılar (17.002 TL ve altı) arasında “Kesinlikle Katılıyorum” (n=208) ve “Katılıyorum” (n=108) yanıtları ön plandadır. Bu grup içinde toplam %26,7’lik bir kesim (316/1185) eğitim seviyesi ile vergi bilincinin artacağına güçlü şekilde inanmaktadır. Orta gelir gruplarında da benzer bir pozitif algı devam etmekle birlikte, yüksek gelir gruplarında (50.001 TL ve üzeri) bu oranlar azalma göstermektedir.

Yüksek gelir grubundaki bireyler arasında “Kesinlikle Katılıyorum” diyenlerin oranı düşmektedir. Bununla beraber olumsuz görüşler (%Kesinlikle Katılmıyorum + %Katılmıyorum) ise oldukça düşük seviyelerde kalmaktadır. Bu durum, gelir yükseldikçe vergi bilincinin sadece eğitimle açıklanamayacağını, başka faktörlerin de etkili olduğunu düşündürmektedir.

Genel olarak, katılımcıların çoğunluğu eğitim seviyesinin yükselmesinin vergi bilinci ve ahlakını artırdığına inanmaktadır. Bu inanç özellikle düşük ve orta gelirli bireyler arasında daha güçlüdür. Vergi bilinci ve vergi ahlakının artırılması için eğitim seviyesinin

yükseltilmesinin önemli bir araç olarak görülmesi, kamu politikaları açısından değerli bir gösterge olabilir.

Gelir düzeyi farklılıklarına rağmen genel eğilim, eğitim seviyesinin artmasının vergi bilinci ve ahlâkı üzerinde olumlu bir etkisi olduğu yönündedir. Düşük ve orta gelir grubundaki bireyler, bu görüşe daha güçlü biçimde katılmaktadır. Bu durumda eğitimle kazanılacak bilginin ve farkındalığın vergi uyumuna katkı sağlayacağına olan inancı yansıtmaktadır. Buna karşılık, yüksek gelir grubundaki katılımcılarda bu görüşe olan katılım daha temkinli bir düzeye gerilemekte; bu durum, bu kesimin vergiye dair tutumlarının sadece eğitim düzeyiyle değil, ekonomik çıkarlar, sistem güveni ve kamu harcamalarının verimliliği gibi başka faktörlerle de şekillendiğini düşündürmektedir.

3.10. Marmara Bölgesi'nin Vergi Algısı: Araştırma Bulgularının Değerlendirmesi

3.10.1. Marmara Bölgesi'nde Vergi Algısı

Vergi algısı, vatandaşların vergiye karşı aldığı tutumları ve yaklaşımı ifade eden önemli bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Vergi algısı, bireylerin vergi yükümlülüklerini yerine getirmeye yönelik tutumları, bu yükümlülüklerin toplumsal, ekonomik ve devletle olan ilişkilerdeki yeri ile ilgili hissettikleri genel izlenimleri ifade etmektedir. Vergi algısı, mükelleflerin içinde barındırdıkları çeşitli iç ve dış/kurumsal/çevresel faktörler tarafından şekillendirilmektedir. Marmara Bölgesi'ne yapılmış incelemeler, bölgede vergi algısı yönünde ve vergi uyumu için yapılabilecekler ile ilgili kapsamlı veriler sunmaktadır. Marmara Bölgesi, Türkiye'nin en gelişmiş ve ekonomik olarak en dinamik bölgesinde yer alması sebebiyle, vergi algısı üzerine yapılan araştırmalar büyük bir önem taşımaktadır. Bölgede vergi algısını etkileyen bir dizi iç ve dış faktör bulunmakta olup, bu faktörlerin her biri Marmara Bölgesi'nin ekonomik yapısı, sosyal dinamikleri ve devletin vergi politikalarıyla yakından ilişkilidir.

3.10.1.1. Vergi Algısı ve Marmara Bölgesindeki Durum

Marmara Bölgesi, Türkiye'nin en dinamik ekonomik ve demografik yapısına sahip bölgesidir. Bölge, ülke ekonomisinin en büyük payına sahip olmasının yanı sıra, aynı zamanda vergi toplama süreçlerinin de en yoğun olduğu yerlerden biridir. Bu bağlamda, Marmara Bölgesi'ndeki bireylerin vergi algısı, yalnızca bireysel tutumlar değil, toplumsal yapının, ekonomik koşulların ve devletin vergi toplama sistemine olan güvenin etkisiyle

şekillenmektedir. Vergi algısını anlamak için, iç (bireysel) ve dış (toplumsal, ekonomik) faktörlerin nasıl etkileşimde bulunduğunu ele almak gerekmektedir. Bu çalışma, Marmara Bölgesi'ndeki vergi algısı üzerine yapılan kapsamlı bir inceleme sunmaktadır. Araştırma ve inceleme sonucunda elde edilen verilerle, iç ve dış faktörlerin etkisi derinlemesine tartışılmış ve somut önerilerde bulunulmuştur.

Kararsızlık ve Belirsizlik:

Marmara Bölgesi'ndeki vergi algısının bir diğer özelliği de kararsızlık ve belirsizliktir. Katılımcıların %31,1'i (n=369), "Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum" şeklinde cevap vererek, vergi sistemine dair net bir tutum sergilememiştir. Bu durum, bireylerin vergi sistemine dair kararsızlık içinde olduğunu ve vergiye karşı kesin bir tutum geliştirmediklerini göstermektedir. Vergi sisteminin şeffaf olmaması, bireylerin devletin vergi gelirlerini nasıl kullandığına dair belirsizliğe düşmesine yol açmaktadır.

İç Faktörler:

Vergi ödeme davranışı, yalnızca yasal zorunluluklarla değil, bireylerin sahip olduğu değerler, inançlar ve sosyal bilinç düzeyiyle de yakından ilişkilidir. İnsanlar vergiye dair kararlarını verirken, çoğu zaman yalnızca ekonomik çıkarlarını dikkate almamaktadır. Aynı zamanda, kişisel etik anlayışlarını, toplumsal sorumluluk algılarını ve devlete olan güven düzeylerini de dikkate almaktadırlar. Bu nedenle, vergi uyumu sadece dışsal denetim ve yaptırımlarla değil, içsel motivasyonlarla da şekillenen çok boyutlu bir olgudur.

Vergi sistemiyle kurulan bireysel ilişki, büyük ölçüde kişisel değerler, ahlaki tutumlar, eğitim seviyesi ve kamu hizmetlerine duyulan güvenle belirlenir. Bireylerin vergiye yönelik olumlu ya da olumsuz tutumları, onların toplumsal sorumluluk anlayışıyla, devlete dair beklentileriyle ve kişisel deneyimleriyle doğrudan bağlantılıdır. Bu bağlamda Marmara Bölgesi gibi sosyo-ekonomik ve kültürel çeşitliliğin yüksek olduğu bölgelerde, içsel faktörlerin vergi algısına etkisi daha karmaşık ve dikkat çekici bir görünüm sergilemektedir. İçsel değişkenler, uygulanabilecek vergiye yönelik tutumların, kişisel değerlerin, temel inançlar ve eğitim gibi bireysel özelliklerin şekillendiği unsurlardır.

1. Bireysel Değerler, Ahlaki İnançlar ve Gelir Durumu: Vergiye yönelik bireysel tutumlar, kişisel etik anlayışlarına dayanmaktadır. Birçok kişi, vergiyi bir sorumluluk

olarak görürken, bir başka grup vergiyi kaçırmayı etik dışı bir davranış olarak kabul etmektedir. Araştırma bölge halkının vergiye karşı algılarının, kişisel değerlerine ve etik anlayışlarına bağlı olarak etkilendiğini ortaya koymaktadır.

Vergi algısının temelinde bireyin iç ve dış değerleri yatmaktadır. Bireyler, vergi ödeme sorumluluğunu, sadece yasa gereği değil, toplumsal bir sorumluluk olarak da görebilmektedir. Bu değerlerin güçlü olduğu toplumlarda, vergi uyumu yüksek olmaktadır. Aksine, bireysel değerler daha zayıf ve bencil bir bakış açısına dayanmakta ise, vergi uyumu genelde zayıflamaktadır. Marmara Bölgesi gibi gelişmiş ve heterojen yapıya sahip bölgelerde, farklı sosyo-ekonomik ve kültürel arka plana sahip bireylerin vergiye bakış açıları da değişkenlik gösterebilmektedir.

Bireylerin vergiye olan yaklaşımını belirleyen genellikle kişisel inançlar, değerler ve geçmiş deneyimlerin yani içsel motivasyonlardır. Yapılan çalışmadan elde edilen veriler Marmara Bölgesi'nde, bireylerin vergi algılarının çoğunlukla olumsuz yönde olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcıların %48,3'ü, devletin topladığı vergileri etkin ve verimli kullanmadığını belirterek, vergi sistemine olan güven düzeylerinin, oldukça düşük olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bulgu, vergiye karşı duyulan güvensizliğin, bölgedeki genel vergi algısını olumsuz etkilediğini göstermektedir.

Marmara Bölgesi'nde yapılan çalışmada, vergi kaçırmanın cezalandırılmadığına dair bir algının yaygın olduğu görülmektedir. Katılımcıların %31,1'i (n=369), vergi kaçırmanın bireylerin yeterince denetlenmediğini belirtmişlerdir. Bu durum, vergi kaçırmanın toplumsal olarak kabul edilen bir davranış haline gelmesine yol açmaktadır. Vergi kaçırmanın hoşgörüle karşılanması, bireylerin vergiyi ödeme konusunda daha az motivasyon göstererek vergi algılarının olumsuz etkilenmesine sebep olmaktadır. Marmara Bölgesi'ndeki bireyler, vergi ödeme sorumluluğunu toplumsal bir sorumluluk olarak görmekte, ancak bu değerler herkes için aynı derecede güçlü görülmemektedir. Düşük gelirli bireyler, ekonomik baskılar nedeniyle vergi ödeme konusunda daha kararsız olabilmekte, bu da vergi algısının olumsuz şekillenmesine neden olmaktadır.

Vergi ödeme, birçok birey için toplumsal bir sorumluluk olarak görülmektedir. Ancak, vergi ödeme davranışlarını olumlu yönde etkileyen bu değerler, her birey için aynı derecede güçlü değildir. Marmara Bölgesi'ndeki bazı bireyler, vergi ödeme sorumluluğuna karşı duyarsız kalabilmekte ya da sadece yasal zorunluluklarla sınırlı kalabilmektedir. Ayrıca, bu davranışların sosyo-ekonomik durumla da ilişkili olduğu

gözlemlenmiştir. Örneğin, daha düşük gelir düzeyine sahip bireyler, vergilerini ödemek konusunda daha kararsız olabilmekte, bu durum da vergi algısının olumsuz yönde şekillenmesine neden olmaktadır.

2. Vergi Adaleti Algısı: Vergi adaleti, vergi sisteminin eşit, adil ve şeffaf bir şekilde uygulanıp uygulanmadığına dair bireylerin sahip olduğu algıyı ifade etmektedir. Marmara Bölgesi'ndeki bireyler, genellikle vergi sisteminin adil olmadığına dair endişe duymaktadırlar. Katılımcıların verdiği cevaplar vergi gelirlerinin kamu hizmetlerine ve altyapıya etkili bir şekilde yansımadağına dair geniş çaplı bir algının varlığını ortaya koymaktadır. Katılımcıların yaklaşık olarak yarısı (%48,3) devletin, topladığı vergileri verimli kullanmadığını ifade etmiştir. Bu durum, vergi ödeme sorumluluğunu yerine getirmekte olan bireylerde, vergi ahlakının zayıflamasına yol açmaktadır.

Marmara Bölgesi'ndeki bireyler arasında vergiye dair adalet duygusu zayıf olduğu düşünülmektedir. Çünkü katılımcıların %30,5'i (n=361) "Kesinlikle Katılmıyorum" ve %17,8'i (n=211) "Katılmıyorum" şeklinde cevaplar vererek, vergi adaletsizliğini dile getirmiştir. Bu da bireylerin vergi sisteminin adil olmadığına dair güçlü bir algı geliştirdiğini göstermektedir. Vergi adaletsizliği ve vergi gelirlerinin eşit olmayan bir biçimde kullanılması, vergi uyumunu engelleyen önemli bir iç faktördür.

Bireylerin vergi ödeme ahlaklarını etkileyen en önemli faktörlerden biri, vergi adaletidir. Marmara Bölgesi'ndeki katılımcıların büyük bir kısmı, devletin vergi gelirlerini etkin ve verimli bir şekilde kullanmadığını belirtmiştir. Bu algı, vergi ahlakını olumsuz yönde etkilemekte ve bireylerin vergiyi ödeme konusunda isteksizleşmelerine yol açmaktadır. Araştırma sonuçları göre birçok birey, vergilerinin doğru bir şekilde harcanmadığına inandığı için, vergi ödeme sorumluluğunu yerine getirmeyi etik olarak anlamlı görmemektedir.

Vergi adaletinin sağlanamaması, bireylerin vergi ödeme istekliliğini olumsuz etkilemektedir. Çünkü bireyler, vergi ödeyerek devletin doğru şekilde harcama yapacağına inanmazlarsa, bu yükümlülüğü yerine getirmek için iç bir motivasyona sahip olmayabilmektedir. Bu da vergi ahlakının güçsüzleşmesine neden olmaktadır. Vergi adaleti algısının gelişebilmesi için, vergi gelirlerinin daha şeffaf bir şekilde kullanılmasının ve toplumsal fayda sağlamak için harcadığının gösterilmesinin kritik öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır.

3. Kamu Hizmetleri: Vergi algısının olumsuz şekillenmesindeki en etkili faktörlerden biri, bireylerin devletin vergi gelirlerini nasıl kullandığına dair duyduğu güven duygusudur. Katılımcıların büyük bir kısmı, vergi gelirlerinin eşit şekilde dağılmadığını ve devletin bu gelirleri etkin kullanmadığını düşünmektedir. Bu tür algılar, bireylerin vergiye karşı olumsuz bir tutum geliştirmelerine neden olmaktadır. Bireyler vergi ödemeyi, genellikle bir yük olarak algılamakta ve devletin hizmetleri, ödenen vergilerin karşılığında yeterli görmemektedir.

4. Eğitim Düzeyi: Eğitim seviyesi, vergiye dayalı algılamaların büyümesinde önemli bir iç faktördür. Eğitimin seviyesi, bireylerin vergi konusunda daha fazla bilgi edinmekte ve dolayısıyla vergiye karşı daha sorumlu bir tutum sergileyebilmektedir. Marmara Bölgesi'nde yapılan araştırma, yüksek eğitim düzeyine sahip olanların vergi uyumunun daha yüksek olduğunu göstermektedir. Marmara bölgesinde vergi politikalarını beğenmeyenler, eğitim durumu ile birlikte ele alındığında farklı tepkiler gösterilmektedir. Çapraz tablodan elde edilen verilere göre, eğitim durumu, vergi politikalarına karşı olumsuz görüş bildiren kişilerin oranı artmaktadır. Örnek olarak ilkokul seviyesinde %26,5 (n=68) olan bireylerin vergi politikalarını beğenmediğini belirtmişken, lise seviyesinde olanlarda bu oran %74,6 (n=297) gibi yüksek bir seviyeye çıkmaktadır. Lise ve üzeri eğitim seviyesindeki bireylerin vergi oranlarına olumsuz yaklaştığı görülmektedir. Bu durum, eğitim seviyesi özellikleri, vergi politikalarının daha eleştirel bir gözle değerlendirildiği bir görünüm göstermektedir. Sonuç olarak eğitim durumu arttıkça vergi uyumu artmaktadır.

Özellikle lise ve lisans eğitimi almış olanlar, vergi politikaları hakkında daha fazla bilgi sahibi olabilmekte ve bu nedenle, vergi politikasındaki eksiklikleri daha net görebilmektedir. Genel olarak ilkokul ve ortaokul düzeyindeki bireyler, eğitim düzeylerinin daha düşük olduğu ve vergi hakkında daha az bilgi sahibi oldukları söylenebilmektedir. Genel bir değerlendirme yapıldığında, eğitim seviyesinin özelliklerine bağlı olarak vergi politikalarına karşı olan olumlu algının arttığı ve bu durumda vergi algısının şekillenmesinde önemli bir etken olduğu anlaşılmaktadır.

5. Toplumsal Sorumluluk Algısı: Vergi, sadece bireysel bir paylaşım değil, aynı zamanda toplumsal sorumluluk olarak da kabul edilmektedir. Vergi ödeme yükümlülüğünü yerine getirirken halkın devlete karşı sorumluluklarını göz önünde bulundurmaları, vergiye yönelik tutumlarını şekillendiren bir iç faktördür.

Bireylerin vergi ödeme konusunda sergiledikleri davranışlar, kişisel çıkarlarına ve toplumsal sorumluluk duygularına bağlıdır. Vergi ahlakının güçlü olduğu bir toplumda, bireyler vergi ödeme yükümlülüklerini yalnızca yasal zorunluluk olarak değil, toplumsal bir sorumluluk olarak kabul etmektedir. Marmara Bölgesi'nde ise bu tür bir algının yaygın olmadığı görülmektedir. Vergi, bireyler için bir yük olarak algılanmakta ve vergi ödeme konusunda gönüllü bir motivasyon geliştirmek yerine, çoğunlukla zorunlu bir yükümlülük olarak kabul edilmektedir.

Dış Faktörler:

Dış faktörler, vergi algısının şekillenmesinde toplumsal yapı, ekonomik koşullar ve sosyal normlar gibi geniş çaplı etkileri ifade etmektedir. Marmara Bölgesi'nde, ekonomik eşitsizlikler, vergi sisteminin şeffaf olmaması ve devletin vergi toplama süreçlerindeki denetim eksiklikleri gibi dış faktörler, vergiye karşı olumsuz tutumları beslemektedir. Vergi algısını etkileyen en önemli dış faktörlerden biri, devletin uyguladığı vergi politikalarıdır. Vergi sisteminin şeffaflığı, vergi denetimlerinin etkinliği ve vergi kaçakçılığına karşı uygulanan cezalar, bireylerin vergi ödeme sorumluluğuna dair tutumlarını doğrudan etkilemektedir. Vergi denetimlerinin etkin bir şekilde yapılmadığı bir toplumda, vergi kaçırmanın kolay ve cezasız olduğuna dair bir inanç gelişebilmektedir. Bu durumda vergi ahlakına bağlı olarak vergi uyumunu ve dürüstlüğü zayıflatabilmektedir. Marmara Bölgesi'nde özellikle büyük şehirlerde vergi kaçırma oranlarının yüksek olması, vergi algısını olumsuz etkileyen bir dış faktördür.

Devletin vergi politikaları, ekonomik durum, milli gelir, devletin borç yükü ve toplumsal normlar gibi unsurları kapsamaktadır. Marmara Bölgesi'nde vergi algısını etkileyen dış faktörlerin başında, devletin vergi politikaları ve denetim sistemleri yer almaktadır. Katılımcılar, devletin vergi denetimlerinin yetersiz olduğunu ve vergi kaçırmanın cezalandırılmadığını düşünmektedir. Bu durum, vergi ödeme konusunda gönüllü bir motivasyon oluşturmak yerine, yalnızca yasal zorunluluklarla sınırlı kalınmasına neden olmaktadır. Vergi denetimlerinin etkinliği, bireylerin vergi ödeme davranışlarını doğrudan etkilemektedir. Vergi denetiminin zayıf olduğu bir sistemde, vergi ahlakının gelişmesi zordur. Çünkü bireyler vergi kaçırma riskinin düşük olduğunu düşünerek bu davranışa yönelebilmektedir.

Ekonomik zorluklar, bireylerin vergi ödeme tutumlarını etkileyebilmektedir. Özellikle düşük gelirli guruplar, vergi ödeme konusunda daha fazla direnç gösterebilmektedir. Yüksek enflasyon oranları, işsizlik gibi ekonomik faktörler, bireylerin devletin topladığı vergilere karşı olumsuz bir tutum geliştirmesine neden olabilmektedir. Marmara Bölgesi, Türkiye'nin en büyük ekonomik merkezi olduğu düşüldüğünde, burada farklı gelir guruplarının varlığı vergi algısını karmaşıklştırmaktadır.

Bir toplumun vergiye dair genel tutumu, vergi algısını etkileyen önemli bir dış faktördür. Eğer bir toplumda vergi kaçırmak yaygınsa ve toplumsal olarak hoşgörüyü karşılanıyorsa, bireyler de vergi ödeme konusunda daha az motive olmaktadır. Bu durum, vergi uyumunun zayıf olmasına yol açmaktadır. Marmara Bölgesi'nde, özellikle büyük şehirlerde, vergi kaçırana karşı toplumsal tutum oldukça önemlidir. Bu tutumlar, bireylerin vergi ödeme davranışlarını etkileyen önemli dış faktörler arasında yer almaktadır.

Türkiye'nin en büyük ekonomik merkezi olmasına rağmen, Marmara Bölgesinde yüksek yaşam maliyetleri ve gelir eşitsizlikleri gibi ekonomik şartlar, bireylerin vergi ödeme konusunda karşılaştıkları engelleri artırmaktadır. Özellikle düşük gelirli bireyler, vergi ödemektense, bu parayı geçimlerini sağlamak için harcamayı tercih edebilmektedir. Ayrıca, yüksek vergi oranları, vergi ödeme konusunda bireylerin daha dirençli hale gelmesine neden olabilmektedir. Marmara Bölgesi'nde yüksek vergi oranlarının ortaya çıkardığı ekonomik baskıların vergi ödeme tutumlarını olumsuz yönde etkileyeceği düşünülmektedir.

1. Devlet Politikaları ve Şeffaflık: Devletin vergi gelirlerini verimli kullanması ve vergi gelirlerini nasıl kullandığını şeffaf olarak açıklaması, bireyin vergi ödeme konusunda daha olumlu bir yaklaşım sergilemesine neden olduğunu göstermektedir. Marmara Bölgesi'nde, devletin vergi gelirlerini etkin bir şekilde kullanmadığına dair olumsuz bir algı bulunmaktadır. Devletin vergi gelirlerini nasıl kullandığına dair şeffaflık eksiklikleri, vergi algısını olumsuz etkileyen dış faktörlerden biridir. Marmara Bölgesi'ndeki katılımcıların büyük bir kısmı, vergi gelirlerinin etkin bir şekilde kullanılmadığını düşünmektedir. Vergi gelirlerinin halka şeffaf bir şekilde sunulması ve nasıl kullanıldığı konusunda bilgi verilmesi, vergi algısını olumlu yönde etkileyebilmektedir. Ancak mevcut durum, devletin vergi gelirlerini ne şekilde kullandığına dair net bir bilgi eksikliği oluşturmakta ve bu da bireylerin vergi ödeme konusunda isteksizliklerine yol açtığı

görülmektedir. Vergi gelirlerinin halkın yararına nasıl harcandığı konusunda net bir bilgi bulunmaması, bireylerde devletin vergi gelirlerini düzgün kullanmadığına dair bir algının oluşmasına neden olmaktadır. Bu durumda birey üzerinde, vergi ödeme sorumluluğunu yerine getirmeyi gönüllü bir sorumluluk olarak görmek yerine, bir zorunluluk olarak algılamasına neden olmaktadır.

2. Ekonomik Koşullar ve Vergi oranları: Ekonomik zorluklar ve yüksek enflasyon gibi olumsuz ekonomik koşullardan dolayı vergi algısı olumlu ya da olumsuz etkilenebilmektedir. Marmara Bölgesi'nde ekonomik sıkıntılar nedeniyle vergi ödeme tutumlarının daha kararsız olduğu gözlemlenmiştir. Yüksek vergi yükü, özellikle düşük gelirli bireyler arasında vergi algısını olumsuz etkilemektedir.

Vergi oranlarının yüksekliği, bireylerde vergiye karşı bir yük hissi oluşturmakta ve ekonomik baskılar, vergiye dair algıları olumsuz etkilemektedir. Katılımcıların bir kısmı, devletin vergi gelirlerini etkin bir şekilde kullanmadığını düşünmesine bağlı olarak, yüksek vergi oranlarını hak etmediklerini düşündürmektedir. Özellikle, düşük gelirli guruplar, vergi ödeme konusunda daha fazla direnç gösterebilmektedir. Yüksek vergi oranları ve ekonomik baskılar, bu bireylerin vergi ödeme sorumluluğuna karşı olumsuz tutumlar geliştirmelerine yol açmaktadır. Araştırma sonuçlarına baktığımızda, Marmara Bölgesi'nin büyük şehirlerinde (İstanbul, Bursa, Kocaeli gibi) yaşanan ekonomik zorluklar, vergi algısını olumsuz etkileyen dış faktörlerden biri olarak tespit edilmiştir.

3. Toplumsal Normlar ve Kültürel Etkiler: Toplumda vergi ödemesi konusunda yaygınlaşmış normlar ve kültürel tutumlar, vergiye yönelik tutumların davranışlarının dış unsurlarıdır. Marmara Bölgesi'nde, toplumda vergiye karşı genel tutum, yapılacak vergi ödemelerinin şekillendirildiği önemli belirsizliktir. Sosyal normlar, toplumda kabul edilen davranış biçimleri ve değerler, vergi uyumunu şekillendiren önemli bir dış faktördür. Marmara Bölgesi'ndeki katılımcılar arasında, vergi kaçırmanın toplumsal olarak cezalandırılmaması ya da bu davranışların hoş görülmesi gibi algılar bulunmaktadır. Bu durum, vergi ödememek ve vergi kaçırmak konusunda bir tür sosyal onay sağlamak ve bu da bireylerin vergi uyumunu olumsuz yönde etkilemektedir. Toplumun, vergiyi ödemeyen bireylere karşı hoşgörülü tutumu, vergiye karşı duyulan sorumluluğu ve toplumsal uyumu zayıflatmaktadır.

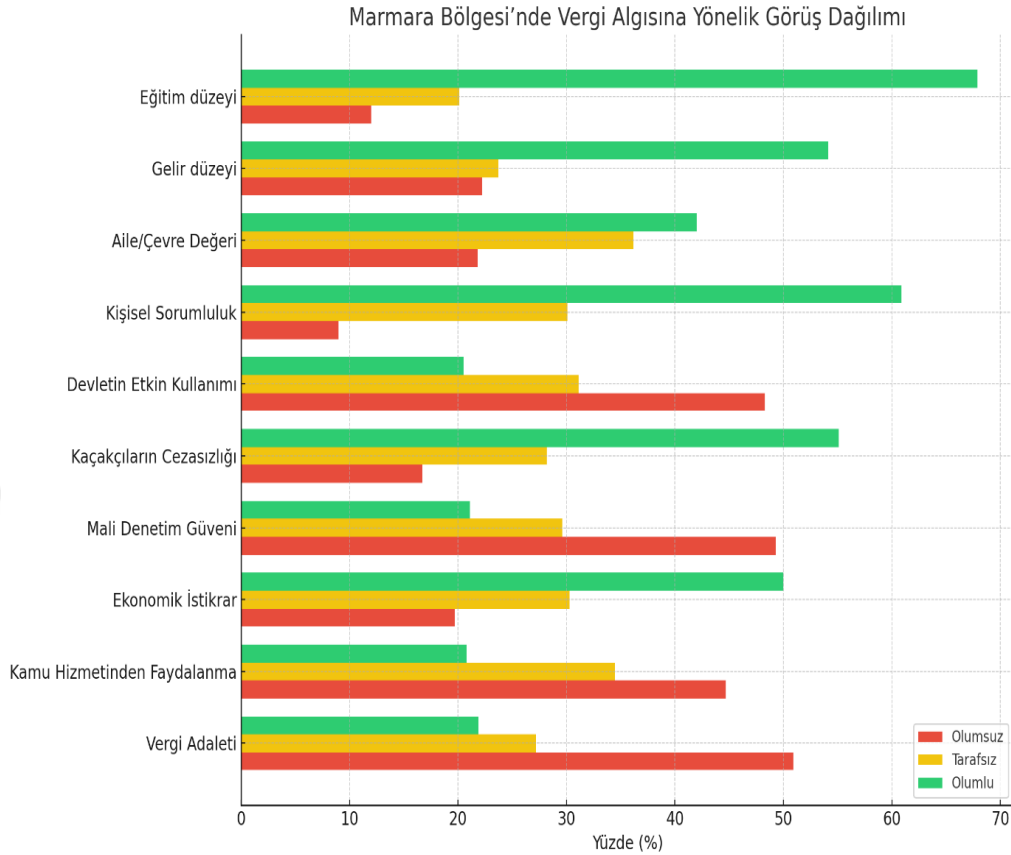
Marmara Bölgesi'nde vergi kaçırın mükelleflere karşı toplumun tutumu, vergi ahlakı açısından oldukça belirleyicidir. Vergi kaçırma, bazı kesimler tarafından toplumsal olarak

hoşgörüyü karşılanabilmektedir. Bu tür normlar, vergi kaçırmanın doğal bir davranış olarak kabul edilmesine neden olabilmektedir. Dolayısıyla, vergi ödeme sorumluluğunun güçlendirilmesi ve vergi kaçırmanın cezalandırılması gerektiğine dair toplumsal bilinç oluşturulması, vergi uyumunun olumlu gelişmesine katkı sağlayacaktır.

4. Vergi Denetimi ve Cezalar: Vergi denetimlerinin etkinliği, mükelleflerin vergi ödeme tutumlarını etkileyen bir diğer dış faktördür. Denetimlerin zayıf olduğu veya cezaların etkisiz olduğu algısı Marmara Bölgesi'nde, mükelleflerin vergi uyumsuzluğunu artırmaktadır. Vergi denetimi, vergi algısını ve uyumunu doğrudan etkileyen en önemli dış faktörlerden biridir. Marmara Bölgesi'nde, vergi denetimlerinin yetersiz olduğu ve vergi kaçırmanın yaygın olduğu yönünde bir algı tespit edilmiştir. Katılımcıların %31,1'i, vergi kaçırmanın yeterince cezalandırılmadığına inandığını belirtmiştir. Bu durum, vergi algısının olumlu gelişmesini engelleyen önemli bir engel teşkil etmektedir. Vergi ödemeyen bireylere karşı bir tür "özendirici" etki oluşturmakta ve diğer bireylerin de vergi ödeme konusunda isteksizleşmesine neden olmaktadır. Bireyler, vergi kaçırmanın cezalandırılmaması durumunda, vergiyi bir yük olarak algılamaktadır. Ayrıca vergi denetimlerinin etkin bir şekilde yapılmaması, vergi kaçırmanın daha az riskli hale gelmesine ve toplumda vergi ödeme sorumluluğunun zayıflamasına yol açmaktadır. Devletin vergi denetimlerini güçlendirmesi ve vergi kaçakçılığının caydırıcı cezalarla önlenmesi, vergi uyumunun gelişmesinde önemli bir rol oynayacaktır.

Vergi denetimlerinin etkinliği, bireylerin vergilerini ödeme konusunda duydukları güveni ve sorumluluk duygusunu şekillendirmektedir. Marmara Bölgesi'nde yapılan anket çalışmasında, katılımcıların önemli bir kısmı devletin vergi denetimlerini etkili bir şekilde uygulamadığını ifade etmiştir. Bu durum, vergi ödemeyenlerin cezalandırılmaması ve vergi kaçırmanın yaygınlaşması ile sonuçlanmaktadır. Vergi denetimlerinin yetersiz olması, vergi algısını olumsuz etkilemekte ve bireylerin vergi ödeme sorumluluğuna olan bağlılıklarını azaltmaktadır.

3.10.1.2. Marmara Bölgesi'nin Tablolar ile “Vergi Algısı” özeti

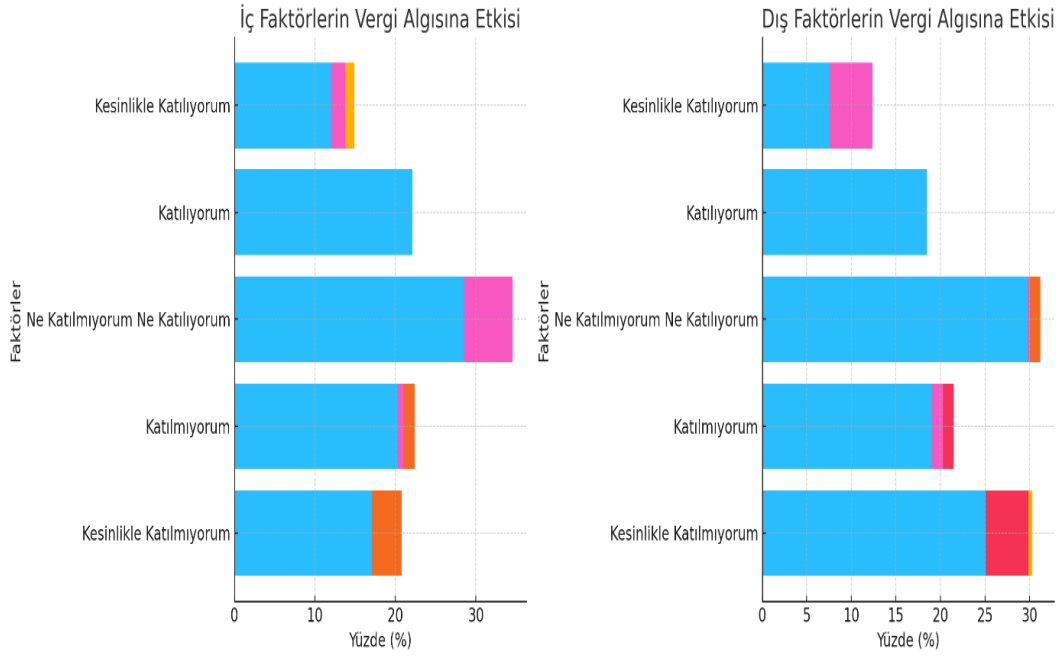
Grafik 1: Marmara Bölgesi'nin Vergi Algısının İç ve Dış Faktör Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıda yer alan Grafik 1, Marmara Bölgesi'nde yaşayan bireylerin iç ve dış faktörlere dayalı vergi algısına dair olumlu görüşlerini karşılaştırmaktadır. İç faktörler genel olarak bireyin kendi kontrolünde olan etmenleri (eğitim düzeyi, gelir seviyesi, ödeme alışkanlıkları vb.) içerirken, dış faktörler daha çok devletin ve dış çevrenin etkisinde olan etmenleri kapsamaktadır (vergi stratejileri, yaptırımlar, ekonomik istikrar vb.).

Grafik 1'de, Marmara Bölgesi'nde yaşayan bireylerin vergiye ilişkin algıları, çeşitli iç ve dış faktörlere göre dağılımsal olarak sunulmaktadır. Bulgular, özellikle eğitim düzeyi, kişisel sorumluluk ve gelir düzeyi gibi bireysel (iç) faktörlerde olumlu görüşlerin yüksek oranda yoğunlaştığını ortaya koymaktadır. Bu durum, bireylerin vergiye yönelik olumlu yaklaşımlarının büyük ölçüde kişisel bilgi, değer ve sorumluluk algısıyla şekillendiğini göstermektedir. Buna karşılık, vergi adaleti, devletin topladığı vergileri etkin kullanımı, kamu hizmetlerinden faydalanma düzeyi gibi kurumsal (dış) faktörlere ilişkin algıların

büyük ölçüde olumsuz olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca, mali denetim güveni, ekonomik istikrar ve kaçakçılıkla mücadeleye yönelik cezasızlık algısı gibi konularda tarafsız görüşlerin ağırlık kazanması, bu alanlarda belirsizlik ve kararsızlığın hâkim olduğunu göstermektedir. Genel olarak, vergi algısının bireysel faktörlere kıyasla kurumsal faktörlerde daha olumsuz bir seyir izlediği ve bu durumun kamuya olan güven sorununu işaret ettiği söylenebilir.

Grafik 2: Marmara Bölgesi'nin Vergi Algısının İç ve Dış Faktör Dağılımı (Cevap Şekline Göre)

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 2'de, Marmara Bölgesi'nde iç ve dış faktörlerin vergi algısına etkisine yönelik katılım düzeylerini karşılaştırmalı olarak göstermektedir. İç faktörlere ilişkin olarak büyük bir kısmı "Katılıyorum" ve "Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum" olarak yoğunlaşırken, "Kesinlikle katılmıyorum" oranı oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bu durum, bireysel değerler, vergi adaleti ve kamu hizmetlerine güven gibi iç piyasanın vergi algısında olumlu bir etkisi olduğunu göstermektedir. Öte yandan, dış faktörlerde ise "Kesinlikle katılmıyorum" ve "Katılmıyorum" oranlarının daha belirgin biçimde yüksek olması, devlete güven, şeffaflık ve yönetsel unsurların vergi algısına olumsuz yönde etki ettiğine işaret etmektedir. Bu genel görüntü, vergi bilincinin artırılmasında bireysel

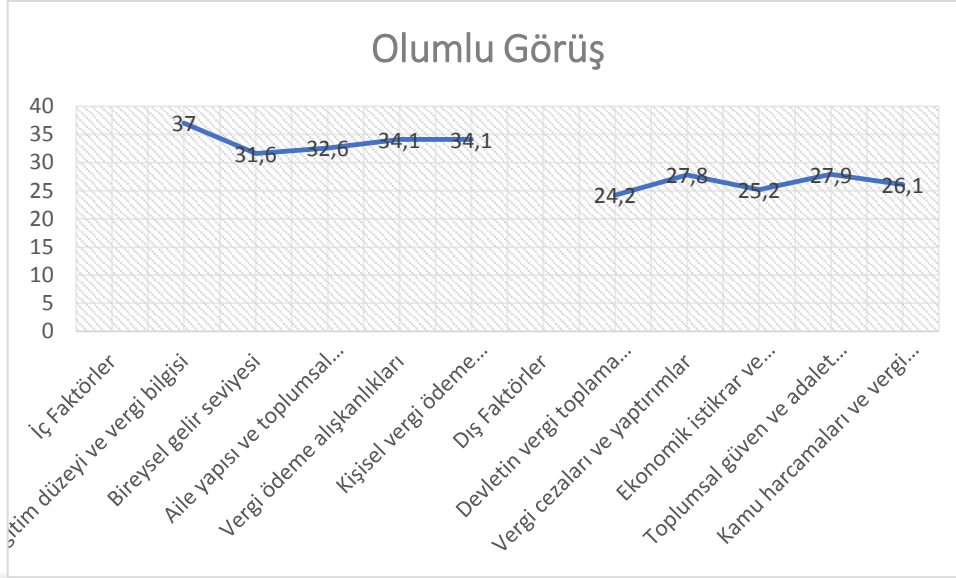
etik değerlerin güçlü olduğunu, ancak kurumsal ve yapısal güven unsurlarının da ihmal edilmemesinin ortaya çıktığını göstermektedir.

Faktör	Olumlu Görüş (%)
İç Faktörler	
Eğitim düzeyi ve vergi bilgisi	37,0
Bireysel gelir seviyesi	31,6
Aile yapısı ve toplumsal değerler	32,6
Vergi ödeme alışkanlıkları	34,1
Kişisel vergi ödeme sorumluluğu	34,1
Dış Faktörler	
Devletin vergi toplama stratejileri	24,2
Vergi cezaları ve yaptırımlar	27,8
Ekonomik istikrar ve enflasyon	25,2
Toplumsal güven ve adalet duygusu	27,9
Kamu harcamaları ve vergi düzenlemeleri	26,1

Tablo 48: Marmara Bölgesi’nde Vergi Algısına Etki Eden İç ve Dış Faktörlere Yönelik Olumlu Görüşler (% Katılıyorum + Kesinlikle Katılıyorum)

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 48’de yer alan verilere göre, iç faktörlerin vergi algısına olan olumlu etkisi dış faktörlere kıyasla belirgin şekilde daha yüksektir. Özellikle eğitim düzeyi ve vergi bilgisi (%37,0) ile vergi ödeme alışkanlıkları ve kişisel vergi ödeme sorumluluğu (%34,1) gibi bireysel unsurlar, vergiye ilişkin olumlu görüşlerin oluşmasında ön plana çıkmaktadır. Buna karşın, dış faktörler arasında toplumsal güven ve adalet duygusu (%27,9) ve vergi cezaları ile yaptırımlar (%27,8) gibi unsurların olumlu görüş üzerindeki etkisi daha sınırlıdır. Bu durum, bireylerin vergi algısının şekillenmesinde kişisel deneyim, bilgi ve sorumluluk bilincinin, devlet politikaları ve ekonomik koşullardan daha belirleyici olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, vergiye yönelik olumlu algıyı artırmak için, öncelikle bireylerin eğitim düzeyinin yükseltilmesi ve vergi bilincinin geliştirilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Grafik 3: İç ve Dış Faktörlerin Yüzde (%) Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 3'e göre, iç faktörlere ilişkin olumlu görüşler genellikle %30'un üzerinde seyretmektedir. En yüksek olumlu görüş oranı eğitim düzeyi ve vergi bilgisi (%37,0) faktöründe görülmüştür. Bu durum, bireylerin vergiye dair bilgi düzeylerinin artırılmasının vergi algısını olumlu yönde etkileyebileceğini göstermektedir. Dış faktörlerde ise olumlu görüş oranları daha düşük olup genellikle %25-28 aralığında yoğunlaşmaktadır. Özellikle devletin vergi toplama stratejileri (%24,2) en düşük olumlu görüşü almıştır. Bu, vatandaşların devlet politikalarına karşı daha temkinli ve eleştirel yaklaştığını ortaya koymaktadır.

Araştırmada elde edilen bu sonuçlar, bireylerin vergiye dair tutumlarının iç motivasyonlar ve bireysel bilinç düzeyi ile daha olumlu şekillendiğini, ancak dış politik ve ekonomik faktörlerin bireylerde daha düşük düzeyde güven oluşturduğunu göstermektedir. Vergi algısının bireyin eğitimi ve gelir düzeyi ile pozitif ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bununla birlikte ekonomik istikrarsızlık ve düşük şeffaflık algısının vergiye olan güveni zayıflattığı görülmektedir.

3.10.2. Karşılaştırmalı Analiz: İç ve Dış Faktörlerin Vergi Algısına Etkisi

3.10.2.1. Genel Eğilimler

İç ve dış faktörler karşılaştırıldığında, Marmara Bölgesi'ndeki katılımcıların iç faktörlere daha yüksek düzeyde olumlu görüş bildirdiği açıkça görülmektedir. İç faktörlerin ortalama olumlu görüş oranı 33,9%, dış faktörlerin ise yalnızca 26,2% olarak hesaplanmıştır. Bu fark, bireylerin kendi kontrolünde olan unsurlara (eğitim, sorumluluk, alışkanlık) dair daha yüksek düzeyde güven duyduklarını göstermektedir.

3.10.2.2. En Yüksek ve En Düşük Değerler

Grafik 4: İç Faktörleri Etkiyen Unsurların Cevap Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1. En yüksek olumlu görüş iç faktörlerde: Grafik 4'te, katılımcıların vergi algısını etkileyen iç faktörlere dair katılım düzeyleri karşılaştırılmaktadır. Katılımcıların çoğunluğu "Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum" seçeneğinde yoğunlaşmıştır; özellikle "Vergi ödeme alışkanlıkları" (yaklaşık %35) ve "Kişisel vergi ödeme sorumluluğu" (%30) bu alanda öne çıkmaktadır. Bu durum, bireylerin bu faktörler hakkında kararsız ya da ortada bir tutum sergilediğini göstermektedir. Öte yandan, "Eğitim düzeyi ve vergi bilgisi" ile "Bireysel gelir seviyesi" faktörleri "Katılıyorum" ve "Kesinlikle Katılıyorum" düzeylerinde daha yüksek oranlara sahiptir. Bu durumda bireylerin eğitim ve gelir durumunun vergi algısı üzerindeki olumlu etkisini ortaya koymaktadır. Genel olarak, iç

faktörlerin etkisi konusunda belirgin bir kararsızlık görülmekle birlikte, bireysel sorumluluk ve alışkanlıkların da güçlü belirleyiciler arasında yer aldığı söylenebilir.

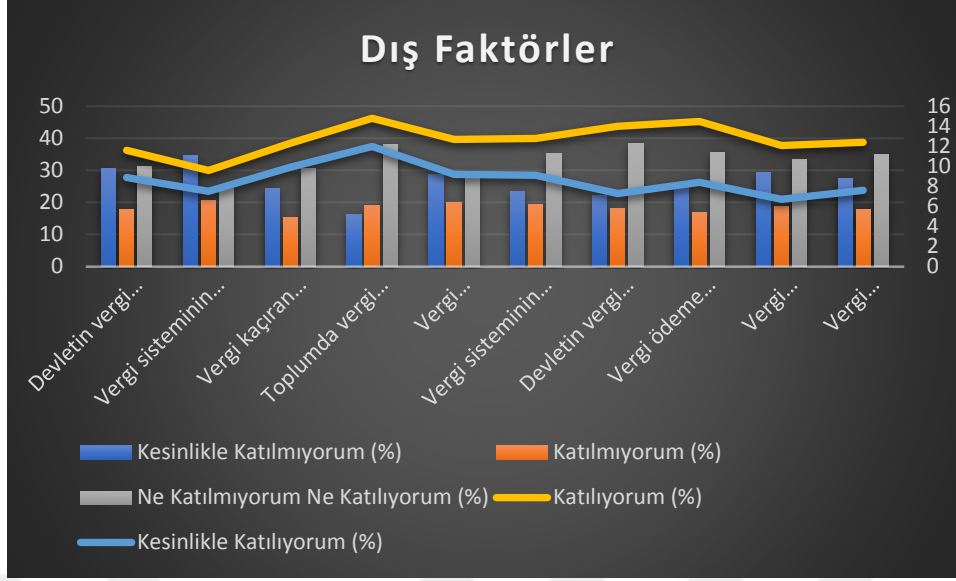
İç Faktörler	Kesinlikle Katılmıyorum (%)	Katılmıyorum (%)	Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum (%)	Katılıyorum (%)	Kesinlikle Katılıyorum (%)
Eğitim düzeyi ve vergi bilgisi	18,3	15,2	29,5	22,1	14,9
Bireysel gelir seviyesi	20,8	22,4	25,3	18,6	13,0
Aile yapısı ve toplumsal değerler	15,9	19,1	32,4	18,8	13,8
Vergi ödeme alışkanlıkları	10,2	21,0	34,5	20,3	13,8
Kişisel vergi ödeme sorumluluğu	17,1	20,3	28,5	22,1	12,0

Tablo 49: İç Faktörlerin Cevap Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 49’de görüldüğü üzere, Marmara Bölgesi’nde vergi algısını etkileyen iç faktörlere yönelik katılım düzeylerinde genel bir kararsızlık eğilimi öne çıkmaktadır. Özellikle “Vergi ödeme alışkanlıkları” (%34,5) ve “Aile yapısı ve toplumsal değerler” (%32,4) değişkenleri, “Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum” seçeneğinde en yüksek oranlara sahiptir. Bu, bireylerin bu faktörler hakkında net bir kanaat geliştirmekte zorlandığını göstermektedir. “Eğitim düzeyi ve vergi bilgisi” ile “Kişisel vergi ödeme sorumluluğu” ise %22,1 oranla “Katılıyorum” düzeyinde dikkat çekmektedir. Bu durum, bireyler için her iki faktörün vergi algısı açısından daha belirleyici bulunduğunu ortaya koymaktadır. Öte yandan, “Bireysel gelir seviyesi” faktörüne yönelik katılım görece daha düşüktür ve %43,2 oranla “Kesinlikle Katılmıyorum” ve “Katılmıyorum” seçeneklerinde toplanmaktadır. Genel olarak, eğitim, sorumluluk ve alışkanlık gibi bireysel iç dinamiklerin vergi algısında daha etkili olduğu, buna karşın toplumsal ve ekonomik bazı unsurlarda tereddütlü bir tutum sergilendiği söylenebilir.

2. En düşük olumlu görüş dış faktörlerde: Devletin vergi toplama stratejileri (%24,2): Bu oran, kamu kurumlarına duyulan güvenin sınırlı olduğunu ortaya koymakta ve özellikle stratejik şeffaflık eksikliğini işaret etmektedir.

Grafik 5: Dış Faktörleri Etkileyen Unsurların Cevap Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafikte 5'te, Marmara Bölgesi'nde vergi algısını etkileyen dış faktörlere ilişkin katılımcıların görüş dağılımı yer almaktadır. Değerlendirilen dış faktörler arasında devletin vergi harcamaları, vergi sistemine duyulan güven, vergi karar alma süreçleri ve kamuya duyulan genel güven gibi unsurlar yer almaktadır. Katılımcıların büyük bir kısmı bu dış faktörlere yönelik olumsuz ya da kararsız bir tutum sergilemektedir. "Kesinlikle katılmıyorum" ve "Katılmıyorum" oranlarının birçok değişkende yüksek seyrettiği, buna karşılık "Katılıyorum" ve "Kesinlikle katılıyorum" oranlarının düşük kaldığı görülmektedir. Özellikle "devletin vergi gelirlerini nasıl kullandığı" ve "vergi sisteminin adilliği" gibi başlıklarda kararsızlık oranlarının da dikkate değer seviyede olması, dış faktörlere karşı güven eksikliğini ve belirsizliği yansıtmaktadır. Bu bulgu, Marmara Bölgesi'nde vergi algısının iç faktörlere göre dış faktörler açısından daha zayıf biçimde şekillendiğini ve kamusal şeffaflık ile güven eksikliğinin bu algıyı olumsuz etkilediğini göstermektedir.

Soru ve Görüş Konusu	Kesinlikle Katılmıyorum (%)	Katılmıyorum (%)	Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum (%)	Katılıyorum (%)	Kesinlikle Katılıyorum (%)
Devletin vergi gelirlerini etkin ve verimli kullanması	30,5	17,8	31,1	11,6	8,9
Vergi sisteminin şeffaflığı	34,5	20,6	24,3	9,6	7,5
Vergi kaçırın bireylerin yakalanmaması	24,4	15,2	30,7	12,3	9,9
Toplumda vergi bilincinin artması gerektiği	16,3	18,9	38,1	14,8	12,0
Vergi kaçırınlara yönelik cezaların artırılması	28,6	20,1	29,4	12,7	9,2
Vergi sisteminin adaletli olması	23,5	19,4	35,2	12,8	9,1
Devletin vergi gelirlerini toplama yeteneği	22,0	18,2	38,5	14,0	7,3
Vergi ödeme oranlarının artırılması gerektiği	25,1	16,9	35,7	14,5	8,4
Vergi beyannamelerinin düzenli olarak kontrol edilmesi	29,2	18,6	33,4	12,1	6,7
Vergi kaçırınların daha sık denetlenmesi	27,3	17,9	34,8	12,4	7,6

Tablo 50: Dış Faktörlerin Cevap Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 50’deki veriler, halkın vergi sistemine yönelik ciddi bir güvensizlik taşıdığını, özellikle devletin vergi gelirlerini etkin kullanma (%48,3 olumsuz) ve sistemin şeffaflığı (%55,1 olumsuz) konularında memnuniyetsizliğin yüksek olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, neredeyse tüm ifadelerde kararsızlık oranının %30’un üzerinde olması, toplumda vergiye ilişkin bilgi eksikliği, belirsizlik veya ilgisizlik gibi faktörlerin etkili olduğunu düşündürmektedir. Bu durum, vergi bilincini artırmaya yönelik şeffaflık temelli iletişim politikalarının önemini ortaya koymaktadır.

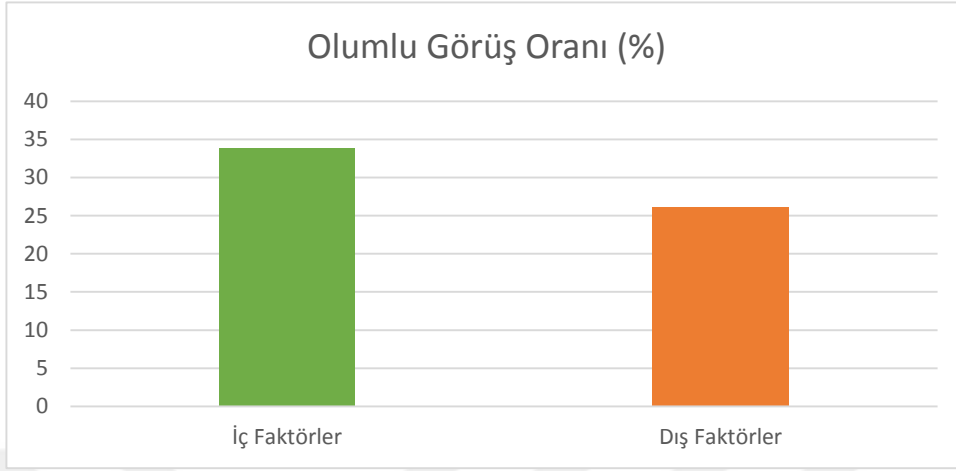
3. Güven Faktörü: Dış faktörlerde düşük çıkan oranlar, Marmara Bölgesi’nde devletin vergi yönetimi ve ekonomi politikalarına karşı temkinli bir yaklaşım olduğunu göstermektedir. Bu durum, “devlete güven- vergi uyumu ilişkisini” ortaya koymaktadır.

4. Algının Yönü ve Stratejik Öneriler: İç faktörlerin etkisi daha güçlüdür. Bu nedenle bireysel farkındalık, vergi eğitimleri ve sorumluluk bilinci artırılmalıdır.

Dış faktörlerin algısını yükseltmeye yönelik politikalar aşağıdaki gibi şekillendirilebilir,

- Vergi sisteminin şeffaflaştırılması,

- Cezaların uygulanabilirliği artırılması,
- Devlet harcamalarının açıklık ilkesine uygun olarak raporlanması.

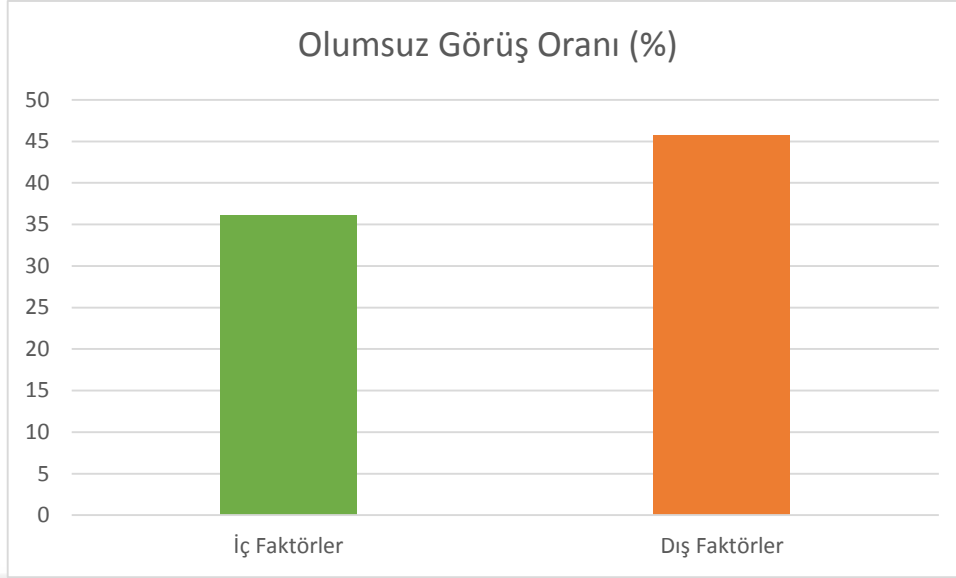

Grafik 6: Marmara Bölgesi’nde Vergi Algısına Etki Eden İç ve Dış Faktörlere Yönelik Olumlu Görüş

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 6’da, Marmara Bölgesi’nde yürütülen vergi algısı araştırması kapsamında iç ve dış faktörlere ilişkin olumlu görüş oranları karşılaştırılmaktadır. Grafik 6, bireylerin vergiye yönelik olumlu algılarının hangi faktör grubunda daha yüksek olduğunu göstermek amacıyla hazırlanmıştır. İç faktörler bireysel değerler, vergi adaleti algısı, eğitim düzeyi, kamu hizmetlerine güven gibi kişisel ve bireyin doğrudan deneyimlediği unsurları kapsamaktadır. Dış faktörler ise devlete güven, şeffaflık, kamu yönetimine ilişkin genel algı gibi bireyin kontrolü dışındaki çevresel unsurları temsil etmektedir.

Grafik 6, iç faktörlere yönelik olumlu görüş oranının (%34 civarında) dış faktörlere göre (%26 civarında) daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu durum, vergi algısında bireysel ve içsel etkenlerin, dışsal ve yapısal unsurlara kıyasla daha etkili olduğunu sayısal olarak ortaya koymaktadır.

Grafik 7: Marmara Bölgesi’nde Vergi Algısına Etki Eden İç ve Dış Faktörlere Yönelik Olumsuz Görüş

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 7’de, vergi algısını etkileyen iç ve dış faktörlere ilişkin olumsuz görüşlerin dağılımı yer almaktadır. Grafik 7’ye göre, katılımcıların dış faktörlere (örneğin devletin şeffaflığı, kamu harcamalarının görünürlüğü, yönetime güven gibi) ilişkin olumsuz görüş oranı, iç faktörlere (örneğin bireysel sorumluluk, eğitim düzeyi, vergiye gönüllü uyum gibi) kıyasla belirgin biçimde daha yüksektir. Bu dağılım, Marmara Bölgesi örneğinde vergi algısının özellikle dışsal unsurlar nedeniyle olumsuz etkilendiğini ve bireylerin devlete güven, adalet ve kamu yönetimine dair memnuniyetsizlik yaşadığını göstermektedir. İç faktörlerde ise olumsuzluk düzeyi görece daha düşüktür. Bu durumda bireysel sorumluluk veya bilinç düzeyinde daha az sorun algılandığına işaret eder.

Faktör Türü	Ortalama Olumlu Görüş (%)	Genel Yorum
İç Faktörler	33,9	Güçlü etki; bireysel farkındalık belirleyici
Dış Faktörler	26,2	Zayıf etki; kamuya güven sınırlı

Tablo 51: İç ve Dış Faktörlerin Ortalama Olumlu Görüş Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Marmara Bölgesi özelinde yapılan analiz, vergi algısının bireyin iç özelliklerinden daha çok etkilendiğini ve dış çevresel faktörlerin (özellikle devlete güven, şeffaflık ve

ekonomik istikrar) algıyı zayıflattığını göstermektedir. Bu bulgu, politika yapıcılar için önemli bir rehber niteliğindedir.

SONUÇ

Bu araştırma, Marmara Bölgesi'nde ikamet eden bireylerin vergi algısını, vergi ahlakını ve vergiye uyum davranışlarını incelemeyi amaçlamıştır. Katılımcılara yönelik uygulanan anket aracılığıyla, bireylerin vergiye ilişkin tutumları, devlete duydukları güven, adalet algıları ve vergi sistemine yaklaşımları çok boyutlu olarak analiz edilmiştir. Araştırmaya toplam 1185 kişi katılmış, bu katılımcıların demografik dağılımından elde edilen veriler ayrıntılı biçimde sunulmuştur.

Elde edilen bulgulara göre, katılımcıların vergi algısında genel bir memnuniyetsizlik ve güvensizlik söz konusudur. Katılımcıların önemli bir kısmı, devleti vergi gelirlerini etkin ve verimli kullanmak konusunda yeterli bulmamaktadır. "Devlet topladığı vergileri etkin ve verimli kullanmaktadır" ifadesine verilen cevaplarda, %48,3'lük bir kesimin olumsuz görüş bildirmiş olması, bu algının belirgin bir güvensizlik içerdiğini göstermektedir. Bununla birlikte %31,1'lik bir kesim tarafsız kalmış, bu da toplumda bu konuda belirgin bir kararsızlık olduğuna işaret etmektedir.

Vergi adaletine yönelik algı da benzer şekilde olumsuzdur. Katılımcılar, vergi sisteminin herkese eşit şekilde uygulanmadığını ve yüksek gelir guruplarının daha az vergi ödediğine inanmakta, bu da vergi ahlakını zedeleyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. "Geliri yüksek olan kişiler vergi ödemekten kaçınmaktadır" ifadesine katılanların oranının yüksek olması (%59,1), sistemin adaletsiz olarak algılandığını göstermektedir.

Araştırmada dikkat çeken bir diğer bulgu ise, bireylerin kendi vergi ödeme sorumlulukları ile başkalarının vergi ödememesine ilişkin algıları arasındaki çelişkidir. Katılımcılar, vergi ödememeye yönelik toplumsal bir tolere edicilik göstermektedir. "Vergi ödemedi kamu hizmetlerinden faydalanmak doğrudur" ya da "Bazı insanlar vergi ödemedi de yakalanmıyor" gibi ifadelerle verilen olumlu yanıtlar, toplumda vergi kaçakçılığına yönelik farkındalığın var olduğunu ancak bu durumun ahlaki bir sorun olarak görülmediğini ortaya koymaktadır.

Devlete güven, önemli bir belirleyici olarak ortaya çıkmaktadır. Devletin şeffaflığı, hesap verebilirliği ve vergi gelirlerini doğru alanlara yöneltmesi, bireylerin vergiye uyumunu doğrudan etkilemektedir. Katılımcıların çoğu, devletin şeffaf olmadığını ve vergi harcamaları konusunda yeterli bilgi sunmadığını ifade etmiştir. Bu bulgu, literatürde de

sıkça vurgulanan vergiye uyumun artması için kamu yönetiminde şeffaflığın ve katılımcılığın artması gerektiği görüşleriyle uyumludur (Torgler, 2007).

Bununla birlikte, bireysel vergi ahlakına ilişkin ifadelerde olumlu yanıt verenlerin oranının da dikkate değer olduğu görülmektedir. "Vergi ödemek vatandaşlık görevidir" ifadesine çok sayıda katılımcının katıldığı ve vergi ödememenin ahlaki bir sorun olduğuna dair ortak bir kanaatin olduğu anlaşılmaktadır. Bu, toplumda bireysel vergi ahlakının tamamen kaybolmadığını, ancak sistemsel sorunlar nedeniyle zarar görmekte olduğunu ortaya koymaktadır.

Katılımcıların eğitim düzeyleri, medeni durumları ve cinsiyetleri de vergi algılarında farklılıklar oluşturmaktadır. Örneğin, eğitim seviyesi yüksek bireylerin vergi adaletine ilişkin daha eleştirel bir bakış sunduğu görülmektedir. Kadın katılımcıların ankete daha fazla katılması, cinsiyetin bu tür çalışmalarda dikkate alınması gereken bir değişken olduğunu göstermektedir. Kadınların vergiye daha duyarlı olduğu yönündeki bulgular literatürle de desteklenmektedir (Gordon, 2002).

Araştırma genelinde elde edilen bulgular, vergi sistemine duyulan güvenin ve adalet algısının yetersizliğinin bireylerin vergiye uyum davranışlarını olumsuz etkilediğini göstermektedir. Bireylerin kendi ahlaki sorumluluklarına ilişkin olumlu tutumların var olmasına rağmen, sistemin şeffaf olmaması ve başkalarının vergi kaçırmasına dair algılar, bireyleri de bu davranışlara yöneltebilecek riskler taşımaktadır. Bu nedenle, vergiye uyumun artması için hem bireysel hem de yapısal düzeyde iyileştirmelere ihtiyaç olduğu sonucuna varılmıştır.

Elde edilen verilerden yola çıkılarak şu önerilerde bulunulabilir: Bu çalışmada Marmara Bölgesi'nde yaşayan bireylerin vergiye yönelik algıları, devletin vergi harcamalarındaki şeffaflık algısı, vergi ahlakı ve vergiye gönüllü uyum düzeyleri analiz edilmiş ve katılımcıların demografik özelliklerine göre değişen eğilimler ortaya konulmuştur. Bulgular doğrultusunda aşağıdaki öneriler geliştirilebilir:

Şeffaflık, Hesap Verebilirlik ve Kamu Hizmeti Kalitesinin Sinerjik İyileştirilmesi: Vergi mükelleflerinin "vergi psikolojik sözleşmesi" (tax psychological contract), ödedikleri vergilere karşılık nitelikli kamu hizmeti ve şeffaflık bekler. Bu sözleşmenin ihlal edildiği algısı, gönüllü uyumu derhal aşındırır.

Dijital şeffaflık ve vatandaşın güçlendirilmesi, vergi gelirlerinin tahsisi ve kullanımına ilişkin veriler, yalnızca erişilebilir değil, aynı zamanda "vatandaş odaklı bir maliye"

(citizen-centric fiscalism) anlayışıyla sunulmalıdır. Geliştirilecek dijital platformlar, interaktif haritalar ve veri görselleştirme araçlarıyla, bir vatandaşın kendi posta kodundaki bir okulun, hastanenin veya yolun, ödediği vergilerden ne kadar pay aldığını görebilmesi sağlanmalıdır. Bu, soyut bir şeffaflık fikrinden somut bir "vergi-hizmet bağlantısı" (tax-service link) kurulumuna geçişi temsil eder.

Kamu hizmeti kalitesinin metrikleştirilmesi ve iletişimi, şeffaflık, sadece paranın nereye gittiğini göstermekle kalmamalı, ne kadar iyi harcandığını da göstermelidir. Kamu hizmet sunumunda performans göstergeleri (eğitimde başarı oranları, sağlıkta bekleme süreleri, vs.) kamuoyuyla düzenli olarak paylaşılmalı ve bu veriler, "Vergilerinizle Bu Hizmetleri Sunduk" başlıklı etkili iletişim kampanyalarıyla ilişkilendirilmelidir. Bu yaklaşım, vatandaşta bir "algılanan değer" (perceived value) oluşturularak vergiyi bir mali yük olmaktan çıkarıp, bir yatırım ve ortaklık aracına dönüştürebilir.

Vergi Ahlakının Sosyolojik Temellerinin ve Finansal Okuryazarlığın İnşası: Vergi ahlakı, doğuştan gelen bir erdem değil, sosyalleşme ve eğitim yoluyla nesilden nesile aktarılan bir sosyal normdur.

Ortaöğretim ve yükseköğretim müfredatlarına entegre edilecek içerikler, vergiyi salt bir hukuki yükümlülük olarak değil, "toplumsal dayanışma ve kolektif refahın finansmanı"nın aracı olarak çerçevelemelidir. Dersler, vatandaşlık teorisinin yanı sıra, vergi kaçakçılığının yol açtığı sosyal maliyetleri (hizmet kalitesizliği, altyapı eksikliği) somut örneklerle anlatarak normatif bir içselleştirmeyi hedeflemelidir.

Yetişkinlere yönelik programlar, geleneksel eğitim modellerinden ziyade, "nudge" (dürtme) teorisinden faydalanabilir. Örneğin, vergi beyannameleri veya mobil uygulamalara, "Verginizle yapılan bu hastaneye 90% vatandaşımız memnun" gibi sosyal norm vurgulayan mesajlar eklenerek, gönüllü uyum davranışı pozitif yönde teşvik edilebilir.

Akıllı denetim: cezanın caydırıcılığı ile güvenin teşviki arasındaki denge, Kaygan Eğim Modeli, güven (tevazu) ve güç (korku) bileşenlerinin optimal dengesinin gönüllü uyumu maksimize ettiğini öne sürer.

Denetim mekanizmaları, yapay zekâ ve büyük veri analitiği kullanılarak "risk odaklı" (risk-based) bir yapıya kavuşturulmalıdır. Bu, dürüst mükelleflere dokunmazken, yüksek risk profiline sahip olanlara yoğunlaşmayı sağlar. Kaynakların verimli kullanımı, adalet algısını güçlendirir ve keyfi uygulama ihtimalini azaltır.

Vergi idaresi, sadece denetleyici değil, aynı zamanda bir "hizmet sağlayıcı" rolü benimsemelidir. Önceden onay (binding ruling), hata yapmadan önce danışma hattı, düzeltici beyan (voluntary disclosure) için cazip şartlar gibi uygulamalar, mükellefleri cezadan çok, iş birliğine teşvik eder. Bu, güç kullanımından ziyade, "kurumsal itibar" ve "prosedürel adalet" (süreçlerin adil işlediği algısı) ile uyumu sağlamanın daha sürdürülebilir bir yoludur.

Demografik ve sosyo-ekonomik segmentlere özgü davranışsal eğilimler, farklılaştırılmış politika tepkilerini gerektirir. Kadınların kamu hizmetlerine daha duyarlı olması, onları vergi-hizmet bağlantısının "doğal müttefikleri" haline getirir. Politikalar, bu grubu, çocuk, yaşlı ve sağlık hizmetlerindeki iyileştirmelerin vergilerle nasıl doğrudan finanse edildiğine dair hedefli iletişim kampanyalarının odağına almalıdır.

Vergi bilincinden önce "hayat boyu mali planlama" ve "verginin bireysel faydası" üzerine kurulmalıdır. İlk işe girişte geçici vergi indirimleri, eğitim harcamalarında vergi kredileri ve üniversitelerde "Vergi ve Girişimcilik" kulüpleri, vergiyi bir angaryadan ziyade, yetişkin hayatının ve kariyer başarısının bir parçası olarak çerçeveleyebilir.

Düşük gelir grupları için algılanan sosyal adalet, bu grupta vergi kaçırma, çoğunlukla bir fırsat meselesi değil, bir geçim meselesidir. Gelir dağılımındaki adaletsizlik algısını kırmak için, vergi sistemi kadar "transfer harcamaları" (social transfers) da kritiktir. Negatif gelir vergisi, şartlı nakit transferleri gibi uygulamaların görünürlüğü artırılarak, düşük gelirlilere "vergi sisteminin onları da düşündüğü" hissettirilmelidir.

Karmaşıklık, uyum maliyetlerini artırır ve keyfi uygulama alanı oluştururarak meşruiyeti zedeler.

Mevzuat, yükümlülükleri net, istisnaları sınırlı ve dili anlaşılır olacak şekilde sadeleştirilmelidir. Bu, sadece mükellefler için değil, vergi idaresi için de verimliliği artıracaktır. Albert Einstein'a atıfla, vergi beyannamelerini doldurmak için ne bir filozof ne de bir matematikçi olmak gerekir.

Yüksek vergi oranları her zaman yüksek gelir anlamına gelmez; çoğu zaman kayıt dışı ekonomi, kaçınma ve kaçakçılığı teşvik eder. Laffer Eğrisi çerçevesinde, vergi tabanını genişletecek, büyümeyi engellemeyecek ve uluslararası rekabet gücünü koruyacak "optimal vergi oranları" nın tespit edilmesi hayati önem taşır. Mevcut oranlar, bu açıdan gözden geçirilmelidir.

Güven, verilmiş bir söz değil, sürekli kazanılması gereken kurumsal bir sermayedir.

Kurumsal Danışma Mekanizmaları: Vergi kanunlarına ilişkin taslakların hazırlık aşamasında, sivil toplum kuruluşları, meslek odaları, mükellef temsilcileri ve akademisyenlerden oluşan danışma kurulları aracılığıyla "katılımcı yasama süreçleri" işletilmelidir. Bu, meşruiyeti ve kabul edilebilirliği artırır.

Vergi İdaresinin Bağımsız Performans Değerlendirmesi: Vergi idaresinin performansı, sadece tahsilat rakamlarıyla değil, mükellef memnuniyeti, şikayet çözüm süreleri, prosedürel adalet ve şeffaflık göstergeleriyle de ölçülmeli ve bu sonuçlar kamuoyuna açıklanmalıdır. Bu, idarenin hesap verebilirliğini kurumsallaştırır.

Dinamik ve kanıta dayalı politika üretimi için araştırma altyapısının geliştirilmesi, toplumsal dinamikler ve mükellef davranışları statik değildir. Politika üretimi, sürekli bir öğrenme ve adaptasyon süreci olmalıdır.

Vergi idaresi bünyesinde, büyük veri, yapay zekâ ve davranışsal iktisat yöntemlerini kullanarak mükellef davranışlarını analiz eden ve politika önerileri geliştiren özel bir birim oluşturulmalıdır.

Yeni politika fikirleri, rastgele kontrollü saha deneyleri (RCT'ler) gibi yöntemlerle küçük ölçekte test edilmeli, etkinlikleri kanıtlandıktan sonra geniş ölçekte uygulanmalıdır. Bu, politika başarısızlığı riskini ve maliyetini minimize eder.

Bu kapsamlı çerçeve, vergi uyumunu salt bir "tahsilat" meselesi olarak değil, devlet ile vatandaş arasındaki sosyal, psikolojik ve ekonomik ilişkileri yeniden tanımlayan çok boyutlu bir "toplumsal sözleşme"nin yeniden inşası olarak ele almaktadır.

KAYNAKÇA

- Allingham, M.G.; Sandmo, A. (1999): *Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis*, in: *Journal of Public Economics*, Nr. 1, 323-338.
- Alm, J. (1998). Tax Compliance and Administration. *University of Colorado, Department of Economics, Working Paper No. 98-12*, Boulder, Bayer, R.-C.;
- Alm, J. (2012). Measuring, explaining, and controlling tax evasion: Lessons from theory, experiments, and field studies. *International Tax and Public Finance*, 19(1), 54–77.
- Alm, J. (2019). The role of online tax information in promoting tax compliance. *Journal of Economic Policy*, 42(1), 45-63.
- Alm, J. (2019). What motivates tax compliance? *Journal of Economic Surveys*, 33(2), 353–388.
- Alm, J., & Torgler, B. (2006). Culture differences and tax morale in the United States and in Europe. *Journal of Economic Psychology*, 27(2), 224–246.
- Alm, J., & Torgler, B. (2011). Do ethics matter? Tax compliance and morality. *Journal of Business Ethics*, 101(4), 635–651.
- Alm, J., & Torgler, B. (2021). Culture differences and tax compliance: A comparison of European countries. *International Tax and Public Finance*, 28(4), 500-520.
- Alm, J., McClelland, G. H., & Schulze, W. D. (1992). Why do people pay taxes? *Journal of Public Economics*, 48(1), 21–38.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2012). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: SPSS uygulamalı* (7. baskı). Sakarya Yayıncılık.
- Altunışık, Remzi, Recai Coşkun, Serkan Bayraktaroğlu ve Engin Yıldırım: *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri-SPSS Uygulamalı*, Geliştirilmiş 3. Baskı, Sakarya Kitapevi, Sakarya, 2004.
- Andersen, K. K., & Curtis, C. A. (2017). The effect of gender on survey response: exploring the gender gap in public opinion,. *Public Opinion Quarterly*, 81(2), 363-388.
- Andersen, S., & Curtis, J. (2017). Gender and survey participation: An event history analysis of panel data. *International Journal of Public Opinion Research*, 29(3), 467–487.
- Anderson J. E. (2017). Paying the state use tax: is a “nudge” enough?, *Public Finance Rev.* Nr. 45(2), 260–282.

- Andreoni, J., Erard, B., & Feinstein, J. (1998). Tax compliance. *Journal of Economic Literature*, 36(2), 818–860.
- Arıman, Y. (2019). *Kamu harcamalarının vergi borcuna etkisi: Türkiye örneği* (Yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Arrazola, M., J. de Hevia ve J. F. Sanz (2000). “More on tax perception and labour supply: the Spanish case”, *Economics Letters*, Nr. 67, 15–21.
- Auster, R. D., ve R. J. Cebula (2018). Recent evidence on determinants of state personal income tax progressivity. *Applied Economics*, Vol. 50, 3999–4007.
- Aydoğdu Bozdağ, C., & Rakıcı, C. (2022). Vergi dairesi personelinin ve mükelleflerin vergi karmaşıklığı algısı: Trabzon örneği. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 38, 181–197.
- Ayranğöl vd. (2019), Mükelleflerin vergi algılaması ve vergi psikolojisi üzerine bir analiz: Erzurum ili örneği, Hoca Ahmet Yesevi 2. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi*, 21-39.
- Babbie, E. R. (2014). *The basics of social research (6th ed.)*. Cengage Learning.
- Backhaus, J. G. (2005). *Essays on fiscal sociology*. Frankfurt am Main: Lang Verlag.
- Bakar T, F., Gerçek, A., Çetin G, G., & Küçüksüleymanoğlu, E, (2023). Vergi Okuryazarlığı Skoru (Vos) Ölçeğinin Geliştirilmesi: Marmara Bölgesinde Alan Çalışması. *Maliye Araştırmaları* 5 (s.144-162), İstanbul: Oniki Levha.
- Bamberg, S., & Möser, G. (2007). Geschlechtsunterschiede im umweltverhalten: der einfluss von werten, einstellungen und sozialer norm. *Umweltpsychologie*, 11(1), 56–74.
- Batırel, Ö. F. (1996). Vergi Kaçakçılığı ve Vergiye Gönüllü Uyum. *Vergi Dünyası Dergisi*. Sayı 175.
- Baur, N., & Blasius, J. (Eds.). (2014). *Handbuch methoden der empirischen Sozialforschung*. Springer VS.
- Bello, K. B., & Danjuma, I. (2014). Review of models/theories explaining tax compliance behavior. *Sains Humanika*, 2(3), 35–38.
- Beşel, F., & Gürdal, T. (2017). Taxpayers’ Tax Awareness and Tax Perception: A Case From Kocaeli. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (33), 137-154.
- Bilgin, H. K. (2011). Vergi ahlakının teorik çerçevesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2), 259-277.
- Bizer, K. (2000). *Steuervereinfachung und Steuerhinterziehung* (Sofia-Diskussionsbeiträge zur Institutionenanalyse, Nr. 00-8). Darmstadt.

- Black's Law Dictionary* (1979). 5th Edition, St. Paul, Minn.: West Publishing Company.
- Bohanon, C. E. (2014). "Saying too little, too late: public finance textbooks and the excess burdens of taxation". *Econ Journal Watch*. 11 (3): 277-296.
- Braithwaite, V. (2003). *Taxing democracy: understanding tax avoidance and evasion*. Ashgate Publishing.
- Braithwaite, V., Murphy, K., ve Reinhart M. (2007). *Threat, motivational postures and responsive regulation*. Law and policy, 29 (1), 137-158.
- Brännäs, K. ve N. Karlsson (1996). "Estimating the perceived tax scale within a labor supply model", *Economics Letters*, Nr. 52, 75–79.
- Brehm, J.W. (1966). *A theory of social reactance*. New York: Academic Press.
- Brondolo, J. (2009). *Collecting taxes during an economic crisis: Challenges and policy options*. International Monetary Fund.
- Bundesministerium der Finanzen (BMF). (2005, März). *Steueramoral: Das Spannungsfeld von Freiwilligkeit der Steuerzahlung und Steuerhinterziehung*. Monatsbericht des BMF. Bonn.
- Carneiro, R. d. A. A. (2017). *Fehlen der Steuerakzeptanz in Deutschland: Bürgerbeteiligung im Rahmen des Finanzrechts als Weg zu einer erhöhten Steuerakzeptanz*. Duncker & Humblot.
- Carneiro, R.d. AA (2017). *Deutschland'da Fehlen der Steuerakzeptanz: Bürgerbeteiligung im Rahmen des Finanzrechts als Weg zu einer erhöhten Steuerakzeptanz*. Duncker ve Humblot.
- Carroll, J. S. (1989). *A Cognitive-process analysis of taxpayer compliance*, in: Roth, J.A.; Scholz, J.T. (Ed.): *Taxpayer Compliance*. Vol. 2: Social Science Perspectives. Panel on Taxpayer Compliance Research. Philadelphia, 229-272.
- Chardon, T., Freudenberg, B. ve Brimble, M. (2016). "Tax literacy in Australia: not knowing your deduction from your offset", *Australian Tax Forum*, Vol 31(2), 321-362.
- Chetty, R.; Looney, A. ve Kroft, K. (2009). Salience and taxation: theory and evidence, in: *The American Economic Review*, Vol. 99 (4), 1145-1177.
- Choi, T. ve Robertson, P. (2019). "Contributors and free-riders in collaborative governance: a computational exploration of social motivation and its effects", *Journal of Public Administration Research and Theory*, Nr. 29(3), 394-413.
- Congdon, W., J. R. Kling ve S. Mullainathan (2009). "behavior economics and tax policy", *National Tax Journal*, Nr. 62, 375–386.

- Creswell, John W: *araştırma deseni; nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*, (Çev Edt: Demir Selçuk Beşir), 3. Baskı, Değişen Kitap, Ankara, 2017
- Creswell, John W: *Eğitim araştırmaları; nicel ve nitel araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesi*, (Çev. Edt: Ekşi Halil), 2. Baskı, Edam Yayınları, İstanbul, 2019
- Curtin, R., Presser, S., & Singer, E. (2000). The effects of response rate changes on the index of consumer sentiment. *Public Opinion Quarterly*, 64(4), 413–428.
- Çelebi A. K. (2012). *Mali olaylara sosyolojik yaklaşımın önemi, mali sosyoloji üzerine denemeler*, Ankara: Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı yayınları.
- Çelik, A. (2022). *Türkiye’de vergi aflarının etkileri üzerine ampirik bir çalışma*. (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çingı, Hülya: *Örnekleme kuramı*, Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi Yayınları Ders Kitapları Dizisi, No:20, Ankara, 1990.
- Çiçek, H., Karakaş, M. ve Yıldız A. (2007). *Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Vergi Yükümlülüklerinin Vergiyi Algılama ve Tuzum Analizi: Bir Alan Araştırması*. T.C. Maliye Bakanlığı, Ankara.
- Çiçek, U., & Bitlisli, F. (2017). Vergi eğitiminin üniversite öğrencilerinin vergi bilinci ve farkındalığı üzerine etkisi: bir araştırma. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 10(2), 261–278.
- Dean, P., Keenan, T., ve Kenney, F. (1980). *Taxpayers' attitudes to income tax evasion: An empirical study*. British Tax Review, Nr. 1, 28-4.
- DeVellis, R. F. (2016). *Scale development: Theory and applications* (4th ed.). Los Angeles: Sage Publications.
- Devos, K. (2014). *Tax Compliance Theory And Literature*. In MLH Tan & SLS Ho (Eds.), Factors influencing individual taxpayer compliance behavior (pp. 13-65). Springer.
- Djuma, H. (2019). Assessment of tax perception in Turkey: a comparative perspective of foreign students in the Marmara Region. *Sakarya University Journal of Economics and Administrative Sciences*, 21(2), 123–145.
- Dölek, A. (2003). Sünnet Işığında Hırs Hastalığı ve Koruma Yolları. *HRÜ. İlahiyat Fa. Dergisi*, Cilt: XI. Sayı VI, 50-76.
- Eckel, C. C.; Grossman, P. J. ve Johnston, R. M. (2005). An empirical test of the crowding out hypotheses, *Journal of Public Economics*, Vol. 89, 1543-1560.

- Engelhardt, G.; Hegmann, H. ve Panther, S. (1994). *Fiskalillusion aus der sicht der neuen institutionenökonomik*, Smekal, C. ve Theurl, E. (Hrsg./Ed.): Stand und Entwicklung der Finanzpsychologie. Baden-Baden: Nomos Verlag, Baden-Baden, 121-152.
- Feld, L. P., & Frey, B. S. (2002). Trust breeds trust: How taxpayers are treated. *Economics of Governance*, 3(2), 87-99.
- Feld, L. P., & Frey, B. S. (2002). Trust breeds trust: How taxpayers are treated. *Economics of Governance*, 3(2),
- Feld, L. P., & Frey, B. S. (2007). Tax compliance as the result of a psychological tax contract: The role of incentives and responsive regulation. *Law & Policy*, 29(1), 102–120.
- Finkelstein, A., 2009. E-ztax: Tax salience and tax rates. *Quarterly Journal of Economics*, 124 (3), 969-1010.
- Fischer, L. (1999). (Hrsg.) *Finanzpsychologie*. München: Oldenbourg Verlag.
- Fischer, L. (Hrsg.) (1999). *Finanzpsychologie*. München: Oldenbourg Verlag.
- Fischer, L. ve Wiswede, G. (2005). *Steuerpsychologie*. In E. Frey, L. von Rosenstiel, C. G. Hoyos (Hrsg.), *Wirtschaftspsychologie* (327-331). Weinheim, Basel: Beltz Verlag.
- Fishbein, M. ve Ajzen, I. (1975). *Belief, attitude, intention, and behavior: an introduction to theory and research*. Reading: Addison Wesley.
- Fochmann, M; Kiesewetter, D; Blaufus, K; Hundsdoerfer, J; ve Weimann, J. (2010). Tax perception: an empirical survey, arqus discussion Paper, No. 99, *Arbeitskreis Quantitative Steuerlehre (arqus)*,
- Franzen, W. (2008). Was wissen wir über die Steuerhinterziehung? *Neue Kriminalpolitik*. Vol. 2. s. 94-101.
- Franzen, W. (2010). *Steuerpsychologie und Steuerpolitik*, Forschungsstelle für empirische Sozialökonomie e.V., Köln.
- Franzoni, L.A. (1999). *Tax Evasion and Tax Compliance*, in: Bouckaert, B.; de Geest, G. (Ed.): *Encyclopedia of Law and Economics*. Vol. 4. Gent, 52-94.
- Frey, B. S. (2003). Deterrence And Tax Morale: How Tax Administrations And Taxpayers Interact. *OECD Papers*, 3(10), 1–11.
- Frey, B. S., & Feld, L. P. (2007). Tax Compliance as the Result of a Psychological Tax Contract: *The Role of Incentives and Sanctions*. *German Economic Review*, 8(4), 387-400.

- Frey, B. S., & Torgler, B. (2007). Tax morale and conditional cooperation. *Journal of Comparative Economics*, 35(1), 136–159.
- Friedland, N., Maital, S. ve Rutenberg, A. (1978). A simulation study of income tax evasion. *Journal of Public Economics*, Nr. 10, 107-116.
- Fujii, E. T. ve C. B. Hawley (1988). On the Accuracy of Tax Perception”, *Review of Economics & Statistics*; Nr. 70, 344–347.
- Gangl, K., & Kirchler, E. (2005). Gender differences in tax compliance. *Journal of Economic Psychology*, 26(4), 567–578.
- Gensemer, B. L., J. A. Lean ve W. B. Neenan (1965),. Awareness of marginal income tax rates among high-income taxpayers, *National Tax Journal*; Nr. 18, 258–267.
- Gerber, C; Li Liu, V. M. ve Alexander K. (2018). *Income Tax Progressivity: Trends and Implications*. IMF Working Paper.
- Gleim, F. (2022). *Eron: Ein Meisterwerk der Bilanzfaelschung*. BankingClub,
- Gnahn, D. und Janneck, R. (1978). Das Problem des illegalen Steuerwiderstandes: Eine Integrationsversion von Erklärungsansätzen. *Institut für Öffentliche Finanzen (Universität Hamburg)*, Nr. 8.Hamburg.
- Goldscheid, R. (1917). İnanzwissenschaft und soziologie. *Zeitschrift für Allgemeine und Spezielle Weltwirtschaftslehre*, Nr. 9, 253-263.
- Gordon, S. (2002). Tax compliance and gender: Analyzing the gender-based differences in tax compliance. *Journal of Economic Psychology*, 23(4), 341–359.
- Gökbel, D. (2011). *Vergiden kaçınmanın önlenmesi*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Gürdal T. ve Şanver C. (2012). *Maliye politikası*, 1. Baskı, Sakarya: Aktif Matbaa-İstanbul.
- Güzel, S., & Sönmez Çalış, Ö. A. (2024). Maliye bölümü öğrencilerinin vergi kavramına ilişkin algılarının metafor analizi yolu ile incelenmesi. *International Journal of Social Inquiry*, 17(3), 617-635
- Hacker, M. (2013). Gibt es „Gerechtigkeit“ in der Steuerpolitik ? Inauguraldissertation zur Erlangung des Grades eines Dr. phil. am *Fachbereich Politik- und Sozialwissenschaften der Freien Universität Berlin*.
- Hasseldine, J., & Hite, P. A. (2003). Framing, gender and tax compliance. *Journal of Economic Psychology*, 24(4), 517–533.
- Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2019). Kayıt dışı ekonomiyle mücadele stratejisi eylem planı (2019–2021). <https://www.alomaliye.com/2019/06/10/kayit-disi-ekonomiyle-mucadele-2019-2021/> , E.T. 02.05.2024.

- Herbst F. (2020). “kants kategorischer imperativ als versuch der normenbegründung im ethikunterricht”; *Universität Leipzig-Philosophische Fakultät*.
- Ho, L. C., ve S. W. Hung (2018). Cultural effects on tax morale and tax compliance behavior. *International Journal of Accounting & Information Management*, Vol. 26, 580–94.
- Hohlstein, M. (2009). *Lexikon der Volkswirtschaft*, 3. Auflage, München: Beck im dtv.
- Homburg, S. (2015). *Allgemeine Steuerlehre. 7. Auflage*. München: Vahlen Verlag.
- <https://www.fores-koeln.de/belastung.html>, E.T. 20.03.2024.
- <https://www.fores-koeln.de/belastung.html>, E.T. 21.03.2024.
- <https://www.fores-koeln.de/mental.html>, E.T. 21.03. 2024.
- <https://www.fores-koeln.de/studie2014.html#Akzeptanz>, E.T. 23.03.2024.
- https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/AIGMS/2025/TABLO_1.xls.htm , E.T. 18/03/2025.
- <https://www.oecd.org/tax/beps/about/>, E.T. 14.03.2024.
- <https://www.tcmb.gov.tr/kurlar/202412/02122024.xml> , E.T. Tarihi 02.12/2024.
- Hunar M. ve Tangl, A. (2024). Taxation Perspectives: Analyzing the Factors behind Viewing Taxes as Punishment—A Comprehensive Study of Taxes as Service or Strain, *J. Risk Financial Manag.* Vol. 17(1): 5.
- Hundsdoerfer, J. ve C. Sichtmann (2007). Zur gewichtung von steuern in unternehmerischen investitionskalkülen: eine conjoint-analyse des entscheidungsverhaltens selbständiger ärzte, *Betriebswirtschaftliche Forschung und Praxis*, 604–621.
- Illetschko, L. L. (1963). *Empirische Betriebswirtschaftslehre*, Wiesbaden: Gabler Verlag.
- IMF (2015). IMF Working Paper. WP/15/118. Fiscal Affairs Department Base Erosion: Profit Shifting and Developing Countries. Prepared by Ernesto Crivelli, Ruud De Mooij and Michael Keen. (<https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/Base-Erosion-Profit-Shifting-and-Developing-Countries-42973>) E.T. 30.01.2025.
- Inland Revenue Commissioners v. Duke of Westminster [1936] A.C. 1; 19 TC 490.
- Işık, H. (2015). Tekirdağ İlinin Vergisel Yönüyle Analizi. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8), 42-59.

- Jacobsen K, H., Knudsen, M. B., Thustrup K, C., Pedersen, S., Saez, E., (2011). Unwilling or Unable to Cheat? Evidence fomr a Tax Audit Experiment in Denmark. *Econometrica*, Vol. 79 (3), 651-692.
- Jacobsen Kleven, H., Knudsen, M. B., Thustrup Kreiner, C., Pedersen, S. ve Saez, E., (2011). Ynwilling or unable to cheat? evidence fomr a tax audit experiment in Denmark. *Econometrica*, 79 (3), 651-692
- Kaba, H., & Beşel, F. (2023). Türk vergi hukukunda idari çözüm yolları: uzlaşma müessesesinin güncel veriler ile değerlendirilmesi. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 45–61.
- Kahneman, D. ve Tversky, A. (1979). Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk. *Econometrica*, 47(2), 263-291.
- Karaca, C., Oktay, S., & Yemez, İ. (2020). Vergi uyumunun ekonomik ve sosyo-kültürel belirleyicileri: Sivas ili örneği. *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, (Sonbahar Özel Sayısı)*, 62–73.
- Karacan, C. İ. (2019). Ön lisans öğrencilerinin vergiye bakışı ve vergi bilinç düzeyi: Sakarya ili örneği (Yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karakoç, Y. (1995). Vergi kaçağı kavramı ve türleri, *Vergi Dünyası*, Sayı: 163, Mart, s. 97-108.
- Keenan, A., & Dean, P. N. (1980). Moral evaluations of tax evasion. *Social Policy and Administration*, 14 (3), 203–212.
- Kehl, P. (1927). *Die Steuer in der Lehre der Theologen des Mittelalters*. Eine quellengeschichtliche Studie.
- Kehl, P. (1927). *Die steuer in der lehre der theologen des mittelalters*. Eine quellengeschichtliche Studie.
- Keskin, N. (2018). Vergiye Yönelik Mükellef Tutum ve Tepkileri. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3, 60-75.
- Kılıç, Ö. (2018). Türkiye’de vergi adaleti. *Akademik Bakış Dergisi*, 66, 396–415.
- Kidder, J. L. Ve Isaac, W. M. (2012). What we talk about when we talk about taxes. *Symbolic Interaction*, Nr. 35, 123-145.
- Kirchler, E. (1998). Differential representations of taxes: Analysis of free associations and judgements of five employment groups. *Journal of Socio-Economics*, Nr. 27 (1), 117-131.
- Kirchler, E. (2003). *Wirtschaftspsychologie: Grundlagen und Anwendungsfelder der Ökonomischen, Psychologie* (3. Auflage). Göttingen: Hogrefe Verlag.

- Kirchler, E. (2007). *The economic psychology of tax behavior*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kirchler, E. (2007). *The Economic Psychology of Tax Behaviour*. Cambridge University Press.
- Kirchler, E. (2007). *The economic psychology of tax behaviour*. Cambridge University Press.
- Kirchler, E. (2008). *The economic psychology of tax behaviour*. Cambridge University Press.
- Kirchler, E. ve Pitters, J. (2007). *Kontraproduktives Verhalten durch Schädigung öffentlicher Güter*. In K. Moser (Hrsg.), *Wirtschaftspsychologie* (357-378). Berlin/Heidelberg: Springer Verlag.
- Kirchler, E., & Hoelzl, E. (2009). "No taxation without representation" – a cross-cultural analysis of tax compliance. *Psychological Science*, 20(3), 335-340.
- Kirchler, E., Hoelzl, E., & Wahl, I. (2008). Enforced versus voluntary tax compliance: The “slippery slope” framework. *Journal of Economic Psychology*, 29(2), 210–225.
- Kirchler, E., Hölzl, E., ve Wahl, I. (2008). Enforced versus voluntary tax compliance: The slippery slope framework. *Journal of Economic Psychology*. 29(2). 210-225.
- Kirchler, E., Maciejovsky, B. (2001). Tax compliance within the context of gain and loss situations, expected and current asset position, and profession. *Journal of Economic Psychology*, Vol. 22, 173-194.
- Klotz, W. (1994). *Verfall der guten sitten im Steuerrecht*, in: Festschrift für Franz Klein.
- Kohlberg, L. (1995). *Die psychologie der moralentwicklung*. Frankfurt: Suhrkamp Verlag.
- Kompakt-Lexikon Internationale Wirtschaft (2013). Springer Fachmedien Wiesbaden (Hrsg.). Wiesbaden: Springer Gabler Verlag.
- Konrad, K. A., Quari, S. (2012). The last refuge of the scoundrel? patriotism and tax compliance. *Economica*, Nr. 79, 516-533.
- Korlu, R. K., Gerçek, A., & Çetinkaya, Ö. (2016). Mükelleflerin yerel vergi algıları üzerine bir analiz: Bursa örneği. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 23(3), 711–732.
- König, H., F. Laisney, M. Lechner ve W. Pohlmeier (1995), Tax illusion and labour supply of married women. evidence from German data, *KYKLO* S. 48, 347-368.
- König, S. A. (2016). *Typusprägende Merkmale der Verbrauch- und Aufwandsteuern*, Marburg: Tectum Verlag.

- Kriele, M. (1963). *Kriterien der Gerechtigkeit*, Berlin: Verlag: Duncker & Humblot.
- Kurt, S. (2023). Vergi aflarının mükellef üzerindeki etkileri. *bilge uluslararası, Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 1-8. <https://doi.org/10.47257/busad.1259357>
- Kyrer, A. ve Penker, W. (2000). *Volkswirtschaftslehre: grundzüge der wirtschaftstheorie und -politik*, oldenburg: De Gruyter Verlag.
- Lamneck, S. (2008). *Theorien abweichenden Verhaltens II: Moderne Ansätze*. Stuttgart.
- Lampe, A. (1933). *Steuerwirkungslehre*, in: *ludwig elster (hrsg.)*, Wörterbuch der Volkswirtschaft, Band III, Jena: Gustav Fischer Verlag.
- Leroy, M. (2008). Tax sociology: Sociopolitical issues for a dialogue with economists. *Socio-logos*, (3).
- Lewis, A. (1978). Perceptions of tax rates, *British Tax Review* 6, 358–366.
- Lewis, A., Webley, P., & Furnham, A. (1995). *The new economic mind: The social psychology of economic behavior*. Harvester Wheatsheaf.
- Löfgren, A. ve Nordblom, K. (2009). *Puzzling Tax Attitudes and Labels*, in: *Applied Economics Letters*, Vol. 16, 1809-1812.
- Lubua, EW (2014). Influencing tax compliance through the use of ICTs in SMEs, *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 8(1), 1-14
- Luhmann, N. (1998). *Die gesellschaft der gesellschaft (bd. 2)*. suhrkamp.luttmer, e. f. p., & singhal, M. (2014). *Tax morale*. *Journal of Economic Perspectives*, 28(4), 149–168.
- Luttrell, R. J. (2006). Tax compliance: Individual and societal perspectives. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 59(1), 29-44
- Mann, F. K. (1923). Grundformen der steuerabwehr, in: *jahrbücher für nationalökonomie und statistik*; Nr. 3 (65), London. *Forgotten Books*.
- Marchal, J. (1950). Gegenstand und wesen der wirtschaftswissenschaft: von einer mechanischen wissenschaft zu einer wissenschaft vom menschen, in: *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, Vol. 106 (4), 577-600.
- Martin, I. W., Mehrotra, A. K., & Prasad, M. (2009). *The thunder of history: The origins and development of the new fiscal sociology*. In M. Martin, A. K. Mehrotra, & M. Prasad (Eds.), *The new fiscal sociology (pp. 1-28)*. Cambridge University Press.
- Mill, J. S. (1848). *Principles of political economy with some of their applications to social philosophy*. William J. Ashley, ed. 1909. Library of Economics and Liberty.
- Mill, J. S. (1911). *Principles of political economy, with some of their applications to social philosophy*. J.W. Parker.

- Morgan, J. N., Dye, R. F., & Hybels, J. H. (1977). Results from two national surveys of philanthropic activity. In *Commission on Private Philanthropy and Public Needs* (Ed.), *Research papers volume I: History, trends, and current magnitudes* (pp. 157-324).
- Möller, P. Philolox. (1995). *Max Weber*.
- Mumford, A. (2019). *Fiscal sociology at the centenary: UK perspectives on budgeting, taxation and austerity*. Palgrave Macmillan.
- Mumford, A. (2019). *Fiscal sociology at the centenary: UK perspectives on budgeting, taxation and austerity*. Palgrave Macmillan.
- Naslia, F. A. P., & Yulianti, Y. (2024). Tax fairness and public perception: A comparative literature review. *Advances in Taxation Research*, 2(2), 1–15.
- Nathan, O. (1923). Akzise in: *Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, Jena: Verlag von Gustav Fischer.
- Nunnally, J. C. (1978). *Psychometric theory* (2nd ed.). New York: McGraw-Hill.
- Nunnally, J. C. (1978). *Psychometric theory* (2nd ed.). New York: McGraw-Hill.
- OECD (2015). *The international and Ibero-American foundation for administration and public policies (fiuapp), building tax culture, compliance and citizenship: a global source book on taxpayer education*, OECD Publishing, Paris.
- OECD (2022). <https://www.addistaxinitiative.net/news/tax-accountability-through-citizen-participation-education>, E.T. 12.05.2025.
- OECD. (2013). *Tax administration 2013: Comparative information on OECD and other advanced and emerging economies*. OECD Publishing.
- OECD. (2013). *Tax and Development: What Drives Tax Morale?*. OECD Publishing.
- OECD. (2013). *Tax and Development: What Drives Tax Morale?*. OECD Publishing.
- OECD. (2013). *What drives tax morale?*. OECD Publishing.
- OECD. (2019). *Tax morale: What drives people and businesses to pay tax?*. OECD Publishing.
- OECD. (2021). *Tax Administration 2021: Comparative Information on OECD and other advanced*. OECD Publishing
- Orkaido, K. ve Karafo, A. 2018. The Impact of Communication Strategies and Access to Finance on the Success of Small-scale Enterprises in Tabor Sub-city, Hawassa. *Research Journal of Finance and Accounting*, Vol. 9.

- Öner, S., & Cural, M. (2019). Vergi karmaşıklığı: Gelir Vergisi Kanunu, gelir vergisi beyanname düzenleme rehberleri ve beyan broşürlerinin okunabilirliği. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 99–114.
- Öner, S., & Cural, M. (2025). Türk Vergi Sistemi Neden ve Ne Kadar Karmaşık Algılanıyor? Bir Karma Yöntem Araştırması. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 32(1), 103–130.
- Peek, J. ve J. A. Wilcox (1984). The degree of fiscal illusion in interest rates: some direct estimates, *American Economic Review*, Nr. 74, 1061–1066.
- Pehlivan, O. (2022). *Kamu Maliyesi*, Trabzon: Ekin Yayınevi.
- Pehlivan, O. (2023). *Vergi Hukuku*, Trabzon: Ekin Yayınevi.
- Pelzmann, L. (2006). Die marktmacht der psychologie. im sog der masse. *Die Bank, Zeitschrift für Bankpolitik und Praxis*, Nr. 2, 54-58.
- Polat, O. (2018). Vergi afları karşısında mükelleflerin adalet algısı ve vergiye uyum: Bursa örneği (Yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pommerehne, W. Ve Weck-Hannemann, H. (1989). Steuerhinterziehung: einige romantische, realistische und nicht zuletzt empirische Befunde. In : *Zeitschrift für Wirtschafts- und Sozialwissenschaften*. 112 (3), 433-466.
- Porschke, C., & Witte, E. H. (2002). Psychologische Faktoren der Steuergerechtigkeit. In E. H. Witte (Ed.), *Sozialpsychologie wirtschaftlicher Prozesse: Beiträge des Hamburger Symposions zur Methodologie der Sozialpsychologie* (pp. 256-288). Pabst Science Publishers.
- Punch, Keith, F: *Sosyal araştırmalara giriş: nicel ve nitel yaklaşımlar* (Çev:Bayrak Dursun, Arslan Bader H., Akyüz Zeynep) Siyasal Kitabevi, Ankara, 2014
- Puviani, A. (1961). *Die Illusion der öffentlichen Finanzwirtschaft (Teoria dell'illusione Finanziara)*. Duncker und Humboldt Verlag.
- Rieter, H. (1994). *Studien zur Entwicklung der ökonomischen Theorie XIII: Deutsche Finanzwissenschaft zwischen 1918 und 1939*. Duncker & Humblot Verlag.
- Rosen, H. S. (1976a). Tax illusion and the labor supply of married women, *Review of Economics & Statistics*, Nr. 58, 167–172.
- Rosen, H. S. (1976b), Taxes in a labor supply model with joint wage-hours determination, *Econometrica*, Nr. 44, 485–507.
- Rupert, T. J. ve C. M. Fischer (1995). An empirical investigation of taxpayer awareness of marginal tax rates, *Journal of the American Taxation Association*, Nr. 17, 36–59.

- Sağbaşı, İ. ve Başoğlu, A. (2005). İlköğretim çağındaki öğrencilerin vergileri algılaması: afyonkarahisar ili örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 7(2), 123-144.
- Sağlam, M. (2013). Vergi algısı ve vergi bilinci üzerine bir araştırma: İktisadi ve idari bilimler fakültesi öğrencilerinde vergi algısı ve bilinci. *Sosyoekonomi*, 1, 315-334.
- Saltık, A. (2012). Sağlık Sosyolojisi Ders Notları, *Ufuk Üniversitesi Tıp Fakültesi*, Ankara.
- Saraçoğlu F. (2008). Yaş-Cinsiyet-Medeni Durum ve Eğitim Durumunun Vergiye Karşı Tutum Üzerine Etkilerinin Anket Sonuçları Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 2.
- Saruç, N. T. (2013). *Vergi Uyumu: Türkiye ve Dünyada Güncel Gelişmeler*, Akademisyen Kitapevi, Ankara.
- Saruç, N. T. (2013). *Vergi uyumu: Türkiye ve dünyada güncel gelişmeler*, Akademisyen Kitapevi, Ankara.
- Sausgruber, R. ve Tyran, J. R. (2005). Testing the Mill hypothesis of fiscal illusion, in: *Public Choice*, Vol. 122, 39-68.
- Savaşan, F. (2022). *Kamu ekonomisi*, Bursa: Ekin Yayınları
- Savaşan, F., & Odabaşı, H. (2005). Türkiye’de vergi kayıp ve kaçaklarının nedenleri üzerine ampirik bir çalışma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1, 1–20.
- Schmölders, G. (1953). Ökonomische verhaltensforschung, in: *Ordo-Jahrbuch für Wirtschaft und Gesellschaft*, Nr. 5, 203-244.
- Schmölders, G. (1960). *Das Irrationale in der öffentlichen Finanzwirtschaft: Probleme der Finanzpsychologie*. Hamburg.
- Schmölders, G. (1966). *Psychologie des Geldes*. Rowohlt Taschenbuch Verlag.
- Schmölders, G. (1970). *Finanz- und Steuerpsychologie: Erweiterte Neuauflage von: Das Irrationale in der öffentlichen Finanzwelt*. Rowohlts Deutsche Enzyklopädie.
- Schmölders, G. ve Hansmeyer, K.-H. (1980). *Allgemeine Steuerlehre*. 5.Auflage, Berlin: Duncker & Humblot Verlag.
- Schneider, F., Torgler, B. ve Schaltegger, C. A. (2008). *Schattenwirtschaft und steuermoral*. Zürich/Chur: Rüegger Verlag.
- Schult, E. (2002). *Betriebswirtschaftliche steuerlehre*, Oldenburg: De Gruyter Verlag.

- Schumpeter, J. A. (1918). *Die Krise des Steuerstaats*. Graz: Leuschner & Lubensky Verlag.
- Seyidoğlu, Halil: *Bilimsel araştırma ve yazma el eitabı*, 10. Baskı, Güzem Can Yayıncılık, İstanbul,2009.
- Seyyar, A. (2007). *İnsan ve toplum bilimleri terimleri* (Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü), Sakarya: Değişim Yayınları.
- Singer, E., Van Hoewyk, J., & Maher, M. P. (1999). Does the payment of incentives create expectation effects? *Public Opinion Quarterly*, 63(2), 152–164.
- Slemrod, J. (2001). A general model of the behavioral response to taxation. *International Tax and Public Finance*, 8(2), 119-128.
- Slemrod, J. (2007). Cheating ourselves: The economics of tax evasion. *Journal of Economic Perspectives*, 21(1), 25–44.
- Slemrod, J. (2007). Cheating ourselves: The economics of tax evasion. *Journal of Economic Perspectives*, 21(1), 25–48.
- Slemrod, J., & Yitzhaki, S. (2013). Tax evasion and avoidance. *Handbook of Public Economics*, 5, 347-380.
- Smekal, T. (1994). *Stand und entwicklung der finanzpsychologie*, Baden Baden
- Smith, A. (1776). *An Inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*. Published by London: printed for W. Strahan; and T. Cadell.
- Smith, A. (1974). *Der Wohlstand der Nationen*, auf deutsch herausgegeben von Reckenwald, H. C.
- Soemitro, R. (1988). *Pengantar Singkat Hukum Pajak*, Bandung: Eresco.
- Soliz, A. B. (2015). *Tax Compliance: Ethical Orientation, Risk Perception and the Role of the Tax Preparer*.
- Spengler, O. (1924). *Neubau des deutschen reiches, münchen*: Beck Verlag.
- Spicer, M.W. ve Lundstedt, S.B. (1976). Understanding tax evasion. In: *Public Finance*, Vol. 31, 295-305.
- Steege, A. (2003). *Die Moral: Kurzaufsatz für die Universität Hannover*. Leibniz Universität Hannover.
- Streb, A., Burrell, B., Frederick, B., & Genovese, M. A. (2008). Social desirability effects and support for a female American president. *Public Opinion Quarterly*, 72(1), 76–89.

- Şahpaz, Kadriye vd. “Fırıncı Esnafının Vergi Bilinci ve Vergi Algısı: Sakarya İli Örneği”. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 2/3 (07/2014), 59-82.
- Şen, H. ve Sağbaş, İ. (2020). *Vergi teorisi ve politikası*, Ankara: Arıkan Yayınları.
- Şimşek, M. Ş; Akgemci T. ve Çelik, A. (2011). *Davranış bilimlerine giriş ve örgütlerde davranış*, 7. Baskı. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tabakan, G., & Avcı, O. (2021). Vergiye gönüllü uyumu etkileyen faktörlerin lojistik regresyon analizi ile belirlenmesi. *Sosyoekonomi*, 29(48), 541–561.
- Tavşancıl, E. (2002). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Taytak, M. (2016). Vergi Kültürünü Belirleyen Faktörler ve Mükelleflerin Demografik Özelliklerinin Vergi Kültürü Üzerindeki Etkisi. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(7), 1933-1957. <https://doi.org/10.15869/itobiad.259459>
- Tennert, F. ve Arenberg, P. (2024): *Steuermoral und Steuerehrlichkeit – Perspektiven auf Einstellungen, Emotionen, Gerechtigkeitswahrnehmung und innovative praxisbezogene Konzepte*. In: Hiller, M. vd. (Hrsg.): *Finance-Perspektiven im Wandel*. Springer: Wiesbaden.
- Tipke, K. (2000). *Desteuerungsmoral und steuermoral, düsseldorf*: Westdeutscher Verlag.
- Tokat, E. (2024). Vergi okuryazarlığının belirleyenleri üzerine ampirik bir çalışma: Marmara Bölgesi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(27), 45–72.
- Topkan, Z. (2016). Türkiye’de Vergi Uyumu ve Gelir İdaresinin Rolü. Trakya Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Maliye Yüksek Lisans Tezi.
- Torgler, B. (2003). To evade taxes or not to evade: That is the question. *Journal of Economic Surveys*, 17(3), 395–452.
- Torgler, B. (2005). Tax morale and direct democracy. *European Journal of Political Economy*, Nr. 21.
- Torgler, B. (2007). *Tax compliance and morale: A theoretical and empirical analysis*. Edward Elgar Publishing
- Torgler, B. (2007). *Tax compliance and tax morale: A theoretical and empirical analysis*. Edward Elgar Publishing.
- Torgler, B. (2007). Tax morale and institutional trust. *International Journal of Comparative Sociology*, 48(5), 443-466.
- Torgler, B. ve Valev, NT (2010). Gender and public attitudes toward corruption and tax evasion, *Journal of Contemporary Economic Policy* , 28(4), 554–568.

- Torgler, B., & Schaltegger, C. A. (2005). *Tax morale and fiscal policy* (CREMA Working Paper Series No. 2005-30). Center for Research in Economics, Management and the Arts (CREMA).
- Torgler, B., & Schaltegger, C. A. (2005). *Tax morale and fiscal policy* (CREMA Working Paper Series No. 2005-30). Center for Research in Economics, Management and the Arts (CREMA).
- Torgler, B., & Schneider, F. (2007). The impact of tax morale and institutional quality on the shadow economy. *Journal of Economic Psychology*, 28(1), 6-29
- Torgler, B., & Schneider, F. (2009). The impact of tax morale and institutional quality on the shadow economy. *Journal of Economic Psychology*, 30(2), 228–245.
- Tosuner, M., & Demir, İ. C. (2007). Toplumsal Bir Olgu Olarak Vergi Ahlâkı. *Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(3), 1-20.
- Tunçer, M. (2015). Hükümet-birey ilişkilerinin vergi uyumuna etkisi ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57(3).
- TÜİK. (2025). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2024-53783>, E.T. 22.03.2025.
- Türegün, FB, & Gerçek, A. (2019). Vergi uyumunda vergi okuryazarlığının önemi, ülke uygulamaları örneğinde geliştirilecek öneriler. 34. *Uluslararası Kamu Maliyesi Konferansı Bildirileri'nde* (s. 209–215). Antalya, Türkiye.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2021). Yaşam memnuniyeti araştırması. <https://www.tuik.gov.tr> , E.T. 18.02.2025.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2025). Bölgesel veriler. <https://www.tuik.gov.tr> ,E.T. 22.03.2025.
- Tyler, T. R. (2006). *Why people obey the law (2nd ed.)*. Princeton University Press.
- Weber-Grellet, H. (1997). Rechtsphilosophie, münster: alpmann und schmidt, *Jur. Lehrgänge*.
- Webley, P., Robben, H., Elfers, H. ve Hessing, D. (1991). *Tax evasion: an experimental approach*. Campridge.
- Weck-Hannemann, H., & Pommerehne, W. W. (1989). Einkommensteuerhinterziehung in der Schweiz: Eine empirische Analyse. *Schweizerische Zeitschrift für Volkswirtschaft und Statistik*, 125(4), 515–556.
- Wenninger, G. (Ed.). (2001). *Lexikon der Psychologie* (Bd. 1). Heidelberg: Spektrum Akademischer Verlag.
- Wenzel, M. (2005). Motivation or rationalisation? Causal relations between ethics, norms and tax compliance. *Journal of Economic Psychology*, 26(4), 491–508.

- Wiswede, G. (1995). *Einführung in die Wirtschaftspsychologie* (2. Aufl.). München: Reinhardt Verlag.
- Wiswede, G. (2000). Psychologie der Besteuerung. In G. Wiswede, *Einführung in die Wirtschaftspsychologie* (S. 158–162). München/Basel: Ernst Reinhardt Verlag.
- Wiswede, G. (2007). *Einführung in die Wirtschaftspsychologie* (4. Aufl.). München: Reinhardt Verlag.
- Wright, K. B. (2005). Researching Internet-based populations: Advantages and disadvantages of online survey research, online questionnaire authoring software packages, and web survey services. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 10(3)
- Yamane, T. (2001). *Temel örnekleme yöntemleri* (Çev: Alptekin Esin, Celal Aydın ve Diğerleri), Literatür Yayınları, İstanbul, 2001.
- Yanık, A., & Doğan, E. (2022). Vergi bilinci ve vergi algısı: recep tayyip erdoğan üniversitesi iktisadi ve idari bilimler fakültesi öğrencileri üzerine bir uygulama. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KOSBED)*, 44, 1–24.
- Yanık, A., & Doğan, E. (2022). Vergi bilinci ve vergi algısı: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri üzerine bir uygulama. KOSBED*, 44(1), 1–24.
- Yavuz, İ. S. (2021). Türkiye’de kamu harcamaları ve vergi yükü hakkındaki kamuoyu algısı üzerine bir inceleme. *Maliye Çalışmaları Dergisi*, 6(1), 45–62.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay.
- Yegen, B. (2013). Vergi bilinci ve vergi ahlakı oluşumunda muhasebe meslek mensuplarının rolü: Adana ili örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi.
- Yılar, M. B., & Akdağ, H. (2017). Sosyal bilgiler öğretiminde vergi okuryazarlığı [Tax literacy in social studies teaching]. In R. Turan & H. Akdağ (Eds.), *Sosyal bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlar 3* [New approaches in social studies teaching 3] (ss. 356–388). Ankara: Pegem Akademi.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz U, C. (2023). Vergi kaçırmanın etik algısının belirleyenleri ve gönüllü vergi uyumu üzerindeki etkisi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(29), 529-551.
- Zimmermann, H., et al. (2012). *Finanzwissenschaft: Eine Einführung in die Staatsfinanzen*. München: Verlag Franz Vahlen.

Zimmermann, H., et al. (2012). *Finanzwissenschaft: Eine Einführung in die Staatsfinanzen*. München: Verlag Franz Vahlen.

EK

Ek 1: Anket Formu

Sayın Katılımcı;

Bu anket, akademik bir araştırma kapsamında hazırlanmıştır ve doğru sonuçlara ulaşılabilmesi için soruları samimi ve düşüncelerinizi en iyi yansıtacak şekilde yanıtlamanız büyük önem taşımaktadır. Anket sırasında verdiğiniz bilgiler, yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılacak olup, başka bir alanda değerlendirilmesi söz konusu değildir. Katılımınız ve değerli katkılarınız için teşekkür ederiz.

Süleyman DİNÇER

Sakarya Üniversitesi SBE Maliye Anabilim Dalı
Doktora Öğrencisi
Eposta:

Sorular	Birinci Bölüm: Sosyo-Demografik Faktörleri Belirlemeyi Amaçlayan Sorular						
Soru 1	Cinsiyetiniz		Erkek ()		Kadın ()		
Soru 2	Yaşınız		18-25 ()	26-30 ()	31-40 ()	41-50 ()	51 ve Üstü ()
Soru 3	Medeni Durumunuz		Bekar ()		Evli ()		Diğer ()
Soru 4	Eğitim Durumunuz						
	İlk Okul ()	Ortaokul ()	Lise ()	Ön lisans ()	Lisans ()	Lisansüstü ()	
Soru 5	Aylık gelir durumunuz						
	25.000 TL ()		25.000-50.000 TL ()		50.000-75.000 TL ()		75.000 TL üzeri ()
Soru 6	Çalıştığınız Sektör		Hizmet ()		Sanayi ()		Tarım ()
Soru 7	Aşağıdaki kazanç gruplarından hangisine dâhilsiniz?						
	Ticari Kazanç ()	Zirai Kazanç ()	Serbest Meslek Kazancı ()	Ücretli ()	Gayrimenkul ve Menkul Sermaye İratları ()	Diğer Kazanç ve İratlar ()	
Soru 8	Aşağıdaki vergilerden hangisi veya hangileri için beyanname verme yükümlülüğünüz bulunmaktadır?						
	Gelir Vergisi ()	ÖTV ()	KDV ()	Motorlu Taşıtlar Vergisi ()	Kurumlar Vergisi ()	Emlak Vergisi ()	Diğer ()
Soru 9	Bir işletme sahibi iseniz, işletmeniz kaç yıldır faaliyette bulunuyor?						
	1-5 ()		6-10 ()		11-20 ()		21 ve daha yukarı ()
Soru 10	İşletmeniz şimdiye kadar kaç inceleme geçirdi?						
	1 ()		2-5 ()		5'den fazla ()		Hiç ()
Soru 11	Vergi ile ilgili değişiklikleri hangi iletişim kanalları ile takip ediyorsunuz?						
	Takip Etmeyen ()	Gazete ()	Televizyon ()	İnternet ()	Radyo ()	Resmi Gazete ()	Gelir İdaresi Başkanlığı Sitesinden ()
							Diğer (Lütfen Belirtiniz) ...

							...
							...
Soru 12	Neden vergi ödüyorsunuz?						
Vergiye bir vatandaşlık görevi olarak gördüğüm için ödüyorum ()				Vergiye siyasi iktidara bağlılığım nedeniyle ödüyorum ()			
Vergiye yasal bir zorunluluk olduğu için görüyorum ()				Vergiye dini inancımın bir gereği olarak ödüyorum ()			
Vergiler bizlere kamu hizmeti olarak geri döndüğü için ödüyorum ()				Diğer (.....) (.....)			
Soru 13	Sizce insanlar neden vergi ödemek istemezler?						
Vergi oranlarının yüksek olmasından ()				Şekli vergi yükümlülüklerinin fazla olmasından ()			
Devletin verginin gerekliliğini kamuoyuna anlatamamasından ()				Gerekli vergi reformlarının yapılmamasından ()			
Vergi bilincinin ve vergi ahlakının yeterince yerleşmemiş olmasından ()				Diğer (.....) (.....)			
Soru 14	Ödediğiniz vergilerin öncelikli olarak hangi alanlara harcanmasını istersiniz?						
Eğitim ()	Sağlık ()	Savunma ()	Altyapı- Ulaştırma ()	Sosyal Yardımlar ()	Diğer (.....) (.....)		
Sorular	Evet/Hayır Soruları (İkinci Bölüm)					Evet	H a y ı r
Soru 15	Mevcut iktidarın vergi politikalarını beğeniyor musunuz?						
Soru 16	Zaman zaman çıkarılan vergi aflarını doğru buluyor musunuz?						
Soru 17	Gelir idaresi başkanlığı sitesinden istediğiniz bilgilere rahatlıkla ulaşabiliyor musunuz?						
Soru 18	Bağlı olduğunuz vergi dairesiyle iletişiminizden memnun musunuz?						
Soru 19	Vergi dairesi çalışanları ile problem yaşadınız mı?						
Soru 20	Alo maliye hattını daha önce duydunuz mu?						
Soru 21	Alo maliye hattını daha önce aradınız mı?						
Soru 22	Vergi kaçakçılığı hırsızlıkla eşdeğer mi?						
Soru 23	Mali olarak güçlü bir devlet için verginizi zamanında öder misiniz?						
Soru 24	Her harcamadan sonra fiş/fatura alır mısınız?						
Soru 25	Vergi sistemindeki değişiklikleri kolayca takip edebiliyor musunuz?						

Sorular	Likert Tipi Sorular/İfadeler (Üçüncü Bölüm)	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılmıyorum/Ne Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Soru 26	Devlet topladığı vergileri etkin ve verimli bir şekilde kullanıyor.					
Soru 27	Ödenmeyen vergiler kamu hizmetlerini aksatmaktadır.					
Soru 28	Çevremde birinin vergi kaçırıldığını görürsem ihbar ederim.					
Soru 29	Çevremde birinin vergi kaçırıldığını görsem bizzat kendim uyarırım.					
Soru 30	Yakın çevremde sürekli vergi kaçırıldığını ve kaçırınların yakalanmadığını bilmek, beni de vergi kaçırmaya teşvik eder.					
Soru 31	Vergi kaçırın kişiler toplum tarafından dışlanmalıdır.					
Soru 32	Elimde imkânım olsa bile vergi kaçırmam.					
Soru 33	Vergi sistemimiz günümüz koşullarına uyum sağlıyor.					
Soru 34	Türkiye'de vergi çeşitleri çok fazladır.					
Soru 35	Türkiye'de vergi oranları çok yüksektir.					
Soru 36	Vergi oranları düşerse vergi kaçaklığı azalır.					
Soru 37	Türkiye'de bireyler üzerindeki vergi yükü çok fazladır.					
Soru 38	Cezai yaptırımlar olmasa da vergimi öderim.					
Soru 39	Ülkemizde vergi cezaları caydırıcıdır.					
Soru 40	Türkiye'de vergi denetimi yeterince yapılmaktadır.					
Soru 41	Vergisini hiç ödememesine rağmen yakalanmayan insanlar olduğunu düşünüyorum.					
Soru 42	Mali müşavir veya muhasebeciler bazen vergi kaçırma konusunda teşvik edici olmaktadır.					
Soru 43	Devlet kamu harcamalarında israf yapmaktadır.					
Soru 44	Devlet toplanan vergilerin nerelere harcandığını açıklamak konusunda yeterince şeffaftır.					
Soru 45	Vergi sistemimizde yer alan uzlaşma mekanizması vergi adaletsizliğine neden olmaktadır.					
Soru 46	Vergi ile ilgili kanunlar yeterince açık değildir.					
Soru 47	Gelir idaresi mükellef odaklı bir hizmet anlayışına sahiptir.					
Soru 48	Vergi afları vergi kaçakçılığını teşvik etmektedir.					
Soru 49	Vergi afları dürtüst mükellefleri cezalandırmaktadır.					
Soru 50	Mükellefler için vergi ödemek ahlaklı olmanın bir göstergesidir.					
Soru 51	Tanıdığım birçok insan vergisini düzenli olarak ödemektedir.					
Soru 52	Eğitim seviyesi yükseldikçe vergi bilinci / ahlakı artar.					
Soru 53	Bireylerin gelir ve refah seviyesi arttırılırsa vergiye gönüllü uyumlarının artacağını düşünüyorum.					
Soru 54	Oy verdiğim siyasi iktidarda olması vergi ödememi olumlu etkiler.					
Soru 55	Vergisini hiç ödememesine rağmen yakalanmayan insanlar olduğunu düşünüyorum.					

Ek 2: Etik kurulu Raporu

Evrak Tarih ve Sayısı: 12.12.2024-E.428832

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu

Sayı : E-61923333-050.99-428832
Konu : 79/37 Süleyman DİNÇER

12.12.2024

Sayın Süleyman DİNÇER İlgı

: 10.12.2024 tarihli ve E----- 050.99-0 sayılı yazınız.

Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunun 11.12.2024 tarihli ve 79 sayılı toplantısında alınan "37" nolu karar ile Süleyman DİNÇER'in başvurusu **uygun** görülmüş ve karar örneği ekte sunulmuştur. Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Selim İNANÇLI Sosyal ve
Beşeri Bilimler Etik Kurulu
Başkanı

Ek: Karar Yazısı (1 Sayfa)

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu :BSUL91R6HT Pin Kodu :45672

Belge Takip Adresi : <https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5783&eD=BSUL91R6HT&eS=428832>

Adres:Esentepe Kampüsü 54187 Serdivan SAKARYA / KEP Adresi:
sakaryauniversitesi@hs01.kep.tr
Telefon No:0264 295 50 00 Faks No:0264 295 50 31
e-Posta:ozelkalem@sakarya.edu.tr Elektronik Ağ:www.sakarya.edu.tr

Bilgi için: Hanife Babacan
Unvanı: Birim Evrak Sorumlusu

Ek 3: Karar Yazısı (1 Sayfa)

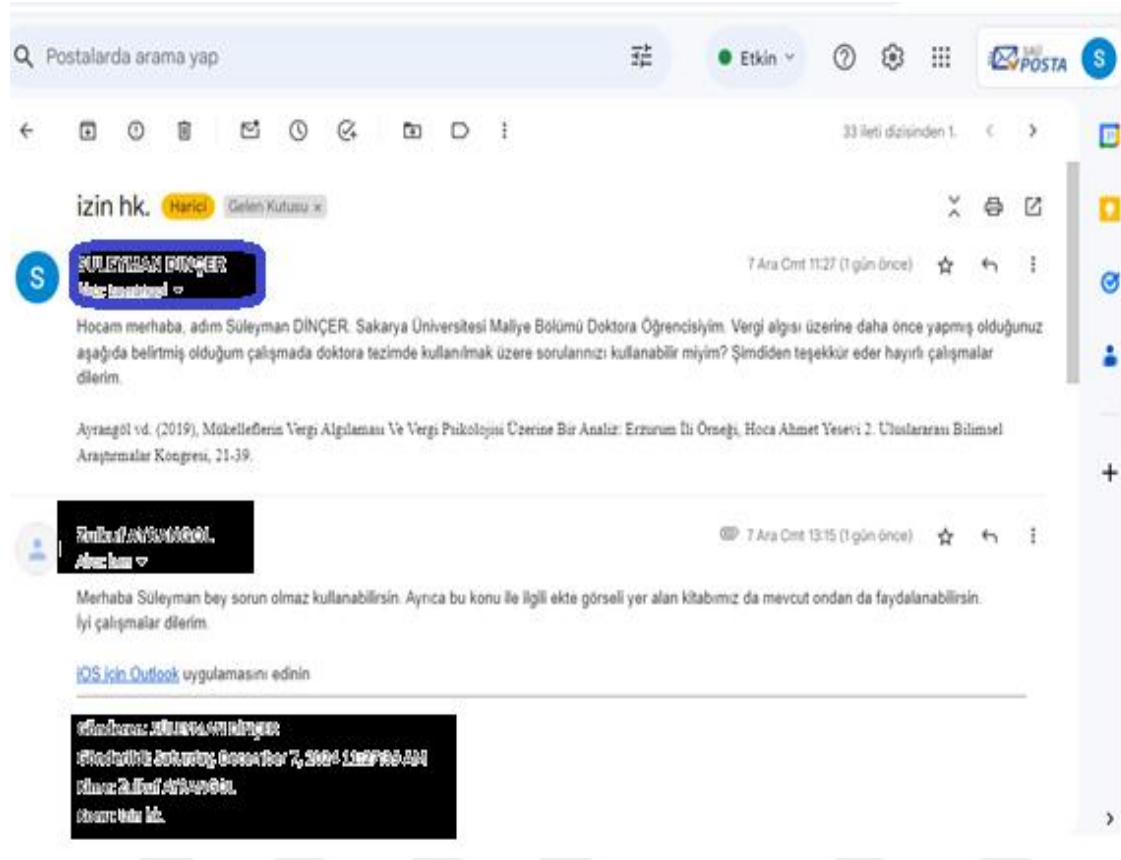
KARAR

37. Süleyman DİNÇER'in " Mükelleflerin Vergi Algısı: Marmara Bölgesi Örneği " başlıklı çalışması görüşmeye açıldı.

Yapılan görüşmeler sonunda Süleyman DİNÇER'in " Mükelleflerin Vergi Algısı: Marmara Bölgesi Örneği " başlıklı çalışmasının Etik açıdan **uygun** olduğuna oy birliği ile karar verildi.

Ek 4: Yazar İzin Yazısı

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Süleyman DİNÇER	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Anadolu Üniversitesi
Fakülte	İktisat
Bölümü	Kamu Yönetimi
Yüksek Lisans	
Üniversite	Kocaeli Üniversitesi
Enstitü Adı	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Sosyoloji
Programı	Sosyoloji
Makale ve Bildiriler	
1. Dinçer, S. (2019). “Yoksullukla Mücadelede Modern Zekât Modeli Ekseninde Zenginlik Ve Yoksulluk Ölçütü (Nisabı)”. Hak İş Uluslararası Emek Ve Toplum Dergisi, 8 (21), 183-200. 2. Dinçer, S. (2020). “Hz. Muhammed (Sav) Döneminde Çok Kültürlü Toplumsal Yapısıyla Medine’de “Birlikte Yaşama Modeli”Nin Temelleri”. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9 (2), 1248-1259. 3. Dinçer, S. (2020). “Dikkat Temelli Stres Azaltma" (MBRS) Eğitim Programının İşletmelerde Uygulanabilirliği”, Karatahta/İş Yazıları Dergisi, 16, 85-102. 4. Dinçer, S., Dağdelen, B. (2020). “Karl Marx’ın Din Toplum Bağlamındaki Eleştirel Sosyal Teorilerine İslâmî Eleştiri”. Hak İş Uluslararası Emek Ve Toplum Dergisi, 9 (24), 331-351. 5. Dinçer, S., Aydın K., Büyükbayram, K.Y. (2021). “Çalışma Sosyolojisi Açısından İşyerinde Maneviyat”, Hak İş Uluslararası Emek Ve Toplum Dergisi 10 (27), 338-362 6. Dinçer, S., Aydın K., “Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşların (Ngo Ve Npo) Farklı Açılardan Tanımları Ve Uluslararası Tasnifi”, Ekin Yayıncılık, 2020/12, 135-165 7. Dinçer, S., Aydın K., Çalışma Hayatı Ve İşyerinde Maneviyat, Ekin Yayıncılık, 2020/12, 139-161 8. Dinçer, S., Aydın K., Türkiye’de Çalışma Hayatına Yönelik Dikkat(Lilik) Temelli Eğitim Modelleri, Ekin Yayıncılık, 2020/12, 145-193 9. Dinçer, S., Almanya Ve Türkiye’de Kadınların İşçi Sendikalarında Konumu Ve Etkisi Dgb Ve Hak-İş Örneği, 10. ULUSLARARASI SIVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ, 2019/11, 14-32 10. Dinçer, S., Tekşan, E., Gürdal, T. (2025). Vergi muafiyeti açısından kâr amacı gütmeyen kuruluşlar (NPO’lar): İsviçre örneği. Vergi Raporu.Dergisi. 2025/306, 136-155 11. Dinçer, S. (2020). Dünyada ve Türkiye’de Çalışma Hayatında Maneviyat Ekseninde Dikkat-(lilik) Temelli Eğitim Modelleri, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyoloji 12. Dinçer, S. (2025). Heritage Foundation’ın Ekonomik Özgürlük Endeksine Göre Ülkelerin Mali Refah Düzeyi, Hak İş Uluslararası Emek Ve Toplum Dergisi, 15 (39), 117-144.	